TÜRKİYE BAROLAR
BİRLİĞİ
&
ANKARA BAROSU

ULUSLARARASI SEMPOZYUM

SİYASİ PARTİLER ve DEMOKRASİ

26 - 27 Mayıs 2005
Ankara

ANKARA BAROSU
BİLGİ ve BELGE MERKEZİ

Ankara Barosu Yayınları
Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2.Basım 1000 adet basılmıştır.
Ankara, 2006
ISBN 975-6037-49-8
Telif Hakkı © Ankara Barosu, 2006
Bu eserin telif hakları Ankara Barosu'na aittir.
Bu yayınla ilgili olarak 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndan doğan her türlü hak saklıdır. Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında Ankara Barosu'nun yazılı izni alınmadan çoğaltılamaz.
Bu kitapta belirtilen görüşler katılımcılara ait olup, Ankara Barosu bunlardan dolayı herhangi bir sorumluluk kabul etmez.
Ankara Barosu Bilgi ve Belge Merkezi tarafından kataloglanmıştır.
(bilgibelgemerkezi@ankarabarosu.org.tr)

324.2
Uluslar arası Sempozyum: siyasi partiler ve Demokrasi (2005: Ankara)
Uluslar arası sempozyum: siyasi partiler ve demokrasi, 26-27 Mayıs 2006, Ankara/ Türkiye Barolar Birliği, Ankara Barosu.__.Gözd. geçm. ve gnşlm. 2. bs. Ankara: Ankara Barosu, 2006
VII, 423 s.; 21 cm
İçindekiler: Siyasal Partilerin Örgütlenmesi ve Parti içi Demokrasi__Siyasi Partilerin Sınırlandırılması__Siyasi Partiler, Demokrasi ve Medya Söyleşi__Siyasi Partilerin Demokrasilerin Gelişmesindeki Rolü__Alman Demokrasisinde Siyasal Partiler ve Demokrasi __Siyasi Partiler ve Demokrasi
Dizin var.
ISBN 975-6037-49-8
1. Siyasi Partiler 2. Demokrasi 3.Siyasi Partiler, Demokrasi ve Medya 4. Alman Demokrasisi 5. Siyasi Partiler ve Demokrasi – Toplantılar I. Ankara Barosu II. Türkiye Barolar Birliği

İletişim Adresi:
Ankara Barosu Başkanlığı
Ankara Adalet Sarayı Kat: 5 (06100) Sıhhiye-Ankara
Tel : + 90 (312) 310 55 26 • **Faks** : + 90 (312) 309 22 37
E-Posta : ankarabarosu@ankarabarosu.org.tr
Web : www.ankarabarosu.org.tr
Baskı : Ustaoğlu Basım Yayın Ltd. Şti • **Tel** : + 90 (312) 229 64 81

İÇİNDEKİLER

Sayfa NO:

ÖNSÖZ VII

BİRİNCİ GÜN (26 Mayıs 2005)

AÇILIŞ KONUŞMACILARI 1

Av. Özdemir ÖZOK
Türkiye Barolar Birliği Başkanı

Av. V. Ahsen COŞAR
Ankara Barosu Başkanı

BİRİNCİ OTURUM : SİYASAL PARTİLERİN ÖRGÜTLENMESİ VE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ 13

OTURUM BAŞKANI
Av. V. Ahsen COŞAR
Ankara Barosu Başkanı

KONUŞMACILAR
Prof. Dr. Jean-Luc ALBERT
Lyon Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ayşe AYATA
ODTÜ İktisadi İdari ve Siyasal Bil. Fak. Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Enoch ALBERTI
Barselona Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Anayasa Hukuku Kürsüsü

Prof. Dr. Fuat KEYMAN
Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi

İKİNCİ OTURUM : **SİYASİ PARTİLERİN SINIRLANDIRILMASI** 71

OTURUM BAŞKANI
Prof. Dr. Sadık KIRBAŞ
Okan Üniversitesi Rektörü

KONUŞMACILAR
Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN
Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Selin ESEN
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

Doç. Dr. İbrahim ŞAHBAZ
Yargıtay Cumhuriyet Savcısı

ÜÇÜNCÜ OTURUM : **SİYASİ PARTİLER, DEMOKRASİ VE MEDYA** 245

SÖYLEŞİ
Altan ÖYMEN
Gazeteci- Yazar

Erol ÇEVİKÇE

Taha AKYOL
Gazeteci- Yazar

İKİNCİ GÜN 27 Mayıs 2005

BİRİNCİ OTURUM : **SİYASİ PARTİLERİN DEMOKRASİLERİN GELİŞMESİNDEKİ ROLÜ** 297

OTURUM BAŞKANI
Prof. Dr. İlter TURAN
Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi

KONUŞMACILAR
Doç. Dr. Hasan Bülent KAHRAMAN
Sabancı Üniversitesi Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Gabor TOKA
Macaristan Avrupa Üniversitesi Öğretim Görevlisi

İKİNCİ OTURUM : ALMAN DEMOKRASİSİNDE SİYASAL PARTİLER VE DEMOKRASİ 325

OTURUM BAŞKANI
Prof. Dr. Metin HEPER
Bilkent Üniversitesi İİBF Dekanı

KONUŞMACILAR
Prof. Dr. Semih ERYILDIZ
Lefke Avrupa Üniversitesi Öğretim Üyesi

PANEL : SİYASİ PARTİLER VE DEMOKRASİ 345

OTURUM BAŞKANI
Av. A. Tayyar SELÇUK

KONUŞMACILAR
Murat KARAYALÇIN
SHP Genel Başkanı

Kamil TURAN
Doğru Yol Partisi Genel Sekreteri

Burhan KUZU
AKP İstanbul Milletvekili

Yaşar Nuri ÖZTÜRK
Halkın Yükselişi Partisi Genel Başkanı

KONUŞMACI ADI DİZİNİ 421

OTURUM-SÖYLEŞİ-PANEL ADI DİZİNİ 423

OTURUM BAŞKANI ADI DİZİNİ 425

ÖNSÖZ

Geride bıraktığımız yüzyılın son elli yılı, inanılmaz teknolojik buluşlara ve demokrasinin dünyanın bir çok ülkesinde başarıya ulaşmasına tanıklık etti. Bu bağlamda, önce antidemokratik nitelikteki faşist ve Nazi rejimler yıkıldı.

Bu yıkımı, Samuel Huntington'un, *'Üçüncü Dalga- Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma'* isimli özgün eserinde vurgu yaptığı, *Salazar* diktatörlüğünün 25 Nisan 1974'de devrilmesi ve böylece demokratikleşmenin *üçüncü dalgası fenomoni* olarak nitelediği süreç izledi.

Bu süreçle birlikte ve özellikle 1990'lı yılların başlarından itibaren, zorbalığa dayanan ve kaba güç kullanarak varlıklarını sürdürmeye çalışan Marksist/Leninist ideolojinin egemen olduğu rejimler yıkıldı. Bunların yerini *'yeni demokrasiler'* olarak isimlendirilen demokratik rejimler aldı.

Kuşkusuz *diktatörler, az da olsa totaliter devletler hala var, ama demokrasinin ciddi ve güvenilir bir alternatifi yok.*

Tanıklık ettiğimiz tarihsel süreç böyle.

Gelelim ülkemizdeki demokrasi üzerine yazılan veya tercüme edilen eser sayısına.

Prof. Dr. Sayın *Atilla Yayla*'nın işaret etiği üzere, son yıllarda Türkçe'ye kazandırılan klasikler dışında, ülkemizde demokrasi üzerine, özellikle demokrasi teorisindeki yeni gelişmeler ve demokrasinin günümüzdeki sorunları üzerine yazılmış, telif niteliğinde olsun, akademik düzeyde olsun ciddiye alınabilecek, başvurulabilecek, önerilebilecek, üniversite eğitiminde kullanılabilecek kaç tane kitap var? Sayılabilecek kadar az.

Bunu geçelim ve demokrasi tanımı içinde yer alan en önemli öğelerden birisi olan ve *'halkı yetkilendirmenin'* aracı kabul edilen siyasi partiler hakkında ne biliyoruz? Pek az şey. Ülkemizde siyasi partiler üzerine yazılmış, demokrasi ile, siyasal rejimler ile siyasi partiler arasındaki ilişkiyi inceleyen ve akademik değeri olan kaç tane eser var? Çok az.

Oysa ki, Duverger'in ifade ve işaret ettiği üzere, *'Klasik anayasa hukukunu bilen, fakat siyasi partilerin işlevini bilmeyen bir kişi, çağdaş siyasi rejimler*

hakkında yanlış bir görüş sahibidir. Siyasi partilerin işlevini bilen ve fakat klasik anayasa hukukunu bilmeyen bir kişi ise, çağdaş siyasi rejimler hakkında eksik ama doğru bir görüş sahibidir'.

İşte ! Bütün bunları kendisine referans olarak alan Ankara Barosu Yönetim Kurulu, düzenlediği 'Demokrasi ve Siyasi Partiler' isimli uluslararası düzeydeki konferans ile, gerek demokrasi, gerekse siyasi partiler hakkındaki argümanlarımızı geliştirip güçlendirmeyi; başarı ile gerçekleştirilen konferansın ardından, her biri diğerinden değerli ve yetkin konuşmacıların, demokrasi üzerine, siyasi partiler üzerine söylediklerini kitap haline getirerek, her iki konu hakkındaki literatürümüzü zenginleştirmeyi hedefledi.

Demokrasi kültürümüze, siyasi partiler hakkında az veya çok bildiklerimize katkı yapacağını umduğumuz bu eseri sizlere hediye eder, gerek konferansın düzenlenmesinde, gerekse bu eserin basımında herkesten daha çok katkısı ve emeği olan, değerli hocam Sayın Prof. Dr. Ergun Özbudun'a, değerli dost Sayın Yrd. Doç. Dr. Selin Esen'e, sevgili meslektaşım ve üstadım Sayın Tayyar Selçuk'a kendi adıma, Ankara Barosu adına teşekkürlerimi sunarım.

Saygılarımla.

Av. V. Ahsen COŞAR
Ankara Barosu Başkanı

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

&

ANKARA BAROSU

ULUSLARARASI SEMPOZYUM

SİYASİ PARTİLER ve DEMOKRASİ

AÇIŞ KONOŞMALARI

Av. Özdemir ÖZOK
Türkiye Barolar Birliği Başkanı

Av. V. Ahsen COŞAR
Ankara Barosu Başkanı

ANKARA BAROSU
BİLGİ ve BELGE MERKEZİ

AÇIŞ KONUŞMALARI

SUNUCU : Yüksek Yargının Sayın Başkan ve üyeleri, sayın yargıç ve savcılar, sayın meslektaşlarımız, değerli konuklar ve sayın basın mensupları; Türkiye Barolar Birliği ve Ankara Barosunun ortaklaşa düzenlediği "Siyasal Partiler ve Demokrasi" başlıklı Uluslararası Sempozyuma hepiniz hoş geldiniz.

Etkinliğimizin açılış konuşmasını yapmak üzere Türkiye Barolar Birliği Başkanı Sayın Av. Özdemir Özok'u kürsüye davet ediyorum.

Av. Özdemir ÖZOK (Türkiye Barolar Birliği Başkanı) Sayın konuklar; Türkiye Barolar Birliği ve Ankara Barosunun birlikte düzenlediği *"Siyasal Partiler ve Demokrasi"* konu başlıklı Uluslararası Sempozyuma hoş geldiniz. Sizleri saygılarımla selamlıyorum.

Değerli konuklar; gerçekten ülkemizde hep kamuoyunu meşgul eden ve güncelliğini hiç yitirmeyen bu konuda Ankara Barosundan böyle bir öneri geldiğinde, hiç duraksamadan, gerçekten demokrasimizin geleceği olan siyasi partiler ve ülke demokrasisi konusunda uluslararası bir toplantının çok yararlı olacağı düşüncesinden hareketle bu toplantının yapılmasını çok yararlı olacağından kuşku duymadım.

Değerli konuklar; bütün siyasal rejimler, hatta demokrasi karşıtı siyasal rejimler bile, kendilerinin demokratik olduklarını iddia etmektedirler. Çoğulcu, özgürlükçü demokrasiler, tarihsel gelişim süreci içinde hukukun üstünlüğü ilkesinden yola çıkarak hukuk devletine ulaşmışlardır. Demokrasi, insanlığın kültürel ve tarihsel birikiminin bir ürünüdür, bir sonucudur. Çağdaş çoğulcu demokrasi, bir denge ve uzlaşma rejimidir. Bu nedenle oligarşik azınlıklar kadar,

toplumsal çoğunlukların da kendi düşünce ve eylemlerini zorla kabul ettirmek eğiliminde bulunmaları, çoğulcu demokrasiyle asla bağdaşmaz bir tutumdur. Onun için çoğulcu demokrasi, demokrasiyi yıkmaya yeltenen akımlara bile hoşgörü göstererek ve onları rejimin içine çekip etkisiz hale kılmaya çalışmalıdır. Böylece gerçek anlamda çoğulcu demokrasi, ancak halkın değişik yollardan ve mümkün olan en geniş ölçüde siyasal karar alma sürecine katılmasıyla gerçekleşebilir.

Değerli konuklar; demokrasinin bu kısa tanımı ve tarifinin yanında, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından olan siyasal partiler ise, demokrasinin en önemli siyasal kurumları olarak gelişmiştir. Bu açıdan çağdaş demokrasi anlayışı için partiler ve partiler içi demokrasi, yaşamsal bir önem taşımaktadır. Çağdaş anlamda siyasal partilerin ortaya çıkışları oldukça yeni olmakla beraber, partiler çok hızlı bir gelişim göstererek kısa zamanda birçok ülkede siyasal yaşamın temel, vazgeçilmez unsuru haline gelmişler ve olağanüstü bir önem kazanmışlardır. Bu nedenle çok partili siyasal yaşamın olduğu klasik demokrasilere kimi zaman partiler devleti denilmektedir. Anayasa Mahkememiz, bir kararında belirttiği gibi, çağdaş demokrasilerde yurttaşların devlet yönetimine katılmaları temel koşuldur. Kişilerin ayrı ayrı güçleriyle sonuç almaları zordur. Bireysel iradelerini birleştirip yönlendirerek, onlara ağırlık kazandıran özgün kuruluşlara gereksinim duyulmuştur. Bu kuruluşlar, demokrasiler için asla vazgeçilmez öneme sahip olan siyasi partilerdir. Siyasi partiler, belli siyasi düşünceler çerçevesinde birleşen, yurttaşların özgürce kurdukları ve özgürce katılıp ayrılabildikleri kuruluşlardır. Kamuoyunun oluşmasında önemli etkinliği olan siyasi partiler, siyasi katılımları somutlaştıran hukuksal yapılardır. "Siyasi partiler, demokratik rejimin olmazsa olmaz koşuludur, şartıdır" demek suretiyle Anayasa Mahkememiz, siyasi partilerin demokratik yaşamdaki önemini açıkça vurgulamıştır.

Değerli konuklar; demokrasinin en temel siyasal kurumlarından olan çağdaş siyasal partiler, yaklaşık 100 yıllık bir geçmişe sahiptir. Çağdaş anlamda ilk siyasal partiler Amerika Birleşik Devletlerinde ve İngiltere'de ortaya çıkmalarına karşın, uzun süre hukuksal düzenlemelere konu olamamışlardır. Ancak Almanya ve İtalya'da yaşanan kötü deneyimlerden sonra, siyasal partilerin yasal bir çerçeveye oturtulmasının gerekliliği anlaşılmıştır. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşından sonra önce İtalya ve sonra Almanya'da başlayarak siyasal partiler hukuksal düzenlemeye konu olmaya başlamıştır. Siyasal partilere ilk defa 1947 yılında kabul edilen İtalya Anayasasının 49 uncu maddesinde rastlamaktaymış. Daha sonra 1949 yılında Alman Anayasasının 21 inci maddesinde de siyasal partiler kavramı ve siyasal partilere yer verilmiştir.

Değerli konuklar; ülkemizde ise 1909 yılında yapılan hukuksal düzenlemeye kadar siyasi oluşumlar hukuken tanınmamaktaydı. Bu tarihten sonra dernek kurmanın serbest bırakılmasıyla ilk siyasal örgütlenmeler ortaya çıktı. Bu tarihe kadar gizli örgütlenen siyasal oluşumlar, bu tarihten sonra Dernekler Kanununa tabi olarak örgütlenebilmişlerdir. Bu bağlamda ülkemizde 1961 Anayasasından önce bağımsız bir siyasal partiler hukukundan ya da yasasından bahsetmek olanaksızdı. Böylece 1961 Anayasasına kadar dernekler hukukuna bağlı olan siyasi partilerle ilgili olarak ilk düzenleme 1961 Anayasasında yapılmıştır. Bu konuda 1982 Anayasasının 68 ve 69 uncu maddelerinde yapılan düzenlemelerle siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru oldukları açıkça vurgulanmıştır.

Bilindiği gibi, 17.10.2001 gün ve 4709 sayılı Anayasa değişikliğiyle siyasi partiler hukukunda önemli bir düzenleme yapılmıştır. Bu bağlamda taksirli suçlardan hüküm giymiş olanlara da oy hakkı tanınmış, bunun yanında kapatma kararı Anayasa

Mahkemesinin 3/5 çoğunluğunun oyuna bağlanarak siyasi partilerin kapatılması zorlaştırılmış ve böylece demokratik gelenek güçlendirilmiştir.

Günümüzde siyasal partiler hukukunun en önemli sorunlarından biri, kuşkusuz parti içi demokrasinin olmamasıdır. Ülkemizdeki siyasal partilere bakıldığında, hiyerarşik bir şekilde parti liderinin ve yakın çevresinin tartışılmaz egemenliği görülmektedir. Parti içi demokrasinin işlemesine engel olan bu oligarşik yapı, hem demokrasiyi, hem de her türlü değişimi engellemekte ve kapalı olmaktadır. Oysa demokratik rejimlerde her şeyden önce, demokrasinin en önemli kurumlarından birisi olan siyasi partilerin örgüt yapılarının demokratik özellikler taşıması gerekmektedir. Bunun için parti liderlerinin etkinliği ve seçilme yöntemleri, örgütün merkeziyetçilik derecesi, parti merkez yönetiminin örgüt hiyerarşisi içindeki gücü, katılma derecesi, parti üyeliği gibi unsurlar çok önem taşımaktadır. Bunların hepsinin ayrı ayrı irdelenerek demokrasinin önündeki engeller kaldırılmalıdır.

Bilindiği gibi, parti içi demokrasi, partinin bütün kademelerinde görev alanların seçimle ve belirli bir süre için göreve gelmelerini, ülkenin önemli sorunları hakkında çözüm önerilerinin alt kademelerden yukarı kademelere doğru gerçek ve demokratik bir süreç içerisinde ulaşılabilmesini gerektiren yolların açılmasına bağlıdır. Siyasal partilerin topluma öncülük edebilmelerinin ve çoğulcu demokrasiyi hayata geçirebilmelerinin önkoşulu, parti içinde farklı fikirlerin bir arada yaşayıp yarışmalarına olanak veren bir parti içi hukuk ve demokrasi düzeninin kurulması ve işlerlik kazanmasıdır. Gerçekten günümüzde siyasal partiler olmaksızın demokrasinin yaşamasına ve işlemesine olanak yoktur. O nedenle her parti içerisinde farklı ve ayrık düşüncelerin yaşayabileceği bir olanağı sağlamak gereklidir. Bu nedenle demokrasiyi yaşatmak ve sürdürmek için siyasal partilerin

demokratik bir iç işleyişe sahip olmaları mutlaka gereklidir. Aksi halde, kendi içlerinde demokrasiyi uygulamayan partilerin ülke bazında demokrasi mücadelesi yapması, gerçekçi ve inandırıcı olamamaktadır.

Parti içi demokrasi konusundaki sorunlar için sadece hukuksal düzeye bakmak yanıltıcı olabilir. Parti içi demokrasinin önündeki kimi engeller, siyasal küntlükten kaynaklanmaktadır. Kendisi demokrasiyi içine sindiremeyen insanların demokrasi dünyasında lider olması, ülkemiz için gerçekten düşünülmesi lazım gelen şeylerdir.

Değerli konuklar; işte bugün burada tüm bu konular uzman konusunda uzman olan yerli ve yabancı katılımcılar tarafından çok ayrıntılı, detaylı bilgiler alacağız ve tüm tartışmalar, bu söylediğim kimi sorunların aydınlanmasına yardımcı olacaktır.

Değerli konuklar; toplantımıza yurtdışından katılan, yurtiçinden katılan ve katkı sunanlara yürekten teşekkür ediyor, toplantının yararlı geçmesi dileğiyle hepinize en derin saygılarımı sunuyorum.

SUNUCU : Sayın Özdemir Özok'a çok teşekkür ediyoruz.

Konuşmasını yapmak üzere Ankara Barosu Başkanı Sayın Av. Vedat Ahsen Coşar'ı davet ediyorum.

Av. V. Ahsen COŞAR (Ankara Barosu Başkanı) Değerli konuklar, Sevgili Meslektaşlarım;

Baromuzun Türkiye Barolar Birliğiyle birlikte düzenlediği *"Demokrasi ve Siyasi Partiler"* isimli sempozyuma hoş geldiniz. Sizleri Ankara Barosu adına, Yönetim Kurulu üyesi arkadaşlarım adına ve şahsım adına sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Locke gibi, *Madison* gibi, *Hayek* gibi, liberal demokrasinin önde gelen kuramcılarından olan siyaset felsefecisi *Karl Popper*'in, başta faşizm ve komünizm olmak üzere, özgürlükçü demokratik düzenin karşısında olan ideolojilerin acımasız bir eleştirisini ve değerlendirmesini yaptığı *"Açık Toplum ve Düşmanları"* isimli özgün eserinin *"Platon'un Büyüsü"* başlıklı bölümünün hemen önünde yer alan iki özlü söz var. Bunlardan bir tanesi *Atinalı Perikles*'e, diğeri de *Platon*'a ait. Bunlardan Popper'in açık toplumdan yana olduğuna işaret ettiği Perikles, *"bir politikayı ancak birkaç kişi ortaya koyabilir, ama hepimiz onu yargılayacak yetenekteyiz"* derken, Perikles'ten yaklaşık 80 yıl sonra yaşayan açık toplum düşmanı Platon, *"İlkelerin en büyüğü, erkek-kadın hiç kimsenin öndersiz kalmamasıdır. Kimsenin aklı, kendi girişkenliğiyle iş becermeye alışmamalıdır. İster gayretkeşlikten gelsin, ister oyun olsun diye, savaşta ya da barışta herkes gözünü önderine dikmeli ve sadakatle onun arkasından gitmelidir. En küçük işlerde bile herkes önderini izlemelidir; ancak önderi öyle buyurduğunda kalkmalı, yürümeli, yıkanmalı, yemelidir. Bir sözcükle herkes kendi ruhunu bağımsız hareket etmeyi hayal edemeyecek ve böyle hareket etmek yeteneğini büsbütün yitirecek biçimde alıştırarak eğitmelidir"* demektedir.

Perikles ve *Platon*'un yukarıda ifade ettiğim sözleri, bugün ve yarın yetkin konuşmacılar tarafından incelenecek olan ve hepimizin

hemen her gün katkı yapması gereken demokrasi kavramına ve kurumuna inanan ve inanmayan iki ayrı yaklaşımı açık ve çarpıcı bir biçimde ortaya koyuyor. Öyle ki, açık toplumdan yana olan *Perikles*'in yaklaşımında, yönetimde söz sahibi olan birden çok kişi, yani halk, yani demokrasi olmasına karşın, açık topluma düşman olan *Platon*'un anlayışında, hikmetinden sual olunmaz bir lider ile ona kayıtsız şartsız tabi ve teslim olan bir sürü ve dolayısıyla totaliter bir yönetim biçimi var.

Değerli akademisyen *Zühtü Arslan*'ın da vurguladığı üzere, *Amin Maalouf, "Yüzüncü Ad"* isimli romanında, halka çekidüzen vermenin peşinde olan, tek doğru etrafında halkı biçimlendirmeyi amaçlayan, demokrasi ve açık toplum düşmanı Platoncu toplum mühendisliği anlayışını "*Senin için iyi olan, başkaları için de iyidir. Gerçek senin elindeyse, yolunu yitirmiş koyunları doğru yola getirmen gerekir, hangi yolla olursa olsun"* sözleriyle metaforik bir biçimde anlatır.

Amin Maalouf'un kullandığı bu metafor, *Michel Foucalt*'ın iktidar teknolojisinin gelişiminde önemli yere sahip olduğunu söylediği ve özellikle İbraniler tarafından geliştirilen pastoral iktidar, yani halkın yararına olan iktidar geleneğinin bir türü olan *"çoban kral"* anlayışına dayanır. Pastoral iktidarda çoban kral, kendisine Tanrı tarafından emanet edilen sürünün esenliğinden sorumludur. Burada sürüden ayrılanları takip edip doğru yola getirmek, yani yeniden sürüye katmak, yola gelmeyenleri ise yok etmek, çoban kralın asli görevidir.

Modern dönemlerde de siyasi seçkinler, yoldan çıkanları doğru yola getirmek için kimi zaman beyin yıkama ve propaganda gibi yöntemleri, kimi zaman şiddet yöntemini, çoklukla da her iki yöntemi birlikte kullanıyorlar. Oysa ki demokrasi, Karl Popper'in yaklaşımıyla ve

her şeyden önce kimin yöneteceğinden daha çok, nasıl yöneteceğiyle ilgili olan ve zorba yönetimlerden kaçınmayı mümkün kılan bir yönetim biçimi olmakla, devletin, kötü yöneticilerin şiddet kullanmadan yönetimden uzaklaştırılabilmelerini mümkün kılan bir yapı ve anlayış temelinde örgütlenmesini gerektirir.

Günümüzün önde gelen demokrasi kuramcılarından *Giovanni Sartori*ye göre, liberal demokrasi, yönetilenleri, yani halkı özgürleştirmek, ve bu suretle zorbalıktan korumak anlamına gelen *"demo-protection"* ve yine halkı yetkilendirme suretiyle yönetime ortak etmek anlamına gelen *"demo-power"* öğelerinden oluşur.

Halkı zorbalıktan korumak ve özgürleştirmek ise, siyasi iktidarın kullanılmasını sınırlandırmak ile denetlemeyi ve bu suretle yönetimde keyfiliği önlemeyi, siyasi iktidarı hukukla bağlamayı, yani anayasacılığı ve yanı sıra sosyal politikalarla desteklenen ekonomik ve hukuki rekabetin egemen olduğu açık piyasa ekonomisini, uluslararası standartlara ve sözleşmelere dayalı bir insan hakları hukukunu, tamamıyla şeffaf bir kamu maliyesini gerektirir.

Liberal demokrasi, yarışmaya, yani halkın tercihine dayanmakla farklı düşünce ve inançları kurucu unsur olarak kabullenmeyi, yani siyasi çoğulculuğu, buna bağlı olarak karşı siyasi düşüncelerin ve felsefelerin kendilerini ifade etmelerini, bir siyasi parti içinde örgütlenmelerini, siyasi eşitliğe dayanarak gerçekleştirilen düzenli seçimleri gerektirir. Bütün bunlar, halkı yönetime ortak etmenin, diğer bir deyişle halkı yetkilendirmenin asgari araçlarıdır.

Halkı yetkilendirmenin aracı olarak saydığımız unsurların arasında yer alan siyasi partiler, hiç kuşkusuz siyasi rejimler ile demokrasinin de en önemli ve en vazgeçilmez unsurlarındandır. Esasen demokratik bir siyasi yaşam, siyasi partiler olmaksızın

düşünülemez. Onun için siyaset bilimci Duverger, *"Klasik anayasa hukukunu bilen, fakat siyasi partilerin işlevini bilmeyen kişi, çağdaş siyasi rejimler hakkında yanlış bir görüş sahibidir. Siyasi partilerin işlevini bilen ve fakat klasik anayasa hukukunu bilmeyen kişi ise, çağdaş siyasi rejimler hakkında eksik, ama doğru bir görüş sahibidir"* diyerek bizleri uyarıyor.

Bu uyarıyı dikkate alarak demek gerekir ki, nispi ölçüde temsili nitelik taşıyan parlamentonun oluşmasına, kısmen de olsa, siyasi iktidarın mutlakıyetçi monarkın elinden alınmasına ve oy hakkının giderek genişlemesine bağlı olarak, 19 uncu Yüzyılda önce Amerika Birleşik Devletlerinde, ardından İngiltere'de ortaya çıkan ve fakat uzunca bir süre hukukun düzenleme alanı dışında kalan siyasi partiler, gerek geçmişte ve gerekse günümüzde bir ülkenin siyasi rejimiyle o ülkedeki demokrasinin işleyişi, varlığı veya yokluğu hakkında bize fikir veren en önemli kuruluşlardır.

Siyasi partilerin geride bıraktıkları iki yüzyılı aşkın süre içinde toplumlara ve insanlara yaşattıklarına baktığımızda, siyasi partilerin bulundukları ülkenin siyasal rejiminin hem dostu ve hem de düşmanı, o ülkede demokrasinin yaşamasının ve gelişmesinin veya tam bunun tersinin en etkili aracı olduğunu söylemek mümkün. Öyle olduğu için, ünlü Fransız kamu hukukçusu Vedel, *"demokrasi, siyasi partiler olmaksızın yaşayamaz, ancak siyasi partiler yüzünden son bulabilir"* diyor. Hitler'in Nasyonal Sosyalist Partisi, Mussolini'nin İtalyan Faşist Partisi, Lenin'den Stalin'e miras kalan Komünist Parti, Talat ve Enver Paşaların İttihat ve Terakki Partisi, Vedel'in tespitini doğruluyor.

Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

BİRİNCİ GÜN
26 Mayıs 2005
BİRİNCİ OTURUM

SİYASAL PARTİLERİN ÖRGÜTLENMESİ VE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ

OTURUM BAŞKANI

Av. V. Ahsen COŞAR
Ankara Barosu Başkanı

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Jean-Luc ALBERT
Lyon Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ayşe AYATA
ODTÜ İktisadi İdari ve Siyasal Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Enoch ALBERTI
Barselona Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Kürsüsü

Prof. Dr. Fuat KEYMAN
Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi

SİYASAL PARTİLERİN ÖRGÜTLENMESİ VE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ

SUNUCU : *"Siyasal Partilerin Örgütlenmesi ve Parti İçi Demokrasi"* başlıklı Birinci Oturumumuz başlamıştır. Daha önceden Oturum Başkanlığını Sayın Av. Atilla Sav'ın yapacağı ilan edilmişti. Ancak kendisi, eşinin rahatsızlığı nedeniyle etkinliğimize katılamadı. Bu değişiklikten hepinizden özür diliyor ve Birinci Oturumun Başkanlığını yapmak üzere Ankara Barosu Başkanı Sayın Av. Vedat Ahsen Coşar'ı tekrar davet ediyorum.

Oturumumuzun konuşmacılarını davet etmek istiyorum: Lyon Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Sayın Prof. Dr. Jean-Luc Albert, Barcelona Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Sayın Prof. Dr. Enoch Alberti, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyelerinden Sayın Prof. Dr. Ayşe Ayata ve Koç Üniversitesi öğretim üyelerinden Sayın Prof. Dr. Fuat Keyman.

OTURUM BAŞKANI (Av. V. Ahsen COŞAR Ankara Barosu Başkanı) Hepinize tekrar hoş geldiniz diyoruz.

Oturumu açmadan evvel, Atilla Sav Üstadımızın eşi dün ameliyat olduğu için, bugünkü oturuma Başkanlık etmesi mümkün olmadı. Biz eşine acil şifalar diliyoruz. Böyle bir değişikliği yapmak mecburiyetinde kaldığımız için de siz sayın konuklardan özür diliyoruz.

Bu oturumda ilk konuşma, elimizdeki listeye uygun şekilde götürmenin daha doğru olacağını düşünerek Jean Albert. Buyurun.

Prof. Dr. Jean-Luc ALBERT(Lyon Üniversitesi Hukuk Fakültesi): Öncelikle, sizlere günümüzde Fransız siyasal hayatının tipik üç ana noktasını takdim etmek istiyorum.

I - Beşinci Cumhuriyet ve siyasal partiler

İkinci dünya savaşından sonra, General De Gaulle dördüncü cumhuriyeti, "partilerin cumhuriyeti" şeklinde itham ederek, çok sert bir şekilde eleştirdi. Dolayısıyla gerçek sürpriz, onun 1958'de yeniden başa geldiğinde, Fransa için, siyasal partilere anayasal bir statü veren yeni bir anayasa projesi taslağı hazırlaması oldu[1].

*"Fransız Devrimi"*nden beri ve birbirini takip eden on üç anayasadan sonra, siyasal partiler ilk defa, ülkenin yüksek hukukunda resmi olarak zikredildi.

Fransız siyasal hayatına egemen olan partilerle 1958'de yapılan böyle bir uzlaşma 4 Ekim 1958 tarihli Anayasa'nın 4. maddesinde görülmektedir (Beşinci Cumhuriyet):

> *"Partiler ve siyasal gruplar oy hakkının açıklanmasına (kullanılmasına) hizmet ederler. Kendi kendilerine kurulabilir ve faaliyetlerini serbestçe sürdürebilirler. Milli egemenlik ve demokrasi prensiplerine uymak zorundadırlar."*

Aslında bu yeni statü bu partilere Fransız politikasında yeni ve temel bir rol vermiyordu. Partilerin hali hazırda tüzel kişilikleri vardı; mahkemeye gidebiliyorlar ve mal satın alabiliyorlardı; hatta gayrimenkul bile. Fakat 1958'de hiçbir hukukî tasarruf partilerin finansmanını düzenlemiyordu.

---

[1] Cf. L'gistoire de l'elaboration de la constitution du 4 octobre 1958, Volume I, Documentation française, 1987.

2. 200 yıllık iktidar savaşı

"Fransız Devriminden" beri, iktidar rekabeti iki ya da üç farklı kampı birbirine karşı karşıya getirdiğinden, ulusal siyasal hayatımızın yapısı da oldukça sık değişti.

Muhafazakâr ve ilerici gruplar arasındaki rekabet, sadece iki farklı ve örgütlenmiş parti arasında geçmiyordu.

Üçüncü ve dördüncü cumhuriyetler sırasında pek çok parti birbirini takiben seçimleri kazandı ve özellikle en eskileri, Radikal Parti 1901 de kurulmuştu (Sosyalist parti 1905, Komünist parti 1920). Yine de siyasal hayat, hükümetin istikrarsızlığı ile karakterize olmuştu.

Bugün Fransa'da mevcut siyasal partilerin pek çoğu son yıllarda kurulmuştur. En sonuncusu sadece üç yıl önce kurulan Halk Çoğunluğu Partisi (UMP)'dir. Şu anda mevcut Fransız siyasal hayatı 12 önemli partiye bölünmüştür ve bunlardan ikisi diğerlerinden daha fazla önem taşımaktadır: Sosyalist Parti ve Halk Çoğunluğu Partisi. Bunların hiç biri herhangi bir parlamenter seçimi tek başına kazanamaz.

Gerçekte, 1965'ten beri, siyasal hayatımız Cumhurbaşkanlığı seçiminin tahakkümü altındadır. (genel oy kullanma hakkı, 1962 Anayasa reformunda kabul edilmiştir): bu seçim hepsinin içinde en önemlisidir, Fransız başkanları çok önemli bir istikrardan faydalanırlar: 1958'den beri, son 50 yılda, sadece beş başkan, General De Gaulle, Georges Pompidou, Valéry Giscard d'Estaing, François Mitterand ve şimdi Jacques Chirac görev yapmıştır. Fakat başkanlık seçimi hükümette değişim olmasını önleyemez. İlk değişim, 1981 yılında gerçekleşti ve *"siyasal olarak birlikte yaşamak"* dediğimiz şey ilk kez 1986 da ortaya çıktı..

3. Avrupa siyasal partilerini oluşturmak : Yeni bir zorluk.

İktidar rekabeti ulusal partileri karşı karşıya getirmiş olsa da, bu partiler yine de Avrupalı bir duruşa sahip olmak ve diğer Avrupa ülkelerindeki partilerle ilişki kurmak zorundadırlar.

Avrupa parlamentosu seçimleri de bu durumu değiştirmemiştir. Bu seçimlerden sonra, bütün partiler, Avrupa siyasal grupları içerisinde yeniden bir gruplaşmaya gitmelidirler[2]. Fransızlar da öyle yaptı ama diğer milletlerin partileri 3 ya da 4 parlamenter grup içerisinde bir araya gelebilirken, Fransızlar, ulusun çeşitlenmiş ve parçalanmış siyasal kültürünü yansıtan bir şekilde, neredeyse var olan bütün gruplara dağıldılar.

Fransız siyasal hayatı hâlâ ulusal seçim rekabetine odaklanmıştır. Fakat 2003 tarihli bir Avrupa Tüzüğünün kabul edilmesi en önemli olaylardan bir olmuştur. Bu, siyasal partileri Avrupa düzeyinde düzenleyen hükümler ve onların finansmanı ile ilgili kurallar hakkındaki 4 Kasım 2003 tarihli Konsey ve Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen 2004/2003 numaralı Tüzük'tür[3].

Siyasal parti, siyasal amaçlar takip eden vatandaşların birliği olarak tanımlanabilir. En az bir üye ülkenin hukuk düzenine uygun olarak, her üye ülkede kurulur veya tanınır. Yine de, "Avrupa düzeyinde bir siyasal parti", bu Tüzüğün 3. paragrafındaki dört koşulu sağlayan bir siyasal parti ya da siyasal partiler ittifakıdır[4].

---

2 Bugün Avrupa Parlamentosunda sekiz politik grup vardır.

3 Avrupa Birliği Resmi Gazetesi, 15.11.2003, L 297/1.

4 Tüzel kişiliğe sahip olmak için, Avrupa parlamentosu üyeleri tarafından üye ülkelerin, milli koşulların bölgesel parlamentoların ya da bölgesel meclislerin en azından dörtte birinde temsil edilmek ya da son Avrupa parlamentosu

Fransa'da, olumsuz bir şekilde, her zaman vatandaşların çıkarlarını ihmal ettikleri düşünüldüğünden[5], Fransız siyasal partileri var olmak ve yandaş toplamak için gerçekten pek çok zorluğu göğüslemek zorundadırlar. Bu noktada, siyasal partilerin, hayatları, organizasyonları ve kuruluşları, oy elde etmek üzerine kurulmamış olan seçim organizasyonları ve seçim rekabeti konuları üzerinde yoğunlaşmama izin verin. Şimdi Fransız parti sistemini, kuruluş özgürlüğü (I) temelinde kabul edilmiş, bugün dahi olduğu gibi, tehlikeli hale getirilmiş bir özgürlük (II) olarak nitelendireceğim.

I. Partizan yapılanma özgürlüğü

Bu özgürlük yeni özgürlük hakkı değildir. Fransız siyasal tarihi değişik zamanlarda doğmuş ve hemen ölmüş, pek çok siyasal grup tarafından şekillendirilmiştir. Durum açıkça Fransız tarihinden kaynaklanmaktadır.

19. yüzyılın büyük bir bölümü süresince iktidar, monarşi ve imparatorluk arasında el değiştirmiştir. Üçüncü cumhuriyetin başlangıcına kadar siyasal baskı değişmeyen bir gerçekliktir. Sadece bundan sonra partiler, adım adım, yasal olarak tanınabilmiş ve örgütlenebilmişlerdir. Asıl ilerleme örgütlenme özgürlüğü hakkındaki 1 Temmuz 1901 tarihli kanunun kabul edilmesidir. Böyle bir özgürlük partilere serbestçe örgütlenme (B) imkânı veren, temel bir prensip olarak (A) kabul edilmişti.

A/ Parti kurma özgürlüğü: temel bir prensip

seçimlerinde üye ülkelerin en azından dörtte birinde, kullanılan oyların en az üçte birini almak, Avrupa Birliği'nin üzerlerine inşa edildiği prensipleri ve demokrasiyi takip etmek, insan haklarına,

5 Pierre Bréchon,....

19. yüzyıl boyunca, Fransız siyasal hayatı, tek amaçları siyasal liderleri desteklemek olan, örgütlü olmayan ve istikrarsız siyasal gruplardan oluşuyordu. Ardından, baskıcı rejimlerin alternatifi doğdu ve bunlar savaşlarla yıkıldı ve devrimler gerçek bir demokratik siyasal hayatın gelişmesine izin vermedi.

Sosyalizm gibi büyük siyasal doktrinlerin ve ideolojilerin ortaya çıkması, siyasal grupların ilk biçimlerinin görülmesine yol açtı, ama bu Fransa'da, ancak işçi sendikalarının tanınmasından sonra oldu[6].

1. Kolektif siyasal eylem özgürlüğünden örgütlenme özgürlüğüne

Fransa'da her vatandaş bir siyasal partinin kurulmasına özgürce katılabilir. Bu özgürlük tek bir kanun ile düzenlenmiştir : 1 Temmuz 1901 Tarihli Ortaklık Sözleşmesi Hakkındaki Kanun. Bu özgürlük, Anayasa Konseyi'nin 16 Temmuz 1971[7] tarihli kararından beri *"Cumhuriyet kanunları tarafından tanınan ve Anayasa'nın önsözü tarafından ciddiyetle tekrar tasdik edilen temel prensiplerden"* biridir.

Bir şart: Tek başınıza bir parti kuramazsınız. Bir ortaklık sözleşmesi, en azından bir "başkan", bir "mali işlerden sorumlu bir kişi" ve çoğu durumlarda, bir sekreteri zorunlu kılmaktadır. Böyle bir ortaklığı oldukça basit bir şekilde, sadece bir ortaklık sözleşmesini imzalayarak kurabilirsiniz. Yine de, eğer siyasete girecekseniz, özellikle, özel bir tür ortaklığın oluşturulması ve tam bir hukukî varlık ve tüzel kişilik oluşturulması zorunlu olacaktır. Bu, ortaklık sözleşmesinin Valilik tarafından tescil ettirilmesini ve resmî bir yayında yayımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu prosedür ücretsizdir.

---

6 1865.

7 Grandes décisions du conseil constitionel

Sadece resmi koşullara uyulmalıdır (ortaklık sözleşmesi, ilk kurucu ortaklar genel kurulu toplantısı, ilk yönetim kurulu toplantısı, başkan ve mali işlerden sorumlu bir kişinin seçimi, vs.) ve önemle belirtilmelidir ki, kanuna şeklî olarak uyulduğu ve ortaklığın amaçları hukuka aykırı olmadığı sürece, hiçbir hükümet görevlisi ortaklığı tescil etmeyi reddedemez. Böyle bir ortaklık özel mülkiyete tâbi bir hukukî varlıktır. Eğer kurulan ortaklığın, siyasal kampanyaların kamusal finansmanından faydalanması gerekiyorsa, "Kampanya Hesapları ve Politikanın Finansmanı Millî Komisyonundan" bir lisans almak zorunlu bir adımdır. Bu organ, düzenleme yetkisi olan bağımsız bir kamusal otoritedir.

İki koşulun yerine getirilmesi gerekecektir:

- ortaklığın amacı yalnızca siyasal bir partiyi finanse etmek olmalıdır.
- tahsis edilmiş bir banka hesabına sahip olunmalı ve faaliyetlerini yürüteceği kendi seçim bölgesini (milli, bölgesel, bölümsel, toplumsal) açıklamalıdır.

Lisans komisyon tarafından geri alınabilir.

İlk nokta ile ilgili olarak, oldukça istisnai olmakla birlikte, devletin bir partiyi yasaklayabildiğinin oldukça ilginç olduğu belirtilmelidir.

Fransız hükümetinin çok yakın bir zamanda Alsace'ın aşırı sağda bulunan bir hareketi olan Elsass Korps'u dağıtması (18 Mayıs 2005) yalnızca bir rastlantıdır. Böyle hareketler oldukça enderdir. Bu İç işleri Bakanlığı'nın önerisi üzerine alınan bir hükümet kararıdır.

Bu karar, savaşan gruplar ve özel milisler hakkındaki 10 Ocak 1936 tarihli bir Kanun'a göre alınır. Bu kanun, sokaklarda silahlı

gösteriler yapan, amacı ulusal vatanın bütünlüğünü sabote etmek olan ya da hükümetin cumhuriyetçi yapısını yıkmaya kalkışan birlikler yahut grupların kabine toplantısında yapılacak etraflı müzakereler sonrasında Cumhurbaşkanının bir kararı ile dağıtılabileceğini öngörmektedir.

Karara, acil (seri) yargılama ile hüküm vermek zorunda olan Danıştay'da itiraz edilebilir (kamusal özgürlük girişimi). Son yirmi yıl boyunca bu tip kararlar ender görülmüştür. Bazı olaylarda da, Danıştay hükümetin aleyhine karar vermiştir.

Örneğin, aynı partiye karşı alınmış olan iki müteakip kararın hukuka aykırı ve geçersiz olduğuna hükmetmişti. Bu parti, Milli ve Avrupalı Hareket Federasyonu Partisi (FANE) idi.

1984'te verilen ilk hüküm, haklı gerekçesi olmadığı için bir kararı hukuka aykırı kıldı. Bu durum, hükümetin kararını haklı gösteren hiçbir delilin ya da esasa etkili somut gerçeklerin gösterilmemesinden kaynaklandı[8]. Sonrasında, bir başka hüküm, ikinci bir kararı, partinin liderlerinin muhakeme sürecinde kendi görüşlerini yazılı olarak belirtme imkânı bulamamış olmaları nedeniyle hukuka aykırı kıldı. Bu olayda, hükümetin, mahkemeyi, kararın kanuna uygun olduğunu doğrulayabilecek her türlü araçtan yoksun bıraktığına hükmedilmiştir[9].

Danıştay, hiçbir zorunluluğun, hiçbir istisnai durumun, hiçbir kamu düzeni mecburiyetinin ya da uluslar arası ilişkiler gereğinin bu parti liderlerinin haklarının sınırlandırmasını yahut bu haklara müdahale edilmesini haklı kılmak için ileri sürülemeyeceğine hükmetmiştir.

---

8 CE, 31 octobre 1984, no 28070, FANE.

9 CE, 26 juin 1987, no 67077, FANE.

Şimdi neden böyle kararların Fransız Hükümeti'nce ender olarak alındığını anlıyorsunuz. Siyasal özgürlüğe müdahale haklı olmalıdır; aksi takdirde, karar mahkemece hükümsüz kılınabilir.

B/ Çeşitli kollara ayrılmış bir iç teşkilatlanma

Bir siyasal parti üç fonksiyona sahip olabilir:

- Detaylı bir program hazırlamak ve etkin bir organizasyon oluşturmak. Her parti kamuoyunu şekillendirmeye ve vatandaşları eğitmeye çalışacaktır.

- Siyasal müzakereler gerçekleştirmek

- Seçimler için partinin adaylığını kullanarak ülkeyi yöneten ya da yönetecek seçkin politikacıları ve profesyonelleri seçmek.

Her parti, gücü ele geçirmeyi ya da en azından kamusal olaylarda yer almayı ya da sadece bir siyasal düşünceyi ifade etmeyi hedefler. İç yapıları serbestçe organize edilir. Olayların çoğunda ve örgütlenme özgürlüğünü düzenleyen kanuna uygun olarak, iç organizasyon liderler ve/veya parti üyeleri tarafından oluşturulur.

1. İç teşkilatlanma özgürlüğü

Her parti kendi yapısına, hiyerarşisine ve iç disiplin şekline sahiptir. Genel olarak, Fransa'da, büyük partiler millî bir yapı etrafında örgütlenir ve piramit organizasyonu oluşturur.

Lideri "başkan" ya da "genel sekreter" olarak adlandırılır ve her yıl ya da her iki yılda bir kongrede ya da, parti üyeleri yahut parti üyelerinin temsilcileri tarafından ulusal oylama ile seçilir. Fakat Fransız siyasal kültürü, pek çok kendine özgü yapı ve seçim demektir.

Fransa'da pek çok siyasal parti bulunmaktadır.

Gerçekte, Fransa'da kaç tane partinin aktif olduğunu bilmiyoruz: bölgesel partiler, ulusal partiler...

En önemli partiler:

Aşırı sağda: Halk Cephesi Partisi(FN)

Sağda: Halk Çoğunluğu Partisi (UMP)

Merkezde: Fransız Demokrasi Partisi (UDF)

Solda: Sosyalist Parti (PS), Yeşiller Partisi, Fransız Komünist Partisi (PCF)

Aşırı solda: Devrimci Komünist Partisi (LCR) ve İşçi Mücadelesi Partisi (LO)

Bazı diğer partiler şöyle belirtilebilir:

Merkezde (sağ ve sol): iki radikal parti,

Sağda: Fransa Hareketi (MPF)

Örgütlenme özgürlüğü siyasal partilerin sayısının çokluğunu kesin olarak açıklamaktadır. Sadece birkaç kişi ile dahi bir parti oluşturmak gerçekten kolaydır. Dolayısıyla, partilerin büyük bir çoğunluğu ulusal bir amaca sahip değildir. Pek çok parti sadece sınırlı bir bölgesel boyuta sahiptir; bazıları bölgeci ya da özerklikçidirler; diğerleri kendi siyasal kuruluşlarına başkanlık etmek isteyen siyasal liderler tarafından oluşturulmuşlardır.

İşçi sendikalarında olduğu gibi parti üyeliği ücretsizdir. Fakat üyelik aidatları, bu tip ücretler belli bir miktara kadar

vergilendirilebilir gelirden düşülebilir denilerek, vergi kanunu tarafından teşvik edilmektedir.

Aidatlar parti tarafından serbestçe belirlenir ve değişik üye kategorilerine göre ayarlanabilir (tüzük ya da yıllık genel kurul tarafından). Aidatlar için yasal bir üst sınır yoktur. Üyelik aidatları, miktarına parti başkanlığınca karar verilen üyelik aidatlarını aşan bağışlardan ayırt edilmelidir.

Fransız kanun koyucusu, partilerin finanse edilmesini desteklemeye karar verdiğinden, üyelik aidatları gibi, bağışlar da, Genel Vergi Kanun'umuzun 200. paragrafına uygun olarak, vergiden düşülebilmektedir[10]. Fakat paralar, sadece partilerin hukuken tanınan finansman kuruluşlarına ya da yukarıda açıklanan siyasal gruplara verilmelidir.

2- Buna rağmen sınırlı bir özgürlük

11 Mart 1988 tarihli bir Kanun'un 7. paragrafında belirtildiği üzere, *"partiler ve siyasal gruplar serbestçe kurulabilir ve faaliyetlerini serbestçe yürütebilirler. Tüzel kişiliği haizdirler. Mahkemeye gitme hakları vardır. Her türlü malları ücretsiz ya da ücretli olarak edinme hakları vardır (gayrimenkuller dahil): amaçlarına uygun olarak her türlü sözleşmeleri yapabilirler ve özellikle yürürlükteki kanunlara uygun olarak gazete ve eğitim kurumları kurabilir ve idare edebilirler".*

Bir parti kurmak serbest olsa da, herhangi bir siyasal partinin hayatı, dört noktada toplanabilecek belli bir çerçeveye tabidir:

- Kamu düzenine ve demokrasiye saygı,

---

[10] Madde 200-3.

- Hukuken tamamıyla siyasal tarafsızlığa saygı duymakla yükümlü olan hangisi olursa olsun, yerel hükümetler, organlar ve kamu kurumları tarafından finanse edilemezler,

- Yabancı varlıklar tarafından finanse edilmeme. Kanun, doğrudan ya da dolaylı olarak, yurtdışından para, yabancı devletten ya da herhangi yabancı kaynaklı hukuki varlıktan herhangi bir finansal ya da maddi yardım alınmasını yasaklamaktadır. Son zamanlardaki bazı olaylar özellikle bu son hususun uygulanmasının ne kadar karışık ve zor olduğunu göstermiştir: Irak, Fransız Likoud, ETA (İspanyol ve Fransız Bask bağımsızlık hareketi...) gibi.

- Eğer bir parti, seçimler sırasında, ulusal adaylıklarda uyulması zorunlu olan erkek/kadın oranlarına uymazsa finansal yaptırımlar uygulanması.

Fransız parti sistemi bugünlerde başkanlık seçimlerine odaklanmıştır. Bu, her partinin, eğer tanınmak istiyorsa ve gerçekten seçimlerde var olmak istiyorsa, bir aday göstermesi gerektiği anlamına gelir.

Bazı partiler adaylarını belirlemek için iç seçimler organize ederler. Sosyalist parti bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Diğerleri yalnızca merkezi yapılarında adaylarını seçerler. 1965'ten beri neredeyse bütün partilerin bütün başkanlık seçimlerinde bir adayları olmuştur. Bu konuda Fransa'da yaşanan bir güçlüğün belirtisi seçmenlerin yeniden organize edilmesindeki sorundur.

Örneğin Sayın Lionel Jospin bu zorluğun bedelini 2002'deki başkanlık seçimlerinde ödemiştir. Partiler genellikle, yerel temsilciler ve ulusal ve siyasal talimatlara uymayan birini ihraç etme yetkisi ile donatılmış bir disiplin organı ile merkezde toplanırlar.

Aşağıda iki örnek verilmektedir:

1. Fransa'daki en eski parti olan, 1901'de kurulmuş Radikal Parti oldukça dağınıktır.

Seçimlerle oluşan yerel komitelerden, bölümsel ve bölgesel federasyonlardan ve bir ulusal organdan (başkan, yönetim kurulu, ulusal kurul) oluşur. Bu partinin tanımlanması oldukça ilginçtir çünkü kurulduğunda yerel organizasyonlar parti taraftarlarından, radikal gazetelerden ve toplumun o görüşteki üyelerinden oluşmakta idi. Bu günlerde Fransa'da, siyasal hayatın merkezine yerleşmiş olan iki radikal parti vardır (sağ ya da sol merkez).

2. Diğer taraftan, aşırı sağda, Jean-Marie Le Pen'in başkanı olduğu Halk Cephesi Partisi, başkanı etrafında oldukça organize olmuş bir partidir.

Parti yapıları, bir kongre tarafından seçilen merkez komitesi (120 üyeli), partililerden oluşan bir ulusal kurul, seçilmiş üyeler ve kişiler, bir siyasi kurul (49 üyeli) ve iki yönetici: genel sekreter ve genel delege ile aslında ulusaldır.

Bugünlerde partiler, artık siyasal hayatı ya da siyasal çekişmeyi daha fazla kontrol etmemektedirler. Onlar, seçimlerde aslında her zaman kendileri ile yarışmak amacında olmayan yeni yapılarla yarışma içerisine girmişlerdir. Bu durum, bugün, Fransız partilerinin zayıflığını açıklamaktadır. Bu zayıflık, parti üyelerinin sayısı ile ortaya konulmaktadır. Bütün partiler yapay olarak bu sayıyı arttırma eğilimindedirler. Hiçbir parti, üyelerinin gerçek sayısını açıklamaz. Bu gerçek rahatsız edicidir. Bugün bütün Fransız partilerinin toplam üyelerinin 450.000'i geçmemesi oldukça mümkündür.

Partiler aslında, gerçek politikacılardan ziyade, çoğunlukla bir tür temsilciler, ileri gelenler kulübüdür. Bu durum, belki de, neden

partilerin, parti ile ilgili olmayan yapılar kurmaya ve idare etmeye çalıştıklarını açıklamaktadır.

3. Ek yapıların gelişimi

Bu, özellikle devrimden beri, bir çeşit Fransız geleneğidir.

Bütün partiler, klüplere, geniş çevrelere, düşünce topluluklarına ve birliklere ihtiyaç duyarlar. Bunlar çok çeşitli amaçlar için kullanılırlar. Bunlar bazı zamanlarda, siyasal tartışmalarda yer almak için gereklidir. Bazen, yeni fikirleri test etmek içindir, bazen, aynı stratejik görüşe sahip kişiler arasındaki tartışmalar içindir. Bir süre sonra bu yapılar gerçek bir bağımsızlık kazanabilirler.

Klüpler, çevreler, düşünce toplulukları, birlikler, bazı zamanlarda siyasal programlar için düşünceler ileri sürmek, ancak sıklıkla tartışmak ve yarışmak ve alternatifler teklif etmek için boş bir alan sunmak amacıyla partilerin etraflarında çalışır gözükürler. Bu olgu, Fransız siyasal hayatının sağ ve sol yelpazesinde görülür. Solda, özellikle ATTAC hareketi anılabilir. Fransız siyaset tarihinde, Fransız Komünist Partisi bu tip yapılara her zaman çok yakın olmuştur.

Son yirmi yıldır istikrarlı ve güçlü bir şekilde oyları azalmakta olan bu parti, daha iyi günlerinde, İşçiler Genel Konfederasyonu (CGT), Fransız Popüler Yardım Kuruluşu (SPF), ya da Fransız Kadınlar Birliği (UFF) gibi işçi sendikalarından destek bulabilmişti. Bugün sadece bir ulusal gazete, L'Humanité, komünist analizlere yer vermektedir..

Bazı partiler aynı zamanda sosyal amaçlı ya da belli bir konudaki belli bir düşünceyi ifade etmek için oluşturulan yapılar icat etmişlerdir. Bazen sadece amaç, çok sayıda kuruluş tarafından destekleniyor izlenimi verebilmektir. Halk Cephesi Partisi'nin durumu budur. Fransız partilerini anlatmak Fransız siyasal hayatı gerçeğini

özetlemek için yeterli değildir. Şimdi, son yirmi yılda gerçekleşmiş en önemli kamusal evrimi anlatma zamanı: devletin siyasal partilerin hayatına ve çalışmalarına müdahalesi.

II. Tehlikeye Atılmış Özgürlük

Parti kurma özgürlüğü gerçek olsa dahi, bu partilerin çalışması her zaman bazı problemler yaratmıştır. İki yüzyıllık bir özgürlükten sonra, devlet Anayasa Konseyi'nin kontrolü altında siyasal hayat ile ilgili kanunlar kabul etmiştir[11].

Devlet müdahalesi kendisini partilerin finansmanında ve seçim kampanyaları esnasındaki siyasal harcamaların düzenlenmesinde kendisini gösterir.

A/ Kamusal Desteğin Artan Gerekliliği

Son otuz yıl boyunca, pek çok olgu Fransız siyasal hayatına özgü idi.

1. En yüksek seviyede kamusal hâkimiyete ulaşmanın etkenleri

Kanaatimce, böyle bir durum üç olguyla açıklayabilir:

- kampanyacılıkta ve seçim hayatında, özellikle başkanlık kampanyalarında (pazarlama, basın, propaganda,...) profesyonelleşme

---

11 Anayasa madde 56'dan 63'e. Anayasa Konseyi, 11 Ocak 1990, 89-271 DC, Seçim Harcamalarının Sınırlandırılması Ve Siyasal Faaliyetlerin Finansmanının Açıklanması İle İlgili Kanun; Anayasa Konseyi, 14 Ocak 1999, 98-407 DC, Bölgesel temsilcilerin ve Korsika Meclisi'ndeki temsilcilerin seçim usulünü belirleme kanunu.

Böyle bir evrim, geleneksel finansman yollarının sunabileceğinden çok daha büyük bir finansman gerektirir. Parti üyeleri sadece kendileri bu tip bir harcamayı karşılayamazlar.

- Özellikle yerel seviyede, finansmanda yada kamu yapım sözleşmelerinde, zimmetin ortaya çıkması

Son on yılda pek çok bu tip skandal soruşturmaya ve pek çok parti yetkilisini utandıran medya açıklamalarına yol açıldı. Suçlanan politikacılar, bu zimmete geçirmeler, partilerin ve çalışmalarının finansmanı için zaruriydi, dediler. Son günlerdeki Ile-de-France[12]ın kamu sözleşmeleri davası, bu tip pek çok davadan sadece biridir ve belki de en sonuncusudur. Yine de, bu olgu diğer bir yerel gerçekten ayrı düşünülemez: rüşvet (kamu sözleşmelerinde ya da emlak piyasasında).

- Üçüncü, ve fakat sonuncu olmayan fenomen, üyeliklerin azalmasıdır.

Hiçbir parti hali hazırda çalışmalarını üyelik ücretleri ile finanse edememektedir. Bütün çalışmalar, Halk Cephesi Partisi ve Fransız Komünist Partisi gibi partilerde dahi, üyelik ücretlerinin payının, partinin bütçesinin %20 sinden daha azını oluşturduğunu göstermektedir. Bu gelişmeler dikkate değerdir ve partilerin rolleri ve hükümet programları bağlamında, siyasal hayata olan ilgi eksikliğinin bir sonucudur. Pek çok insan, hiçbir partinin gerçekten hayatlarını

---

[12] Şirketler sözleşme fiyatının %2'sini,%1,2'si RPR ve cumhuriyetçi parti, %0,8'i, sosyalist parti arasında yeniden paylaşılacak şekilde, transfer etmek zorundaydılar (Les Echos, 17 Mayıs 2005, s. 22). Bilirkişiye göre, partiler 200 milyon euro fayda sağlarken, yaklaşık 1,83 milyar euro Eiffage, Spie Batignolles, Suez, Générale des Eaux gibi büyük şirketlere atfedilmişti. Cf. Les Echos, 21 Mart 2005, Siyasal partilerin finansmanı: Sıkıntılı yılların aşamaları.

değiştiremeyeceğini düşünmektedirler. Bireycilik, kolektif gruplara galip gelmiştir.

Örneğin, 2002 tarihli bir yayın, pek çok Fransızın, politikacıları rüşvetçi olarak ve ya da gerçekte kendi kariyerleri ile ilgili olduklarını düşündüklerini, belirtmektedir[13]. Fakat bir soru ortaya atılmıştı: Siyasal hayatta şirketlere hangi rolün, hangi yerin verilmesi gerekir? Bir şirket siyasal hayatı finanse edebilir mi, yoksa edemez mi?

Seksenlerin büyük rüşvet skandalları, kampanyaların finanse edilmesinde karşılaşılan güçlükler, parlamentonun 1988'deki tercihini açıklamaktadır. Meclis siyasal hayata moral vermek için, partilerin kamusal finansmanı ile seçim harcamalarının düzenlenmesi konularını aynı anda hazırlayarak, yasama çalışmalarına başladı.

İlk kanun, 11 Mart 1988 tarihli, siyasal hayatın finansal şeffaflığını düzenleyen kanundu. Bu tarihten beri, seçim harcamalarını ve partilerin finansmanını daha etkin bir şekilde düzenlemek için, pek çok kanun kabul edilmiştir. Bu kanunların en sonuncularından biri, bölgesel konseylerin ve Avrupa parlamentosu temsilcilerinin seçimi ve siyasal partilere kamu yardımı hakkındaki 11 Nisan 2003 tarihli kanundur.

2. Siyasal partilerin kamusal finansmanı

Bu etkenlerin bir sonucu olarak, parlamento birkaç kanun kabul etti. Bu ilerleyen süreç, 1988 tarihli bir kanun ve 1995 tarihli partilerin, bütün devlet temsilcileri ve kumarhaneler, belirli çevreler ve kumar klüpleri tarafından olduğu kadar şirketler tarafından da finanse edilmesini yasaklayan bir kanun ile karakterize olmuştu.

---

13 Pierre Bréchon, Crise de confiance dans les élites politiques, in Bruno Cautrés, Norma Mayer (dir.), Le nouveau désordre électoral. Les leçons du 21 Avril 2002, Presses de Science Po., Paris, 2004, pp. 47-69.

1988'de, Michael Rocard'ın liderlik ettiği bir hükümetin teklifinden sonra, Parlamento bir temel kanun teklifini kabul etti. Bu kanun, siyasal hayatın finansal şeffaflığını düzenleyen 11 Mart 1988 tarihli Kanun'du. Anayasa Konseyi, 10 Mart 1988 tarihli bir kararı ile (no: 88-242 DC) bu kanunu onayladı.

O zamandan beri, kampanyalar ve partiler, yalnızca kendileri, parti üyeleri, kendi malvarlıklarından kaynaklanan kârlar ve kamu finansmanları ile finanse edilebilen özel finans kuruluşları tarafından finanse edilebilmektedirler. Partilerin kamusal finansmanı 11 Nisan 2003[14] tarihli Kanun'dan beri, iki grup kurallar demeti ile düzenlenmektedir.

- ilki, partiler ve siyasal gruplar ile ilgilidir:

- En azından 50 seçim belgesinde adayları bulunduğu ve kullanılan oyların en az %1'ini[15] elde ettikleri takdirde partilerin kendi finansal kuruluşları, Kampanya Hesapları Ve Politika Kuruluşları Mili Komitesi tarafından verilen bir lisans almak zorundadırlar.

- Partilerin finansal kuruluşlarına, Kampanya Hesapları ve Politika Kuruluşlar Mili Komitesi Tarafından, denizaşırı Fransız bölgelerinde, münhasıran, en azından bir seçim bölgesinde adayları bulunduğu sürece lisans verilir.

---

[14] Madde 34, Kanun no. 2003-327.

[15] Böyle bir dağıtım, 2002'de olduğu gibi: doğanın ve hayvanların toplanmasının Yeni Çevrecileri, Eaden Cumhuriyet ve Demokrasi, Doğa Kanunu Partisi, Özgürlük Partisi, Hümanist Hareket, ... sıklıkla dini kesim ile bağlantısı olan partiler (gibi) sadece bu finansmandan faydalanmak için kurulan "fırsatçi" partilerin kamusal finansmanın dışında tutulmaları için yürütülmektedir.

- bir ikincisi, parlamentoda temsil edilen partiler ve siyasal gruplar içindir ve ilk grubun sağladığı yararları sağlamaktadır.

Bu finansman münhasıran siyasal partiler için düzenlenmiştir. Fakat herhangi bir seçimde oyların %5'ini alan bir aday da, harcamalarının devlet tarafından, geri ödenmesini isteme hakkına sahiptir.

2003'te partilerin ve siyasal grupların kamusal finansmanı: 73.221.219,87 Euro idi.

Paylaşım şu şekilde gerçekleşmiştir:

- ilk grup: 32 parti ya da siyasal grup ve 35 parti ya da siyasal grup denizaşırı seçimler için: 33.089.15,87 Euro

- ikinci grup: 19 parti ya da siyasal grup, 40.132.204 Euro.

2005'te, 73 milyon Euro'luk kamusal finansman, ilk gruptaki 32 partiye ve ikinci gruptaki 20 partiye fayda sağladı.

2002'den beri, en önemli parti, Sosyalist Parti (Sol Radikal Parti ile birlik kuran) ve Fransız Demokrasisi için Birlik Partisi (UDF)'nden önce, parlamentonun 504 üyesine[16] sahip olan Halk Çoğunluğu Partisi (UMP)'dir.

Devlet müdahalesinin bir diğer sonucu, siyasal partilerin hukukî tanımlarındaki değişimdir. Yakın bir zamana kadar, siyasal hayatla ilgilenen her özel grup siyasal parti olarak isimlendirilebilirdi. Şu anda, öyle gözüküyor ki, bir siyasal parti, daha önce belirtilen Kanun'un 8, 9, 9-1. paragraflarına ya da 11-7'deki 11. paragrafın

---

[16] Bazı küçük partilerle birlikte: Radikal Parti ve Sosyal Cumhuriyetçiler Forumu

kurallarına uymak zorunda olan özel moral bir kişilik olarak tanımlanmaktadır. Bu kurallar, paraların sadece, ismi Valilik ya da münhasıran Kampanya Hesapları ve Siyasal Finansman Milli Komisyonunca lisans verilmiş olan bir finansal kuruluşa bildirilmiş olan bir temsilci aracılığıyla toplanmasına müsaade etmektedir. Kanun, Fransız siyasal partilerinin muhasebe hesaplarının milli komite tarafından yayınlanmasını öngörmektedir. Hesaplar, milli hesap konseyi tarafından oluşturulan modellere uygun tutulmak zorundadır. Bu basit hesaplama kuralları[17] ile uyumludur. Fakat ticari hesaplara ya da şirket hesaplarına nazaran, siyasal partilere uygulanan kurallar bir ölçüde basitleştirilmiştir. Bununla birlikte, her rapor iki denetçi tarafından tasdik edilmek zorundadır. Hesap raporları her yıl "resmi gazete"de yayımlanmak zorundadır (Fransız ulusal yayını).

Sonuç olarak, herkesin çoğu Fransız siyasal partileri ile onların mali durumlarını bildikleri düşünülür.

Yıl	Hesaplarını Bildirmek Zorunda Olan Partiler	Uygun Olduğu Kabul Edilenler	Uygun Olmadığı Değerlendirilenler	Yayımlanmayanlar
1997	191	150	12	30
1998	208	154	16	38
1999	206	164	12	30
2000	208	180	6	22
2001	205	176	9	20
2002	231	190	7	34
2003	237	191	4	42

Senato Resmi Gazetesi, 21.04.2005, s. 1146.

[17] Avis no.95-02 relatif a la compatiblé des partis et groupements politiques.

Yıllık rapor bütün partilerin mali durumunu gösterir. Bazılarının borcu vardır; bazıları kârdadır. Fakat vurgulanması gereken en önemli husus, 2003'te yaklaşık 240 parti olmasına rağmen sadece 15'inin parlamentoda temsilcisinin bulunduğu gerçeğidir (2005'te 20).

B/Siyasal faaliyetin hukukî çerçevesi

İki bölümde özetlenebilir

1-Siyasal propagandanın sınırlarının belirlenmesi

1965'teki ilk başkanlık seçimlerinden beri, siyasal kampanyanın maliyeti gittikçe artmıştır. Parlamento seçimleri bakımından da durum aynı olmuştur. Farklı siyasal çoğunluklar harcamaların her gün daha fazla sınırlandırılması için karar aldılar.

Bu değişiklik birkaç noktada arz edilebilir:

- siyasal propaganda için ticarî yayının yasaklanması
- her türlü medyada siyasal propaganda için ticarî pazarlama tekniklerinin yasaklanması: gazete, posta, radyo, televizyon.
- telefon aramalarının yada telematik propagandanın yasaklanması
- düşünce anketlerinin düzenlenmesi
- postalamayı sınırlama

Şu anda, siyasal partilerin kampanyalarını yürütme konusunda gerçekten hiçbir seçim hakları yok ve profesyonel reklâmcıları kullanamamaktadırlar. Sadece siyasal kampanyalar sırasında ve sadece kanunla belirlenen bazı tarihlerde, partilerin ve adaylarının

radyo, televizyon ve mektupla propagandayı kullanmalarına izin verilmektedir. Ve hatta bu son durumda bile, bütün mektup türleri (renkler, mektupların boyu...) kanun tarafından düzenlenmiştir.

2. Kampanya harcamalarının sınırlanması

Bunun gibi yasal düzenlemelerin bir tek amacı vardır: siyasal kampanya giderlerinin sınırlandırılması.

Adaylar sadece partilerinden ya da siyasal gruplardan ya da bireylerden mali yardım alabilirler. Dolayısıyla, adayların seçim harcamaları, seçim bölgesinin boyutuna ve seçim yarışının türüne göre değişen bir miktarla sınırlanmıştır. Bu miktar, her aday içi harcamalarının tamamını içerir. Bütün adaylar bu finansman şartlarına uymak ve seçilemeseler bile, seçimden sonraki iki ay içinde muhasebe raporlarını yayımlamak zorundadırlar. Raporlar, paraların kaynağını (partinin finansmanı da dâhil), harcamaları, adayların kendileri tarafından ya da ararlarındaki anlaşma gereği adayların menfaatini kollayan diğer kimseler tarafından finanse edilen tüm harcamaları içerir. Komisyon bu hesapları inceler ve geri çevrilmelerine karar vererek hatalı olduklarını açıklayabilir.

Eğer izin verilen harcama miktarı aşılmışsa, milli komisyon, seçimin türüne göre ulusal ya da bölgesel olarak değişen özel bir mahkemeye başvurmak zorundadır ("judge de l'élection"). Mahkeme, seçimleri iptal etmek ve adayın seçilmesini hükümsüz kılmak ve hatta aynı seçime bir yıl katılamamasına karar vermek konusunda yetkilidir.

Eğer hesap raporlarında kasıtlı olarak hata yapılmış ise, aday yasak finansman araçlarını kullanmışsa ya da kara para toplamışsa, komisyon, adaya karşı hukukî ve cezaî soruşturmaları başlatacak olan Savcılık makamını bilgilendirmek zorundadır.

Bütün bu hukukî düzenlemeler tek bir temel prensibe dayanmaktadır: Bağımsız bir idari otorite olan Komisyonun bağımsızlığı ile yargı erkinin bağımsızlığı. Bu, ihtilaflı seçim konularının yargılamasının, artık siyasal iktidarın yetki alanında olamayacağı anlamına gelir. Bu durum, Dördüncü Fransız Cumhuriyeti zamanında mevcut olan duruma nazaran önemli bir farklılıktır.

Parlamento, o zamanlar, bazı parlamenter seçimleri kendisi inceleyebilmekteydi ve seçimleri iptal etme yetkisine sahipti.

Halen, bütün bu farklı aşamalara rağmen, Fransız vatandaşlarının bugün, Fransız siyasal sınıfını ve onların söylemlerini benimsemedikleri görülmektedir.

Siyasal rekabet devam etse de, Fransız demokrasisi krizdedir. Bu duruma bir tek açıklama bulunabilir: Fransız siyasal geleneğinde, siyasal söylemler ve ideolojik tartışmalar günlük hükümet idaresine her zaman tercih edilmiştir.

1981'deki hükümet değişikliğinden sonra gerçeklik ütopya ile karışmıştır.

29 Mayıs 2005'teki Avrupa Anayasa'sı için Anlaşma referandumu, bu durumu, Fransız toplumunda bulunan temel farklılıkları gösterdiği kadar açıkça gösterdi.

Sonuç

- Fransız siyasal sistemi, güç ve kamu yönetimi için 200 yıl süren bir mücadelenin sonucu olan siyasal partilerin tarihi bir birikiminden oluşmaktadır. Fakat parti üyeliğinin az sayıda ve siyasal söylemin itibarsız olduğu açık olan siyasal

bir bağlamda hiçbir parti artık tek başına seçim kazanamamaktadır.

- Hukuki siyasal sistem şu anda daha profesyonel yönetilen partiler ve daha açık ve etkili bir ulusal kontrol ile tamamlanmıştır,

Bu belki de Fransa'nın en önemli çelişkisidir: siyasal sınıf ile halkın çoğunluğu arasındaki büyüyen uçurumdan yakınırken; aynı zamanda partilerle ilgili pek çok sorunu görmezden gelmekte başarılı olmak.

OTURUM BAŞKANI : Sayın Albert'e biz de teşekkür ediyoruz.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi İdari ve Siyasal Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Ayşe Ayata; buyurun.

Prof. Dr. Ayşe AYATA (ODTÜ İktisadi ve Siyasi Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi) Teşekkür ederim.

Sabahtan beri sayın başkanların ve üç katılımcının konuşmalarını dinledik. Onlar Türkiye'de siyasetin krizde olduğunu ifade ettiler. Yurtdışından gelen meslektaşımız da Fransa'da böyle bir kriz olduğundan bahsetti. Ben bu önermeyi daha da genişleteceğim: Doğrusu bütün Avrupa'da buna benzer bir kriz ve bu krizin de bize benzer ve bizden farklılaşmış yönleri var. Tüm bu hususlar üzerinde durmaya çalışacağım.

Türkiye'de herkes siyasetten şikayetçi. İçimizde 2001 seçimlerinde oy vermeyenler olmuş olabilir, kızmıştır gitmemiştir. Onlar siyasetten şikayetçi. Siyasete çok güvenerek ve inanarak gidip oy vermiş olanlar da vardır, onlar da siyasetten şikayetçi. Hepimiz bir şekilde siyasetten ve siyasi partilerden şikayetçiyiz. Mesela her sabah gazetelere bakıyoruz, gazetedeki haberlerden de rahatsız oluyoruz. Çünkü gazeteyi açıp siyasi partilerle ilgili haberlere baktığınız zaman hemen bir kavga haberi okuyorsunuz. Hatta daha ileriye yönelik olarak, örneğin bundan bir yıl sonra bir partinin kongresi yapılacaksa, bununla ilgili kavgalar da var. Bir yıl sonra ne tür kavga olacaksa gazetelerde yer alıyor. Çok yakın zamanda bir parti kongresini yaptı, onunla ilgili olarak da hep bu tür haberleri okuduk: kim küstü, kim ayrıldı, kim ne yaptı... fakat mesela ne konuşuldu? Gazetelerde buna ilişki hiçbir haber yoktu. Geçmiş Doğru Yol Partisi Kongresi'nde mutlaka politika oluşturmaya yönelik bir şeyler konuşulmuştur, ama bu konuda hiçbir şey yoktu. Hatta öyle bir noktaya geldik ki, şikayetlerimiz genel merkezde hatta lider çerçevesinde odaklandı. Neredeyse Türkiye'nin bütün siyasi problemlerin çözülmesi birkaç tane liderin, genel başkanlıktan ayrılmasıyla çözümlenecekmiş gibi görünmeye başlandı.

İşin bizi daha da umutsuzluğa sürükleyen yanı, bir kaç yıl içinde değişen parti başkanları var, hatta bu başkanlardan partisini iktidara taşıyan bile oldu. Ama benzer sorunlar orada da yaşanıyor. Ben burada liderleri savunacak değilim, hiçbir savunulacak yanlarının olduğunu düşünmüyorum. Tam tersine sorunların merkezinde bu liderlik tipi yatıyor ve değişimde onların çekici güç olmaları gerektiğine de hiç bir şüphe yok. Bununla beraber bir başka konuya da dikkatinizi çekmek isterim. Siyasi partilerin içinde bulundukları kriz, liderlik sorununu aşan boyutlara sahiptir, sadece bir liderlik sorunu değildir. Örgütlerin yapılanmasından üyelerin sayıları ve beklentilerine, seçmenin oy vermesinden medyanın siyasete etkisine, parlamento grubu parti genel merkezi ilişkilerine, hatta yerel parti yöneticileri ile parti listelerinden seçilmiş yerel yöneticilere kadar uzanan bir çok çelişki ve sorun vardır.

İçimizde politikacılar var, hepimiz biliyoruz ki hangi partide olursa olsun ilçe başkanı ile belediye başkanı, eğer seçimler sırasında bozuşmadılarsa, seçim sonrasında altı ay içinde mutlaka küsüşürler, birçok konuda, anlaşamazlar. Hatta siyasetçiler oraya gitmeden, orada bir tatsızlık olmasın diye "ilçe başkanıyla belediye başkanının arası nasıl" diye sorarlar.

En nadide yöntemlerle lidere sadakati denenerek getirilen parti grupları altı ay, bir yıl içinde hiziplere bölünür, ve sanki o konuma 'sadakat' esasına bağlı olarak seçilmemişler gibi liderlik sultasından şikayet ederler. Sadakat burada çok akışkan, çok çabuk oynayan bir şey haline gelebilir. Aynı kişiler lider sultalarından bahsederler, fakat kendilerine taraflarının sadakat göstermesini beklerler. Partilerde otorite boşluğundan söz edenler aynı zamanda disiplinsizlikten en çok yararlananlardır. Ön seçim olmamasından şikayet eden çok kişi

liderlerine sadık adaylar olmaktan çekinmezler. Buna benzer birçok çelişkinin partilerde var olduğunu hepimiz biliyoruz.

Bu sonsuza kadar süren ve oldukça çelişik olan şikayetlerin ve sıkıntıların hem son dönemlerde Batı Avrupa'daki siyasi partilerin krizleriyle ilişkisi var, hem de bize özgü yanları var.

Önce bir çok Batı Avrupa ülkesinde de görülen yönlerden başlayacağım. Siyasi partilerin bir altın dönemi vardı, o altın dönemi maalesef geçti. Siyasi partilerin altın dönemi, aşağı yukarı, kitle partilerinin doğduğu, bazı ülkelerde Birinci Dünya Savaşı'yla İkinci Dünya Savaşı arasında, İkinci Dünya Savaşı'na yakın dönemlerde, bazı ülkelerde İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında çıkmış olan partilerin üyelik temeline ve parti içinde ve dışında, sorumluluk ve hesap vermeye dayalı örgütlenmelerin gerçekleştiği, liderlerin bu çerçevede seçildiği bir dönemdi. Aynı dönemde partilerin iç ideolojik bütünlüğü çok önemliydi, şöyle ki partiler bir veya birkaç toplumsal kesimi temsil ettikleri için partiye bağlı seçmenlerde büyük ölçüde sabitti ve partiler kendilerini biraz da güvende hissederlerdi. O zaman sahiden son derece ciddi örgütlenmiş ve büyük ölçüde iç disiplinden bahsedilebilecek olan ideolojik iç tutarlılığın önemli olduğu parti örgütleri vardı. O dönemlerde, Türkiye'de yüzer gezer oy olarak kabul edilen akışkan oylar, yani bir partiden diğer partiye seçmenin seçimden seçime geçme oranı son derece azdı, partiler blok oylarla hareket ederlerdi. Seçim oldukça küçük ortada bir marj üzerinde yapılır, onun için bir parti seçim döneminde yeni maceralar aramak yerine kendi saflarını sıklaştırır, çok az yeni kesime hitap eder, seçim sonuçlarında sürprizler çok az olurdu. Batı Avrupa'da bu tür partiler, uzun bir süredir inişe geçtiler; biraz önce sayın Meslektaşım bahsettiler, bütün partiler kendi örgütlenme yapılarını büyük ölçüde değiştirmek zorunda kaldılar.

İstisnalar olmakla birlikte, genel bir eğilim olarak baktığımızda, bütün Avrupa'daki partilerde de genel merkezler ve parlamento grupları güçlenmekte ve parti örgütleri büyük ölçüde güçlerini kaybetmektedirler. Bu örgütlerin güçlerini kaybetmelerinin çok önemli nedenleri vardır. Birincisi artık seçmenin büyük çoğunluğunun parti sadakatini bırakıp, yüzer gezer oy haline gelmiştir. Buna oy vermeye neden olan etkenlerin değişmesinden, üretim yapılarındaki değişmeye kadar bir çok neden gösterilebilir. Ama sonuçta seçmen artık sadık değildir. Her seçimde ne yapacağı, hangi partide patlayacağı belli olmayan bir seçmenle karşı karşıyayız. Onun için her partinin her seçimde yeniden kendi seçmenine cazip bir şeyler sunması gerekmektedir. Bu cazibe alanları hala daha büyük ölçüde sosyo-ekonomik içeriktedir ama yaratıcılık ve detaylarla ilgilenme çok önemli olmaktadır. Bu sebeple klasik ikna yöntemleri, yani "bana oy verirsen, biz sana şunu yapacağız " gibi, tek tek giderek klasik olarak yapılan ikna yöntemleri artık dikkat çekmemektedir. Parti örgütlerinin yaptıkları veya yapacakları çabaların önemi azalırken bir anda milyonlara hitap ediyoruz diye medyanın önemi büyük ölçüde artmaktadır.

Medya siyasi parti örgütünden farklı bir unsurdur. Onun kendi iç mantığı, iç çıkarları vardır. Medya, büyük ölçüde konuya kendi ticari kaygıları ile bakar, çarpıcılık, kışkırtıcılık ve dikkat çekme, tiraj/rating toplama medya için çok önemlidir. Onun için medyada imaj içerikten, ideolojiden daha önemli hale gelmektedir. İmaj dönemi ile kişilikler ve kişiler, özellikle de Genel Başkanlar ve liderler öne çıkmaktalar. Hatta Genel Başkan'ın ailesi, mesela eşinin ne giydiği, bir çok milletvekilinin ne söylediğinden daha önemli bir hale gelmeye başlamakta, kişilikler fikirlerin önüne geçmektedir.

Siyasi partiler bu dönemde artık imajı örgütten ve fikirden önemli sayıyorlar. Seçmen yüzer gezer olunca, net ideolojilerin yerini esnek programlar almaya başlıyor, bu da birbirine benzeyen partiler getiriyor. Çok benzeyen partiler son dakikada, biraz da duygusal nedenlerle oy alabileceklerini biliyorlar. Bu da partilerde, seçmeni elde tutma değil, son anda oy almaya yöneltiyor; son anda oy almak da bizi tekrar medyaya götürüyor. Onun için burada, bu bir kısır döngü müdür bilmiyorum, ama önemli bir döngü var.

Değişen toplumsal yapı, siyasi partilere de ayrıca üye de kaybettirdi. Üye azalmasının partiler için iki önemli sonucu oldu. Bizden farklı olarak Batı Avrupa partilerinde üyeler aidat verirler, tabii ki üyeler azalınca, siyasi partilerin parası da azaldı. Bu durumda medya gibi pahalı yöntemler kullanmak için daha fazla paraya ihtiyaç duyan parti, bu sefer şöyle bir ikilemde kaldı: Ya bağışlar alacak yahut da devlet yardımı alacak. Bu Türkiye için- biraz sonra söyleyeceğim- çok önemli değil: bizde devlet yardımı çok ciddi bir boyuttadır. Ancak üyeler kayboldukça, partilerin paraya olan bağımlılığı daha da artmakta; çünkü üyelerin bedava, tamamen kendi gönüllü emekleri karşılığı yaptığı birçok şeyi de parayla satın almak zorunda kalınıyor.

Burada bir başka unsura daha dikkat çekmek istiyorum: Dünya da artan şekilde kompleksleşiyor, uzmanlık istiyor. Bununla beraber siyasi partilerin ciddi bir ideoloji ve bir görüş geliştirmeleri gerekiyor. Daha önce partilerin kendi üyeleri olan ideologlar parti görüşünü örgütlerle oluştururlardı. Zaman içinde partilerin görüş oluşturması gereken konuların çok uzmanlık istemesi, örneğin, çevre, enformasyon teknolojileri gibi çok önemli fakat uzmanlık isteyen konuların artması sonucu partiler danışma hizmetleri satın almaya başladılar. Danışma hizmetlerinden bir tanesinden Sayın Meslektaşım biraz önce bahsetti; bir tanesi kampanya, imaj ve benzeri şeyler;

diğerleri ise partilerin kendi görüşlerini oluşturmak için yaptıkları uzmanlıklardır. Takdir edeceğiniz gibi uzmanların sorumluluğu yoktur. Bu anlamda parti yönetiminden çok farklıdırlar. Parti başarısız olursa, bu uzmanların değil danışmanlık hizmeti verdikleri liderlik kadrosunun sorunudur. Bu da onların bir partiden diğerine geçmelerini kolaylaştırır, onlar için ideoloji daha ikinci plandadır. Ancak politikacılar uzmanla çalışmaya başladıkları karşı karşıya geldikleri sorunlar bunlarla da sınırlı değildir.

Bunların içinde Türkiye'de de buna benzer şeylerin yaşandığını hepimiz biliyoruz. Ancak burada bizde farklı olan birkaç noktaya da dikkatinizi çekmek istiyorum: Türkiye'de siyasi partilerin seçmenle ilişki kuracak şekilde ciddi örgütlenmeleri 1950 sonrasındadır. 1980'li yıllara gelene kadar siyasi partilerin sağda ve solda birbirinden yer yer farklılaşan yer yer de benzeyen iki model geliştirdiğini görüyoruz. Bu modeller temelde patronaj dediğimiz, yerel güçlerin ve kaynakların dağıtımına bağlı olan sistemlerdir. Yerel yöneticiler, genel merkezden aldıkları ve kendi kaynaklarıyla birlikte bölgede bir şekilde sadakate dayalı bir örüntü kurarlar ve siyasi partilere bu şekilde oy mobilize ederlerdi. 1980 öncesindeki sistemde partiler, aşağı yukarı bloklaşmış ve kalıplaşmış olduğu için, örüntüler de birbirinden net olarak ayrılmıştı. O kadar ki- 1980 öncesinde çatışmaları da biraz bu kolaylaştırmıştı maalesef- taşrada bir partiden diğerine geçme bir nevi ailesine veya sülalesine ihanet gibi karşılanır, ayıplanırdı.

80 sonrasında bu net ayrışma kalktı. Tabii partiler kapatılınca, partilerin kapatıldığı noktadan itibaren herkesin üyeliği bitti, üyelik son bulunca da yeni örüntülere ve akışkanlığa kolaylık sağlandı. Bunun kendi başına kötü bir şey olması gerekmez; fakat şuna vurgu yapmak istiyorum: Bu dönemde örgüt başarıya giden yolun açıcısı,

mesajın taşıyıcısı sayılırdı. Otobüsle seçim propagandasını en kılcal damarlara örgüt taşırdı. Unutmamak gerekir ki 1980 öncesi değil TV, köylerde bir kaç ailenin dışında transistörlü radyo bile yoktu. Seçim dönemi demek, aşağı yukarı 2 aylık bir süreçte bir örgütün tek tek köyleri, tek tek kahvelerini gezip orada "biz gelirsek şunu yapacağız" demesiydi ve mesajı götürmenin yeri ve tek yolu örgüttü. Örgüt parti başarısının anahtarı olduğu için -bu sağ ve sol partilerde çok ciddi olarak fark etmez, sol partilerde daha da yoğundur-, iki şey örgüt için çok önemliydi. Birincisi genel merkez örgütü memnun etmek zorundaydı; çünkü örgüt çalışmazsa parti kazanamazdı. Onun için de adaylarını belirlemek konusunda örgüte bir özgürlük alanı tanınmıştı, yani önseçimlerin, sağda ve solda çok yaygın olmasının en önemli nedeni, bir şekilde örgütün kendi adaylarını öne çıkarmasına izin vermekti. İkincisi, eğer parti başarılı olursa, o zaman örgüt de taltif edilebilirdi. İktidara gelen örgütler, yollara, suya okula, örgüt mensuplarının aşa, işe ihtiyacı varsa, onlara kavuşurdu.

1980 sonrasında buna ilişkin de çok ciddi değişmeler söz konusudur. 80'de partiler kapatıldıktan sonra, iki tür parti kurulma mekanizması gördük. Birincisi, Doğru Yol Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi, eski mekanizmayı canlandırmak istediler. Öbür taraftan, mesela Anavatan Partisi ve Demokratik Sol Parti, eski mekanizmanın tamamen dışında partiler kurmak istediler. Her ikisinde de çok ciddi sorunlar yaşandı, ama her ikisinde de sonuç olarak örgütün ağırlığı azaldı. Bunu bir-iki cümle ile açıklamak istiyorum: ANAP'ın kurucusu olan Özal, siyasi partilerin Batı Avrupa'daki değişikliğini çok ciddi olarak gördü ve eski sistemi kurmanın artık anlamlı olamayacağı kanaatine vardı ve siyaseti medya, lider ve fikir tartışmaları çerçevesinde yürütebileceğini düşündü. Yani bir nevi medya, lider ve seçmen arasında bir üçgen kurup, örgütü oldukça sınırlı hale getirmeye çalıştı. Ecevit de benzer bir şeyi denedi. Her iki parti de

son derece başarısız oldular; çünkü zaman içinde sürdürebilecekleri, kendi içinde yaşabilecek bir sistem kurmakta sıkıntı çektiler. Bu böyle, bir seçim için çok anlamlı olabilir; fakat sürdürülebilir bir örgüt modeli oluşturamaz.

Bunun yanı sıra, Doğru Yol Partisi ve Cumhuriyet Halk partisi, eski sistemi sürdürmek istedi. Ancak eski sistemi sürdürmenin biraz önce belirttiğim gibi, bir bakıma maddi altyapısı da kalmamıştı; çünkü artık hem eski partilerde, hem de geri dönüp de sadakatini isteyebileceğiniz partililerde çok ciddi olarak değişme söz konusuydu. Kurumların ve yerel olarak parti örgütlerinin oluşturulmasında ve parti örgütlerinin karar alma süreçlerinde ciddi sıkıntılar olmaya başladı; çünkü zaman içinde lider kaynaklı ve lider merkezli siyaset egemen hale geldi. Liderlerin konumu giderek güçlendi ve oy veren seçmenler, bir bakıma örgütlere bakarak değil, ortalıkta dolaşan bazı sözlere, medyaya bakarak davranmaya başladılar. Böylelikle ara kademeler zayıflarken, genel merkezler güçlenmeye başladılar.

İktisadi sürece de dikkatinizi çekmek isterim: Oluşan ekonomik krizler ve yapısal uyum politikaları sonucunda, esasında siyasetçilerin devletten dağıtabilecekleri kaynaklar ciddi olarak sınırlanmaya başladı. Artık iktidara gelen bir partinin üyesi olmak, kimseye iş veya aş getiremiyor. Tabii büyük boyutlu kaynak dağıtımları hala daha siyasi partilerden geçmektedir, ama gidip de her partiye üye olanın bir büyük baraj ihalesini almasının son derece zor olduğunu hepimiz biliyoruz. Onun için de partiye üye olmanın artık bir cazibesi kalmadı. Buna rağmen partiler üye almak, üye bulmak zorundadır. Çok önemli iki nedeni var: birincisi, Siyasi Partiler Kanunu'na göre partinin yaşaması için üyesinin olması lazım. Onun için de üyeniz olmadığı noktada, sahiden parti olarak çok ciddi sıkıntıdasınız.

İkincisi ise, birinin genel merkezi seçmesi lazım, yani üye olacak ki yöneticileri seçecek. Üye olmazsa, yöneticiler kendi kendilerini atayamıyorlar. Onun için de partiler, hala daha bir şekilde üye bulmak zorundadır, ama üyelerin fonksiyonları ve üyelerin ara kademelerdeki görevleri veya ara kademelerin yetkileri son derece cılız, tabiri caizse eskisine nazaran, bir bakıma bazı seçimlerde gelip oy vermekle sınırlı hale geldi. Siyasi partilerin görüşleri ise birbirlerine çok yaklaştı ve bu anlamda kaygan bir zemin üzerinde, biraz o tarafa doğru biraz bu tarafa kayarak kendilerine bir alan tarif etmeye çalışıyorlar.

Seçmen, ideoloji ve üye bağlantısı Türkiye'de çok zayıfladı, ama partilerin içinde üyelerin konumlarının içeriğe ilişkin limitli bir hale getirildi. İç rekabet sorunu çok önemli bir sorundur; fakat Türkiye'de siyasetin özü, son zamanlarda "kim kiminle, ne zaman, nerede, ne yapıyor" haline gelmiştir. Yani iç dedikoduyu biliyorsanız, en güçlü insan sizsiniz, haline gelmiştir. Partinin iç bütünlüğü, ideolojik tutarlılığı azaldığı için, siyasi partilerde disiplin artık önemli değildir; çünkü disiplin kavramı, ideolojik tutarlılığa yönelik bir kavramdır. Sadakatle disiplinin arasındaki en önemli fark odur, partilerde artık ideolojik tutarlılık, iç tutarlılık çok önemli değildir. Onun için disiplin önemini kaybederken, sadakat önemini arttırmıştır. Partinin odağı, bir fikri savunmak değil, kazanmak, ne olursa olsun kazanmak haline gelmiştir. Zaten medya da konuşmanın başında belirttiğim gibi, sadece kazananla veyahut da kaybedenin başına ne geleceğiyle ilgilenmektedir.

Eski siyasi partilere dönüş çok zordur, eskisi gibi örgütlenmiş partilerin olabileceğini düşünmek çok ciddi bir hayaldir. AK Parti bunu yaptığını zannetti. Şimdi görüyoruz ki bunu AK Parti de yapamadı. Yani AK Parti, ideolojik içeriği olan bir parti olmasına rağmen, ilk başında böyle bir örgütlenme modeliyle geleceğini

zannetti veya böyle bir örgütlenme modeli üzerine çalıştı, ama şimdi görüyoruz ki orada da sorunlar var. Madem ki artık geçmişe dönmek mümkün değildir, siyasi partilerin kaygan zeminlerde azalan üyeleriyle hareket edeceklerini kabul etmek zorundayız. Bu bize yeniden bir yapılanmanın olmayacağı manasını getirmemeli, tam tersine, yeniden yapılanmanın önemli bir unsuru olabileceğini düşünüyorum. Siyasi yapılar, bu esnek yapıya kendilerini uydurmak zorundadır.

Bu çerçevede önümüzdeki dönemde siyasi partilerin yapması gereken ve çoğunun da yapacağını düşündüğüm birkaç şeyi söyleyerek bitirmek istiyorum. Siyasi partiler, artık iyice içe yönelik asker üyeler yaratmak imkanına sahip değildir veyahut da ancak çok kısıtlı sayılarda yapabileceklerdir. Kendileriyle gönül bağı olan, fakat esnek üyelere partilerini açmalı, onları kazanmaya çalışmalıdırlar, burada esnek ve gevşek üyelikler çok önemlidir, yani bireyler, üyeler partilere asker gibi bağlı olmak zorunda olmamalıdır. Siyasi partilerin üyelerine seçme ve seçilme, siyasete katılma hakkını sonsuz tanımak gerekir; onları siyasete ısındırmak, onlara olanaklar oluşturmak gerekir. Bu çerçevede katılımın farklılık hakkını da içerdiğini, yani sadece kendi düşüncesinin içinde olan insanlara değil, partisine yakın olan, fakat bazı konularda da kendisiyle aynı düşünmeyen insanların da bir partinin içinde varolabileceğini kabul etmemiz gerekir. Bu anlamda ideolojilerin de artık esnek olduğunu, bir iç tutarlık içinde, bir bütünlük içinde varolabildiği müddetçe, aynı partide yer alabileceğini düşünmemiz gerekir.

Siyasi partilerin kuralları esnek ve kapsayıcı olmalıdır. Tam tersine, kurallar katılımı kolaylaştırmalı, siyaseti geniş kitlelere taşımalıdır. Ancak kurallar, herhangi bir hukuk devletinde olması gerektiği gibi, her genel merkez seçimlerinden önce

değiştirmemelidir. Yani eğer genel başkan, bu seçim yöntemiyle seçilemiyorsa, onun için hesabını yapıp, "ben bundan seçilemiyorum, şöyle yaparsam seçilirim" diye her kongre, her kurultay, her toplantı öncesinde kuralları değiştirme imkanına hukuken de ahlaken de sahip olmamalıdır.

Siyasi partilere Türkiye Cumhuriyeti Devleti, çok ciddi bir kaynak tanıyor. Bu kaynak, çeşitli yerlerde kullanılıyor, ben buna yönelik olarak bir şey söylemek istiyorum. Bu kaynağın verilmesinin sebebi, lideri güçlendirmek değildir; bu kaynağın verilmesinin sebebi, farklı kesimlere siyaseti açmaktır. Siyasi partiler de bunu bu şekilde kullanmalı ve kaynakları yeni adaylıkların, farklı kesimlerin katılması için de kullanmalıdır.

Genel merkezlerin önümüzdeki dönemde çok ciddi uzman bilgisi kullanacağına hiçbir şüphe yok. Bu da ister istemez genel merkezlerin güçlenmesine yol açabilir; fakat rasyonelleşme, büyük ve küçük çaplı diktatörlüklere yol açmamalı, yol açamayacak şekilde de mutlaka sınırlandırılmalıdır. Bunun en önemli özelliklerinden bir tanesi, yetki sınırlandırılmasıdır ve başarının net ölçütlerinin olmasıdır. Yani madem ki bir yetkiyi kullanıyorsunuz, o yetkinin sonuçlarında başarınızın ne olacağını karşı taraf bilmeli. Malum, üniversite hocaları için bu çok kolaydır, başkaları için o kadar kolay olmayabilir, biz notunu veririz, "bu başarılı, bu başarısızdır" deriz, ama bunun da bir ölçütü olmalı, siyasetin içinde de başarının net ölçütleri olmalı ve "lider ve üst yönetimin başarısı nedir?" üzerine bir tartışma olmamalı, başarılı olup olmadığını herkes, kendisi dahil, çok net olarak görebilmeli.

Üyenin parti içinde sorumluluğunun mutlaka güçlendirilmesi gerekir. Üye, madem ki zaman içinde azalmaktadır, madem ki artık

eskisi gibi bazı fonksiyonları yerine getirmemektedir, o zaman üyeye yeni bir sorumluluk düşmektedir; o da sivil toplumun nabzını partiye aksettiren kişi olmaktır. Bu anlamda da üyenin katılımının açıklığı kadar, üyelerime fikirlerini ve bilgilerini partinin de kullanma olanaklarının tanınması gerekir.

Siyasi partilerin birçok ülkede bütün bu karışık siyasi ortam içinde en önemli uğraşları, yandaş yaratma uğraşlarıdır. Üyeyi burada ayırarak söylüyorum, üye değil, yandaş yaratma uğraşlarıdır. Bu da katı şekilde siyasetten geçmiyor, bu esnek, çeşitlenmiş örgütlerden geçer. Yani "bir şekilde illa ki gelip benim partime üye olursun, benim partime üye olmazsan, sen hiçbir şekilde siyasetin içine katılma imkanına sahip olmazsın" düşüncesi, artık geçmiş bir düşünce. Türk siyasi partileri, kendilerini sivil toplumla daha fazla buluşturacak yöntemleri bulma ve doğrusunu isterseniz, yaratmak zorundadırlar.

Hepimiz siyasi partilerin meşruiyetlerini-sayın başkanlar da söylediler-kaybettikleri noktasından hareket ediyoruz. Doğru, siyasi partiler büyük ölçüde meşruiyetlerini kaybettiler; fakat tekrar kazanmak için güçlü liderler, siyasi kavgalar ve mücadeleler görünümlerinden biraz vazgeçip, gündelik yaşamın siyasetin bir parçası haline gelmesine yardımcı olmaları gerekir.

Çok teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI : Sayın Ayata'ya çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi söz alacak olan Enoch Alberti, Barselona Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi, Anayasa Hukuku Kürsüsü. Buyurun.

Dr. Enorch ALBERTİ (Barselona Üniversitesi Anayasa Hukuku Profesörü) Öncelikle, Ankara Barosu'na beni bu "Siyasal Partiler ve Demokrasi" konulu uluslararası sempozyuma çağırdıkları için teşekkür etmek isterim. Ankara Barosu Başkanı'na ve Ankara Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Selin Esen'e de özel olarak şükranlarımı sunuyorum. Ülkenizde ve Ankara'da bulunmaktan son derece memnunum ve İspanya'da siyasal partilerin gelişimine ilişkin bazı düşünce ve tecrübelerimi paylaşma imkânı elde ettiğim için de onur duymaktayım.

Konuşmamın konusu "İspanya'da Siyasal Partilerin Kuruluşu ve Parti İçi Demokratik Düzenlemeler". Böyle bir konuyu ele almak için aşağıdaki hususlara değinmek istiyorum;

- Öncelikle, İspanya Anayasası'na göre siyasal partilere ilişkin prensipler,
- İkinci olarak, bir parti kurmak için gerekli olan düzenlemeler,
- Üçüncü olarak, siyasal partilerdeki iç demokrasi

İspanya'da siyasal partiler 1978 Anayasası ile açıkça tanınmıştır. İspanya Anayasası'nın 6. Maddesine göre:

"Siyasal Partiler demokratik çoğulculuğu ifade eder, halkın iradesinin dile getirilmesi ve gösterilmesine yardımcı olur ve siyasal katılım için temel araçlardır. Kuruluşları ve faaliyetlerini sürdürmeleri Anayasa ve Kanunlara uygun olmak koşuluyla serbesttir. İç yapıları ve işleyişleri demokratik olmak zorundadır".

Anayasa'nın vurguladığı bu durum kesinlikle önemlidir. Anayasa'da bir taraftan demokratik bir devlette siyasal partilerin temel

işlevinin tanınması vurgulanır, diğer taraftan bunların hukuki rejimlerinin temel prensipleri belirtilir ve yalnız Devlet karşısında değil; aynı zamanda yasama erki karşısında da azami güvence sağlanır.

Ayrıca, siyasal partiler hakkındaki bu anayasal hükümler, İspanya Anayasası'nın ruhunun tanımlandığı bölüm olan "Giriş Bölümünde" bulunmakta olup; daha kesindir ve bu sebeple de değiştirilmesi daha güçtür.

Anayasa'nın ruhunun tanımlandığı bu bölümde belirtilen siyasal partilerin ilkeleri hangileridir?

Temel iki husus aşağıdaki gibidir.

- Öncelikle, parti kurma hakkı ve siyasal partilerin faaliyette bulunma özgürlüğü (ancak burada dikkat edilmesi gereken husus bu özgürlüğün Anayasa ve Kanunlara uygun olarak kullanılmasıdır: bu konuyu daha sonra ele alacağız ve bu ifadenin anlamını da o zaman anlayacağız).
- İkinci olarak, siyasal partilerin faaliyetlerinde ve oluşumlarında rehberlik edecek olan demokratik ilkeler ve zorunluluklar.

Bu iki konu daha sonra kısaca ele alınacaktır.

Öncelikle, belirtmek gerekir ki, hukuki perspektiften bakıldığında 1978 tarihli İspanya Anayasası'ndan beri meydana gelen en önemli gelişme, 2002 tarihli son Siyasal Partiler Kanunu'dır.

En başta; siyasal partilerin kuruluşu ile ilgili olarak:

1978 tarihli ilk Siyasal Partiler Kanunu, Anayasa'nın nihai şeklinin kabul edilmesinden üç hafta önce meclisten geçmiş ve 2002'ye kadar yürürlükte kalmıştır. 1978 tarihli bu Kanun, neredeyse hiçbir kısıtlama da içermeksizin, siyasal partilerin özgürlük ilkesine uygun olarak kuruluşlarını içermekteydi. Bu, açıkça, Kamu Sicil Dairesinde kayıt esasına dayanan ve siyasal partilerin oluşturulmasına ilişkin basit bir prosedür öngörmekteydi. İç İşleri Bakanlığı'na bağlı olan bu Daire, en geç 20 gün içerisinde partinin kaydının yapmak zorundaydı ve bu kayıttan ancak başvuru belgelerinden (temel olarak kurulacak partinin tüzüğü) Ceza Mahkemesince verilmiş bir ceza kararı olması halinde kaçınılabilir. Başka bir deyişle Sicil Dairesi, partinin tüzüğünde belirtilen amaçları ve çalışma metotlarının suç unsuru içerip içermediğini değerlendirmek durumundaydı. Bu noktada, görevli memur, İçişleri Bakanı'nın da onayıyla ilgili yasadışı hususları Mahkeme önünde ileri sürebilmesi için Savcıya bilgi vermekle mükelleftir. Aksi halde, İçişleri Bakanı partinin kaydını yapmak zorundadır.

Anayasa'nın öngördüğü ilke uyarınca, kurulacak partinin Anayasa ve kanunlara uyma zorunluluğu, tüzüklerinde bildirilen amaçlarının ve bu amaçlara ulaşmada kullanılacak yöntemlerin suç unsuru içerip içermediğinin belirlenmesine indirgenmiştir. Bu çok genel bir uygulamadır; buna ek olarak İspanya Anayasa Mahkemesi bunu son derece geniş bir biçimde yorumlamıştır. Başka bir deyişle, bir parti tüzüğünde suç işleme amacı taşıdığını ya da amaçlarına ulaşabilmek için suç işleme yolunu seçeceğini bildirmediği sürece ne olduğuna bakılmaksızın kaydının yapılması zorunludur. O andan itibaren partinin hukuki bir kişiliği ve ifa kabiliyeti bulunmaktadır.

Bu geniş düzenlemeler, Anayasa'nın onaylandığı zaman diliminin bir sonucudur. Şöyle ki; 1978'de, amaç diktatörlük

rejiminden demokratik bir sisteme barışçıl bir geçiş yapmaktı. Bu dönemde azami düzeyde meşruiyete ihtiyaç duyulduğundan, siyasal partiler üzerindeki kısıtlamaların asgari seviyede tutulması gerekiyordu. Ayrıca, yeni demokratik düzen sıfırdan başlamıştı ve sisteme tüm siyasi güçlerin katılımı önemliydi. Yeni sistem ve yeni Anayasa, halk desteğini ve güvenilirliğini sağlama amacını yerine getirebilmek için, kısıtlamalar ve sınırlamalarla bir başlangıç yapamazdı.

2002 yılında durum büyük ölçüde değişti. Bir taraftan demokratik sistem yerleşik hale gelmiş; diğer taraftan 25 yıllık tecrübe, özellikle Bask Şehrinde terorizmi destekleyen bazı partilerin, yine bu sistemin sunduğu, şehir meclislerinde temsil, Özerk Birlik Meclisleri - hatta İspanya Parlamentosu -, bazı yerel görevlere atanma, kamu finansal desteği, medyada ve siyasal kampanyalarda etkin olma vb. avantajlardan faydalanarak demokrasiye zarar vermeye çalıştığını kanıtladı. Bundan dolayı, devletin yanında boy gösteren Halk Partisi ve muhalefette olan Sosyalist Parti gibi militan demokrasiyi destekleyen oluşumların arttığı görüldü. Sonuç itibariyle, 2002 yılında yeni Siyasal Partiler Kanunu, 1978 tarihli Kanunun yerini aldı.

Bir önceki ile aynı Anayasal ilkelerden yola çıkan 2002 tarihli yeni Siyasal Partiler Kanunu'nda iki temel değişiklik yapılmıştır: İlk olarak İspanya Anayasası'nın 6. maddesinde belirtilen "Anayasaya ve kanunlara riayet çerçevesinde" ifadesiyle, amaçların suç unsuru taşıma olasılığından başka nelerin kastedildiği daha ayrıntılı açıklanmıştır. İkinci olarak, siyasal partilerin Anayasa'ya ve kanunlara riayet edip etmedikleri değerlendirilirken, yalnızca tüzüklerinde yazılanlar değil, ayrıca asıl faaliyetleri ve genel duruşları da göz önünde bulundurulacaktır.

2002 tarihli yeni Kanun'da belirtilen Siyasal Partilerin oluşturulması, 1978 tarihli eski Kanunda yer alan aynı özgürlük ilkesine denk düşmektedir; temel olarak: siyasal parti kurma hakkı, üyelik hakkı, bir siyasal partinin faaliyetine devam etmesi veya geri çekilmesi özgürlüğüdür. Ve parti kurma mekanizması da bir önceki Kanun ile aynı olup, yargı denetiminde, İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan Siyasal Partiler Sicil Dairesi'ne kayıt yaptırılması.

2002 Kanunundaki prosedür de temel olarak aynıdır. Ancak daha önceki 1978 Kanunu'nda bulunmayan bazı önemli sınırlamalar getirilmiştir: İlk olarak bir siyasal parti lideri mahkeme kararıyla yasadışı bir örgüte üye olmak suçundan ceza almış olmamalıdır. İkincisi ve daha önemlisi ise, partiler daha önceden yasadışı faaliyette bulunmuş olan partilerin devamı niteliğinde kurulamazlar. Bu, şüphesiz, 2002 Kanunu kapsamındaki temel yeniliktir. Bu değişiklikle birlikte, siyasal partilerin üzerindeki odak noktası partilerin kurulma anından gerçek anlamda faaliyette bulunma anına doğru kaymıştır. Bu sebeple, sözkonusu olan partinin kuruluşunu yasaklamak değildir. Ancak, ilk olarak parti faaliyette bulunurken Anayasa'ya ve kanunlara uygun davranmasını, ikinci olarak da eğer bu ödevden kaçınırsa mahkeme kararıyla yasadışı olduğu belirlenirse- ki bu durumda başka bir parti olarak sadece adını değiştirir, böylelikle hukuka aykırı olmaya devam eder- o parti kurulmayacaktır.

Sayın Selin Esen İspanya Anayasa Mahkemesi'nin bir siyasal partiyi yasadışı bulmasının sebeplerini inceleyecektir. Bununla birlikte, Sayın Esen'in konuşmasına atıfta bulunarak birkaç kelimeyle belirtmek isterim ki, 2002 Kanunu'nun 10. Maddesi bunun için 3 temel sebep göstermektedir:

(i) İlk olarak, amaçları cinayet işlemek, silahlanmak ve terörist grupları desteklemek gibi şiddet içeren unsurlar olarak belirleyen paramiliter örgütler(militanlar) ve ayrımcılık yapan; ideoloji, din, millet, ırk, cinsiyet, cinsel eğilim veya hastalık sebepleriyle kişiler veya gruplar üzerinde öfke ve şiddet uygulayan örgütler (İspanya Ceza Kanunu m.515) olarak görülen siyasi partiler yasadışı kuruluşlardır.

(ii) İkinci olarak, iç yapıyı ve 2002 Kanununda tanımlanan faaliyet gereksinimlerini sürekli ve derinden ihlal eden partiler yasadışı kuruluşlardır.

(iii) Üçüncü olarak, demokratik ilkeleri sürekli ve derinden ihlal eden temelini bizzat Kanundan alan demokratik sistem ve kamu hakları ve özgürlüklerine müdahale eden siyasal partiler, (temel olarak bu partiler terörist grupları ya da şiddeti destekliklerinde) yasadışı kuruluşlardır.

Böylece, bu tip durumlara İspanya Anayasa Mahkemesi diğer siyasal partiler karşısında böyle bir partiyi yasadışı olarak tanımlamakta ve böyle bir partinin devamı niteliğinde bir parti kurulmasına izin vermemektedir. Bu titiz inceleme, Anayasa Mahkemesince yapılacak olan önemli ölçüde kanıt bulma sorunları içermektedir ve bunun ölçülmesi güçtür. 2002 Kanunu uyarınca, eski yasadışı parti ile yeni parti arasında bağlantının olduğuna dair emareler; teşkilat yapıları, faaliyetler, amaçlar, aynı kişilerin çokluğu, materyaller ve finansal kaynaklardaki benzerliktir. Herkesin görebileceği gibi, bu bağlantının mahkemece ispatlanması kolay değildir.

Şunu önemle belirtmek gerekir ki, yargısal denetim, siyasal partilerin suç içermemesi şartıyla herhangi bir şey olabilecek amaç ve

programlarıyla bağlantı kurulması suretiyle değil; bu partilerin temel olarak istidat ve faaliyetlerindeki bağlantının bulunmasına dayanacaktır.

Ve son olarak, kısaca siyasal partilerin iç demokratik gereksinimlerine değinmek istiyorum.

Bu husus da ayrıca Anayasa'da düzenlenmiştir. Siyasal Partiler -diğer siyasi örgütler karşısında, ki tam olarak bir bağlantısı bulunmamaktadır- demokratik bir iç oluşuma sahip olmaya ve bu şekilde faaliyette bulunmaya zorunludurlar. (Madde 6)

Bu gereksinim de bir öncekiyle aynı olarak, siyasal partilerin Anayasa'ya ve kanunlara uygun davranması ihtiyacı kapsamında gelişim göstermiştir. 1978 Anayasası'nın ortaya koyduğu hususu basit bir biçimde tekrarlamıştır. Buna ek olarak, Kanun siyasal partilerin üst bir organ olarak bir genel meclise ve bağımsız ve gizli bir oylamayla seçilmiş yöneticilere sahip olması ve üyelerin bu seçimlere katılma ve partinin tüm faaliyetleri ve mali durumundan haberdar olma hakkının olması zorunluluğundan bahsetmektedir. Açıkça, bu husus Anayasal ihtiyaçların oldukça genel bir yayılım göstermesidir.

2002 Kanunu siyasal partilerin iç demokratik anayasal ilkelerini sınırlamıştır ve bir önceki kanunda henüz oluşturulmuş ihtiyaçlara ek olarak siyasal partilerin kendi iç durumlarını tasarlamalarını zorunlu kılmıştır (Madde 7 ve 8)

- Seçilen parti liderlerini denetleyen prosedürler,
- tartışmaya ve farklı kadrolar arasında tartışma yapılmasına olanak sağlayan karar alma normları,

- ve içinde en azından aday olma, parti kurulunu seçme, bilgi edinme ve anlaşmazlık olduğu takdirde partiden ayrılırken kanuni yolları kullanma haklarını içeren, üyelik haklarına ilişkin detaylar.

Belirtmek gerekir ki; bu hususların bir parti tarafından sürekli ve etkin bir şekilde ihlali o siyasal partinin yasadışılığını açıklaması olarak değerlendirilebilir.

Mamafih 2002 Kanunu parti içi demokrasiye ilişkin yalnızca asgari bir kriter getirmektedir: 1978 Kanunu'ndan biraz daha geniş kapsamlı fakat yine de az ve öz. İyi bilindiği üzere son derece merkezi ve dikey olarak örgütlenmiş mevcut siyasal partiler kısmen hem demokratik usul ve yöntemlerden hem de temsili ya da doğrudan demokrasi yöntemlerinden kaçma eğilimi göstermektedirler ve artan oranda da, iç iktidarı birkaç kişi üzerinde yoğunlaştırmaya yönelmektedirler. 2002 Kanunu, demokratik sistemin temel unsurları olan bu siyasal partilerin, paradoksal bir şekilde, iç işleyişlerinde demokrasi açısından önemli eksikliklerinin bulunduğu gerçeğinden kaçınamamıştır. Bazı siyasal partiler, Kanunlarla öngörülen asgari ölçütleri karşılayan ve kendilerini demokratik bir işleyişe zorlayan parti içi tedbirler benimsemişlerdir.

Örneğin bazı siyasal partiler, son yıllarda sosyalist partinin yaptığı gibi, adayları seçmek için yerel düzeyde parti içi seçim zorunluluğu getirmiştir. Fakat, bunlar genelleştirilmesi istenemeyecek uygulamalardır ve siyasal partilerin teşkilat yapısı ve faaliyetlerindeki katı merkeziyetçi gelenek göz önünde bulundurulduğunda, başarılı olduğu kuşkuludur.

OTURU BAŞKANI : Sayın Enoch Alberti'ye teşekkür ediyoruz. Hocam; buyurun, söz sizin.

TÜRKİYE VE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ SORUNU

Prof. Dr. Fuat KEYMAN (Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Türkiye'de siyasal alanın en önemli sorunlarından biride "parti içi demokrasi" sorunu. Bu sorunu çözmeden, demokratikleşme sürecinde ileriye doğru adım atmak çok zor. Bununla birlikte, sorunun çözümü için, ilk önce parti içi demokrasi kavramından ne anladığımızı ortaya koymamız gerekiyor.

Hem dünyada, hem de Türkiye'de akademik ve kamusal söylem içinde , parti içi demokrasi konuşulurken, iki önemli tez geliştiriliyor. tane referans yapılıyor: Bunlardan bir tanesi, "partiler siyasi kurumlardır, seçim kazanmaları gerekir, bu anlamda partilerde liderliğin bir oligarşik yapının, bir liderin etrafının güçlenmesi kaçınılmazdır" tezi. Siyasi partiler örgütler olduğu sürece, ve örgütlerde belli bir kesimin karar alma süreçlerinde iktidarları, ya sınıfsal/statüsel güçleri, ya da bilgi temelli güçleri nedeniyle kaçınılmaz olduğu sürece, parti içi demokrasi eksiği de kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle, parti içi demokrasi siyasi partilerin seçimlerde başarılı olmaları bağlamında ilk ve birincil ölçüt değildir. Parti içi disipline ve kuvvetli programa sahip olmak, parti içi demokrasi ilkesinden önce gelir. Ancak bugün gerek kurumsal bağlamda, gerekse ampirik bağlamda yapılan karşılaştırmalı çalışmalara baktığımız zaman görüyoruz ki, bu tez sadece Türkiye için değil, dünya için de geçerli olan bir tez değil. Karşılaştırmalı bir yöntemle, dünya ölçeğinde seçim ve yönetim başarıları göstermiş siyasi partileri incelediğimiz zaman, bu partilerin "kaçınılmaz oligarşik yapının oluşması" kuralı yıkmış olan partiler olduğunu görüyoruz. Evet, liderler kurumu önemli bir kurum, güçlü bir yönetici ve uygulayıcı bir kadronun varlığı önemli, ama bu iki kurumunda başarılı olması, parti içinden kopmasını, parti üyelerinin bağlantısında bir hiyerarşi

yaratmasını gerekli kılmıyor. Aksine, parti içi demokrasi iyi başarı arasında bağlar çok güçlü olarak ortaya çıkıyor.

İkinci tez, Türkiye'de özellikle kamusal söylemde duyduğumuz, "Partiler siyasi organlardır, seçim kazanmaları gerekir. O yüzden hareket tarzları içinde evet, parti içi demokrasiden konuşmamız gerekir, ama parti içi disiplin de gereklidir. Partiler, belli konularda tek bir vücut olarak, tek bir kimlik içinde hareket etmek durumundadırlar. O yüzden de parti içi demokrasiyi konuşurken, partiye homojen bir kimlik verecek parti disiplinini unutmayalım." Bu tez de çok duyduğumuz bir tezdir, ama bu bağlamda yapılan araştırmalar gösteriyor ki, bu tez de sorunlu bir tezdir. Bir parti içi disiplin, bir parti içindeki ideolojik bütünlük, ve bir partinin ideolojik gücü disiplinden değil, demokrasiden gelmektedir.

Parti içi demokrasi ilkesini nasıl düşünmeliyiz?

Bu nedenle, parti içi demokrasi kavramını, ilkesini ya da sorununu tartışırken, bu iki tezin dışında bir alanda tartışmamız gerekmektedir. Bana göre, parti içi demokrasinin yukarıdaki tezlerde unutulan iki önemli boyutu vardır ki, bu boyutlar demokrasi ile başarı arasındaki bağlantıyı kurmaktadırlar. Bu boyutlardan bir tanesi, sorumluluk boyutudur. Parti içi demokrasiden konuşurken, sorumluluktan konuşuyoruz, buna İngilizce'de "accountibility" deniliyor. Sorumluluk, hem partinin kendi seçmenleriyle ilişkisinde ortaya çıkan bir şey, hem de partiyle parti içi üyeler arasındaki ilişkide ortaya çıkan bir şey. O yüzden parti içi demokrasiden bahsettiğimiz zaman, esasında sorumluluğun ne derecede parti içinde yaşatıldığından konuşuyoruz ve Türkiye'de örneğin bu ilkeden konuşmadığımız için, partiler sürekli olarak kendi seçmenlerine verdikleri sözleri iktidara geldikleri zaman tutmuyorlar, böyle bir

sorumluluk durumu ortaya çıkıyor. Ancak daha da önemlisi, parti içi mekanizmalarda lider kadrosu, yönetici kadro ile üye arasındaki ilişkilerde de bir sorumluluk ilişkisi yok. Sorumluluk denildiği zaman, bu özellikle parti içi demokraside bunun farklı boyutları var. Örneğin sorumluluk, parti içi seçimlerle ilgili bir şey, örneğin parti teşkilatlarının örgütlenmesinin ve toplantılarının ne şekilde yapılacağıyla ilgili bir şey, örneğin partinin iç işleyişinin ne şekilde yapılanmasıyla ilgili bir şey. Ama benim için en önemlisi, sorumluluk mekanizması, programın oluşturulmasında ortaya çıkıyor. Parti programı oluşturulurken, sorumluluk derecesinin artması, o partide demokratik işleyişin artmasıyla da bir nedensellik ilişkisi içinde. Eğer bir partide, programın oluşturulmasında, o partinin kendisini ülkesine sunmasında, o partinin varolan ülkedeki toplumsal sorunlara çözüm bulmasında kullandığı programın oluşturulmasında ne kadar kendi üyeleriyle katılımcı bir ilişkiye giriyorsa, ne kadar sivil toplum örgütleri yahut da düşünce kuruluşlarıyla bir ilişkiye giriyorsa ve ne kadar bunu bir sorumluluk anlayışı içinde yapıyorsa, o kadar zengin bir parti programına sahip oluyor. O anlamda da parti programının oluşturulmasında sorumluluk ilkesinin uygulanması, programın zenginleşmesi anlamına geliyor. Buna karşın, parti içi demokraside sorumluluk ilkesinin uygulanmaması, yani lider temelinde ve lider etrafındaki belli bir kesim temelinde programın yapılması, o programın o ülkede başarısız olması anlamına geliyor. Bunu ampirik olarak da dünya örneklerine bakarak görebiliyoruz.

Parti içi demokrasinin ikinci boyutu normatif bir ilke, "sorumluluk ahlakı" ilkesi". Ancak ilginç bir şekilde hem ampirik düzeyde, hem de kuramsal düzeyde siyasal partiler literatürüne bu bağlamda baktığımız zaman görüyoruz ki, sorumluluk ahlakı ilkesini parti programı yaparken yüksek tutan partilerin verimlilikleri ve etkinlikleri de artıyor. Parti içi demokrasinin sorumluluk ahlakı ilkesi

kendi içinde üç-ayaklı bir işleyişi beraber ve eş-zamanlı ortaya çıkartıyor. Bunlardan bir tanesi, sorumluluk ilkesi temelinde program üretenler, buradan üretmiş oldukları vizyonlar ile toplumsal sorunlara çözüm bulmada daha başarılı oluyorlar. O yüzden sorumluluk, sadece ahlaki değil, aynı zamanda siyasi verimliliği ve etkinliği gündeme getiren bir şey. İkincisi, sorumluluk temelinde parti programı üretenler, toplumla bağ kurmada, toplumla organik bağ kurmada daha başarılı oluyorlar ve bu anlamda toplumsal temellerini, toplumsal tabanların genişletmekte başarılı oluyorlar. Üçüncüsü de ve en önemlisi de, sorumluluk ilkesi temelinde parti programı üretenler, o toplum içinde kendi partileriyle bağlantılı olarak bir kimlik oluşturmak, bir ideoloji oluşturmakta başarılı oluyorlar.

O yüzden de parti içi demokrasi kavramını eğer bir sorumluluk ve verimlilik temelinde düşünürsek ve bunu bir program ekseninde kuramsallaştırırsak görüyoruz ki, ampirik olarak da parti içi demokrasi, bir partinin başarıya ulaşmasının önkoşullarından bir tanesi. Sadece ahlaki olarak, sadece normatif olarak ele alınması gereken bir husus değil, verimlilik, etkinlik ve başarı temelinde ele alınması gereken bir unsur. Eğer bu saptamam doğru ise, yani parti içi demokrasiyi bu iki boyutu, sorumluluk ve verimlilik temelinde düşünmek faydalı ise, o zaman Türkiye'ye bu bağlamda baktığımız zaman, Türkiye'de siyasi partilerin Türkiye'deki modernleşme tarihi bağlamında, ama özellikle 1980'lerden sonra bu iki ilkeyi de yerine getirmediğini, bu iki ilke temelinde de parti içi demokrasiyi yaşama geçirmediklerini görüyoruz. Burada merkez sağ ve merkez sol partilerini birbirinden ayrıştırmıyorum, ama bu konuşmam ağırlıklı olarak merkez sağ ve merkez sol partiler üzerine. 80'lerden sonra özellikle bu iki ilkenin de partiden dışlandığını ve parti örgütlenmesinin tamamıyla bir liderlik sultası temelinde geliştiğini görüyoruz. Ancak aynı şekilde Türkiye'deki 1923-bugün arasındaki,

ama özellikle 45'lerden sonra, ama daha da özellikle 80'lerden sonra bu iki ilkenin de, yani sorumluluk ve verimlilik temelinde parti içi demokrasiyi düşünmeme olayının tezahürlerinden bir tanesi, eğer parti içi demokrasinin olmaması ise, diğeri de genel olarak Türkiye'deki siyasi parti sisteminde de çok ciddi bir sorun yaratması. Bu anlamda parti içi demokrasinin başarılı olması ve uygulanması, o ülkede tek tek X partisi, Y partisi, Z partisi olarak değil, ama o fikirdeki genel siyasi sistemi, genel siyasi partiler sisteminde istikrarlı ve verimli olarak işlemesini sağlıyor.

Demokrasi eksiği sorunu

Buna karşın, Türkiye'de benim fikirlerine çok değer verdiğim ve kendisinden çok şey öğrendiğim Sayın Ergun Özbudun Hocanın, 2000 yılında çıkan önemli kitabı, "Çağdaş Türk Siyaseti"nde vurguladığı gibi, Türkiye'deki siyasi partiler sistemini parti içi demokrasi sorununu yukarıda belirttiğim iki boyutta da yaşadıkları için, siyasi partiler üç önemli sorunu yaşıyorlar, ve bu sorunlara da tam da demokrasi eksiği yüzünden çözüm bulamıyorlar. Birinci sorun, seçmenlerin bir partiden diğerine çok hızlı kaymaları, ve ortaya çıkan sıklıkla oluşan seçmenlerin parti tercihlerindeki değişim sorunu. Özellikle 80'lerden sonra bu çok ciddi bir sorun haline geliyor; seçmenlerin bir partiden diğer partiye gitmeleri çok hızlanıyor. Bu anlamda bir oynaklık sorununu genel olarak siyasi partiler sistemi içinde ciddi bir sorun olarak ortaya koyuyor. 1984-1999 yılları arasında yapılan seçimlere bu sorun temelinde baktığımız zaman görüyoruz ki, seçmenlerin parti değiştirmede gösterdikleri oynaklık derecesinde, Türkiye dünyada yüzde 22'lik bir oyla birinci geliyor. O yüzden de bir kere biraz evvel söylediğim gibi, partilerin toplumla organik bağ kurma, partilerin kimlik yaratmalarında çok ciddi bir sorun var ve bu sorun bence parti içi demokrasinin

sorumluluk ahlakı ve hesap verirlilik de yaşadıkları eksiklikten kaynaklanıyor.

İkincisi, parti içi demokrasi sorunu ile son yıllarda merkez sağ ve merkez sol partilerde yaşadığımız bölünme ve parti çoklaşması sorunu arasında ilişki var. Özellikle 1982 Anayasasından sonra, bugüne geldiğimiz zaman, Türkiye'de yığınlarca parti ortaya çıkıyor. Biz her ne kadar partilerin sayısını azaltmaya çalışsak da, parti sayısı giderek artıyor ve birbirlerine çok benzeyen, aradaki farkın ne olduğunu bilmediğimiz bir sürü parti etrafta geziyorlar ve siyasi bağlamda siyasi mekânın içinde yer alıyorlar. Fransa'daki durum aynı olabilir; fakat Türkiye'de bu ciddi bir siyasi istikrarsızlık yaratırken, Fransa'da parti sayısının çok fazla olması, siyasi istikrarsızlık yahut da toplumdaki devlet-toplum, devlet-birey ilişkilerinin örgütlenmesinde bir istikrarsızlık yaratmıyor.

Üçüncüsü, sorunda, ideolojik parçalanma diyeceğimiz, Ergun Özbudun hocanın vurguladığı sorun. Merkez sağ ve merkez sol partilerin dışındaki aşırı sağ ya da kimlik temelli partilerin bu yapıdan güçlenerek merkezin göbeğine doğru hafif hafif gittiğini görüyoruz.

Sonuç

Parti içi demokrasinin yukarıda açımladığım anlamlarında uygulanmamasının sonucu, Türkiye'deki genel siyasal partiler sisteminde de ciddi bir siyasi istikrarsız sorunu ortaya çıkıyor. Parti içi demokrasi eksiği Türkiye'de siyasal sistemini ciddi bir istikrarsız sorunuyla yüzleştiriyor. Bu temelde bakmamız gereken ilk boyut, hukuksal boyuttur: "özellikle Dernekler Kanunundan beri ve 1982 sonrası Siyasal Partiler Kanunundan beri Türkiye'deki hukuksal yapı, partilerin parti içi demokratikleşmesini engelleyici niteliktedir ki, bu hukuksal yapı bozulmadığı, bu hukuksal yapı değiştirilmediği süre

içinde bu kaçınılmazdır." Bu büyük ölçüde doğru ve açıklayıcı bir saptamadır; fakat tam olarak da siyasi istikrarsızlık sorununu açıklamamaktadır. Bu hukuksal yapıyı değiştirsek bile, Partiler Yasasını değiştirsek bile, Dernekler Yasasını değiştirsek bile, çok elverişli bir yasa koysak bile, biz bu sorunu çözemeyebiliriz. Partiler, hâlâ parti içi demokrasiyi hem sorumluluk, hem verimlilik bağlamında, fakat program temelinde götürmeyebilirler. O yüzden de hukuksal temeli önemli görmekle birlikte, benim açıklamam, burada siyasi partileri Türkiye'deki toplumsal yapının içine sokarak, Türkiye'deki makro hareketlere bakarak açıklamak. Yani İtalyan Marksist Antonio Gramsci'nin bir referansıyla, "bir siyasi partinin otobiyografisini yazmak, o siyasi partinin içinde bulunduğu toplumun biyografisini yazmaktır" söyleşine referansla, bence siyasi partilerin Türkiye'de yaşadıkları sorunlar, Türkiye'nin modernleşmesinin, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinin yaşadığı sorunlardan bağımsız değil, bir anlamda makro düzeyde Türkiye'deki demokratikleşme ve modernleşme sorunlarına bakarsak, mikro düzeyde partilerinin niye ciddi sorunlarla karşılaştığını da görebiliriz. Tabii ki hukuksal bağlamı da göz önünde tutarak.

Böyle olduğu zaman, ben Türkiye modernleşmesi, 1923'ten bugüne kadar Türkiye'ye baktığımız zaman, bu siyasi parti ve parti içi demokratikleşme bağlamında Türkiye'ye baktığımız zaman, Türkiye tarihinin, modern Türkiye, çağdaş Türkiye tarihinin, siyasal tarihinin çok ciddi bir ikilem taşıdığını düşünüyorum. Bu ikilem de hem modernleşme, uluslaşma bağlamında ortaya çıkan bir ikilem, hem de demokratikleşme bağlamında ortaya çıkan bir ikilem. Türkiye, 1923'le bugün arasındaki tarihi içinde bence modernleşmeye geçişini başarıyla sağlamış bir ülke; hukukuyla, siyasi partileriyle modern kurumlarını kurmuş bir ülke; modern ulus-devlet kurmak, modern ulus yaratmak fikirleri içinde moderniteye geçişini başarıyla sağlamış

bir ülke. Ancak bu modernliğe, bu modernliğe geçişi toplumsala yaygınlaştırmakta, bu modernliği çok kültürlüleşmekte, bu modernliği liberalleştirmekte, bu modernliği çoğullaştırmakta başarısız olmuş bir ülke. O yüzden modernleşme süreci içinde Mustafa Kemal dönemi, 1923-45 arasında başarılı bir moderniteye geçiş dönemi görürken, 45'ten bugüne kadar gelen sürece baktığımız zaman, bu modernliğin toplumsal yaşama, günlük yaşama, bireysel yaşama yerleşikleştirilmesinde başarısız olmuş bir ülke. Başarı ve başarısızlık eşzamanlı gidiyor.

Aynı şekilde yine Ergun Özbudun Hocaya referansla, Türkiye, demokrasiyi geçişini 1945'te başarıyla sağlamış bir ülke ve bir reform hareketiyle sağlamış bir ülkeyken, demokrasiyi toplumsal yaşama yerleşikleştirmekte, yani demokrasiyi devlet-toplum, devlet-birey ilişkilerinin düzenlenme tarzı olarak topluma yerleşikleştirmekte başarısız olmuş bir ülke. Demokrasiye geçişte başarılı olan bir ülke, fakat demokrasiyi topluma yerleşikleştirmekte başarısız olmuş bir ülke Türkiye.

Peki, bu bağlamda siyasal partileri düşündüğümüz zaman görüyoruz ki, siyasi partiler, esasında bu modernleşme, başarılı olmuş moderniteye geçiş sürecini topluma yerleşikleştirmenin esasında temel kurumları. Sivil toplum tabii önemli, ekonomik örgütler de önemli, vatandaşlık inisiyatifleri de önemli, devlet elitleri de önemli, ama siyasi partiler, modern devlet kurma süreci olarak tanımladığımız moderniteyi bireysel, toplumsal yaşama yerleşikleştirmenin esas kurumları. O yüzden de kendi içlerinde demokratik olan siyasi partilerin bunu yapma başarıları var iken, bunu yapamıyorlar, böyle bir başarısızlıkları var siyasi partilerin. Aynı şekilde demokrasiye geçiş, 1945'teki demokrasiye geçiş sürecini topluma yerleşikleştirmekte, yani demokratik konsolidasyon

dediğimiz, demokrasiyi sadece siyasal partiler, seçimler, seçimlerin sürekli yapılması olarak değil de, bir siyasal kültür, devlet-toplum ilişkilerinin, devlet-birey ilişkilerinin, bireysel hak ve özgürlüklerin tanınması temelinde yerleşikleşmesi olarak düşünülürse, o zaman bu başarısızlığın da temel aktörlerinden bir tanesi oluyor siyasi partiler. Esasında bu demokrasiyi geçişi yerleşikleştirme sürecinin ana aktörleriyken, burada ciddi başarısız oluyorlar. O yüzden de bence siyasi partilerin parti içi demokrasisini sorumluluk ve verimlilik ilkesi temelinde düşünmek, bunu topluma yaygınlaştırdığımız zaman, esasında Türkiye'deki modernleşme sürecinin ve Türkiye'deki demokratikleşme sürecinin de topluma yerleşikleşmesine katkıda bulunmuş oluyoruz.

Peki, bu başarısızlık nereden geliyor? Bunu da çok kısa olarak tek tek Ayşe Hanım da ve diğer konuşmacılar da söylediler. Niye bu başarısızlık, niye bu ikilem yaşanıyor; bunun 4 tane önemli nedeni var. Bunlardan bir tanesi, Türkiye modernleşme tarihinin devlet merkezci olması ve Türkiye modernleşme tarihinin yukarıdan aşağıya olarak devlet merkezci temelinde götürülmesi. Bu süreç içinde devlet, Türkiye'de sadece jeopolitik, Türkiye'nin güvenliğiyle ilgili jeopolitik bir aktör olarak değil, ama ekonomik hayatta da önemli bir aktör, ama ahlaki hayatta da, yani günlük yaşamda da, bugün türban sorununda da gördüğümüz gibi, ahlaki bir aktör, ama siyasal yaşamın da düzenlenmesinde önemli bir siyasal aktör olarak hareket ediyor. O yüzden de devlet merkezci yaklaşım içinde devlet, hem jeopolitik alanın temel aktörü, hem ekonomi alanının temel aktörü, hem ahlaki alanın temel aktörü, hem de siyasal alanın temel aktörü pozisyonunda. Bu, moderniteye geçmeyi ve modern kurumları kurmada başarılı olurken, esasında buradan süreci devralması gereken siyasi partiler; fakat devlet merkezci siyasetin, devlet merkezci modernleşmenin Türkiye'de güçlü olması, siyasi partiler

bağlamında hem siyasi partiler-devlet ilişkilerinin ne şekilde kurumlaşacağı, ne şekilde örgütleneceği bağlamında sorun çıkartıyor, hem de siyasi partilerle toplum arasındaki ilişkilerin ne şekilde düzenleneceği, kurumsallaşacağı açısından sorun çıkartıyor. O yüzden de siyasi partiler, yapısal olarak devlet ve toplum arasında nerede konumlanacaklarını bilmeyen bir halde hareket ediyorlar, bu yapısal bir sorundur Türkiye'de.

İkincisi, 1945'ten bugüne Türkiye'deki siyasi partilerin toplumla ilişki kurma biçimi, belki de devlet merkezci yapının sonucu olarak, bir patronaj ilişkisi temelinde, dolayısıyla da bir müşteri ilişkisi temelinde olmasıdır. Böyle bir ilişki toplumsal sorunlara çözüm bulmak yerine, toplumla organik bağlar kurmak yerine, toplumla kendi üyeleri bağlamında ilişki kurmak yerine, siyasi partileri toplumu bir müşteri olarak görmesine, farklı toplumsal katmanlarla müşteri temelli kayırma ilişkisine girmesini ortay çıkartmaktadır. Kayırma kamu kaynaklarının popülist bir şekilde kullanılarak siyasi partilerin toplumla ilişkiye girmelerini ortaya çıkartmaktadır. Bu nedenle, 1945'ten bugüne kadar olan dönem, çok partili sisteme geçişi getirmekle birlikte, çok partili sistem içinde üretime dönük siyaset yapmak yerine, kayrımcılığa, yani patronaja dönük siyaset yapmak var. Üretime dönük, toplumu organik bağ, üye ve kimlik temelinde görmek yerine, toplumu müşteri temelinde görme siyasi partiler tarafından yaşama geçiriliyor.

Böyle olduğu için de, üçüncü olarak siyasi partiler arasındaki ilişkiler de siyaset üretmek temelinde olmuyor. Siyasi partiler, kendi aralarındaki rekabetlerini toplumsal sorunlara çözüm bulacak siyaset üretmek temelinde, ki burada tamamıyla Türkiye siyaseti Batıdan ve Kuzey Amerika'dan, yani Kanada ve Amerika'dan ayrışıyor- Türkiye'deki siyasi partiler, kendi aralarındaki rekabetleri ve

kendileriyle toplum arasındaki bağlantıları toplumsal sorunlara çözüm bulacak tarım politikası, enerji politikası, gençlik politikasından tutun, AB politikaları, ekonomik politikalara kadar politika üretmek yerine, liderlik, imaj ve patronaj temelinde yapıyorlar. O yüzden de Türkiye siyasetinin 1945'ten sonra en önemli sorunlarından bir tanesi patronaj, yani kayrımcılıksa, ikincisi de siyasi partilerin siyaseti politika üretmek temelinde değil, direkt olarak seçimleri kazanmak temelinde görmeleri.

Dördüncü olarak, 1980'den sonra, özellikle 80'ler ve 90'dan sonra dünyanın gelişen ve değişen yapısı içinde ve küreselleşme dediğimiz süreç içinde Türkiye'nin çarpıklaşan, karmaşıklaşan ve değişen yapısına da bu yapının artık yanıt verememesi. Küreselleşme süreçlerinin Türkiye içindeki etkilerini iki boyutta görebiliriz. Bunlardan bir tanesi, çok kısa olarak, AB süreci olarak dediğimiz, Türkiye'nin demokratikleşme süreci ve kurumsal dönüşüm süreci. İkincisi de IMF ile olan Türkiye'nin ekonomik ilişkileri ve ekonomik kurumsallaşma süreci. Bu anlamda 1980, 90 ve bugün görüyoruz ki, bu aktörler, sadece dış aktörler değil, siyasetin iç aktörleri konumuna gelmiş durumda. O yüzden de siyasi partilerle toplum arasındaki ilişkinin ortasına bir de bu tür aktörler oturmuş oluyorlar. İkinci olarak, 80'ler ve 90'larda küreselleşme sürecinin Türkiye'deki etkilerinden bir tanesi de, kimlik temelli, özellikle Kürt sorunu temelinde ve İslam'ın yükselişi temelinde kimlik temelli siyasetleri ortaya çıkarak giderek güçlenmeleri, siyasallaşmaları ve Türkiye siyaseti içinde örgütlenme bağlamında, kurumsal bağlamda ve söylem bağlamında merkeze oturmaları. 80'ler ve 90'lar sonrası Türk siyasetini Kürt sorununa referans vermeden, İslam'ın yükselişine referans vermeden düşünmek çok zor oluyor, belki de imkânsız.

Sonuçla, yukarıda sıraladığım dört temelde siyasi partilere baktığımız zaman görüyoruz ki, Türkiye'nin modernleşmesi ve Türkiye'nin demokratikleşmesi içinde olan sorunlar, değişimler ve dönüşümler, siyasi partilere de yansıyorlar. Bu sorunlara çözüm için, siyasi partiler, sivil toplum örgütleriyle beraber hareket etmek durumundalar; evet, siyasi partiler, düşünce kuruluşlarını dinlemek, onlarla beraber işbirliği içinde hareket etmek durumundalar; evet, siyasi partilerle ekonomik aktörler arasında ilişkiler, siyasi partilerle üniversiteler arasındaki ilişkiler kurulmak durumunda; evet, siyasi partiler, vatandaşlık inisiyatiflerine kendilerini açmak durumunda. Ancak Türkiye'nin yeniden dönüşümünde, Türkiye'nin modernleşmesini tamamlamasında, Türkiye'nin demokratikleşmesini tamamlamasında hâlâ motor güç, hâlâ temel aktör, siyasi partilerdir. O yüzden de siyasi partilerin yeniden yapılanması çok önemli oluyor ve bu yeniden yapılanmasında temel referans noktası, parti içi demokrasi oluyor, ama parti içi demokrasiyi demin söylediğim gibi -ki burada bir öneri yapıyorum- sorumluluk ve verimliliği ve sorumluluk ve etkinliği beraber düşündüğümüz sürece.

OTURUM BAŞKANI : Çok teşekkür ediyoruz Keyman Hocaya.

Bu oturumumuz burada tamamlandı. Bütün konuşmacılara, bize verdikleri değerlerli bilgiler ve yaptıkları katkı için çok teşekkür ediyoruz.

Öğleden sonra saat 14.00'te yeniden başlayacak oturumumuz. Akşam saat 19.00'da Adliyenin orta bahçesinde bir kokteylimiz var, ben o konuda da size bilgi vermiş olayım, orada da görüşmek üzere.

İyi günler.

BİRİNCİ GÜN
26 Mayıs 2005
İKİNCİ OTURUM

SİYASİ PARTİLERİN SINIRLANDIRILMASI

OTURUM BAŞKANI

Prof. Dr. Sadık KIRBAŞ
Okan Üniversitesi Rektörü

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN
Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Selin ESEN
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

Doç. Dr. İbrahim ŞAHBAZ
Yargıtay Cumhuriyet Savcısı

SİYASİ PARTİLERİN SINIRLANDIRILMASI

SUNUCU : Tekrar hepiniz hoş geldiniz demek istiyorum.

İkinci Oturumumuz, "Siyasal Partilerin Sınırlanması" konulu. Okan Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Sadık Kırbaş'ı Oturum Başkanlığını yapmak üzere davet ediyorum.

Konuşmacılarımızı çağırmak istiyorum: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden Sayın Yrd. Doç. Dr. Selin Esen Arnwine, Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Sayın Prof. Dr. Ergun Özbudun ve Yargıtay Cumhuriyet Savcısı Sayın Doç. Dr. İbrahim Şahbaz.

OTURUM BAŞKANI (Prof. Dr. Sadık KIRBAŞ Okan Üniversitesi Rektörü) Sayın Genel Başkan, değerli konuklar; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

İkinci Oturumu açarken, bazı şeyleri söyleme gereğini duyuyorum. Oturumun konusu, "Siyasal Partilerin Sınırlanması." Bu gerçekten önemli bir konu. Siyasal partilerin sınırlanması derken, anayasal bir sınırlama var ve bu sınırlamayı aşan bir şekilde Siyasi Partiler Kanunundaki sınırlamayı görüyoruz. Güvensizlik duygusu doğuran, dolayısıyla her fırsatta bir kısıtlama ortamı yaratan bir hukuksal ortam. Dolayısıyla bir reform yapılması, ciddi bir revizyona gidilmesi gerekiyor. Buradaki sınırlamaların enine boyuna irdelenmesi gerekiyor.

Bunları söylerken, siyasi partilerin finansmanı olayı da akla geliyor; son yıllarda, son günlerde en çok tartışılan konulardan bir

tanesi. Aslında bu konunun ayrı bir oturum konusu yapılmasında yarar vardı, birkaç konuşmacı tarafından belki çeşitli boyutlarıyla irdelenmesi gerekiyordu. Organizasyon Komitesinin iyi niyetle bir çaba sarf ettiğini biliyorum, gayret ettiler; fakat zamanlamalar uymadı. Onların ricasıyla ben biraz da konuları özetleyerek, bazı şeylerin altını çizerek, özellikle sınırlama konusunda kalmaya çalışarak bir şeyler vermeye çalışacağım.

Bu siyasi partileri sınırlama konusunda da birbirinden değerli 3 konuşmacımız var. 2 konuşmacımız, parti kapatma konusunda yoğunlaşacaklar, Türkiye örneği ve İspanya örneği gündeme gelecek. Diğer konuşmacımız da diğer yasalarda ve özellikle yargı kararları ışığında bu sınırlama olayını irdelemeye çalışacak. Ben de dilimin döndüğünce siyasi partilerin finansmanı noktasında ortaya çıkan sınırlamaları gündeme getirmeye çalışacağım.

Siyasi partilerin finansmanı deyince, gerçekten giderek yoğunlaşan bir sorun ortaya çıkıyor. Siyaset giderek daha pahalı hale geliyor, profesyonelleşiyor. Sabahki Birinci Oturumda Sayın Ayata'nın, Sayın Keyman'ın sunuşlarından da anladığımız kadarıyla, bir oynaklığın devreye girmesiyle, siyasi partilerin birbirine benzer hale gelmesiyle siyasi partilerin örgütten kopan, örgütle bağları biraz daha mesafeli bir yapısal konuma gelmesiyle giderek medya, profesyonel ekipler, tanıtım gündeme geliyor ve siyaset giderek pahalılaşmaya başlıyor. Siyaset pahalılaşınca, para giderek önem kazanmaya başlıyor, fırsat eşitliği gündeme geliyor. Dolayısıyla siyasetin gelir kaynaklarının, harcamalarının bir yerde sınırlanması, denetimi gündeme geliyor; siyasette saydamlık, denetim, hesap verilebilirlik konuları ister istemez karşımıza çıkıyor.

Siyasetin finansmanı derken, bir-iki rakam verebiliriz. O kadar büyük rakamlar söz konusu ki, örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde, kongre seçimlerinde iki partinin harcaması 450 milyon doları aşıyor, Japonya'da bu 1 milyar doların üzerinde bir rakam, bizde de Türkiye boyutlarında çok önemli rakamlara ulaşabiliyor. Tanıtım olayı, televizyon programları, yazılı ve görsel basındaki birtakım kampanyalar, giderek pahalı mitingler, tanıtımlar, birtakım teknolojinin getirdiği vasıtaların kullanılması, siyaseti giderek pahalı hale getirebiliyor.

Burada karşımıza siyasetin kaynakları çıkabiliyor; acaba siyaseti kamu finansmanıyla mı yapmak gerekir, özel finansmanla mı yapmak gerekir, bunun dengelemesi nasıl olacaktır? Hazine yardımı yapılmalı mı, yapılmamalı mı; yapılmalıysa nasıl yapılmalı, ne kadar yapılmalı; sakıncası ne, yararları ne? Üye aidatları nasıl olacak, Türkiye'de üye aidatlarının durumu ne, dünyada bu nasıl? Bağışların durumu ne, bağışlara sınırlama getirmek gerekir mi, gerekmez mi; nasıl açıklanacak, neyle açıklanacak? Denetim olayı devreye giriyor; denetim kim tarafından yapılacak, kim tarafından yapılırsa daha etkili olur? Çabuk yapılması, kamu vicdanına daha erken sunulması gerekiyor. Bir adım daha atarsak, harcamalar acaba sınırlanmalı mı, sınırlanmamalı mı? Bütün bu sorunlar karşımıza çıkıyor.

Birkaç cümleyle bu sorunlara değinmeye çalışırsak; acaba siyasetin finansmanı nasıl olmalı? Burada gerçekten çok önemli bir tartışma var, lehte birtakım görüşler var, Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararlarda da görüyoruz. Siyasette fırsat eşitliğinin sağlanması, dolayısıyla bir kamu yararı da bunda görülerek siyasetin finansmanının devlet tarafından ya da siyasetin finansmanına devlet tarafından ya da kamu tarafından bir katkının yapılması uygun görülüyor, birçok ülkede bunu değişik boyutlarda görüyoruz. Ancak

çok önemli birtakım eleştiriler de getiriliyor. Eğer siyaset ya da siyasi partilerin ya da adayların finansmanı Hazine yardımıyla ya da devlet yardımıyla, genel olarak kamu finansmanıyla yapıldığı takdirde, siyasi partilerin özerkliği konusunda sorunlar çıkabileceği ortaya atılıyor. Siyasi partilerin tabandan kopabileceği, merkezileşebileceği, bürokratik nitelikler kazanabileceği, devlet merkezci olabileceği, dolayısıyla bir kartel partisi haline gelebileceği gibi, çok önemli birtakım eleştiriler var. Anayasamız, bu katkının hakça yapılmasını ve makul bir düzeyde olmasını öngörüyor; fakat bunda da bunun makulü nedir, hakçası nedir, bu konuda tereddütler var, çeşitli görüşler var.

Bu konuda TÜSİAD'ın bir araştırması var; "acaba kamu finansmanı yapılmalı mı, devlet yardımı yapılmalı mı?" diye. Deneklerin yüzde 80'inine yakını "hayır, yapılmamalıdır" gibi bir yaklaşım içinde. Tabii burada halkın siyasete olan güveni, siyasetin saygınlığı da çok önemli. Vergi mükellefleri, verdikleri paranın nereye gittiğini izlemek durumundalar. Dolayısıyla siyasete saygı duymuyorlarsa, verilen paranın doğru yönde harcanmadığı gibi bir inanç içindeyseler, böyle bir tablo ortaya çıkıyor. Amerika Birleşik Devletlerinde vergi mükellefleri, beyanname doldururlarken, orada bir sütunda buna cevap veriyorlar, o beyannamelerinde siyasetin finansmanına katkıda bulunup bulanmayacaklarını bildiriyorlar, böylesine ilginç bir yapıları var.

Burada bazı öneriler belki öne sürülebilir. Bu önerilere geçmeden, bu konuda yapımız ne, ona bakalım. Siyasi partilerin gelirleri içinde Hazine yardımı dediğimiz yardım çok önemli bir yer işgal ediyor, hemen hemen yüzde 45'ler, 50'ler düzeyinde. Siyasi parti gelirlerinin önemli bir bölümü Hazine yardımı, yani siyasi partiler, bir yerde devlete bakar hale gelmişler. Bazı partilerde bu

yüzde 80-90'lar düzeyinde, Hazine yardımının böylesine önemli bir rolü var. Hazine yardımında uygulamada gördüğümüz, daha çok merkezi giderler için bu yardımın kullanıldığını görüyoruz. Halbuki yapılan önerilerde, genellikle birleşilen şey, araştırma-geliştirmeye daha fazla para harcanması, bunun bir yolunun bulunması yönünde, bu konuda sık sık değişikliklerin yapılmaması gibi.

Oy oranı mı? sandalye oranımı? konusunda birtakım tereddütler var. Bizdeki gibi oy oranıyla sandalye oranı arasında aşırı oranda bir dengesizliğin olduğu ülkelerde kamu vicdanında rahatsızlık yaratabiliyor; fakat öngörülen şey, daha çok oy oranı, alınan oy oranına göre bu yardımın yapılması yönünde. Tabii bu konu, bu tartışmalar, birtakım sorunları da beraberinde getirebiliyor. Nitekim bu Siyasi Partiler Kanununun geçici 16 ncı maddesi son günlerde yine gündeme geldi. Cumhurbaşkanının vetosunu biliyoruz, daha sonra Meclisten tekrar geçerek yasalaştı.

İkinci konu, üye aidatları konusu. Sabahki oturumda da değinildi, siyasi partiler açısından parti üyeleri çok önemli. Katılımcı demokrasi arzu ediliyorsa, parti üyelerinin ciddi bir katılım içinde olması gerekiyor. Bu ciddi katılım için de parti aidatı çok önemli, üyelik aidatı çok önemli. Burada rakamlara baktığımızda, ülkemizde siyasi partilerde üye aidatlarının gereği gibi toplanmadığı görülüyor. Zaten üye kayıtlarında sıkıntılar var, ekonomik zorluklar var ve dolayısıyla siyasi partilerde önemli oranda devlet yardımı da alan siyasi partilerin çok sayıda bu konuyla ciddi bir biçimde ilgilenmediği, bir yerde işine geldiği, dolayısıyla örgütün denetiminden de bir yerde kurtulabildiği gibi bir tablo ortaya çıkıyor.

Bir ilginç tablo da, Batı Avrupa ülkelerine baktığımızda, kayıtlı seçmenle üye oranı yüzde 5'ler düzeyinde. Halbuki bizim gibi

ülkelerde partilere kayıtlı üye sayısının daha az olması gerekirken, yüzde 38'ler düzeyinde. Bazı seçimlerde, özellikle 1990'lı seçimlerde bazı partilerin aldığı oy oranlarının kendilerine kayıtlı parti üyelerinden daha az olduğu görülüyor, böyle komik rakamlar da ortaya çıkıyor. Partiye kayıtlı üyeyle toplanan aidat arasında hiçbir dengenin olmadığı söz konusu. Partinin gelirleri içinde de üye aidatlarının rolü aşağı seviyelerde, yüzde 5'ler civarında. Dolayısıyla üye aidatları konusunda ülkemizde ciddi bir sorun yaşanıyor.

Bağışlar konusuna geldiğimizde, bağışlar çok önemli. Özellikle ülkemiz gibi kayıtdışı ekonominin çok yaygın olduğu, buna karaparanın da zaman zaman katıldığı ve önemli rakamlara ulaştığı ülkelerde bağış olayını kontrol altına alabilmek fevkalade zor. Dolayısıyla en büyük kaçak burada ortaya çıkıyor. Bağışlarda bağışı yapanın ilan edilmesi gerekiyor, bu bir saydamlığın gereği, adiliyet ve eşitliğin bir gereği bir yerde. Bunun yanında, yapılan bağışlar yönünden de kimi Batı Avrupa ülkelerinde görüyoruz, birtakım sınırlamalar var, bizim sistemimizde de sınırlamalar var; yabancı bağışlamalar yönünden sınırlamalar var, yasaklar var, bağışlara bir üst sınır konulmuş, bu yönden bir sınırlama var, bir de partinin olağan giderleri için kredi ve borç alma yönünden sınırlamalar var, taşınmaz mal edinimiyle ilgili birtakım sınırlamalar var.

Harcamalara dönersek, harcamalar yönünden şöyle bir tez savunuluyor: Deniliyor ki, "Gelirlerle uğraşma yerine, ki gelirlerin kontrolü daha bir zor görünüyor; o takdirde harcamalara bir üst sınır koyalım, iyice bir denetleyelim, daha sonra da onu ilan edelim." Bu anlayış, genellikle genel kabul gören bir anlayış, özellikle İngiltere örneği bu fikri bir yerde güçlendiriyor. Harcama açısından, harcamanın kontrolünün en önemli felsefesi, paranın rolünü olabildiğince azaltmaya çalışmak, siyasetin yüksek maliyetli çok büyük

rakamlara, çok büyük bedellere ulaşmasını bir yerde engellemeye çalışmak. Bu yapılabiliyor veya yapılamıyor, dünyada bunun gereği gibi yapılamadığını görüyoruz.

Siyasetin finansmanında sınırlamalar ya da dikkat edilecek hususlarla ilgili olarak bir diğer konu, denetim konusu, saydamlık konusu. Gelirlerin, giderlerin, bağışların denetlenmesi gerekiyor ve bu denetlenmenin çok düzenli bir şekilde yapılması gerekiyor ve bu da yeterli değil, kamu vicdanını rahatlatmak açısından bu denetim sonuçlarının ilan edilmesi gerekiyor. Yapılan bağışlar kim tarafından yapılmıştır, ne kadar yapılmıştır; tabii kamuoyu onu değerlendirecektir, alınan ihalelerle değerlendirecektir, başka şeylerle değerlendirmeye çalışacaktır. Bizde denetim, Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmaktadır. Dünyada ender görülen örneklerden bir tanesi bizimki, Anayasa Mahkemesinin denetimi. Anayasa Mahkemesinin yapısı, bu denetim yönünden çok elverişli değil. Denetim, siyasi partiler ne göndermişse, nasıl göndermişse, o evraklar üzerinden yapılıyor. Ancak biliyoruz ki, siyasi partiler, sistematik bir şekilde o hesapları tutamıyorlar, düzensiz hesaplar söz konusu, çok çeşitli bir şekilde tutuluyor ve olduğu gibi geliyor. Bu denetim uzun zaman alıyor ve belli bir şeyden sonra da toplamlar halinde açıklanıyor. Bu açıklamanın çok fazla bir değeri de kalmıyor. Dolayısıyla denetim yönünden de sorunlarımız var. Anayasa, Sayıştayın da yardımıyla Anayasa Mahkemesinin bu denetlemeyi yapacağını öngörüyor; fakat mevcut sistemde maalesef bu denetimin yürümesinde sorunlar var.

Sonuç olarak, -diğer çok değerli konuşmacılarımıza zaman ayırmak için bağlamak istiyorum- bizim gibi ülkelerde kayıtdışı ekonomi yüzde 50'ler düzeyinde. Dolayısıyla vergiyi toplamada sorunumuz var, gelir-gider rakamlarında sıkıntılar var, müracaat

rakamlarını bilmede sıkıntılar var, planlamaları yaparken bazı rakamları öngöremiyorsunuz, burada sıkıntılar var. Dolayısıyla böyle bir ülkede siyasetin finansmanını tümüyle denetim altına alabilmek, kontrol edebilmek, gelirleri denetim altına almak, giderleri denetleyebilmek çok zor, sınırlayabilmek çok zor. Gösterilen rakamlarla bazı büyük partilerimizin fiili giderlerini karşılaştırdığınızda, bunun 4-5 misli olduğunu görüyorsunuz. Özellikle ayni yapılan bağışların, bu ne olabilir; bir otobüs verilmesi olabilir, bir salon verilmesi olabilir, kampanyaların giderlerinin bir şekilde karşılanması olabilir-dolayısıyla bu ayni yapılan yardımların kontrolü daha bir zor, fevkalade zor. Dolayısıyla sorunlar, bir yasa çıkarılması ya da mevzuatta değişiklik yapılmaktan ziyade, sistemle ilgili, yani ekonomik ve sosyal sistemden ileri gelen birtakım sorunlarımız var, bu sorunların çözümlenmesi gerekiyor. Ama bunun bir bölümü eğitime dayanıyor, önemli bir bölümü de zaman içinde uzun soluklu bir mücadeleyle çözümlenmesi gerekiyor.

Bir anket var, bu ankete göre deneklere soruluyor,"Türkiye'nin siyasal sorunları nasıl çözülür?" diye. En büyük oyu "Anayasa değişirse çözümlenir" şeklinde bir cevap alınıyor. Bu anketten sonra Anayasada da ciddi değişiklikler oluyor, ama sorunların çok fazla değişmediği ortaya çıkıyor. Dolayısıyla Siyasal Partiler Kanununda, seçim sisteminde ya da diğer yasalarda yapılacak değişiklik kısmi olarak olumlu birtakım sonuçlar getirebilir, ama bu temel sorunları çözmekte yine zorlanabiliriz. Bir örnek vereyim: Bu sadece Türkiye'de de değil, diğer ülkelerde de,en sıkı yasa olarak örnek verilen Alman yasası, Kohl skandalını engelleyemedi. Dolayısıyla bazı şeyler, yasa boyutlarını da aşan sosyal, siyasal, ekonomik sorunlardan ileri geliyor. Siyaset, bir rant dağıtım mekanizması haline gelmişse, eğer seçmenler kayrılma beklentisi içindelerse, -içimizde siyasetçilerimiz de var- Meclise her gün 7 bin kişi gelirse, bazı günler

14 binlere çıkıyorsa, bunların önemli bir bölümü ya tayin ya kredi ya bir yere atama, bir şey, doktora gitme, bir yere girme şeklinde bir taleple geliyorlarsa, ihale talebi varsa, dolayısıyla bunların siyasetin finansmanına yansımaması mümkün değil ve kontrolü de fevkalade zor.

O zaman neler yapmak lazım? Örneğin bir memuriyet sınavı, siyasetçinin memur atamasından elini çekmesinde önemli bir rol oynamıştır. Aynı şekilde özerk kurumların, üst kurullarının kurulması; Kamu İhale Kurulu, başka birtakım kurullar, siyasetçinin -pejoretif anlamda söylüyorum, tabii genel ekonomik sorunlarda siyasetçinin rolü olacaktır, ama- bir kredi takibinde, bir ihale takibinde rolünü azaltabilir. Kurumsal birtakım reformlar, yapısal reformlar, bazı şeyleri kolaylaştırabilir. Ancak kayıtdışı ekonominin önlenmesi, çok yönlü, çok boyutlu önlemlerin alınması gerekiyor, Türkiye'nin bir yerde çağdaşlaşması olayıdır, tüm kurumların elbirliğiyle buna çaba göstermesi gerekiyor ve bu bir yerde siyasetin de daha bir temiz hale gelmesi, temiz siyaset, saydam siyaset olayında etkili olmasını sağlamada katkıda bulunacaktır diye düşünüyorum.

Sonuç olarak, bu söyleyebildiğim şekilde önlemlerin alınmasının bazıları yasal olabilir, o yasal önlemler alınacaktır, Siyasi Partiler Kanununun yeniden bir revizyona tabi tutulması lazım. Siyasetin finansmanındaki bu aşamaları, aşama aşama aidatlar konusu, bağışlar konusu, harcamalar konusu, bunların gündeme getirilmesi gerekir, denetim konusunun gündeme gelmesi gerekir, bu revizyonda dikkate alınması gerekir. Ancak bunları yaparken, gerçekçi olarak gereken sosyal, ekonomik, yapısal değişiklikler için de gereken çaba sarf edilmelidir. Sizlere saygılar sunarak diğer konuşmacılara söz vermek istiyorum. Teşekkür ederim.

Efendim, ilk 2 konuşmacımız, siyasi partilerde kapatma olayını gündeme getirecekler. Ben birinci konuşmacı olarak Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. İrgun Özbudun'a sözü vermek istiyorum. Buyurun.

SİYASİ PARTİ KAPATMA DAVALARINDA TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ İLE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ ARASINDAKİ YAKLAŞIM FARKI

Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN(*)

Gerek 1961, gerek 1982 Anayasaları, siyasi partileri "demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları" olarak nitelendirmekle beraber, sınırsız bir siyasi parti hürriyetine yer vermemişlerdir. 1961 Anayasasının 57'nci maddesine göre, "siyasi partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetleri, insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorundadır. Bunlara uymayan partiler temelli kapatılır." Benzer şekilde, 1982 Anayasasının 1995 yılında değiştirilen 68'inci maddesine göre, "siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez." Bu iki madde, ifade farklarına rağmen, aslında ayrı temel değerleri korumaktadır. Bunlar, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü (Devletin bağımsızlığı, bu ilkenin doğal bir uzantısı telakki edilebilir), Cumhuriyet ilkesi, insan hakları, demokratik devlet ve lâik devlettir. 1982 Anayasası metninde zikredilen eşitlik ve hukuk devleti ilkeleri, millî egemenlik, diktatörlüğün yasaklanması, zaten demokratik devlet kavramı içinde var olan ve ayrıca söz edilmesi gerekmeyen unsurlardır. Suç işlenmesinin önlenmesi ise, devletin doğal görevlerinden biridir.

(*) Bilkent Üniversitesi

1982 Anayasasının 69'uncu maddesinin 5 ve 6'ıncı fıkraları, 68'inci maddenin 4'üncü fıkrasındaki bu yasaklara aykırılığı, ilgili siyasi partinin temelli kapatılması nedeni olarak göstermektedir. Beşinci fıkra, bir partinin tüzüğünün ve programının bu yasaklara aykırı olması halini, altıncı fıkra ise onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline gelmesi durumunu düzenlemektedir. 68'inci maddedeki yasaklar dışında, 69'uncu maddenin 10'uncu fıkrasına göre, "yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddî yardım alan siyasî partiler temelli olarak kapatılır." 1995 Anayasa değişikliği ile, 68 ve 69'uncu maddelerde yapılan değişikliklerin, 1982 Anayasasının ilk hükümlerine oranla, siyasî partiler rejimi alanında önemli bir iyileştirme sağladığı söylenebilir.[1]

Her halü kârda, gerek 1961, gerek 1982 Anayasalarının militan (mücadeleci) demokrasi anlayışını benimseyerek, siyasî partilerin serbestçe faaliyette bulunma hürriyetlerine birtakım sınırlar getirdiğinde kuşku yoktur. Ebette Türkiye, bu anlayışı benimsemiş olan tek Avrupa ülkesi değildir. Başta Almanya olmak üzere, İtalya, Fransa, İspanyaya, Portekiz, Danimarka, Avusturya, Rusya, Çek Cumhuriyeti, Polonya gibi ülkelerin anayasalarında siyasî partilerin faaliyetlerine sınırlar getiren hükümler mevcuttur.[2] Bu hükümlerin ortak amacı, demokratik rejimi şiddet yöntemlerine başvuran, ya da demokratik rejimi ortadan kaldırma gayesini güden siyasî partilere karşı korumaktır. Ancak bu konudaki Türkiye uygulamaları ile Avrupa uygulamaları, diğer bir deyimle Türk Anayasa Mahkemesi

---

1 Merih Öden, Türk Anayasa Hukukunda Siyasî Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemleri Nedeniyle Kapatılmaları (Ankara: Yetkin Yayınları, 2003), s. 54-58.

2 Fazıl Sağlam, Siyasî Partiler Hukukunun Güncel Sorunları (İstanbul: Beta, 1999), s. 55-68.

kararlarıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatları arasında çok belirgin bir yaklaşım farkı olduğu inkâr edilemez. Bu makalenin amacı, söz konusu yaklaşım farkını incelemektir.

Bilindiği gibi Avrupa'da siyasî parti kapatılmasının örnekleri son derece sınırlıdır. Alman Anayasa Mahkemesinin 23 Ekim 1952 tarihinde Nazi eğilimli Sosyalist Devlet Partisini ve 17 Ağustos 1956 tarihinde Almanya Komunist Partisini kapatmasından bu yana, militan demokrasi anlayışını benimsemiş, Avrupa ülkelerinde dahi, son zamanlasra kadarbu müeyyidenin uygulanmasına rastlanmamaktadır. İspanya'da 2004 yılında ayrılıkçı Batasuna partisinin Yargıtay kararıyla kapatılması ve bunun Anayasa Mahkemesince de onaylanması, bu konuda bir istisna oluşturmaktadır. Buna karşılık Türk Anayasa Mahkemesi, kurulduğu 1962 yılından bu yana, 6'sı 1961 Anayasası döneminde, 18'i de 1982 Anayasası döneminde olmak üzere, toplam 24 parti hakkında kapatma kararı vermiştir. Bu kararların çok büyük çoğunluğu, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün ve lâik devlet ilkesinin korunmasına ilişkin anayasal yasaklara aykırı hareket iddiasıyla verilmiştir.

Devletin Ülkesiyle Bölünmez Bütünlüğü İlkesi

1982 Anayasasının 68'inci maddesinde yer alan devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü kavramını, Devletin ülkesiyle bölünmez bütünlüğü ve Devletin milletiyle bölünmez bütünlüğü olarak iki başlık altında incelemek gerekir. Devletin ülkesiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı hareket yasağının, Siyasî Partiler Kanunundaki uzantısı, "Devletin tekliği ilkesinin koruması" başlığını taşıyan 80'inci maddedir. Buna göre, "siyasî partiler, Türkiye Cumhuriyetinin dayandığı Devletin tekliği ilkesini değiştirmek amacını güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar." Bu

hükmün, Anayasadaki devletin ülkesiyle bölünmez bütünlüğü kavramının bir somutlaştırılmasından mı ibaret olduğu, yoksa onu aşan yeni bir yasak mı oluşturduğu tartışılabilir. Bizim daha önce de ifade ettiğimiz görüşe göre, üniter (tekçi) devletin korunması, devletin ülkesiyle bütünlüğü ilkesinin zorunlu bir sonucu değildir. Devletin ülkesiyle bütünlüğü ilkesi, federal veya bölgesel yönetim biçimleriyle pek âlâ bağdaşabilir. Dünya demokrasilerinin önemli bir bölümünü oluşturan federal devletlerde ülke bütünlüğünün tartışma konusu olmaması, bunu kanıtlamaktadır. Bu nedenle bizce, Siyasî Partiler Kanununun 80'inci maddesi, anayasal yasağın basit bir uzantısı olmayıp, onu aşan ve taşan yeni bir yasak niteliğini taşımaktadır ve bu nedenle, siyasî parti kapatma sebeplerini tahdidi olarak sayan Anayasanın 68'inci maddesine aykırıdır.[3]

Türk Anayasa Mahkemesinin ise, devletin ülkesiyle bölünmez bütünlüğü ilkesini, üniter devlet yapısının da korunmasını içerecek biçimde katı yorumladığı görülmektedir. Mahkeme, Demokrasi Partisi ile ilgili olarak verdiği kapatma kararında şu görüşleri ileri sürmektedir:

"Bölünmez bütünlük ilkesi, devletin bağımsızlığını, ülke ve ulus bütünlüğünün korunmasını da kapsar. Kuruluşundan beri tekil devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, bu tarihsel niteliği Anayasa'lara yansımış olup, korunması konusunda güçlü yaptırımlar getirilmiştir. Özen ve duyarlılıkla sürdürülen yapı, ulusun varlık nedeni olup başka çok uluslu ülkelerin koşulları ile bir tutulamaz. Bu temel ilkeden

---

3 Ergun Özbudun, "Siyasal Partiler ve Demokrasi," Siyasî Partiler ve Demokrasi Sempozyumu (Ankara: TESAV Yayını, 1995), s. 22; aynı görüş, Fazıl Hüsnü Erdem, "Türk Anaysa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Siyasal Partilerin Kapatılması," Hukuk ve Adalet, Yıl 1, Sayı 4, Aralık 2004, s. 255-56, 262-63.

ödün verilemez. Gerçekte olmayan bir insan hakkı sorunu ileri sürülerek, devleti parçalamaya yönelik girişime azınlık bulunduğu bahanesi dayanak yapılamaz. Tekil devlet esasına göre düzenlenen Anayasa'da federatif devlet sistemi benimsenmemiştir. Bu nedenle siyasi partier, Türkiye'de federal sistem kurulmasına programlarında yer veremezler ve bu yapıyı savunamazlar. Devlet yapısında "bölünmez bütünlük" ilkesi; egemenliğin, ulus ve ülke bütünlüğünden oluşan tek bir devlet yapısıyla bütünleşmesini gerektirir. Ulusal devlet ilkesi, çok uluslu devlet anlayışına olanak vermediği gibi böyle düzende federatif yapıya da olanak yoktur. Federatif sistemde federe devletler tarafından kullanılan egemenlikler söz konusudur. Tekil devlet sisteminde ise, birden çok egemenlik yoktur.[4]" Hattâ Mahkeme, aynı kararında, "Anayasa, bölgeler için özerklik ve özyönetim adı altında ayrılık getiren yöntemlere – biçimlere kapalıdır." demek suretiyle, aslında üniter devletin bir alt – tipini oluşturan bölgesel (regional) devletin savunulmasını da yasak kapsamı içine sokmuştur. Üstelik Anayasa Mahkemesi, federal devletlerde federe devletlerin de egemenliği kullandıklarını iddia etmekle, çok ciddî bir hukukî yanılgıya düşmüştür. Egemenlik, mahiyeti icabı, birden çok birim tarafından kullanılamaz. Federe devletin kullandığı, egemenlik değil, federal anayasa ile belirlenmiş sınırlı bir devlet kudretidir. Anayasa Mahkemesi, daha önce Sosyalist Partiye ilişkin kararında da benzer gerekçelerle kapatma kararı vermiştir.[5] Kaydetmek gerekir ki, Sosyalist Parti, Demokrasi Partisinin aksine, parti belgelerinde ve liderinin beyanlarında açıkça

---

4 Anaysa Mahkemesi kararı, E.1993/3, K.1994/2, k.t. 16.06.1994, AMKD , Sayı 30, Cilt 2, s.1201, 1199.

5 Anayasa Mahkemesi kararı, E. 1991/1, K. 1992/1, k.t. 10.07.1992, AMKD, Sayı 28, Cilt 2, s. 696-831, özellikle, s. 804-805.

federal bir sistemi ve Kürtler için (ayrılma hakkı dahil) self-determinasyon hakkını savunmuştur.[6]

Buna rağmen AİHM, Sosyalist Partinin kapatılması kararını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11'inci maddesinin ihlâli olarak nitelendirmiştir. AİHM'ye göre mahkeme parti lideri Doğu Perinçek'in beyanlarında "şiddet kullanımına, bir ayaklanmaya veya demokratik ilkelerin başka herhangi bir biçimde reddine çağrı telâkki edilebilecek hiç bir unsur bulmamaktadır. Aksine kendisi, birçok vesilelerle, önerilen siyasal reformun demokratik kurallar uyarınca, seçim sandığı yoluyla ve halkoylamasına başvurmak suretiyle gerçekleştirilmesi ihtiyacını vurgulamıştır." Mahkemeye göre bu "beyanlar, temel amacı, demokratik kurallar uyarınca Türklerle Kürtlerin eşit şartlarla ve gönüllülük esası üzerinde temsil edilecekleri federal bir sistemin kurulması olan bir siyasal program önermektedir.

---

6 Gerçekten, Sosyalist Partinin "Sosyalist Parti Yayınları Kürt Sorunu Çözüm – 4" adlı yayınında şu ifadeler yer almaktadır: "Kürt milleti, kendi kaderini tayin hakkına kayıtsız şartsız sahiptir. Eğer, isterse ayrı bir devlet kurabilir ... Ayrılma hakkı, gönüllü birliğin her zaman vazgeçilmez koşuludur. Birlikte veya ayrı yaşamak milletlerin özgür iradelerine bağlıdır. Bu özgür iradenin ortaya konabilmesi için, Kürt illerinde referandum yapılmalıdır. Referandumda, ayrılmayı savunanlar da özgürce propaganda yapabilmelidir. Bugünkü tarihsel koşullarda, iki milletin emekçilerinin yararına olan çözüm, iki federe devletin eşit olarak katıldığı, demokratik, federal bir cumhuriyettir. Bu federasyonda iktidar, köylerden ve mahallelerden başlayarak, ilçelerde, illerde, federe ve federal düzeyde demokratik seçimlerle belirlenen halk meclisleri aracılığıyla kullanılır. İlçe ve il yönetimleriyle federe hükümetler ve federal hükümet, bu meclislerin yürütme organlarıdır, meclislere karşı sorumludurlar. Federal Halk Meclisi iki meclisten oluşur, temsilciler meclisi ve milletler meclisi... Milletler Meclisi, her federe devletten eşit sayıda seçilmiş üyenin katılımıyla oluşur... Mclislerden birinin reddettiği yasa yürürlüğe girmez" (Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 1991/2, k. 1992/1, k.t. 10.07.1992, AMKD, Sayı 28, Cilt 2, s. 701)

Kabul etmek gerekir ki "Kürt milleti" nin self-determinasyon hakkına ve ayrılma hakkına atıfta bulunulmuştur; ancak, bağlamları içerisinde okunduğunda, bu kelimeleri kullanan beyanlar, Türkiye'den ayrılmayı teşvik etmemekte, fakat daha çok, önerilen federal sistemin, Kürtlerin bir halkoylamasıyla ifade edilmesi gereken serbest rızaları olmaksızın gerçekleşemeyeceğini vurgulamayı amaçlamaktadır." AİHM'nin en can alıcı yorumu ise şudur: "Mahkemenin görüşüne göre, böyle bir siyasal programın, Türk Devletinin yürürlükteki ilkeleri ve yapılarıyla bağdaşmaz telâkki edilmesi, onu demokrasi kurallarıyla bağdaşmaz kılmaz. Farklı siyasal programların, hatta bir Devletin şimdiki örgütleniş tarzını sorgulayanların önerilmesi ve tartışılması, demokrasinin kendisine zarar vermemesi şartıyla, demokrasinin özüdür."[7]

Devletin Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü İlkesi

Devletin milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesinin Siyasî Partiler Kanunundaki uzantıları, Kanunun 81,82 ve 83'üncü maddeleridir. Konumuz bakımından en çok önem taşıyan Anayasa Mahkemesinin birçok parti kapatma kararına dayanak teşkil eden ve "azınlık yaratılmasının önlenmesi" başlığını taşıyan 81'inci madde, şöyle bir düzenleme gerektirmektedir:

"Siyasî partiler:

a) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde millî veya dinî kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler.

---

7 European Court of Human Rights, Case of the Socialist Party and Others vs. Turkey (20/1997/804) 1007, 25 May 1998, para. 46,47.

b) Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar.

c) Tüzük ve programlarının yazımı ve yayınlanmasında, kongrelerinde, açık veya kapalı salon toplantılarında, mitinglerinde, propagandalarında Türkçe'den başka dillerde yazılmış pankartlar, levhalar, plaklar, ses ve görüntü bantları, broşür ve beyannameler kullanamaz ve dağıtamazlar; bu eylem ve işlemlerin başkaları tarafından da yapılmasına kayıtsız kalamazlar. Ancak, tüzük ve programlarının kanunla yasaklanmış diller dışındaki yabancı bir dile çevrilmesi mümkündür."

Aynı bağlamda 82'nci madde, bölgecilik ve ırkçılık amacını gütmeyi, 83'üncü madde de eşitlik ilkesinin korunmasını düzenlemektedir.

Kanunun 81'inci maddesinin, Anayasanın 68'inci maddesindeki sınırlamayı aşan bir yasak oluşturduğu uzun zamandan beri iddia edilmektedir.[8] Gerçekten, sosyolojik bir varlık olan azınlıkların siyasî partiler tarafından yapay olarak yaratılması mümkün olmadığı gibi, partilerce gözardı edilmeleri de onların sosyolojik varlığına son vermez. Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürlerin korunmasının, geliştirilmesinin veya yayılmasının yasaklanması ise, Bülent Tanör'ün deyimiyle bir "kültür jenosidi"ni çağrıştırmaktadır.

---

[8] Özbudun, a.g.e., s.23; Erdem, a.g.e., s.256-58; Bülent Tanör, Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri (İstanbul: TÜSİAD, 1997), s. 44 - 45.

Buna karşılık Anayasa Mahkemesi, devletin ülkesiyle bölünmezliği ilkesi gibi, devletin milletiyle bölünmezliği ilkesini de son derece katı şekilde yorumlayarak, çok sayıda siyasî parti hakkında kararı vermiştir. Bu kararlardan, Demokrasi Partisi ile ilgili olanında özetle şu düşüncelere yer verilmektedir: "Irk ve dil farklılıklarına göre azınlık statüsü tanımak, ülke ve millet bütünlüğü kavramıyla bağdaşmaz. Diğer kökenli yurttaşlar gibi Kürt kökenli yurttaşların da kimliklerini belirtmeleri yasaklanmamış; ancak azınlık ve ayrı ulus olmadıkları, Türk Ulusu dışında düşünülmeyecekleri, devlet bütünlüğü içinde yer aldıkları ortaya konmuştur. Azınlığın sosyolojik ve hukuksal tanımlarına uygun bir nitelik, Kürt kökenli yurttaşlarda bulunmadığı gibi, onları öbür yurttaşlardan ayıran herhangi bir yasal kural da yoktur... Sınırsız hakları, sınırlı haklara, ulusun kendisi olmayı azınlık olmaya dönüştürmenin anlamsızlığı açıktır. Amacın, bölünmeyi gerçekleştirmek olduğu anlaşılmaktadır. Kaldı ki, hangi demokratik hakkın verilmediği açıklanmamakta, üstü kapalı ifadelerle esasta ayrı bir ulus olmanın gerektirdiği ulusal haklara değinilmektedir. Bu durum, sorunun demokratik ve siyasal haklarla ilgili olmadığını göstermektedir. Anayasa'daki ulus bütünlüğü ilkesinden uzaklaşıp, Türk ve Kürt ulusları ayrımına gidilemez. Türkiye Cumhuriyeti Devletinde, tek bir devlet ve tek bir ulus vardır, birden çok ulus yoktur. Türk Ulusu içinde değişik kökenli bireyler olsa da hepsi Türk Ulusu bütünlüğü içindedir. Tarihsel bir gerçek olan "Türk Ulusu" olgusu yerine ırkçılığa dayanan ayrılıklar ve Türk vatandaşlığı niteliğini değiştiren savlar geçersizdir. Anayasa, bölgeler için özerklik ve özyönetim adı altında ayrılık getiren yöntemlere – biçimlere kapalıdır. Kimi siyasal nedenlerle dış etkenlerden kaynaklanan, kimi varsayım, yorum ve bahanelere dayanan, insan hakları ve özgürlük savlarıyla yoğunlaştırılan sakıncalı amaçlara geçerlik tanınamaz." Anayasa Mahkemesi kararının ilgili pasajı,

"Devlet 'TEK' tir, ülke 'TÜM' dür, ulus 'BİR' dir" gibi hukukî olmaktan çok, edebî bir ifadeyle son bulmaktadır.[9]

Anayasa Mahkemesinin bu kararları, çeşitli tartışmalı noktaları içermektedir. Herşeyden önce, Kürt kökenli vatandaşlarda niçin azınlığın "sosyolojik ve hukuksal tanımlarına uygun bir nitelik" bulunmadığı sorulabilir. Sosyolojik bakımdan bir azınlık, toplumun çoğunluğundan dil, din, mezhep, ırk, etnisite gibi objektif kriterlerle ayrılan ve bu durumun bilincinde olan bir sosyal gruptur. "Uluslararası insan hakları hukukunda azınlık kavramına ilişkin genel kabul görmüş bir tanıma ulaşılamamış olmakla birlikte," ileri sürülen bazı öneriler, bu sosyolojik tanımdan pek farklı değildir. Mesela Avrupa Konseyi Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonunun (Venedik Komisyonu) Azınlıkların Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi önerisinde şöyle bir tanım yer almaktadır: "Bu Sözleşmenin amaçları bakımından "azınlık" terimi, bir Devletin nüfusunun geri kalanından sayıca az olan, o Devletin vatandaşı olan, nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip olan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini koruma iradesiyle yönlenen bir grubu ifade eder."[10] İkinci tartışmalı bir nokta, azınlık haklarının, millî bir devletin vatandaşı olmanın getireceği haklardan daha sınırlı olacağı varsayımıdır. "Tam tersine, azınlıklara tanınan haklar, ayrımsız tüm yurttaşlar için tanınan genel hakların yanı sıra tanınan "artı haklar"dır. Gerçekten azınlıklara tanınan "pozitif haklar", bütün yurttaş kitlelerinin sahip olduğu ve "negatif haklar" olarak tanımlanan

---

9 Anayasa Mahkemesi kararı, E. 1993/3, K. 1994/2, k.t. 16.06.1994, AMKD, Sayı 30, Cilt 2, s.1199. Aynı görüşlere Mahkemenin, ÖZDEP'le ilgili kapatma kararında da yer verilmiştir: Anayasa Mahkemesi kararı, E. 1993/1, K. 1993/2, k.t. 23.11.1993, AMKD, Sayı 30, Cilt 2, s.912-13.

10 Naz Çavuşoğlu, Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları (İstanbul: Su Yayınları, 2001), s.35-39.

hakların dışında ve ötesinde olan haklardır. Bu tür hakların tanınmasının nedeni, azınlıkları imtiyazlı bir küme haline getirmek değil, azınlık olmanın doğurduğu dezavantajı gidermek ve bu suretle gerçek anlamda eşitliği sağlamaktır."[11] Kültürel hakların tanınması taleplerinin "ırkçılık"la özdeştirilmesi, bu taleplerin "dış etkenlerden kaynak"landığı varsayımı ve bunların "demokratik ve siyasal haklarla ilgili olmadığı" iddiası, Anayasa Mahkemesinin sözü geçen kararlarının tartışmaya fazlasıyla açık diğer yönlerini oluşturmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin bu kararlarıyla, AİHM kararları arasında belirgin farklar görülmektedir. AİHM, ÖZDEP'le ilgili kararında, daha önceki Sosyalist Parti kararına sık sık atıfta bulunarak, ÖZDEP'in programında "şiddet kullanımına, bir ayaklanmaya ya da demokratik ilkelerin başka herhangi bir şekilde reddine ilişkin" bir unsur bulunmadığını tesbit etmektedir. AİHM'nin tesbitlerine göre ÖZDEP, "Kürt sorununa, Helsinki Nihâi Senedi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Demeci gibi milletlerarası belgelerin tam uygulanması suretiyle, barışçı ve demokratik bir çözüm" bulunmasından yanadır. AİHM'ye göre, ÖZDEP'in programında Türkler ve Kürtler olarak iki milletten, azınlıkların varlığından ve self- determinasyon haklarından söz etmesi, "temelde amacı, demokratik kurallara uygun olarak, Türk ve Kürt halklarını içine alan bir sosyal düzenin kurulması olan bir siyasal projedir... Gerçi ÖZDEP, programında, "ulusal veya dinsel azınlıkların" self-determinasyon hakkına da değinmektedir; ancak, bağlamları içinde ele alındığında, bu kelimeler, halkı Türkiye'den ayrılmaya teşvik etmemekte, fakat önerilen siyasal projenin, Kürtlerin serbestçe gerçekleştirilmiş, demokratik şekilde ifade edilmiş rızasına

---

[11] Erdem, a.g.e., s.267; aynı yönde, E. Yasemin Özdek, "Halkın Emek Partisi'nin Kapatılmasına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararı Üzerine Düşünceler," Amme İdaresi Dergisi , cilt 26, Sayı 3, s. 200-202.

dayanması gerektiğini vurgulamak amacını gütmektedir." AİHM, gene önceki Sosyalist Parti kararına atıfta bulunarak, şu gözlemleri eklemektedir: "demokrasinin başlıca niteliklerinden biri, bir ülkenin sorunlarına, şiddete başvurmaksızın, rahatsız edici nitelikte bile olsa diyalog yoluyla çözüm bulma imkânını sunmasıdır. Demokrasi, ifade hürriyetiyle gelişir. Bu açıdan, bir siyasal grubu sırf, Devlet nüfusunun bir bölümünün durumunu kamu önünde tartışmak ve demokratik kurallara uygun şekilde ilgili herkesi tatmin edebilecek çözümleri bulmak amacıyla milletin siyasal hayatında yer almak istediği için engellemenin hiçbir haklı sebebi yoktur."[12]

Lâiklik İlkesi

Anayasanın çeşitli maddeleriyle korunan ve 68'inci maddede siyasî partilerin yasaklanma sebepleri arasında açıkça zikredilen lâiklik ilkesine aykırı hareket yasağının Siyasî Partiler Kanunundaki uzantıları, kanunun 84, 85, 86, 87,88 ve 89'uncu maddeleridir. Bu hükümler, Atatürk ilke ve inkılâplarının korunmasını (m.84), Atatürk'e saygıyı (m.85), lâiklik ilkesinin korunmasını ve halifeliğin istenememesini (m.86), dini ve dince kutsal sayılan şeyleri istismar yasağını (m.87), dinî gösteri yasağını (m.88) ve Diyanet İşleri Başkanlığının yerinin korunmasını (m.89) içermektedir.

Kuruluşundan bu yana Anayasa Mahkemesi, lâiklik ilkesine aykırılıktan dolayı beş parti hakkında kapatma kararı vermiştir. Bunlar, Millî Nizam Partisi (20.05.1971), Türkiye Huzur Partisi (25.10.1983), Özgürlük ve Demokrasi Partisi (23.11.1993), Refah Partisi (16.01.1998) ve Fazilet Partisidir (22.06.2001). Buna

---

[12] European Court of Human Rights, Case of Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) v. Turkey (23885/94) (1999), ECHR 139 (8 December 1999), para. 40,41,44.

karşılık Anayasa Mahkemesi, aynı iddia ile açılan Demokratik Barış Hareketi Partisi dâvasında kapatma istemini reddetmiştir.

Anayasa Mahkemesi, ÖZDEP'le ilgili kararında daha çok bölünmez bütünlük ilkesinin ihlâli üzerinde durmakla beraber, bu partinin Diyanet İşleri Başkanlığının lağvı yolundaki önerisini de kapatma sebepleri arasında saymıştır. AİHM de bu konuya çok kısa değinmekle birlikte, Sosyalist Parti kararındaki görüşünü tekrarlayarak, bir siyasal projenin Türk Devletinin şimdiki ilke ve yapılarıyla bağdaşmaz oluşunun, onun demokratik kuralları ihlâl ettiği anlamına gelmeyeceğini belirtmiştir.[13] Ancak, Anayasa Mahkemesi ile AİHM'nin , lâikliğin korunmasına ilişkin yaklaşımlarının karşılaştırılmasına en iyi imkân verecek karar, şüphesiz Refah Partisi kararıdır. Çünkü AİHM'nin şimdiye kadar Anayasa Mahkemesinin kapatma kararları aleyhine açılmış dâvalarda, Türkiye'nin Sözleşmeyi ihlâl etmemiş olduğuna karar verdiği tek dâva budur.

Anayasa Mahkemesi, 16.01.1998 tarihinde Refah Partisi hakkında lâiklik ilkesine aykırı faaliyetlerin odak noktası haline gelmiş olması gerekçesiyle kapatma kararı vermiştir.[14] 31 Temmuz 2001 tarihinde AİHM'nin ilgili dairesi, üçe karşı dört oyla, bu kararın, Sözleşmenin (AİHS) 11'inci maddesini ihlâl etmediğine karar vermiştir. Dâvacıların itirazı üzerine konu, Büyük Daireye havale edilmiş ve Büyük Daire, 13 Şubat 2003 tarihinde, Sözleşmenin ihlâl edilmiş olmadığı yolunda nihaî kararını vermiştir.[15]

---

13 Aynı karar, para. 41.

14 Anayasa Mahkemesi kararı, E. 1997/1, K.1998/1, k.t. 16.01.1998, AMKD, Sayı 34, Cilt 2, s. 762- 1145

15 European Court of Human Rights, Case of Refah Partisi (the Welfare Party) and others v. Turkey, Applications nos. 41340/98, 41342/98, 41343/98 ve 41344/98.

AİHM, kararında ilkin, siyasî partilerin hangi şartlar altında kapatılabileceğini genel olarak ele almıştır. Mahkemeye göre, "bir siyasî parti, kanunlarda veya Devletin hukukî ve anayasal yapılarında bir değişikliği iki şartla savunabilir: Birincisi, bu amaç için kullanılan araçlar hukukî ve demokratik olmalıdır; ikincisi, önerilen değişikliğin kendisi, temel demokratik ilkelerle bağdaşabilir olmalıdır. Bunun zorunlu sonucu şudur ki, `liderleri şiddeti teşvik eden veya demokrasiye saygı göstermekten kaçınan ya da demokrasinin tahribini ve bir demokraside tanınan hak ve hürriyetlerin çiğnenmesini amaçlayan bir siyasî parti, bu sebeplerle verilen cezalara karşı sözleşmenin korumasını talep edemez... Sözleşme ve demokrasi arasındaki çok açık bağlantı gözönüne alındığında, hiç kimsenin, demokratik bir toplumun ideallerini ve değerlerini zayıflatmak veya tahrip etmek amacıyla Sözleşme hükümlerine dayanma hakkı yoktur. Çoğulculuk ve demokrasi, bireylerin veya birey gruplarının çeşitli tâvizlerini gerekli kılan bir uzlaşmaya dayanır; bazan bu birey ve gruplar, ülkenin tüm olarak daha güçlü istikrarını güvence altına almak amacıyla, yararlandıkları bazı hürriyetleri sınırlandırmaya razı olmak zorundadırlar. Bu bağlamda Mahkeme, siyasî partiler biçiminde örgütlenen totaliter hareketlerin, demokratik rejim altında geliştikten sonra, demokrasiyi yıkabileceklerini hiç de ihtimal dışı görmemektedir ve çağdaş Avrupa tarihinde bunun örnekleri vardır."[16]

AİHM, daha sonra, bir siyasî partinin kapatılmasının, "zorlayıcı bir sosyal ihtiyaç"a dayanmasının genel şartlarını tesbit etmiştir. Bunlar, "(i) varlığı kanıtlanmış olmak şartıyla demokrasiye karşı tehdidin yeterince yakın olduğuna dair inandırıcı delillerin mevcudiyeti; (ii) ilgili siyasî partinin liderlerinin ve üyelerinin davranış

---

[16] Aynı karar, para. 98,99.

ve beyanlarının, tüm olarak partiye izafe edilip edilemeyeceği; ve (iii) siyasî partiye izafe edilebilecek davranış ve beyanların, parti tarafından tasarlanan ve savunulan toplum modelinin bir "demokratik toplum" modeliyle bağdaşmaz olduğuna dair açık bir resim çizen bir bütün oluşturup oluşturmadığı."[17]

Bu kriterleri Refah olayına uygulayan AİHM, RP'nin 1995 genel seçimlerinde yaklaşık yüzde 22 oyla 158 sandalye kazanması ve hükümet ortağı olması karşısında, programını uygulama şansının, demokratik rejime karşı tehlikeyi "daha elle tutulur ve daha yakın" kıldığı tesbitinde bulunmuştur (para.110). Keza AİHM, parti lideri Necmettin Erbakan, iki genel başkan yardımcısı Şevket Kazan ve Ahmet Tekdal, üç partili milletvekili Şevki Yılmaz, Hasan Hüseyin Ceylan ve Halil İbrahim Çelik ve Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin beyanlarının, partinin tümüne izafe edilebilecek nitelikte oldukları sonucuna varmıştır. (para. 111- 116)

Daha sonra Anayasa Mahkemesi kararındaki kapatma sebeplerinin değerlendirilmesine geçen AİHM, ilk olarak, RP'nin çok-hukukluluk savunusunu demokratik ilkelerle bağdaşmaz bulmuş ve bu konuda ilgili dairenin gerekçelerine aynen katılmıştır. Bu gerekçeye göre, "Refah'ın çok-hukukluluk önerisi, bütün hukukî ilişkilere, bireyler arasında dine dayanan bir ayrım getirecek, herkesi dinsel inançlarına göre kategorilere ayıracak ve onlara bir birey olarak değil, bir dinsel harekete bağlılığına göre haklar ve hürriyetler verecektir. Mahkeme, böyle bir toplumsal modelin, iki sebepten dolayı, Sözleşme sistemiyle bağdaşır sayılamayacağı görüşündedir. Birincisi, bu, Devletin demokratik bir toplumda, bireysel hakların ve hürriyetlerin garantörü ve çeşitli inanç ve dinlerin yerine

---

[17] Aynı karar, para. 104.

getirilmesinin tarafsız organizatörü olma rolünü ortadan kaldıracaktır; çünkü bireyleri, yukarıda değinilen fonksiyonların yerine getirilmesi hususunda Devletçe konulan kurallara değil, ilgili dince empoze edilen statik kurallara uymaya mecbur edecektir. Oysa Devlet, yetki alanı içindeki herkesin, Sözleşmeyle garanti edilen haklardan ve hürriyetlerden tam olarak ve bunlardan feragat edilmesi imkânsız bir biçimde yararlanmasını sağlama konusunda pozitif bir yükümlülük altındadır. İkincisi, böyle bir sistem, demokrasinin temel ilkelerinden biri olan, bireyler arasında kamu hürriyetlerinin kullanılmasında ayrım yapılmaması ilkesini, inkâr kabul etmez biçimde ihlâl edecektir. Kamu hukukunun ve özel hukukun bütün alanlarında bireyler arasında dinlerine veya inançlarına göre farklı muamelede bulunulması, Sözleşme ve özellikle onun ayrımcılığı yasaklayan 14'üncü maddesi karşısında, kesinlikle haklı görülemez. Böyle farklı bir muamele, bir yandan kendi kurallarına göre yönetilmek isteyen bazı dinsel grupların talepleriyle, öte yandan çeşitli dinler ve gruplar arasında barış ve hoşgörüye dayanması gereken, toplumun tüm olarak sahip olduğu menfaat arasında hakkaniyetli bir denge kuramaz" (para. 119).

Aynı bağlamda AİHM Büyük Dairesi, RP'nin, Şeriata dayanan bir devlet düzeni kurmak istediği yolunda Anayasa Mahkemesinin değerlendirmelerine katılarak, bu konuda da ilgili dairenin gerekçelerine aynen atıfta bulunmuştur: "Anayasa Mahkemesi gibi bu Mahkeme de, dince konulmuş dogmaları ve ilâhî kuralları sadıkane yansıtan şeriatın durağan ve değişmez olduğu kanaatindedir. Siyasal alanda çoğulculuk veya kamusal hürriyetlerin sürekli evrimi gibi ilkelerin, bunun içinde yeri yoktur. Mahkeme, şeriatın getirilmesi yönünde açık referanslar içeren ihlâl edici beyanların, birlikte okunduğunda, Sözleşmenin tümünde tasavvur edilen demokrasinin temel ilkeleriyle bağdaştırılmasının güç olduğunu

kaydetmektedir. Bir yandan demokrasiye ve insan haklarına saygısını ilân etmek, öte yandan ise, özellikle ceza hukuku ve ceza usûlü, kadının hukukî statüsüne ilişkin kuralları ve özel ve kamusal hayatın bütün alanlarına dinsel kurallar uyarınca müdahale etmesi bakımından Sözleşme değerlerinden açıkça sapan, şeriata dayalı bir rejimi desteklemek güçtür... Mahkemenin görüşünce, faaliyetleri Sözleşmenin âkit Devletlerinden birinde şeriatı getirmek amacını güden bir siyasî parti, Sözleşmenin bütününün temelinde yatan demokratik ideale uygun davranan bir dernek sayılamaz" (para. 123).

Nihayet, AİHM Büyük Dairesi, bazı RP ileri gelenlerinin şiddete çağrı niteliğinde telâkki edilebilecek beyanları konusunda da, Anayasa Mahkemesinin ve ilgili dairenin değerlendirmelerine aynen katılmıştır. İlgili dairenin bu konuya ilişkin açıklamaları şöyledir: "Refah liderlerinin hükûmet belgelerinde, siyasal bir silâh olarak güç ve şiddet çağrısında bulunmadıkları doğru olmakla birlikte, kendilerine muhalif politikacılara karşı güç kullanma imkânını onaylayarak bundan kamu önünde söz eden Refah üyeleriyle aralarına mesafe koymak için âcil pratik tedbirler almamışlardır. Dolayısıyla Refah liderleri, iktidarı ele geçirmek ve korumak için şiddet yöntemlerine başvurulması imkânına ilişkin bu beyanların müphemliğini ortadan kaldırmamışlardır" (para. 131).

Sonuç olarak Büyük Daire, RP'nin kapatılmasının "zorlayıcı bir sosyal ihtiyaca" (pressing social need) cevap teşkil ettiğine, kapatma müeyyidesinin "orantılılık" (proportionality) ilkesine uygun olduğuna, dolayısıyla Sözleşmenin 11'inci maddesinin ihlâlinin söz konusu olmadığına oybirliğiyle karar vermiştir.[18]

---

[18] Bu kararın kapsamlı bir eleştirisi için, bk. Mustafa Erdoğan, Anayasa ve Özgürlük (Ankara: Yetkin Yayınları, 2002), s. 161- 175. Erdoğan, bu kararın

AİHM Kararlarının Ortaya Koyduğu İlkeler

AİHM'nin, RP ve HEP dâvalarındaki gerekçelerinde, siyasî partilerin kapatılamaması için, iki temel şartın varlığını zorunlu gördüğü anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, partinin önerdiği siyasal projeyi her bakımdan hukukî ve demokratik araçlarla gerçekleştirmeye çalışması, diğer bir deyimle şiddet kullanımından veya şiddet kullanımını teşvikten kaçınmasıdır. İkincisi ise, partinin önerdiği siyasal projenin kendisinin de, içerik bakımından, demokrasinin temel ilkeleriyle bağdaşmaz olmamasıdır. Kanımızca, bu kriterler yerinde ve AİHS'nin lâfzına ve ruhuna uygundur.[19] Bu

---

AİHM'nin siyasî parti kapatma konusundaki yerleşik içtihadından bir sapma olduğunu, çünkü kararın, şiddet kullanmama veya şiddet kullanımını teşvik etmeme dışında yeni bir şart (önerilen siyasal projenin içerik bakımından da demokratik ilkelere uygun olması) daha getirdiğini, bunun ise "militan demokrasi" anlayışına geri dönüş anlamına geldiğini savunmaktadır. Ancak hatırlamak gerekir ki, AİHM, bu iki şarta, RP hakkındaki daire kararından sonra, fakat Büyük Daire kararından önce verdiği HEP kararında da değinmiştir: "... bir siyasî parti, kanunlarda veya Devletin hukukî ve anayasal yapılarında bir değişiklik için, iki şartla kampanya yürütebilir: Birincisi, bu amaç için kullanılan araçlar her bakımdan hukukî ve demokratik olmalıdır; ikincisi, önerilen değişikliğin kendisi de temel demokratik ilkelerle bağdaşabilir olmalıdır. Bunun zorunlu sonucu olarak, liderleri şiddeti teşvik eden veya demokrasinin bir veya birden çok kuralına uymayan veya demokrasinin tahribini ya da bir demokraside tanınan hak ve hürriyetlerin çiğnenmesini amaçlayan bir politikayı öneren bir siyasî parti, bu gerekçelerle kendisine verilen cezalara karşı Sözleşmenin korumasını talep edemez." (Yazar, Karataş Aksoy and the People's Labour Party (HEP) v. Turkey, 22723/93, ECHR 408, 9 April 2002, para. 49).

[19] Benzer konuda değerli bir makalenin yazarı olan Fazıl Hüsnü Erdem, bu kriterlerden sadece ilkine değinmekte, ikincisinden ise söz etmemektedir. Hattâ yazar, siyasî partilerin kapatılmasına tümden karşıdır. Bu görüş, bir siyasal tercih olarak tartışılabilir olmakla birlikte, AİHM'nin son içtihatlarıyla bağdaşmadığı açıktır (a.g.e., s. 299- 300).

şartlara uyulduğu takdirde, bir partinin mevcut anayasal düzende radikal değişiklikleri savunması, AİHM'ye göre bir parti kapatma sebebi olamaz. AİHM'nin, RP dâvası müstesna olmak üzere, parti kapatma kararları aleyhine açılan bütün dâvalarda Türkiye aleyhine karar vermiş olmasının temel gerekçesi budur.

AİHM'nin bu tutumuyla, Avrupa Konseyinin anayasal konulardaki danışma organı konumundaki Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) nun 1999 yılında kabul ettiği "Siyasî Partilerin Yasaklanması ve Benzer Tedbirlere İlişkin Yol Gösterici İlkeler" başlıklı rapor arasında bir yaklaşım farkı gözlemlenmektedir. Bu raporun 3 numaralı tavsiyesine göre, "siyasî partilerin yasaklanması veya zorunlu olarak feshi ancak, demokratik anayasal düzeni devirecek, böylece anayasanın güvence altına aldığı hakları ve hürriyetleri tahrip edecek bir siyasal araç olarak şiddet kullanımını savunan veya şiddet kullanan partiler bakımından haklı görülebilir. Bir partinin Anayasanın barışçı yöntemlerle değiştirilmesini savunması, tek başına, onun yasaklanması veya feshedilmesi için yeterli değildir." Ancak, belgenin açıklayıcı raporunda (explanatory report), şiddet savunusuna, "ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlük gibi, onun özgül tezahürlerinin de dahil" olduğu belirtilmektedir. Gene açıklayıcı raporda, devlet makamlarının bir siyasî parti hakkında kapatma istemiyle yargı organına başvurabilmeleri için, "anayasal düzene veya vatandaşların temel hak ve hürriyetlerine karşı gerçek bir tehdit bulunduğu hususunda yeterli delile sahip olmaları gerektiği" ifade edilmektedir.[20] Venedik Komisyonu raporu ne şekilde yorumlanırsa

---

[20] Venice Comission, Guidelines on Prohibition and Dissolution of Political Parties and Analogous Measures Venice, 10- 11 December, 1999, CDL – INF (2000) 1.

ANKARA BAROSU
BİLGİ ve BELGE MERKEZİ

yorumlansın, onun sadece istişarî bir değer taşıdığı ve AİHM içtihatları karşısında bağlayıcı bir etkiye sahip olmadığı kuşkusuzdur.

AİHM'nin RP kararı, kapatma müeyyidesinin zamanlaması bakımından da önemli ipuçları ihtiva etmektedir. AİHM, daha önce Türkiye Birleşik Komunist Partisi ile ilgili olarak verdiği kararında, partinin henüz faaliyetlerine başlamadan önce kapatılmış olmasını, takip edilen amaç bakımından orantısız ve dolayısıyla demokratik bir toplumda gereksiz bulmuştur. Ancak AİHM, bu kararında TBK'nin programının da demokratik ilkelerle bağdaşmaz nitelikte olmadığını gözlemlemiştir.[21] Buna karşılık, AİHM'nin, RP kararında kapatma müeyyidesinin zamanlaması konusunda üye devletlere daha geniş bir takdir hakkı (margin of appreciation) tanıma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu karara göre "bir Devletin, müdahale etmeden önce, bir siyasî partinin iktidarı ele geçirmesine ve Sözleşme ve demokrasinin standartlarıyla bağdaşmaz bir politikayı uygulayacak somut adımlar atmaya başlamasına kadar beklemesi gerekmez; yeter ki, o politikanın demokrasi için arzettiği tehlike yeterince belirlenmiş ve yakın olsun . Mahkeme, böyle bir tehlikenin varlığının millî mahkemeler tarafından etkin Avrupa denetimine tâbi ayrıntılı bir inceleme sonucunda belirlenmiş olduğu durumlarda, bir Devletin, Sözleşme hükümleriyle bağdaşmayan böyle bir politikanın icrasını, toplum barışını ve ülkenin demokratik rejimini tehlikeye düşürebilecek somut adımlarla uygulamaya koymaya teşebbüs etmesinden önce engellemesinin mâkul olabileceğini kabul etmektedir."[22]

---

21 European Court of Human Rights, Case of United Communist Party of Turkey and others v. Turkey, (133/1996/752/951), 30 January 1998, para. 54, 61.

22 RP kararı, bk. not 15, para. 102.

Partilerin kapatılması konusunda Türk Anayasa Mahkemesi ile AİHM arasındaki yaklaşım farkının çok ciddî olduğu açıktır. Buna birçok anayasa hukukçumuz dikkat çekmiştir. İbrahim Kaboğlu'na göre AİHM "için belirleyici olan demokrasi, Anayasa Mahkemesi için, Devletin bütünlüğüdür. Birincisi için 'demokratik çözüm' öncelik taşıdığı halde, ikincisinde 'devletin bölünmesi' endişesi baskındır" dır.[23] Zühtü Arslan'a göre, "siyasî haklar konusunda iki çatışan hukukî paradigma ayırdedilebilir. Birisi, temel haklara ve anayasal ilkelere haklar-temelli' yaklaşımın nitelendirdiği liberal paradigmadır. Diğeri, temel haklara ve anayasal ilkelere "ideoloji-temelli" yaklaşıma dayanan otoriter paradigmadır. Liberal paradigma, her tür sosyal ve siyasal gruba karşı bireylere ve onların haklarına öncelik verirken, ideoloji-temelli' paradigma, bireye karşı devlete ve toplüma öncelik tanır... Türk Anayasa Mahkemesi, siyasî parti dâvalarını karara bağlarken ideoloji-temelli' bir paradigma kabul etmiştir. Bu paradigma, pozitivist, tek-boyutlu, monolitik ve otoriter bir bakış açısını yansıtmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise, aksine, hiç değilse siyasî parti dâvalarının çoğunda kararlarını, çoğulcu ve hürriyetçi bir tutumu temsil eden haklar-temelli'paradigmaya dayandırmış görünmektedir."[24] Fazıl Hüsnü Erdem de, benzer nitelikte şu görüşleri ifade etmektedir: "Türk Anayasa Mahkemesi, kararlarında, anayasal düzene uygun davranma ile anayasal düzene uygun düşünmeyi aynı kategoride değerlendirmektedir. Mevcut anayasal düzeni mutlak 've değişmez' bir değer olarak kabul eden

---

[23] İbrahim Ö. Kaboğlu, "İfade Özgürlüğünün Siyasî Partilerce Kullanımının Sınırları," Anayasa Yargısı, c.16 (Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1999), s. 89.

[24] Zühtü Arslan, "Conflicting Paradigms: Political Rights in the Turkish Constitutional Court," Critique: Critical Middle Eastern Studies, Spring 2002 (11) 1, s.11.

AYM, bu düzene muhalif söylemler geliştiren siyasal partileri Anayasa'ya aykırı bularak kapatmaktadır. Oysa AİHM, bir devletin mevcut anayasal düzeniyle bağdaşmayan siyasal proje ve önerilerde bulunulmasının, demokrasiye aykırı olduğu şeklinde anlaşılamayacağını söylemektedir. AİHM'ye göre, bir devletin mevcut anayasal yapısıyla çatışsa da, farklı siyasal programların önerilmesi ve bunların tartışmaya açılması, demokratik ilkeler içerisinde kalmak ve demokrasiye zarar vermemek kaydıyla demokrasinin özünü ifade eder."[25]

Bizce de Anayasa Mahkemesi, Siyasî Partiler Kanununun zaten Anayasadaki parti yasaklarını aşan hükümlerini aşırı bir katılıkla yorumlayarak, siyasî parti hürriyetini bir demokratik toplumda zorunlu görülebilecek ölçünün ötesinde sınırlandırmıştır. Anayasa Mahkemesi, siyasî parti yasaklarını, mevcut anayasal düzenin korunması saikiyle özdeşleştirerek yorumlamıştır. Anayasa Mahkemesi kararlarıyla AİHM içtihatları arasındaki en belirgin çatışma, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesine ilişkin kararlarda görülmektedir. Lâiklik ilkesinin korunması konusunda Anayasa Mahkemesi ile AİHM arasında uyum mevcut olmakla birlikte, bundan AİHM'nin, Anayasa Mahkemesinin lâiklik yorumunu tümden paylaştığı anlamı çıkarılamaz. Meselâ AİHM'nin, Fazilet Partisinin kapatılması hakkındaki kararı[26] AİHS'ne uygun bulacağı çok şüphelidir. Çünkü bu kararın temelini, FP'nin türban yasağının kaldırılmasını sağlama amacıyla giriştiği faaliyetler oluşturmaktadır. Bir demokraside bir siyasî partinin, demokrasinin temel ilkelerine ve temel insan haklarına aykırı bir yasak getirilmesini

---

25 Erdem, a.g.e., s.288.

26 Anayasa Mahkemesi kararı, E. 1999/2, K.2001/2, k.t. 22.06.2001, AMKD, Sayı 37, cilt 2, s. 922 – 1522.

savunduğu gerekçesiyle kapatılması, anlaşılabilir bir durumdur. Ama bir partinin, üstelik demokrasiye uygunluğu tartışmalı bir yasağın kaldırılmasını savunduğu gerekçesiyle kapatılması, hiçbir şekilde AİHS ile uyumlu görülemez.

Anayasa Mahkemesinin tartışma konusu olan kararlarının tümü, 2001 ve 2004 Anayasa değişikliklerinden önce verilmiştir. 2001 değişikliği ile Anayasanın geçici 15'inci maddesinin üçüncü fıkrası kaldırılmadan önce, Anayasa Mahkemesinin, Siyasî Partiler Kanununun Anayasaya aykırı maddeleri üzerinde bir denetim gerçekleştiremeyeceği, pozitif hukuk açısından belki savunulabilir. Ancak, Anayasa Mahkemesinin, Demokratik Barış Hareketi Partisi dâvasında Siyasî Partiler Kanununun 89'uncu maddesini ihmal etmiş olduğu da hatırlanmalıdır. Anayasa Mahkemesi, diğer bazı siyasî parti kapatma dâvalarında da, eğer isteseydi, benzer bir yoruma gidebilirdi.

2001 Anayasa değişikliğiyle, Anayasanın geçici 15'inci maddesinin üçüncü fıkrasının kaldırılmış olması, Anayasa Mahkemesine bu alanda yeni imkânlar açmaktadır. Anayasa Mahkemesi kararlarına yeni bir perspektif getirebilecek diğer bir unsur da, 2004 Anayasa değişikliğiyle, Anayasanın 90'ıncı maddesinin son fıkrasına eklenen hükümdür. Buna göre, "usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır." Burada sözü edilen milletlerarası andlaşmalar arasında, konumuz bakımından en önemli olanın, AİHS olduğunda kuşku yoktur. Öte yandan, milletlerarası andlaşmalarla kastedilen, sadece andlaşmanın metni veya onun Türk Anayasa Mahkemesince yorumlanış tarzı değil, onun ilgili milletlerarası

mahkemeler tarafından yorumlanış tarzıdır. Çünkü bir hukukî metne anlam ve hayatiyet veren şey, onun uygulanmasıyla ilgili mahkeme içtihatlarıdır. Dolayısıyla, bundan sonraki parti kapatma dâvalarında Anaysa Mahkemesinin, AİHM içtihatlarıyla ortaya çıkan kriterleri nazara alması zorunlu görünmektedir. 2001 ve 2004 Anayasa değişikliklerinin getirdiği bu yeni imkânların, Anayasa Mahkemesinin siyasî parti kapatma dâvalarındaki kararlarında önemli ölçüde bir liberalleşmeye yol açıp açamayacağını zaman gösterecektir.

OTURUM BAŞKANI : Sayın Özbudun'a biz de teşekkür ediyoruz.

İkinci konuşmacı, yine parti kapatma konusunda bu kez İspanya örneği üzerinde duracak. Ben sözü Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Sayın Selin Esen'e vermek istiyorum. Buyurun efendim.

İSPANYA'DA SİYASAL PARTİLERİN KAPATILMASI: BATASUNA PARTİSİ ÖRNEĞİ

Selin ESEN *

Giriş

Siyasal partiler, günümüzde demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Ancak kuşkusuz bu değerlendirme, siyasal partilerin belirli sınırlar içinde faaliyet göstermeleri gereğini de göz ardı etmemektedir. Siyasal partilerin yasaklanması yoluyla demokratik rejimlerin korunmasına yönelik düzenlemeler çeşitli ülkelerde görülmektedir. Örneğin, Türkiye, Almanya gibi bazı ülkeler parti yasağını, parti kapatmayı da içerecek biçimde anayasalarında düzenleyerek anayasal düzenlerini güvence altına alma yoluna gitmişken; İtalya, Portekiz ve Fransa'nın örnek gösterilebileceği bazı ülkelerse anayasalarında ya da yasalarında parti yasağını dolaylı ve daha sınırlı biçimde düzenlemektedir. Siyasal partilere ilişkin kimi yasaklar getirerek, daha doğrusu bu yasakları daha somutlaştırıp geliştirerek anayasal düzenini korumayı amaçlayan ülkelerin arasına son dönemde İspanya'nın da katıldığı görülmektedir.

Gerçekten de, Haziran 2002'de çıkarılan yeni siyasal partiler yasasıyla (SPOY)[1], İspanya'da, siyasal partilerin yasaklanması ve kapatılması yönünde yeni ve daha geniş düzenlemeler yapıldı. İspanya'yı böyle bir yasa değişikliği yapma noktasına getiren ise yıllardır süren ve bir türlü önü alınamayan ETA terörü ve

---

* Yrd. Doç. Dr.,Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü öğretim üyesi.

1 *Ley Organica de los Partidos Políticos.* İspanya'da Anayasa gereği siyasal partilere ilişkin yasalar "organik yasa" olarak çıkarılmaktadır.

kamuoyunda onun siyasi kolu olduğuna ilişkin yaygın bir kanının bulunduğu *Batasuna* Partisi oldu.

ETA Terörü ve Batasuna Partisinin Kurulması

Temel amacı Bask Ülkesinin tam bağımsızlığını gerçekleştirmek olan ETA örgütü, otoriter Franco rejiminin iktidarda olduğu 1959 yılında kuruldu. Örgüt 1960'ların ikinci yarısından itibaren kendini "sosyalist ulusal kurtuluş hareketi" olarak tanımlamaya başladı[2]. ETA, Franco döneminde Bask Ülkesinde önemli oranda sempatizan topladı. Rejimin antidemokratik yapısı ve Bask milliyetçiliğini bastırmada sert yöntemler kullanması, örgütün aynı zamanda otoriter Franco yönetimine karşı mücadele vermesi, batılı ülkelerde ETA'nın bir ölçüde hoşgörüyle karşılanmasına yol açtı. Gerçekten de Franco, iktidarı ele geçirir geçirmez Bask milliyetçiliğine karşı keskin bir mücadeleye girişti. İç savaşın kazanılmasıyla birlikte, karşı saflarda yer alan binlerce Bask milliyetçisi kurşuna dizildi. Bir bölümü ülkenin başka yerlerinde ikamete zorlandı. 1931 Anayasasıyla ülke içindeki milliyetlere tanınan siyasi ve yönetsel özerklik kaldırıldı. 1895'ten beri faaliyet gösteren Bask Milliyetçi Partisi (*Partido Nacionalista Vasco*-PNV) kapatıldı, yöneticileri sürgüne yollandı. Bu dönemde rejim, Bask direnişinin bir simgesi olarak gördüğü ve rejim açısından tehlikeli bulduğu için, Bask dilinin kullanılmasını da yasakladı.

Bütün bu baskı rejiminin yanı sıra, İspanya 1961 yılından itibaren hızlı bir kalkınma sürecine girdi. Bu sürecin yarattığı olumsuzluklar kısa sürede kendini Bask Ülkesinde gösterdi. Tarım sektörünün sanayi lehine gerilemesiyle kırsal bölgelerden sanayi bölgelerine doğru yoğun bir göç başladı. Bundan en çok etkilenen

---

[2] Akın ÖZÇER (1999), *İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği (1895-1975) Cilt I*, Doğan Kitap, s. 185-189.

yerlerden biri de, ülkenin sanayileşmiş bölgelerinden olan Bask Ülkesi oldu[3]. Sanayileşmenin yarattığı bu göç dalgası, birçok Basklı açısından Bask geleneklerinin tehdit altında olduğu biçiminde algılandı. Rejimin yarattığı bu ekonomik başarıdan çıkan bir başka sonuç, başlangıçta rejime karşı olan ve faaliyetlerini yer altından sürdüren Bask Milliyetçi Partisinin rejimle bir ölçüde barışması oldu. Bu da radikal gençlerin Basklıların haklarını etkili bir biçimde savunmak için başka bir örgütlenme arayışına girmeleri sonucunu doğurdu. Böylece 1950'li yılların başında bir grup Bilbao Üniversitesi öğrencisi tarafından *EKIN*[4] adlı düşünce kulübü kuruldu. Bu grup, aynı adı taşıyan bir dergi çıkarmaya başladı. 1959 yılında da ETA'yı[5] kurdu. 1961'de ETA, silahlı mücadeleyi amacına ulaşmada birincil yöntem olarak benimsediğini açıkladı. Örgütün en çok ses getiren eylemi, 1973 yılında, Franco'nun sağ kolu olarak nitelenen başbakan Amiral Miguel Ángel Carrero Blanco'yu öldürmesi oldu. Bu eylem, ETA'nın uluslararası alanda tanınmasına yol açtı. Bu tarihten itibaren ETA'nın hedef olarak seçtikleri ise genellikle ordu ve polis mensupları oldu.

1975 yılında Franco'nun ölümüyle birlikte İspanya hızlı bir demokratikleşme sürecine girdi. Yeni bir anayasa yapıldı. 1978'de yürürlüğe giren bu anayasa ile ülke, "özerk topluluk" adı verilen 17 bölgeye ayrıldı. Bu bölgelere mali, yönetsel ve siyasal alanlarda geniş özerklik tanındı. Buna karşın ETA terörü devam etti. Bu süreç içinde ETA hem yeni anayasaya hem de Bask Ülkesinin bir özerk topluluk olarak yetkilerini, kurum ve organlarını düzenleyen statüsüne karşı

---

3 İbid, s.151-152.

4 *EKIN* Bask dilinde 'birşey yapmaya başlamak' anlamını taşıyor.

5 ETA'nın açılımı '*Euskadi ta Askatasuna*'dır ve Bask dilinde 'Bask Ülkesi ve Özgürlük' anlamına geliyor.

çıktı. Birçok kişinin öngördüğünün aksine, İspanya'da demokrasiye geçiş ve Bask Ülkesi de dahil olmak üzere ülkedeki bütün milliyetlere özerklik tanınması ETA terörünü ortadan kaldırmadı. Aksine, örgütün yaptığı şiddet eylemlerinin sayısında bu dönemde artış görüldü.[6]

Yeni özgürlük ortamından yararlanarak kurulan çok sayıda siyasal parti arasında, Bask Ülkesinin bağımsızlığını savunan bir parti de yer aldı. 1978'de kurulan *Herri Batasuna*[7] (HB) Partisi, bağımsızlık yanlısı Bask örgüt ve partilerinin bir araya geldiği bir koalisyon olarak doğdu[8]. Marksist-Leninist bir ideolojiye sahip olan partinin programında, Bask Halkına kendi kaderini tayin hakkı verilmesi ve Bask Ülkesinin Fransa'da yer alan iller de dahil olmak üzere[9], bağımsız bir Bask Devleti çatısı altında birleşmesi hedefleri yer alıyordu. Bu çerçevede ETA gibi hem 1978 Anayasasının hem de

---

6 1960-75 arasında ETA teröründen 44 kişi öldü. 1976'dan yeni Anayasanın kabul edildiği 1978 yılına kadar 29; 1978- 2004 arasında da 758 kişi yaşamını yitirdi (*http://www.elmundo.es/eta/cupulaeta.html*).

7 Bask dilinde 'Halk Birliği' anlamına geliyor.

8 HB'yi oluşturan partiler: Acción Nacionalista Vasca (ANV); Euskal Socialista Biltzarrea (ESB) ya da Convergencia Socialista Vasca; Partido Socialista Revolucionario Popular (HASI) ve Partido Revolucionario de los Trabajadores Patriotas (LAIA). HB'de yer alan diğer örgütler: 1975'te kurulan KAS (Koordinadora Abertzale Sozialista); 1974'te kurulan işçi örgütü LAB (Langile AbertzaleenBatzordeak); ve Movimiento de Liberación NacionalVasco (MLNV). (J. P. LINSTROTH (2002)," The Basque Connflict Globally Speaking: Material Culture, Media and Basque Identity in the Wider World", *Oxford Development Studies*, vol. 30, no. 2, s. 219, 13. dipnot).

9 Bask milliyetçilerinin öngördüğü Bask Ülkesinin sınırları Bugünkü Bask Ülkesi Özerk Topluluğu (Álava, Vizcaya ve Guipúzcoa illeri); Navarra Özerk Topluluğu; ile Fransa toprakları içinde yer alan *Basse Navarre* (Baxe Nafarroa), *Soule* (Zuberoa) ve *Labourd* (Lapurdi)'dir.

Bask Ülkesi Özerk Topluluk Statüsünün kabulüne ilişkin halk oylamalarında hayır kampanyası yürüttü. Franco'nun ölümünden sonra yapılan ikinci serbest genel seçimlere katılan HB, İspanyol Parlamentosunun Milletvekilleri Kongresi kanadında birkaç sandalye kazanmayı başardı. 1980'den itibaren, partinin ETA ile bağlantılı olduğu iddiası kamuoyu gündemini sürekli olarak meşgul etti. Parti ise bu iddaları hep reddetti.

HB ile ETA örgütü arasında organik bir bağ olduğunu gösteren ilk yargı kararı 1997 yılında alındı. HB'nin 23 üst düzey yöneticisi, partinin televizyon kanallarında seçim kampanyası için kendisine ayrılan zamanın bir bölümününde ETA'nın propoganda bandını yayınladıkları için İspanyol Yüksek Mahkemesi (*Audiencia Nacional*) tarafından 7'şer yıl hapis ve para cezasına çarptırıldı[10]. Önemli sayıda yöneticisi hapse düşen parti, kendine yeni bir yönetim kadrosu seçti. Yeni kadro, HB'nin kapatılması olasılığına karşı 1998'de *Euskal Herritarrok*[11] adlı yeni bir parti kurdu. Siyasi faaliyetlerine bu partinin çatısı altında devam etti. Ancak *Herri Batasuna* resmen dağıtılmadı.

2001 yılında partinin adı bir kez daha, bu sefer *Batasuna*[12]olarak değiştirildi. Yeni bir parti kurmanın amacı,

---

10 Söz konusu bandta, maskeli ve silahlı üç kişi Bask vatanına kendi kaderini tayin hakkı ile (Navarra ve Fransa topraklarında kalan bölüm de dahil olmak üzere) Bask Ülkesinin birliğinin tanınması konusunda çağrı yapıyordu. Bask Halkının serbestçe kendi geleceğini belirlemesine izin verilmesini istiyor; ayrıca İspanyol hapishanelerinde bulunan bütün ETA militanlarına koşulsuz af çıkarılması ve İspanyol Silahlı Kuvvetlerinin Bask Ülkesinden çıkması karşılığında İspanyol Hükümetine ateşkes öneriyordu (Barbara LOYER, "Bask nationalism undermined by ETA", *Le Monde Diplomatique*, Şubat 1998).

11 Bask dilinde 'Bask Vatandaşları' anlamına geliyor.

12 Bask dilinde 'Birlik' anlamına geliyor.

kamuoyuna ETA'nın bir parçası olmadığını göstermekti. Kuşkusuz, yeni bir parti kurma kararında, EH'nin aynı yıl Bask Ülkesinde yapılan özerk topluluk parlamentosu seçimlerinde, beklenenin altında oy alması da etkili oldu[13]. Ancak, yeni partinin hem başkanı hem de yönetim kadrosunda yer alan isimlerin çoğunluğu eski partidekiyle aynıydı. Bundan başka, *Herri Batasuna-Euskal Herritarrok*'un savunduğu, Bask Ülkesinin bağımsızlığı için şiddet de dahil olmak üzere her türlü yönteme başvurulması görüşü *Batasuna* tarafından da benimsenmişti. Böylece *Batasuna*, *Herri Batasuna-Euskal Herritarrok*'un devamı görüntüsünden kurtulamadı.

Siyasal partilerin kapatılmasına ilişkin bir yasal düzenleme yapılabileceğine ilişkin işaretler 2000 yılından itibaren gelmeye başlamıştı. 8 Aralık 2000'de, dönemin iktidar Partisi PP (*Pöpular*-Halk Partisi) ile anamuhalefet partisi PSOE (*Partido Socialista Obrero Español*- İspanyol Sosyalist İşçi Partisi) arasında terörizme karşı imzalanan anlaşmada (*Acuerdo por las libertades y*

---

[13] HB-EH-*Batasuna*, Bask Ülkesi ve Navara Özerk Topluluk Parlamentoları için yapılan seçimlerde genellikle %10'un üzerinde oy alıyordu. Bask Ülkesi Özerk Topluluk Parlamentosu seçimlerinde HB-EH- *Batasuna*, 1980'de %16; 1984'te %14; 1986'da %17; 1990'da %18; 1994'te %16; 1998'de %18; 2001'de %10 oy aldı. *Batasuna*'nın kapatılmasından sonra yapılan 2005 seçimlerinde partinin oyları, seçimlerden çok kısa bir süre önce kurulan PCTV'ye (Bask Toprakları Komünist Partisi-*Partido Comunista de las Tierras Vascas)* gitti. PCTV bu seçimlerde %12.4 oy aldı.

(http://servicios.diariovasco.com/especiales/elecciones/resultados.htm)

HB-EH- *Batasuna* Navarra Özerk Topluluk Parlamentosu seçimlerine de katılıyordu. 1983'te %10,6; 1987'de %13,6; 1991'de %11,3; 1995'te %9,4; 1999'da %15,9 oy aldı. 2003 seçimlerine katılmadı. *Batasuna*'nın ortaya çıkmasından kısa süre sonra, parti içinde şiddet karşıtı muhalif azınlık, *Aralar* adlı bir parti kurmuştu. 2003 seçimlerine katılan *Aralar* %7,7 oy aldı *(http://www.el-mundo.es/especiales/2003/05/espana/25m/elecciones.html).*

contra el terrorismo), terörizmin İspanyol Devleti için önemli bir sorun olduğu belirtiliyordu. Bu çerçevede, terörizmle mücadelede, hukuk sistemi içerisinde kalmak koşuluyla, yasama organının gerekli yasal değişiklikleri yapabileceğine işaret ediliyordu[14].

İspanyol Hükümetinin siyasal partilerin kapatılmasını olanaklı kılacak bir değişiklik girişimine başlamasında, 11 Eylül'ün ardından terörizmin ABD başta olmak üzere uluslararası toplumun gündeminde öncelikli bir yer işgal etmesi de gelmekteydi. Kuşkusuz, İspanyol Hükümeti, ABD'ye yapılan saldırılarının sonunda Dünyada terörizme karşı gelişen duyarlılığın ve 1 Ocak 2002'de AB dönem başkanlığını devralmasının avantajlarını ETA terörüyle savaşımda kullanmasını bildi[15].

2002 Haziranında İspanyol Parlamentosu, partilerin yasaklanmasına ilişkin geniş düzenlemeler içeren yeni siyasal partiler yasasını kabul etti. Bu tarihten yaklaşık bir ay sonra Yüksek Mahkeme (*Audiencia Nacional*) yargıcı Baltasar Garzón, ETA ve *Batasuna*'yla ilişkisi olduğu öne sürülen gençlik örgütü *Segi*'nin Bask Ülkesinde yaptığı sokak gösterileri yüzünden doğan zarardan *Batasuna*'yı sorumlu buldu ve yaklaşık 24 milyon Euro'luk zararı partinin ödemesine hükmetti[16]. *Batasuna*'nın bu zararı ödemeyi reddetmesi

---

14 *El Mundo*, 8.12.2000.

15 Thomas AYRES (2004), "Batasuna Banned: The Dissolution of Political Parties under the European Convention of Human Rights", *Boston College International & Comparative Law Review*, s. 99; Kenneth Craig DOBSON (2003), "The Spanish Government's Ban of a Political Party: A Violation of Human Rights?" *New England Journal of International and Comparative Law*, Vol. 9:2, s. 640.

16 2001'de mahkeme kararıyla kapatılan *Haika* adlı gençlik örgütünün yerine kurulan *Segi*, genel olarak otobüsleri ateşe vermek, sokak lambalarına, ATM makinalarına, banklara vb. zarar vermek ve molotof kokteyli atmak gibi

üzerine de paranın tahsil edilebilmesi amacıyla Partinin malvarlığına tedbir konmasına ve banka hesaplarının dondurulmasına karar verdi. Ocak 2003'te Yüksek Mahkeme (*Audiencia Nacional*), *Batasuna*'nın malvarlığına konan tedbir kararını onadı.

2002 yılının Ağustos ayında parti bir darbe daha aldı. ETA ve ona bağlı terör gruplarıyla açık ilişkisi olduğu gerekçesiyle Yargıç Garzón, *Herri Batasuna, Euskal Herritarrok* ve *Batasuna*'nın faaliyetlerinin üç yıl süreyle durdurulmasına ve bu partilerin genel merkezlerinin ve taşra örgütlerinin kapatılmasına karar verdi. Yargıç, söz konusu kararında, ETA'nın o tarihe kadar yaptığı eylemlerin 836 kişinin hayatına mal olduğunu ve 2 binden fazla kişinin de yaralanmasına yol açtığını; bu eylemlerin "insanlığa karşı işlenen bir suç" olduğunu ve HB-EH-*Batasuna*'nın bu suça ortak olduğunu belirtti. 19 Ağustos 2002'de Parlamentonun Milletvekilleri Kongresi kanadı, Hükümetin HB, EH ve *Batasuna* partilerinin kapatılması için İspanyol Yargıtayına başvurmasını isteyen bir karar aldı[17]. Kongrenin

---

eylemlerde bulunuyor ve bu eylemleri "sokak mücadelesi" (*kale borroka*) olarak adlandırıyordu. *Segi*, 2002 Şubatında yargıç Garzón tarafından ETA'ya bağlı bir örgüt olduğu gerekçesiyle yasaklandı.

17 Söz konusu oylamada Kongrenin iki büyük partisi Halk Partisi (*Partido* Popular)-PP ve İspanyol Sosyalist İşçi Partisi (*Partido Socialista Obrero Español*)-PSOE'nin yanı sıra, Endülüs Partisi (Partido Andalucista) ve Kanarya Adaları Koalisyonu (*Coalición Canaria*) da söz konusu üç partinin kapatılması girişimine başlanması yönünde oy kullandı. Bask Milliyetçi Partisi (*Partido Nacionalista Vasca)*-PNV, Katalan Cumhuriyetçi Partisi (*Esquerra Republicana de Catalunya*), *Eusko Alkartasuna* ve Katalanya için Girişim (*Iniciativa per Catalunya*) temsilcileri red oyu kullanırken, *Convergenci i Unió*, Birleşik Sol (*Izquierda Unida)*-IU, Milliyetçi Galiçyalı Bloku (*Bloque Nacionalista Galego)*-BNG ve *Chunta Aragonista* partilerinin temsilcileri çekimser kaldı. Sonuçta 16'ya karşı 304 oyla önerge kabul edildi.

(*http://www.elmundo.es/especiales/2002/08/espana/batasuna/partidos.html).*

kabul ettiği bu karar metninde *Batasuna*, "terörist şiddetin ve ETA örgütü tarafından yaratılan korku ortamının etkilerini genelleştirmeye ve artırmaya yardım etmekle" suçlanıyordu.

Siyasal Partilerin Kapatılmasına İlişkin Hukuki Rejim

1978 Tarihli Siyasal Partiler Yasasına Göre Siyasal Partilerin Yasaklanması

1978 İspanyol Anayasasının "militan demokrasi" olarak adlandırılan, koruyucu ya da mücadeleci demokrasi yöntemini benimsemediğini görüyoruz. İspanya'da genel olarak benimsenen demokrasi anlayışı, amaçları ne olursa olsun, şiddet yöntemlerini kullanmadıkları ve demokrasinin kurallarına uydukları sürece bütün siyasal görüşlerin kendini ifade edebilmesidir[18].

1978 Anayasası, siyasal partilere ilişkin ayrıntılı düzenlemeler içermemektedir. Anayasada siyasal partilerle ilgili düzenleme yapan yalnızca iki madde olduğu göze çarpmaktadır. Bunlar; genel olarak siyasal partilere değinen 6. madde ile örgütlenme özgürlüğünü düzenleyen 22. madde. Anayasanın 6. maddesine göre, "siyasal partiler, siyasal çoğulculuğu ifade eder. Halk iradesinin oluşmasına ve açığa çıkarılmasına yardımcı olur." Söz konusu maddenin siyasal partiler açısından iki sınırlama getirdiği görülmekte. Birincisi, bunların kuruluşu ve faaliyetlerinin Anayasa ve yasa çerçevesinde olması; ikincisi ise partilerin iç yapısı ve işleyişinin demokratik esaslara uygun olması zorunluğudur.

---

[18] Hèctor LÓPEZ BOFILL (2004), "Banning Political Parties as a Sign of Militant Democracy",
(*http://www.ilpp.ru/eng/activity/forums/22-10-04/Lopes_Bofill_eng.pdf*) s. 1.

Örgütlenme özgürlüğünü düzenleyen Anayasanın 22. maddesi ise, bütün örgütlere iki sınırlama getirmektedir. Birincisi, yasada suç olarak düzenlenen bir amacı taşıyan ya da yöntemi kullanan örgütler söz konusu madde uyarınca illegaldir (md. 22/2). Hangi fiillerin yasa dışı sayılacağı ise 10/1995 sayılı İspanyol Ceza Kanununda[19] (md. 515) düzenlenmiştir. İkincisi, gizli ve paramiliter nitelik taşıyan örgütler yasaklanmaktadır (md. 22/5). 1978 Anayasasının yürürlüğe girmesinden 2002'de yeni siyasal partiler yasasının çıkarılmasına kadar, genel olarak öğretinin benimsediği yorum, İCK'nin, (Anayasada belirtilen demokratik esaslar çerçevesinde olmak ve şiddet içermemek kaydıyla), sistemi değiştirmeyi amaçlayan bir siyasal partinin ideolojik faaliyetlerini yasaklamadığı yönünde olmuştur[20]. Ayrıca Anayasanın 22/4. maddesi, yetkili yargı merciinin kararı olmaksızın siyasal partilerin faaliyetlerinin durdurulamayacağı ve kapatılamayacağını hükme bağlamaktadır. 1978 tarihli SPOY de bunu yinelemektedir.

Siyasal partilere ilişkin düzenlemelere, Anayasanın yanısıra 1978 tarihli ve 54/1978 sayılı SPOY'de de rastlanmaktaydı. Yalnızca 6 maddeden oluşan söz konusu yasa, ne genel olarak siyasal partilere, ne de özel olarak bunların yasaklanmasına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler içermemekteydi. Bu yasa, bir siyasal partinin kapatılabilmesi için iki durumdan birinin gerçekleşmesini şart koşmaktaydı. Bunlardan birincisi, İCK'de sıralanan (md.515), bir örgütün illegal olma koşullarından birinin gerçekleşmesi; ikincisi ise siyasal partinin örgütlenmesi ya da eylemlerinin demokrasi ilkelerine aykırı olması durumuydu. Anayasanın 6. maddesinde de belirtilen ikinci koşulun ne anlama geldiği İspanyol Anayasa Mahkemesince

---

19 İCK- *Código Penal*

20 Hèctor LÓPEZ BOFILL, *ibid.*, s.3.

yapılan yorumlarla bir ölçüde somutlaştırılmıştır[21]. Buna göre, "parti içi demokrasi"den anlaşılması gereken, siyasal partilerin örgütlenme özgürlüğüne sahip olmasıdır. Siyasal partiler, bunu bir tüzük çerçevesinde yaparlar. Söz konusu tüzük parti üyelerinin karar alma sürecine katılmalarına ve yönetim organlarını denetlemelerine olanak vermelidir"[22]. Genel olarak öğretide kabul edilen, bir partinin örgütlenmesi ve eylemlerinin demokrasi ilkelerine uymaması nedeniyle kapatılabilmesi ya da faaliyetinin durdurulabilmesi için, bu ihlalin olağanüstü derecede ciddi boyutlara ulaşması gerektiği yönünde olmuştur[23]. Öğretinin benimsediği yoruma göre, söz konusu düzenleme, parti içi işlerin dışındaki faaliyetler için partinin demokrasi ilkesini benimsemesini zorunlu görmemektedir. Sonuçta, bir siyasal partinin parti içi demokrasi ilkesine uymaması nedeniyle yasaklanması, uygulamada gerçekleşmesi zor bir koşul olarak değerlendirilmiştir. Gerçekten de, 1978 tarihli SPOY'nin yürürlükte olduğu dönemde, söz konusu düzenleme hiç uygulanmamıştır. Anayasanın 6. md.sinin daha geniş yorumlanması, ancak 2002'de çıkarılan yeni siyasal partiler yasasıyla mümkün olmuştur.

6/2002 Tarihli Siyasal Partiler Yasasına Göre Siyasal Partilerin Yasaklanması

2002 tarihli ve 6/2002 sayılı yeni siyasal partiler yasası (SPOY), öncekine göre daha geniş hacimli olmakla birlikte, yine de yalnızca 13 maddeden oluşmaktadır. Yeni yasanın en önemli

---

21 Örneğin, STC 3/1981, 2.02.1981; STC 21/1983, 21.02.1983.

22 STC 56/1995, 6.03.1995.

23 Blanco VALDES (2001), "Suspensión y Disolución de los Partidos", *Temas Básicos de Derecho Constitucional,* I. Cilt, ed. Manuel Aragón Reyes, Civitas,, s.151.

yeniliklerinden biri, siyasal partilerin örgütlenme ve faaliyetleri ile yasaklanmasına ve faaliyetlerinin durdurulmasına yönelik olarak, önceki yasaya göre daha ayrıntılı düzenlemeler getirmesidir.

6/2002 sayılı yasaya göre de bir siyasal parti iki nedene dayanılarak yasaklanabilir. Birincisi, 1978 tarihli eski yasada da yer alan ve İCK'de düzenlenen yasa dışı olma durumları; ikincisi ise 6/2002 sayılı SPOY'de getirilen yeni yasaklardır.

İCK'nin 515. md.si uyarınca kanuna aykırı olan ve yasaklanan örgütler:

1) Suç işlemeyi amaçlayan ya da kurulduktan sonra böyle bir amaca yönelen örgütler;

2) Silahlı çeteler ya da terör örgütleri;

3) Hukuka uygun bir amaç edinmekle birlikte, bu amaca ulaşmak için şiddet yöntemlerini kullanan örgütler;

4) Paramiliter örgütler;

5) İdeoloji, din ya da inanç; belli bir etnik kökene, ırka ya da millete ait olma; cinsiyet; cinsel yönelim; ailevi durum; hastalık ya da sakatlık nedeniyle kişilere, gruplara ya da başka örgütlere karşı ayrımcılığı, nefreti ya da şiddeti kışkırtan ya da teşvik eden örgütler.

Dolayısıyla, yukarıda sayılan durumlardan birini bünyesinde taşıyan bir siyasal parti, hem İCK (md. 520) hem de SPOY uyarınca kapatılır. Ayrıca, buna neden olanların cezai sorumluluğu doğar[24].

---

[24] İCK, md. 515'de sayılan suçları işleyenlere cezai yaptırımlar öngörmektedir. Örneğin, silahlı çetelerle terör örgütlerini kuranlar ve yönetenler 8 ila 15; bu

Bundan başka İCK, ceza davalarına bakan bütün mahkemelere illegal nitelik taşıyan örgütleri kapatma ve beş yılı geçmemek üzere bunların faaliyetlerini durdurma yetkisi tanımaktadır (md. 129).

Bir siyasal parti, İCK'nin 515. maddesinin yanı sıra, doğrudan SPOY'de belirtilen koşullardan birinin gerçekleşmesi durumunda da kapatılabilir. Söz konusu yasada belirtilen yasaklama nedenlerinden biri, partinin iç işleyişinin ve örgütlenmesinin demokrasi ilkelerine aykırı olması durumudur. Hem Anayasada hem de 1978 tarihli SPOY'de yer alan bu düzenlemenin, 6/2002 sayılı yeni SPOY ile daha somutlaştırıldığı görülmektedir (SPOY md. 7 ve 8). Buna göre, örneğin, her siyasal parti, bütün üyelerden meydana gelen "büyük kongre" (*asamblea general*) oluşturmalı ve fesih de dahil olmak üzere, partinin en önemli kararları bu kongre tarafından alınmalıdır. Partinin karar organlarının neler olacağı parti tüzüğünde belirtilmeli ve bu organlar için yapılacak seçimlerde serbest ve gizli oy ilkeleri uygulanmalıdır. Parti tüzüğü, parti yöneticilerinin demokratik yollarla denetlenmesini sağlayacak düzenlemeler getirmelidir. Üyelerin hak ve yükümlülükleri de mutlaka parti tüzüğünde belirtilmelidir. Tüzükte, üyelerin parti içi faaliyetlere katılmasını ve buralarda temsil edilmesini; parti içi organlarda görev almasını ve buralarda görev alacakları seçmesini; partinin mali durumu, gerçekleştirdiği faaliyetler

---

örgütlere üye olanlar 6 ila 12 yıl hapse mahkum edilir. Bu suçları işleyenler ayrıca, kamu hizmeti ya da görevinden 8 yıldan 15 yıla kadar men edilir. 2 no.lu durum dışında kalan nedenlerden biri dolayısıyla illegal durumda olan bir örgütün kurucuları, yöneticileri ve başkanları 2 ila 4 yıl hapse mahkum edilir ve 6 ayla 12 yıl arasında kamu hizmetinden yasaklanır; bunların aktif üyeleri de 1 ila 3 yıl arası hapse mahkum edilir. 515. md.de belirtilen (2 no.lu durum hariç) durumlarda, mali destek sağlamak yoluyla böyle bir örgütün kurulmasına, örgütlenmesine ya da faaliyette bulunmasına yardım edenler 1 ila 3 yıl arası hapis; ayrıca da 1 yıldan az, 4 yıldan fazla olmamak kaydıyla kamu hizmeti ve görevinden men cezasına çarptırılır (İCK md. 516-518).

ve yönetim organlarının aldığı kararlar hakkında bilgilendirilmesini sağlayacak düzenlemeler yer almalıdır. Bundan başka, üyelikten ihraç edilme ve parti içinde üye için diğer disiplin yollarının işletilmesi sırasında da üyeye kendini savunma ve karara karşı itiraz hakkının tanınması gibi demokratik mekanizmaların oluşturulması gerekir. Böylesi ayrıntılı düzenlemelere yer veren SPOY'nin, üyelerin parti içinde ifade özgürlüklerinin korunması konusunda sessiz kaldığı görülmektedir. Düşünceyi ifade özgürlüğünün demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yasanın bunu da parti içi demokrasinin bir unsuru olarak düzenlemesi gerektiği söylenebilir[25].

Bir siyasal partinin 6/2002 sayılı yasanın 7 ve 8. maddeleri çerçevesinde kapatılabilmesi için, söz konusu aykırılık durumunun "devamlılık" arzetmesi, parti tarafından "tekrarlanma"sı ve aynı zamanda da "ciddi" bir nitelik taşıması gerekir. Kuşkusuz, bu koşulların var olup olmadığını tespit edecek organ, kapatma davasına bakacak olan mahkeme olacaktır.

Yeni SPOY'nın öngördüğü bir başka parti kapatma nedeni ise, 9. maddede düzenlenmektedir. Söz konusu madde, öncelikle, siyasal partilerin demokratik ilkelere ve insan haklarına uygun hareket etmesini şart koşmaktadır (md.9/1). 2. fıkra ise hangi durumların bir siyasal partinin yasaklanması ve kapatılması sonucunu doğuracağını belirtmektedir. Buna göre, bir siyasal partinin faaliyeti, özellikle özgürlükler rejimine zarar vermeyi ya da bunu tahrip etmeyi, veya demokratik sistemi olanaksız hale getirmeyi ya da ortadan kaldırmayı

---

25 Augusto Martín de la VEGA (2004), " Los Partidos Políticos y la Constitución de 1978. Libertad de Creación y Organización de los Partidos en la Ley Orgánica 6/2002", *Revista Jurídica de Castilla y León*, Enero 2004, s. 227.

amaçlamak suretiyle demokratik ilkeleri ihlal ediyorsa kapatılacaktır. Ancak bunun için, siyasal partinin, yasaya aykırılığa konu olan fiili "tekrarlaması" ve "ciddi" biçimde işlemesi gerekmektedir. Bir siyasal partinin yasaklanmasına ve kapatılmasına yol açacak eylem ve davranışlar ise şöyle sıralanmaktadır:

a) Kişi yaşamı ya da bütünlüğüne karşı saldırıları teşvik ederek, mazur göstererek ya da haklı çıkararak temel hak ve özgürlükleri sistematik olarak ihlal etmek; kişilere karşı ideoloji, din ya da inanç, milliyet, ırk, cinsiyet ya da cinsel yönelime dayanan ayrımcılık ya da ayrıcalık yapmak.

b) Siyasi amacına erişebilmek ya da siyasal özgürlüklerin, çoğulculuğun ve demokrasinin işleyişi için gerekli olan koşulları ortadan kaldırmak için şiddeti bir yöntem olarak teşvik etmek, meşrulaştırmak ya da şiddete yol açmak.

c) Anayasal düzeni yıkmak ya da kamu güçlerini, toplumdaki belirli kişileri/grupları terör iklimine maruz bırakarak ciddi ölçüde kamu barışını bozmak; ya da teröre dayalı şiddetin ve bunun yarattığı korkunun ve gözdağının etkilerini artırmaya yardım etmek amacıyla terör örgütlerinin faaliyetlerini siyasi olarak tamamlamak ya da desteklemek.

Ayrıca, bir siyasal partinin, yukarıda belirtilen durumlardan birini gerçekleştirmiş olduğunu kabul etmek için, 9/3. maddede sıralanan eylemlerden en az birini yapması gerekmektedir. Diyebiliriz ki, yasa koyucu, 9/2. maddede saydığı eylem ve davranışların belirli ve özgül biçimlerini 9/3. maddede liste halinde sıralamaktadır. Bunlar:

1) Terörizme açık ya da örtülü siyasi destek vermek, böylece insan haklarının ve bunun ihlal edilmesinin önemini azaltmayı amaçlayan terör eylemlerini meşrulaştırmak.

2) Terör eylemleriyle bağlantılı bir çatışma kültürü yaratan; terör eylemlerine karşı olanlara korku, zor, dışlama ortamında günlük yaşamlarını sürdürmek ya da bunları temel özgürlüklerinden, özellikle düşünceyi ifade ile kamu işlerine serbestçe ve demokratik bir biçimde katılma özgürlüklerinden mahrum eden program ve eylemlerle şiddet fiilini desteklemek.

3) Terörist amaç ve yöntemleri kamuoyu önünde reddetmeyen ve terör suçundan mahkum olan kişilerin siyasal partinin yönetim organlarında veya partinin seçimlerde yaptığı aday listelerinde düzenli olarak yer alması; ya da önemli sayıda olmak kaydıyla, "çifte militan"ların üyeliklerinin parti tarafından devam ettirilmesi[26]. Ancak siyasal partinin bunların ihracına yönelik disiplin yolunu işletmeye başlamış olması bu suçun oluşmasını engeller.

4) Siyasal partinin, faaliyette bulunurken, kendininkilerle birlikte ya da kendininkilerin yerine terörizm ya da şiddetle (ya da bunlarla ilişkilendirilen davranışlarla) özdeşleşen ya da bunları temsil eden semboller, mesajlar ya da başka ögeler kullanması.

---

26 "Çifte militan"dan kast edilen, bir şiddet ya da terör örgütüyle bağlantısı olan örgüt ya da grupların içinde yer alan parti üyeleri.

5) Düzenin (somut olarak seçim yasasının), siyasal partilere tanıdığı hak ve ayrıcalıkları, siyasal partinin teröristler ya da bunlarla işbirliği yapanlar için kullanması.

6) Sistematik biçimde bir terör ya da şiddet örgütünün talimatları doğrultusunda hareket etmek, ya da terörizmi/teröristleri koruyan ya da destekleyen gruplarla düzenli olarak işbirliği yapmak.

7) Bir önceki bendde belirtilen gruplara idari, ekonomik ya da herhangi başka bir biçimde kurumsal destek vermek.

8) Şiddet eylemlerini ya da terörist faaliyetleri ve eylemleri gerçekleştirenlerle bunlarla işbirliği içinde olanları ödüllendirme, onurlandırma ya da bunlara saygı gösterme amacını taşıyan faaliyetlere katılmak, bu tür faaliyetleri savunmak ya da teşvik etmek.

9) Terörizm ya da şiddetle bağlantılı olan toplumsal kargaşa, baskı ya da yıldırı niteliğindeki eylemleri savunmak.

Sonuç olarak bir siyasal parti, hak ve özgürlükleri ağır ve sürekli biçimde, yani sistematik olarak ihlal etmesi; yasaya aykırı eylemi teşvik etmesi, haklı veya mazur göstermesi; aynı zamanda da terörizme, bunun meşrulaştırılmasına açık ya da örtülü biçiminde destek vermesi durumunda kapatılır. Söz konusu madde aynı zamanda, şiddeti kışkırtan, elverişli hale getiren ya da meşrulaştıran; terör eylemlerini siyasi olarak tamamlayan ya da destekleyen; bu tür eylemleri teşvik eden, bunları gizleyen ya da böyle eylemlere katılan siyasal partilerin de kapatılacağını hükme bağlamaktadır. Bir siyasal partinin kapatılabilmesi için, yasada sayılan eylemi tekrarlaması gerekmektedir (md. 9/3). Yani partinin, yasaya aykırı eylemi bir defa yapması, bu gerekçeyle kapatılması için yeterli değildir.

Bir siyasal parti, kapatılmanın yanı sıra faaliyetlerinin durdurulması yaptırımıyla da karşılaşabilir. Bir siyasal partinin faaliyetleri, İCK'de belirtilen durumlardan birinin gerçekleşmesi halinde, yetkili ceza yargıcı tarafından beş yıla kadar durdurulabilir. Bundan başka, davanın Yargıtay özel dairesinde görüldüğü durumlarda, daire, "genel çıkar"ı korumak amacıyla, davayı sonuçlandırıncaya kadar siyasal partinin faaliyetlerinin durdurulmasına karar verebilir. Farklı bir isimle de olsa, kapatılan siyasal partinin devamı niteliğinde başka bir parti kurulamaz.

Parti Kapatma Davalarının Görülmesi

6/2002 sayılı SPOY, siyasal partilerin kapatılması davalarının hangi merci tarafından görüleceğine açıklık getirmektedir. Buna göre, bir siyasal parti İCK'nin ilgili hükümleri çerçevesinde kapatma davasına konu olmuşsa, bu davaya yetkili ceza yargıcı bakar (md. 10/4). Buna karşılık, bir siyasal parti, SPOY'nin 7., 8. ya da 9. maddelerine dayanılarak kapatılmak isteniyorsa, davaya bakacak mahkeme, Yargıtayın (*Tribunal Supremo*) yalnızca bu iş için kurulacak olan "özel dairesi" olacaktır. Söz konusu daire, Yargıtay başkanının başkanlığında, diğer dairelerin başkanları ile her dairenin en yeni ve en kıdemli üyelerinden oluşmaktadır.[27]

---

[27] Siyasal partilerin kapatılması davalarına kimin bakacağı 1978 tarihli SPOY'de belirtilmemişti. Bu tür davalara Anayasa Mahkemesinin mi yoksa genel mahkemelerin mi bakması gerektiğine ilişkin olarak öğretide görüş birliği yoktu. İspanyol Anayasa Mahkemesi, iki kararıyla, buna ilişkin duraksamalara açıklık getirmiştir. Mahkeme, İspanyol Anayasasında siyasal partileri düzenleyen özel bir hüküm olmadığı için Anayasanın, örgütlenme özgürlüğünü düzenleyen 22/4. maddesine atıf yapmıştır. Söz konusu maddeye göre, örgütler yalnızca yetkili yargı mercinin vereceği karara dayanarak kapatılabilir ya da faaliyetleri durdurulabilir. Oysa ki İspanyol Anayasa Mahkemesi, yargılama işlevini yerine getirmekle birlikte yargı erkinin

Bir siyasal partinin 6/2002 sayılı yasa uyarınca kapatılması sürecini Hükümet ya da savcılık (*ministerio fiscal*) başlatabilir. Hükümet, bir siyasal partinin kapatılması davasını kendiliğinden ya da Parlamentonun iki kanadından birinin (Milletvekilleri Kongresi ve Senato) bu yönde istemde bulunması üzerine açabilir. Hükümet, Milletvekilleri Kongresi ya da Senatonun bu yöndeki istemine uymak zorundadır.

İspanyol Yargıtayı, üç durumda önüne gelen kapatma başvurusunu esasa girmeden reddeder. Bunlar, başvuranın yetkisiz olması, belgelerin eksik olması ve istemin açık bir biçimde temelden yoksun olması halleridir. Kapatma başvurusunda bulunan taraf, on gün içinde bu karara itiraz edebilir. Mahkeme, davayı esastan inceleme kararı alırsa, ilgili siyasal partiye savunma yapması için yirmi günlük süre verir. İspanyol Yargıtayının siyasal partinin kapatılması ya da talebin reddi yönünde vereceği karar kesindir. İspanyol Yargıtayının kapatma kararına karşı, kapatılan siyasal parti Anayasa Mahkemesinde anayasa şikayetinde bulunabilir. Mahkemenin, partinin kapatılması yönündeki kararının tebliğ edilmesinden sonra bütün faaliyetleri durdurulur ve malvarlığı tasfiye edilir.

Batasuna Partisinin Kapatılma Süreci

Herri Batasuna-Euskal Herritarrok-Batasuna partilerinin kapatılması istemiyle 2002 Eylülünde, savcılık ve Hükümet ayrı ayrı Yargıtaya başvurdu. Genel olarak *Batasuna*'ya yöneltilen suçlamalar arasında, *Batasuna*'nın eylemleriyle terör örgütü ETA'ya örtülü ve

---

içinde yer almamaktadır. Bu nedenle de 1978 tarihli SPOY'de belirtilen "yetkili yargı mercii" (md. 5/3) olarak nitelenemez. Bu yüzden de Anayasa Mahkemesi, siyasal partilerin kapatılma davalarına bakamaz (ATC 83/1980, 05.11.1980; STC 9/1981, 31.03.1981).

açık destek vermesi ve ETA'yla özdeş olduğunu gösterir kanıtların olması sayılabilir. Partinin, yaptığı bazı mitinglerde terör örgütü üyelerinin de temsil edilmesini sağlaması; Partinin, genel olarak ETA örgütün terör eylemlerini kınamaması[28]; Partinin, Bask Ülkesi Özerk Topluluk Parlamentosu tarafından terör kurbanlarına destek için kurulan komisyona katılmayı reddetmesi[29]; *Batasuna*'nın, ETA'nın gerçekleştirdiği eylemlerden genellikle yansız bir dille, "olaylar" olarak söz etmesi; İspanyol hapishanelerinde yatan ETA militanlarını parti temsilcilerinin "siyasi mahkumlar" olarak nitelemesi; Partinin önde gelen üyelerinin ETA'yı açık biçimde destekleyen açıklamaları[30]; ETA örgütünün, *Batasuna*'nın kapatılmasını destekleyen siyasal partileri tehdit etmesi; aynı zamanda ETA'ya da mensup olan parti üyeleri hakkında parti içinde herhangi bir disiplin yolunun işletilmemesi; terör eylemleri nedeniyle cezaevinde bulunan mahkumların ya da ölen ETA militanların anısına yapılan toplantılara partinin genel başkanının katılması, Hükümet ve Savcılığın *Batasuna*'ya karşı yönelttiği suçlamalara örnek gösterilebilir. *Batasuna*'yla birlikte *Herri Batasuna* ve *Euskal Herritarrok* partilerinin kapatılmalarının talep edilmesinin nedeni ise, bu partilerin birbirinin devamı niteliğinde, gerçekte tek bir parti olduğuna ilişkin iddia olmuştur.

---

28 Örneğin, 2002 Ağustosunda, ülkenin sahil kentlerinden Alicante'de ETA'nın bomba dolu bir aracı patlatması, 2 kişinin ölümü ve çok sayıda kişinin yaralanmasına yol açtı. *Batasuna*, Hükümet ve kamuoyunun beklentisinin aksine, eylemi kınamayı reddetti. *El Mundo*,5.8.2002

29 *El Pais*, 15.1.2003

30 Partinin lideri Arnaldo Otegi'nin ETA'nın silahı bırakmasını istemediği yönündeki açıklamaları buna örnek verilmektedir *(El Pais*, 19.7.2002). Otegi, aynı yöndeki bir açıklamayı 2004'te de yaptı (*El Mundo*, 15.11.2004).

Hem Hükümet hem de savcılık, yukarıda özetlenen gerekçeler doğrultusunda *Batasuna* Partisinin ETA terör örgütünü ve onun faaliyetlerini meşrulaştırmak ve mazur göstermek; böylece terörizmin etkilerini artırmak ve daha çekici kılmak; demokrasi ve çoğulculuğun işlemesi için kaçınılmaz olarak gerekli olan koşulları ortadan kaldırmayı ya da azaltmayı amaçlayan bir yıldırı ortamının yaratılmasını teşvik etmek; kendi düşüncelerini benimsemeyen toplum kesimlerine karşı sistematik bir düşmanlık ortaya koymak suretiyle 6/2002 sayılı SPOY'nin 9. maddesine aykırı hareket ettiğini ileri sürmüştür. *Batasuna*'nın bu eylemlerinin aynı zamanda "ciddi" bir nitelik taşıdığının, parti tarafından tekrarlandığının ve devamlılık gösterdiğinin de altı çizilerek partinin kapatılması talep edilmiştir[31]. Buna karşılık *Batasuna* Partisi, kendisine karşı yöneltilen bütün suçlamaları reddetmiştir.

İspanyol Yargıtayı, 2002 Eylülünde açılan kapatma davasını 17 Mart 2003'te sonuçlandırdı. Mahkeme, *Batasuna* ve diğer iki partiye ilişkin olarak Hükümet ve savcılık tarafından sunulan bütün delilleri tek tek inceleyip değerlendirdi. İspanyol Yargıtayı öncelikle *Batasuna* Partisinin kapatılması yönündeki talebi inceleyip sonuçlandırdı. Söz konusu deliller çerçevesinde Mahkeme, Partinin, "devamlı bir biçimde ETA örgütünün siyasi bütünleyeni olarak" faaliyet gösterdiğini tespit etmiştir. Mahkemeye göre, Partinin üst düzey yöneticileri de dahil olmak üzere bir çok parti üyesinin ETA terörünü açık ya da örtülü olarak desteklediği görülmüştür. Parti merkezi ise şiddeti benimsemediğini gösterir bir açıklama yapmadığı gibi, şiddeti açık ya da örtülü olarak destekleyen üyeleri hakkında parti içinde disiplin mekanizmasını da işletmemiştir. Aynı zamanda parti içinde önemli sayıda ETA üyesinin bulunduğu, bunların partiden

---

[31] STS, 27.3.2003, s. 5-12.

ayıklanması için parti yönetiminin hiçbir girişimde bulunmadığı da tespit edilmiştir. Tüm bu kanıtlar, yeni siyasal partiler yasasının yürürlüğe girdiği tarihten beri partiyle ETA örgütü arasındaki "stratejik özdeşliğin" devam ettiğini göstermektedir. Bu da yürürlükteki SPOY'nin 9/2 ve 3. maddelerine aykırılık oluşturmaktadır. Mahkemeye göre kapatma kararıyla elde edilecek yarar, demokrasi ve insan haklarının korunmasıdır.

İspanyol Yargıtayının verdiği ikinci karar ise *Herri Batasuna ve Euskal Herritarrok*'un da *Batasuna* ile birlikte kapatılıp kapatılmayacağıydı. Mahkeme, kararında, söz konusu üç partinin birbirinin devamı ve gerçekte tek bir parti olduğuna hükmetti[32] ve bu gerekçeyle üçünün birden kapatılmasına oybirliğiyle karar verdi. Mahkemeye göre, söz konusu üç parti, devamlı olarak aynı doğrultuda siyaset yapmıştır. *Batasuna*'nın çok sayıdaki yöneticisi, aynı zamanda diğer iki partinin de karar organlarında yer almıştır. Bu yöneticilerden bir bölümü, terör eylemleriyle doğrudan ya da dolaylı bir bağlantısı olmaları nedeniyle mahkemeler tarafından suçlu bulunmuştur (Arnaldo Otegui ve Josu Urrutikoetxea davaları). Her üç partinin de aynı merkezi, bina ve müştemilatları kullandığı tespit edilmiştir. Bundan başka, üç parti de aynı programı, staratejiyi benimsemiştir. Mahkemeye göre tüm bunlar, *Herri Batasuna, Euskal Herritarrok ve Batasuna* partilerinin gerçekte aynı parti olduğunu göstermektedir[33].

HB-EH-*Batasuna* Partilerinin kapatılmasına karar verilmesinin nedeni, Mahkemeye göre, bunların ETA'yla "fiili bir özdeşliği" sürdürüyor olmalarıdır. Ne AİHS ne de AİHM'nin şiddete destek

---

32 STS, 27.3.2003, s. 39-57.

33 STS, 27.3.2003, s. 107-108.

veren ya da onu olumlayan siyasal partilere izin vermediğini belirten İspanyol Yargıtayı, demokrasinin ayrılmaz bir bütünleyeni olan temel hakların korunması için *Batasuna* ve diğer iki partinin kapatılması gerektiği sonucuna varmıştır. O tarihe kadar bine yakın insanın ETA terörü sonucu öldüğüne dikkat çeken Mahkeme, *Batasuna*'nın kapatılması ile sağlanacak yararın, demokrasi ve temel haklarının "acil olarak" korunması olacağını belirtmiştir[34].

Sonuç olarak İspanyol Yargıtayı, yukarıda özetlenen gerekçelerle her üç partinin kapatılmasına ve sicilden kayıtlarının silinmesine hükmetti. Karar, 28 Martta ilgili üç partiye tebliğ edildi. İspanyol Yargıtayı, 10 Nisan'da kapatma kararının gerekli mercilere tebliğ edilmesine; 25 Nisan'da da *Batasuna*'nın belediye ve özerk topluluk meclislerindeki gruplarının feshine karar verdi. Siyasal Partiler Yasasının 12/1c md.si uyarınca, kapatılan siyasal partilerin malvarlığının tasfiye edilmesi süreci başladı.

İspanyol Yargıtayının Kapatma Kararına Karşı Anayasa Şikayeti

Herri Batasuna Partisi, İspanyol Yargıtayının verdiği kapatma kararına karşı, Nisan 2003'te İspanyol Anayasa Mahkemesinde anayasa şikayeti yoluna başvurdu. *Herri Batasuna*, genel olarak İspanyol Yargıtayının baktığı davada, etkin hukuki korunma ve masumiyet karinesi ilkeleri ile İspanyol Anayasasında (md. 6 ve 22), AİHS'de (md.11) ve SMHU'de (md. 22/1) güvenceye alınan örgütlenme ve ifade özgürlüklerinin ihlal edildiğini ileri sürdü. Ayrıca, yeni siyasal partiler yasasının *Herri Batasuna* ve *Euskal Herritarrok*'a da uygulanarak bu partilerin kapatılmasının İspanyol Anayasasının 9/3. md.sinde güvenceye alınan, "kişi haklarına uygun olmayan ya da

---

34 STS, 27.3.2003, s. 109-111.

bunları kısıtlayan yaptırımlar içeren düzenlemelerin geriye yürümezliği" ilkesine aykırı olduğunu da belirtti. İlgili parti, aynı zamanda, İspanyol Yargıtayının söz konusu üç parti hakkında verdiği kapatma kararının uygulanmasının anayasa şikayeti davası sonuçlanıncaya kadar durdurulmasını da İspanyol Anayasa Mahkemesinden talep etti. Mahkeme anayasa şikayetini esastan incelemeyi kabul etti, ancak *Herri Batasuna*'nın dava süresince kapatma kararının uygulanmasının durdurulması yönündeki istemini reddetti.

Söz konusu başvuruyu yaklaşık dokuz ay sonra sonuçlandıran İspanyol Anayasa Mahkemesine göre, *Herri Batasuna* ve *Euskal Herritarrok* partilerinin *Batasuna* ile birlikte kapatılması geriye yürümezlik ilkesine aykırılık oluşturmamaktadır. 6/2002 sayılı yasanın yürürlüğe girmesinden önce faaliyette bulunan *Batasuna* dışındaki iki parti, gerçekte ayrı birer tüzel kişilik olmamaları, "tek bir parti" gibi siyasi faaliyette bulunmaları nedeniyle İspanyol Yargıtayı tarafından kapatılmış; bunların geçmişteki faaliyetleri kapatma kararının gerekçesini oluşturmamıştır. Dolayısıyla da geriye yürümezlik ilkesi ihlal edilmemiştir. İspanyol Yargıtayının *Herri Batasuna* ve *Euskal Herritarrok'u* da *Batasuna* ile birlikte kapatmasının nedeni, bu üç partinin gerçekte ve uygulamada tek bir parti olması ve ETA tarafından kontrol edildiğinin ve yönetildiğinin tespit edilmiş olmasıdır. Bu nedenle de kapatılan partilerin ifade ve örgütlenme özgürlüklerine karşı bir ihlal tespit edilmemiştir. İspanyol Yargıtayının ortaya koyduğu üzere, her üç partinin yönetiminde görev alanlarla bu partileri temsil edenlerin bir bölümünün aynı kişiler olması, internet sitelerinde bu üç parti arasında bir devamlılığın görülmesi, bu partilerin özerk topluluk ve belediye meclislerindeki gruplarının birbirinin devamı olması, bunların aynı binaları kullanmaları, strateji ve programları arasında özdeşlik olması,

Yargıtayın kapatma kararının makul olmayan ya da keyfi bir önlem olmadığını ortaya koymaktadır[35]. Sonuç olarak İspanyol Anayasa Mahkemesi, söz konusu partilerin İspanyol Yargıtayınca kapatılması kararının anayasada güvence altına alınan temel hakları ihlal etmediği sonucuna varmıştır.

Sonuç Yerine

İspanyol Anayasa Mahkemesinin *Herri Batasuna*'nın yaptığı anayasa şikayeti başvurusunu karara bağlamasıyla İspanya'da kapatılan üç parti açısından iç hukuk yolları tüketilmiş oldu. Böylece söz konusu parti, İspanyol Anayasa Mahkemesi kararına karşı Temmuz 2004'te AİHM'ye başvurdu. Parti, kapatma kararının, örgütlenme ve siyasal ifade özgürlüğünün; ayrıca mahkemenin tarafsızlığı ilkesinin ihlali ettiğini ileri sürdü[36].

---

35 STC 6/2004, 16.01.2004.

36 *El Mundo*,21.7.2004. 6/2002 sayılı yeni siyasal partiler yasasının AİHS'ye aykırı olduğu iddiasıyla bundan önce de Bask Ülkesi Özerk Topluluk Hükümeti tarafından AİHM'ye başvurulmuştu. Bu başvuru, İspanyol Anayasa Mahkemesinin yeni yasayı anayasaya aykırı bulmaması sonucunda gerçekleşmişti. Bask Ülkesi Özerk Topluluk Hükümeti, yeni yasanın İspanyol Anayasasının esasında olmayan yeni yükümlülükler ve sınırlamalar getirmesi; aynı zamanda da eşitlik, hukuki güvenlik ve geriye yürümezlik ilkelerine aykırılık oluşturması nedeniyle anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştü. Ne var ki İspanyol Anayasa Mahkemesi söz konusu yasanın anayasaya aykırı olmadığı sonucuna vardı (STC 48/2003, 12.03.2003). Anayasa Mahkemesinin bu kararıyla iç hukuk yollarını tüketen Bask Ülkesi Özerk Topluluk Hükümeti, Eylül 2003'te AİHM'ye başvurdu. AİHM 2004 Şubatında Bask Hükümetinin, İspanya'da iktidarı doğrudan kullananlardan biri olması nedeniyle, aynı iktidarı kullanan İspanyol Devletine karşı başvuru yapmaya yetkili olmadığı sonucuna vardı. Başvuruyu oybirliğiyle reddetti.

AİHM söz konusu başvuruyu henüz sonuçlandırmadı. Ancak, AİHM'nin önceki benzer kararlarını göz önünde bulundurarak, Mahkemenin *Herri Batasuna* Partisinin kapatılmasına ilişkin olarak nasıl bir karar vereceğine yönelik bir öngörüde bulunmak mümkün olabilir.

Herşeyden önce, AİHS'de toplanma ve örgütlenme özgürlüğü (md.11), düşünce özgürlüğüyle (md. 10/1) birlikte temel bir hak olarak sayılmaktadır. AİHM de siyasal parti kapatma davalarını bu iki madde çerçevesinde sonuca bağlamaktadır. AİHM'ye göre, bir siyasal partinin kapatılabilmesi için üç koşulun gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Birincisi, müdahalenin yasallık ilkesine uygun olması; ikincisi, müdahalenin Sözleşmenin 11/2. maddesinde sayılan meşru amaçlardan birine yönelik olması; üçüncüsü de müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olmasıdır[37]. İspanyol Yargıtayının kapatma kararının AİHS'yi ihlal edip etmediği, bu üç unsur açısından değerlendirilebilir.

Öncelikle, söz konusu üç parti, İspanyol Anayasası ve 6/2002 sayılı yasada yer alan düzenlemeler çerçevesinde ve yetkili yargı organı tarafından kapatılmıştır. Bu açıdan, İspanyol Yargıtayı tarafından alınan kapatma kararının yasallık ilkesine uygun olduğu söylenebilir.

Kapatma kararının AİHM tarafından benimsenen meşru bir amaca yönelik olduğu da söylenebilir. AİHM, genel olarak rahatsız edici nitelikte olsalar bile, siyasal partilerin değişik siyasi önerileri tartışmasının hatta mevcut devlet yapısını tartışmaya açmasının

---

[37] Eduardo VÍRGALA FORURİA (2003), "Los Partidos Políticos Ilícitos tras La LO 6/2002", *Teoría y Realidad Constitucional*,núms. *10-11*, Número 10 2o. semestre de 2002 - 1er. Semestre 2003, s. 216.

demokrasinin bir gereği olduğunu belirtmektedir[38]. Mahkemeye göre demokrasilerde aykırı ve şoke eden görüşlere de tahammül etmek gerekir. Siyasal partiler bu nitelikte görüşleri ifade edebilir. Bu konuların demokratik yoldan dile getirilmeleri ve tartışılmaları, şiddet içermemek ve demokrasiyi ortadan kaldırmaya kalkışmamak koşuluyla, AİHS'ye aykırılık oluşturmaz. Demek ki AİHM, siyasal partilerin ifade özgürlüğünün sınırını, "bizzat demokrasinin kendisine zarar vermemek"[39] olarak çizmiştir.

HB-EH-*Batasuna*'nın program ve eylemlerine bakıldığında, her üç partinin de Bask Ülkesi olarak adlandırılan bölgenin İspanyol Devletinden ayrılmasını, Bask Halkına kendi kaderini tayin hakkı verilmesini açık biçimde savunduğu görülmektedir. Bu görüş, kuşkusuz İspanyol Devleti açısından "rahatsız edici" niteliktedir. Ancak ne savcılık ve Hükümet, söz konusu üç partinin böyle bir gerekçeyle kapatılmasını talep etmiş, ne de İspanyol Yargıtayı bu partilerin Bask Ülkesinin bağımsızlığını savunmasını kapatma kararına dayanak yapmıştır. Bu açıdan söz konusu kararın AİHS'nin 10 ve 11. maddelerini ihlal etmediği söylenebilir.

İspanyol Yargıtayının HB-EH-*Batasuna*'yı kapatma gerekçesi, *Batasuna*'nın ETA terörünü açık ve örtülü biçimde desteklemesi, bu örgütle fiili bir özdeşlik içinde bulunmasıdır. Diğer iki partinin kapatılma gerekçesi ise, bunların aslında tek bir parti olmasıdır. AİHM, bir siyasal partinin, şiddet içermesi, faaliyetleriyle demokratik düzeni yıkma amacı gütmesi nedeniyle kapatılmasının Sözleşmeyi

---

38 Case of United Communist Party and Others v. Turkey, par. 56, 61.

39 Case of Socialist Party and Others v. Turkey, par 47/3.

ihlal olmayacağı görüşündedir[40]. AİHM, demokratik toplum gereklerinin ve bireysel özgürlüklerin korunması zorunluluklarının belirli bir biçimde uzlaştırılmasının Sözleşme sistemine aykırı olmadığına dikkat çekmektedir. Mahkeme, liderleri şiddeti teşvik eden ya da demokrasiye saygı duymayan veya demokrasiyi ve bir demokraside tanınan hak ve özgürlükleri yok etmeyi amaçlayan bir siyasal partinin, bu gerekçelerle kendisine karşı uygulanan cezalara karşı Sözleşmenin kendisini korumasını ileri süremeyeceğini belirtmektedir. AİHM'ye göre, hiç kimse demokratik bir toplumun ideallerini ve değerlerini zayıflatmak ya da yok etmek amacıyla Sözleşme hükümlerine dayanamaz.

AİHM, nasıl Refah Partisi davasında, bir kısım parti üyelerinin cihat çağrısı yoluyla şiddeti destekledikleri sonucuna vardıysa, *Batasuna* yöneticilerinin İspanyol Yargıtayının kapatma kararına dayanak olan eylemlerini de şiddeti destekler nitelikte değerlendirebilir. Bir siyasal partinin şiddeti desteklemesi ise, AİHM'ce kamu düzeni açısından önemli bir risk olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, HB-EH-*Batasuna* Partisinin kimi üyelerinin aynı zamanda ETA'nın da üyesi olması, partinin ileri gelenlerinin ETA terörünü olumlar nitelikteki demeçleri, Mahkeme tarafından, Partinin siyasi amaçlarına ulaşmak için şiddeti yöntem olarak kullandığı yönünde tatmin edici bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede de AİHM'nin, üç parti için verilen kapatma kararını Sözleşmenin 11/2. maddesinde sayılan meşru amaca yönelik, aynı zamanda da demokratik bir toplum için gerekli bir müdahale olarak değerlendirmesi beklenebilir.

---

40 Case of United Communist Party and Others v. Turkey, par. 56, 61; Case of Socialist Party and Others v. Turkey, par 46.

AİHM, İspanyol Yargıtayının verdiği kapatma kararını ölçülülük ilkesi açısından, yani söz konusu yaptırımın gerçekten somut olay için zorunlu ve gerekli bir yaptırım olup olmadığı açısından da değerlendirecektir. Türk Siyasal Partiler Yasasından farklı olarak 6/2002 sayılı yasa, kapatılan ya da faaliyetleri durdurulan bir partinin üyelerine herhangi bir cezai yaptırım öngörmemekte, bunların siyaset yapmalarını yasaklamamaktadır. Ancak bu üyeler, bir sonraki yıl yapılacak seçimlere, kapatılan siyasal partinin ya da onun devamı niteliğindeki bir partinin adayı olarak katılamazlar (md. 12). AİHM, Refah Partisi kararında, Anayasa Mahkemesinin partinin 5 üyesini geçici olarak siyasi faaliyetlerden men etmesini "acil toplumsal gereksinim"le orantılı bulmuştu[41]. HB-EH-*Batasuna* olayında ise İspanya'nın örgütlenme hakkına müdahalesi, bu ülkenin parti üyelerine herhangi bir bireysel ceza öngörmemesi nedeniyle Türkiye'ye göre daha az şiddetli olarak nitelenebilir. Bu açıdan, Refah Partisi davasında Sözleşmeye aykırılık görmeyen Mahkemenin, Batasuna davasında da aynı sonuca ulaşacağı beklenebilir[42].

İspanya'nın söz konusu siyasal partiyi kapatma gibi bir önlemi daha önce almamış olması AİHM açısından Sözleşmeyi ihlal olarak değerlendirilmeyebilir. Bir ülkenin böyle bir siyasal partiyi daha önce kapatmamış olması, kuşkusuz bunu şimdi de yapamayacağı anlamına gelmez. Dolayısıyla, bir ülkede şiddetle bağlantısı olduğu öne sürülmesine karşın bir siyasal partinin yasaklanmaması, o ülkenin

---

41 Walfare Party and Others v. Turkey.

42 Thomas AYRES (2004), "Batasuna Banned: The Dissolution of Political Parties under the European Convention of human Righs", *Boston College International & Comparative Law review*, vol. 27, no. 99, s.112.

kendi siyasal tercihi olarak nitelendirilebilir. Ülkelerin bu tercihleri de zaman içinde değişebilir[43].

Son olarak, 11 Eylülden sonra Dünya kamuoyunun terörizme karşı duyarlılığında görülen artışın da etkisiyle, Mayıs 2003'te ABD, Haziran 2003'te de Avrupa Birliği ETA'yı terör örgütleri listesine almıştır. Gerek AİHM'nin son dönemde benzer davalarda aldığı kararlar, gerekse uluslararası kamuoyunun terörizme karşı gösterdiği hassasiyet göz önünde bulundurulduğunda, AİHM'nin, HB-EH-*Batasuna*'nın kapatılmasını AİHS'ye aykırı bulmaması olasılığının yüksek olduğu söylenebilir.

OTURUM BAŞKANI : Sayın Esen'e teşekkür ediyoruz. Son söz, Yargıtay Cumhuriyet Savcısı Doç. Dr. İbrahim Şahbaz'da. Buyurun Sayın Şahbaz.

---

[43] İbid.

KISALTMALAR

ATC: Auto Tribunal Constitucional (İspanyol Anayasa Mahkemesi kararı, ilk inceleme)

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

EH: Euskal Herritarrok

HB: Herri Batasuna

İCK: İspanyol Ceza Kanunu

SMHUS: Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi

SPOY: Siyasal Partiler Organik Yasası

STS: Sentencia Tribunal Supremo (İspanyol Yargıtayı kararı)

STC: Sentencia Tribunal Constitucional (İspanyol Anayasa Mahkemesi kararı, esas)

UTÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERİN SINIRLANDIRILMASI

Doç. Dr. İbrahim ŞAHBAZ(*)

GİRİŞ

Bu çalışmada Türkiye'de Siyasi Parti Sınırlandırılması rejiminin geniş boyutuyla bir özeti verilmeye çalışılacaktır. Çünkü parti yasaklarıyla ilgili olarak ilk akla gelen husus parti kapatılmasıdır. Oysa partiler kapatılmadan da siyasi yaşamdaki etkinlikleri azaltılabilmektedir. Bu kimi kez Anayasa ve Yasadaki düzenlemelerden, kimi kez parti kuruçuları veya genel merkez yönetim organları yahut partinin diğer yönetim kademelerinde görev alanlardan, kimi kez de bizzat vatandaşlardan(üyelerden) kaynaklanan genel sorunlara dayalı olabilmektedir.

A - SİYASİ PARTİ KURMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Siyasal düşünce özgürlüğünün olduğu yerde parti özgürlüğünün de olması doğal bir akıştır. Çünkü siyasal düşünce özgürlüğünün varlığı, bu özgürlüğü kullanacak olanların toplu halde örgütlenebilme ve oluşturulacak bir program çerçevesinde bu özgürlüğün kullanılabilmesini de beraberinde getirir. Henüz siyasal partilerle ilgili düzenlemelerin olmadığı dönemlerde önce dernekler bu işlevi üslenmişler ve dernek özgürlüğünden yararlanılmak suretiyle siyasal parti özgürlüğü ortaya çıkmıştır. 1924 Anayasası döneminde siyasal partilerle ilgili özel bir yasa olmaması, ancak siyasal partilerin kuruluş ve faaliyetlerinin sürdürebilmeleri bunun göstergesidir. Daha sonraları dernek özgürlüğünden çıkılarak bağımsız bir örgütlenme ve mevzuatta yer alma söz konusu olmuştur. Bu şekilde örgütlenme

---

(*) Yargıtay Cumhuriyet Savcısı

dünyada olduğu gibi bizde de yenidir. Siyasal düşüncedeki gelişme ve olgunlaşma ister istemez siyasal düşüncenin iktidar olmasını ve bunun da siyasal partilerin oluşumunu getirdiği görülmektedir. Bu nedenle siyasal parti özgürlüğünün kaynağının siyasal düşünce özgürlüğü olduğu yönündeki görüşte isabet var[1]. Siyasal partilerin bağımsız örgütlenmeleriyle ilgili düzenlemelerin, özellikle uluslar arası mevzuatlarda halen bağımsız örgütlenme özgürlüğü şeklinde değil, ancak genel örgütlenme özgürlüğü içerisinde yer aldığı görülmektedir. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin "Dernek Kurma ve Toplantı Özgürlüğü" başlıklı 11 nci maddesinde siyasal partilerle ilgili açık bir düzenleme yer almamakla beraber[2], AİHM bu maddenin siyasal partilerin örgütlenme özgürlüklerini de içerdiğine karar vermiştir.

Parti özgürlüğü örgütlü grup özgürlüğü olarak, kuruluşta serbestlik, faaliyette serbestlik ve varlık güvencesi öğelerini içerir[3].

---

1 Sağlam, Fazıl: "Siyasi Parti Özgürlüğü", İnsan Hakları, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2000, s.195-215.

2 AİHS'nin "Dernek kurma ve toplantı özgürlüğü" başlıklı 11 nci maddesi şöyledir:

"1. Herkes asayişi bozmayan toplantılar yapmak, demek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir.

2. Bu hakların kullanılması, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla ve ancak yasayla sınırlanabilir. Bu madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler, kolluk mensupları veya devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında meşru sınırlamalar konmasına engel değildir".

3 Kaboğlu, İbrahim Ö.: Özgürlükler Hukuku(İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı), Afa Yayınları, 1999, s.269 vd.

Partilerin örgütsel faaliyetlerinin gerçekleştirmede eylem özgürlükleri, başta seçim kampanyaları olmak üzere, görüşlerinin yayılması ve taraftar toplama bakımından büyük öneme sahiptir. Aynı zamanda belli görüşe sahip bireylerin, izne tabii olmaksızın örgütlenebilmeleri ve siyasal parti kurabilmeleri, partilerin varoluş güvencelerinin önkoşuludur.

Partiler, kendilerini kuran kişilerden ayrı, bir tüzel kişi olarak hukuken koruma altındalar.

Partilerin kuruluşlarındaki serbestlik ilkesi gereği yasal sınırlar içerisinde, amaçlarına ulaşabilmek için değişik faaliyetlerde bulunmaları da varoluş nedenleri arasındadır.

1982 Anayasası, 1961 Anayasasında olduğu gibi, partilerin serbest kuruluşları ilkesi ile üyelik özgürlüğünü benimsemiştir.

Anayasamıza göre vatandaşların Siyasal Parti kurma özgürlükleri vardır. Anayasa bunu, siyasal partiler "demokratik siyasal hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır"(m.68/2);"Vatandaşlar, siyasî parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir"(m.68/1) şeklinde düzenlemiştir. Anayasadaki bu düzenleme, oy verme hakkının çağdaş demokrasilerde kural olarak siyasal partiler aracılığı ile kullanılmasına uygundur. Çünkü iktidara gelmek amacıyla kurulan siyasal partiler, gerek siyasal oyunun ve gerekse bu oyunu yürütecek olanların belirlenmesinde önemli bir işleve sahiptir.

Siyasal parti kurma özgürlüğü bakımından kimi sınırlamalar getirilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin "Yabancıların siyasal etkinliklerinin kısıtlanması" başlıklı 16 ncı maddesindeki düzenlemeye

göre, bu Sözleşmenin "10[4], 1[5] ve 14[6]. maddelerin hiçbir hükmü, Yüksek Akit Tarafların yabancıların siyasal etkinliklerini sınırlamalarına engel sayılmaz".

---

[4] **AİHS'nin "İfade özgürlüğü" başlıklı 10 ncu maddesindeki düzenlemeye göre,**

"1 Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek özgürlüğünü de içerir. Bu Madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.

2 Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir".

[5] AİHS'nin **"Dernek kurma ve toplantı özgürlüğü" başlıklı 11 nci maddesindeki düzenlemeye göre,**

"1 Herkes asayişi bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir.

2 Bu hakların kullanılması, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla ve ancak yasayla sınırlanabilir. Bu Madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler, kolluk mensupları veya devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında meşru sınırlamalar konmasına engel değildir".

[6] AİHS'nin **"Ayırımcılık yasağı" başlıklı 14 ncü maddesindeki düzenlemeye göre,**

"Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir

Anayasamız Siyasal Parti kurma özgürlüğünü sadece vatandaşlara tanımıştır. Her ne kadar Anayasamızda yabancıların temel hak ve özgürlüklerden yararlanabilmelerine olanak tanıyıcı düzenleme mevcut olmakla beraber, Anayasa, Siyasal Parti kurma özgürlüğü bakımından yabancılara yasak getirmekle bir istisnaya yer vermiştir. Çünkü Anayasa, "Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir"(m.16) derken, ayrım yapmaksızın yasamaya bir takdir yetkisi tanımıştır. Ancak Anayasa bir diğer maddesindeki(m.68/1) "Vatandaşlar, siyasî parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir" şeklindeki düzenlemesiyle, siyasal partiler konusunda yasamaya takdir alanı da bırakmamıştır. Zaten siyasal faaliyet konusunda ülkelerin geniş takdir yetkileri uluslar arası camia tarafından da kabul edilmektedir.

Sadece vatandaşlara tanınan parti kurma ve faaliyette bulunma özgürlüğü belli bir **yaşla** da sınırlandırılmıştır: "Parti üyesi olabilmek için on sekiz yaşını doldurmuş olmak gerekir"(m.68/1).

Anayasamız vatandaşların parti kurma ve faaliyetleri bakımından "serbestlik ilkesini" benimsemiştir. Anayasa bunu, "Siyasî partiler önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler" biçiminde düzenlemiştir(m.68/3).

2820 sayılı Siyasi Partiler Yasasının "Siyasi partilerin vazgeçilmezliği ve niteliği„ başlıklı 4 ncü maddesindeki düzenlemeye göre,

---

azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayırımcılık yapılmadan sağlanır".

"Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı olarak çalışırlar.

Siyasi partilerin kuruluşu, organlarının seçimi, işleyişi, faaliyetleri ve kararları Anayasada nitelikleri belirtilen demokrasi esaslarına aykırı olamaz"(2820,m.4).

«Her Türk vatandaşı, kanunda ve parti tüzüğünde gösterilen şartlara ve usullere göre siyasi partilere üye olma ve dilediği anda üyelikten çekilme hakkına sahiptir.

Kimse, aynı zamanda birden fazla siyasi partinin üyesi olamaz, aksi halde üyelik sıfatı bu siyasi partilerin hepsinde birden sona ermiş sayılır.

Kimse, bir partinin birden fazla teşkilat birimine üye kaydolamaz, aksi halde son kayıt tarihinden önce yapılmış olan üyelik kayıtları geçersizdir »(2820,m.6).

Yasanın "Siyasi parti kurma hakkı » başlıklı 5 nci maddesine göre,

«Vatandaşlar siyasi parti kurma hakkına sahiptirler.

Siyasi partiler, Anayasa ve kanunlar çerçevesinde, önceden izin almaksızın serbestçe kurulurlar"(2820,m.5).

Yasaya göre partilerin kuruluşlarında izin veya ön kontrol sistemi yoktur. Yine yasaya göre(2820,m.8), Siyasî partiler, partiye üye olma yeterliğine(yani onsekiz yaşını doldurmuş olma) sahip en az otuz Türk vatandaşı tarafından kurulur. Siyasal partilerin tüzel kişilik kazanabilmeleri için yasada belirtilen bildiri ve belgelerin İçişleri Bakanlığına verilmiş olması gerekir. Bu bildiride, kurulacak siyasal

partinin adı, genel merkez adresi, kurucuların adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, öğrenim durumları, meslek veya sanatlarıyla ikametgahlarının belirtilmesi ve bu bildirinin bütün parti kurucuları tarafından imzalanması ve bildiriye beşer adet olmak üzere kurucuların nüfus kayıt örnekleri, adli sicil belgeleri ve kurucuların ayrı ayrı düzenledikleri siyaşal parti kurucusu olabilme şartlarını taşıdıklarını belirten imzalı beyannameler ile kurucular tarafından imzalanmış parti tüzüğü ve programının eklenmesi şarttır. Bu bilgi ve belgelerin alındığı anda, İçişleri Bakanlığınca kuruculara bir alındı belgesi verilir. İçişleri Bakanlığı, kuruluş bildirisi ve alındı belgesinin onaylı birer örnekleri ile bildiri eklerinin birer takımını üç gün içerisinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı ile Anayasa Mahkemesine gönderir. Dolayısıyla parti İçişleri Bakanlığına yasanın aradığı belgeleri sunduğu andan itibaren kurulmuş ve tüzel kişilik kazanmış olur. Partinin tüzük ve programı anayasa ve yasalara aykırı olsa da parti kurulmamış sayılamaz. Dolayısıyla siyasal partinin tüzük ve programı anayasa ve yasaya aykırı olsa bile, tüzel kişilik kazanmış olur. Ancak tüzük ve programla ilgili sorunların çözümlenmesi gündeme getirilebilir.

Yani kuruluştan sonra partinin tüzel kişiliğinin sona erebilmesi için ya **Anayasa Mahkemesine** açılacak bir kapatma davası ile temelli **kapatılmasına karar verilmesi**, ya yasada belirtilen kurallara uygun olarak bir **başka partiyle birleşmesi** ya kendi **kendini feshetmesi(kapanma)** veya **acz haline** düştüğünün Anayasa Mahkemesince tespit edilmiş olması gerekir.

Bu hallerin dışında Türkiye'de bir partinin tüzel kişiliği, açıkça anayasa ve yasalara aykırı tüzük-program ve faaliyeti olsa da, hukuken son bulamaz.

Bu nedenle partilerin kuruluşlarında ve tüzel kişilik kazanmalarında tam bir özgürlükten söz edilebilir.

Buna karşılık, partilerin kuruluştan sonraki aşamalarda bu kadar özgür olduklarını söylemek güçtür. Bunların neler olduklarını aşağıda açıklayacağım[7].

B - SİYASİ PARTİLERİN ANAYASA MAHKEMESİ KARARIYLA KAPATILMALARI

Anayasa koyucu siyasal partilere kuruluş ve faaliyette serbestlik ilkesini kabul ederken, partileri tamamen özgür de bırakmamıştır.

Anayasanın "Siyasî partilerin uyacakları esaslar" başlıklı 69 ncu maddesindeki düzenlemeye göre, "Siyasî partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir"[8](Anayasa, m.69/1).

---

7 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasasının 9 ncu maddesinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının partilerin kuruluşlarını denetlemesi söz konusuydu. Yasa koyucu bu hükmü yürürlükten kaldırmıştır(12/8/1999 - 4445/25 md).

8 Maddenin ilk şekli dokuz fıkra idi. 1995 değişikliği ile (4121/7) madde on fıkraya çıkarıldı, üçüncü fıkra hariç tüm fıkralarda değişiklik gerçekleştirildi.

Maddenin ilk düzenlemesi şöyleydi:

"Siyasî partiler, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamazlar; Anayasanın 14 üncü maddesindeki sınırlamalar dışına çıkamazlar; çıkanlar temelli kapatılır.

Siyasî partiler, kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek amacıyla dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları ile siyasî ilişki ve işbirliği içinde bulunamazlar. Bunlardan maddî yardım alamazlar.

Siyasî partilerin parti içi çalışmaları ve kararları, demokrasi esaslarına aykırı olamaz.

Siyasî partilerin malî denetimi Anayasa Mahkemesince yapılır.

Cumhuriyet Başsavcılığı, kurulan partilerin tüzük ve programlarının ve kurucularının hukukî durumlarının Anayasa ve kanun hükümlerine uygunluğunu, kuruluşlarını takiben ve öncelikle denetler; faaliyetlerini de takip eder.

Siyasî partilerin kapatılması, Cumhuriyet Başsavcılığının açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesince karara bağlanır.

Temelli kapatılan siyasî partilerin kurucuları ile har kademedeki yöneticileri; yeni bir siyasî partinin kurucusu, yöneticisi ve denetçisi olamayacakları gibi, kapatılmış bir siyasî partinin mensuplarının üye çoğunluğunu teşkil edeceği yeni bir siyasî parti de kurulamaz.

Siyasî partiler, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, yabancı ülkedeki dernek ve gruplardan herhangi bir suretle aynî ve nakdî yardım alamazlar, bunlardan emir alamazlar ve bunların Türkiye'nin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü aleyhindeki karar ve faaliyetlerine katılamazlar. Bu fıkra hükümlerine aykırı hareket eden siyasî partiler de temelli kapatılır.

Siyasî partilerin kuruluş ve faaliyetleri, denetleme ve kapatılmaları yukarıdaki esaslar dairesinde kanunla düzenlenir".

Madde 1995 değişikliği üzerine şu şekli aldı(23.7.1995 - 4121/7 md.) :

"Siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.

Siyasi partiler, ticari faaliyetlere girişemezler.

Siyasi partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir.

Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesince siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesi, bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştay'dan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir.

Siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır.

Bir siyasi partinin tüzüğü ve programının 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir.

Bir siyasi partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir.

Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz.

Bir siyasi partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmi Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamazlar.

Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alan siyasi partiler temelli olarak kapatılır.

Siyasi partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenme ve kapatılmaları ile siyasi partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir".

1995 değişikliğ üzerine bu şekle dönüştürülen 69 ncu maddede 2001 yılında gerçekleştirilen değişikliklerle(4709/25) son şekliyle madde onbir fıkra haline geldiği gibi, fıkralara kimi ekler de yapıldı. 2001 değişikliği ile sadece 6 ncı fıkraya bir cümle, altıncı fıkradan sonra gelmek üzere bir fıkra eklenmiş ve son fıkra yeniden düzenlenmiştir. Buna göre altıncı fıkraya eklenen ikinci cümle "Bir siyasî parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır" biçimindedir. Altıncı fıkradan sonra gelmek üzere eklenen ve bugün yedinci fıkra olarak nitelenen fıkra ise "Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir" biçiminde olup; değişik son fıkra ise " Siyasî partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenmeleri, kapatılmaları ya da Devlet yardımından

"Siyasî partiler, ticarî faaliyetlere girişemezler"(Anayasa, m.69/2).

"Siyasî partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesince siyasî partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesi, bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştay'dan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir"(Anayasa, m.69/3).

"Siyasî partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır"(Anayasa, m.69/4).

"Bir siyasî partinin tüzüğü ve programının 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir"(Anayasa, m.69/5).

"Bir siyasî partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir. (Ek cümle: 3.10.2001-4709/25 md.) Bir siyasî parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya

---

kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları ile siyasî partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir" biçimine dönüştürülmüştür.

yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır"(Anayasa, m.69/6).

"(Ek: 3.10.2001-4709/25 md.) Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir"(Anayasa, m.69/7).

"Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz"(Anayasa, m.69/8).

"Bir siyasî partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamazlar"(Anayasa, m.69/9).

"Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzelkişilerden maddî yardım alan siyasî partiler temelli olarak kapatılır"(Anayasa, m.69/10).

"(Değişik: 3.10.2001-4709/25 md.) Siyasî partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenmeleri, kapatılmaları ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları ile siyasî partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir"(Anayasa, m.69/11).

Anayasamızdaki düzenlemeye göre Siyasal Partiler, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır(m.68/2). Böyle olunca partilerin kuruluşlarında serbestlik ilkesinin yer alması gerekir. Anayasa bunu, "Siyasî partiler önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler"(m.68/3) şeklinde düzenlemiştir. Siyasal Partilerin serbestçe kuruluşlarını kabul eden Anayasa, partilerin kuruluşları ile ilgili olarak da kimi hususlara yer vermiştir.

Anayasaya göre, "Vatandaşlar, siyasî parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir"(m.68/I).

4445 sayılı Yasayla değişik 2820 sayılı Yasanın 101 nci maddesine göre, "Anayasadaki yasalara aykırılık halinde partilerin kapatılması" başlığı altında şu şekildedir:

"Anayasa Mahkemesince bir siyasi parti hakkında kapatma kararı;

a) Bir siyasi partinin tüzük ve programının Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet eğemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine aykırı olması, sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlaması, suç işlenmesini teşvik etmesi,

b) Bir siyasi partinin, Anayasanın 68 inci maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı eylemlerin işlendiği odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespiti,

c) Bir siyasi partinin, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alması,

Hallerinde verilir.

(Ek:26/3/2002-4748/4 md.) Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkranın (a) ve (b) bentlerinde sayılan hallerde temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin almakta olduğu son yıllık Devlet yardımı miktarının yarısından az olmamak kaydıyla, bu yardımdan kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına, yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın Hazineye iadesine karar verebilir„(2820, m.101).

Yasanın "*Cumhuriyet Başsavcılığının isteklerine uyulmaması halinde yapılacak işlem" başlıklı* ***102 nci maddesine göre,*** "(Birinci fıkra değişik:26/3/2002-4748/4 md.) Siyasî partilerin faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının istediği bilgi ve belgeleri bildirilen süre içinde vermeyen siyasî partiye Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından ikinci bir yazı tebliğ olunur. Bu yazıda, bildirilen süre içinde cevap verilmediği ve istek yerine getirilmediği takdirde o siyasî partinin kapatılması ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açılabileceği de belirtilir. Bu tebliğde bildirilecek süre içinde yine istek yerine getirilmez veya cevap verilmezse Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasî partinin (...)[9] Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesinde re`sen dava açabilir. (Ek cümle: 2/1/2003-4778/11 md.) Siyasi parti,

---

[9] Bu arada geçen, "kapatılması ya da" ibareleri, 2/1/2003 tarihli ve 4778 sayılı Yasayla metinden çıkarılmıştır.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının bu istemlerine karşı Anayasa Mahkemesine itiraz edebilir.

(Ek:12/8/1999-4445/17 md.) Parti büyük kongresi, merkez karar ve yönetim kurulu veya bu kurulun iki ayrı kurul olarak oluşturulduğu haller, Türkiye Büyük Millet Meclisi grup yönetim kurulu, Türkiye Büyük Millet Meclisi grup genel kurulu, parti genel başkanı dışında kalan parti organı, mercii veya kurulu tarafından Anayasanın 68 inci maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan hükümlere aykırı fiilin işlenmesi halinde, fiilin işlendiği tarihten başlayarak iki yıl geçmemiş ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı söz konusu organ, mercii veya kurulun işten el çektirilmesini yazı ile o partiden ister. Parti üyeleri 68 inci maddenin dördüncü fıkra hükümlerine aykırı fiil ve konuşmalarından dolayı hüküm giyerler ise Cumhuriyet Başsavcılığı bu üyelerin partiden kesin olarak çıkarılmasını o partiden ister[10].

(Değişik:26/3/2002-4748/4 md.) Siyasî parti, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde istem yazısında belirtilen hususu yerine getirmediği takdirde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesinde o siyasî partinin (...)[11] Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen iddianamenin tebliğinden itibaren otuz gün içinde ilgili siyasî parti tarafından söz konusu parti organı, merci veya kurulun işten el çektirilmesi ve parti üyesi veya üyelerin partiden

---

[10] Bu fıkrada geçen "Cumhuriyet Başsavcılığı" ibaresi, 26/3/2002 tarih ve 4748 sayılı Kanunun 4 üncü maddesiyle "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı" olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

[11] Bu arada geçen, "kapatılması ya da" ibareleri, 2/1/2003 tarihli ve 4778 sayılı Yasayla metinden çıkarılmıştır.

kesin olarak çıkarılmaları halinde, o partinin (...) Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için açılan dava düşer. Aksi takdirde Anayasa Mahkemesi, dosya üzerinde inceleme yaparak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının ve siyasî parti temsilcilerinin sözlü açıklamalarını, gerekli gördüğü hallerde diğer ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları da dinlemek suretiyle açılmış bulunan davayı karara bağlar"(2820, m.102).

Yasanın *"Diğer sebeplerle başvuru" başlıklı 104 ncü maddesine göre, "*(Değişik birinci fıkra:12/8/1999-4445/19 md.) Bir siyasi partinin bu Kanunun 101 inci maddesi dışında kalan emredici hükümleriyle diğer kanunların siyasi partilerle ilgili emredici hükümlerine aykırılık halinde bulunması sebebiyle o parti aleyhine Anayasa Mahkemesine, Cumhuriyet Başsavcılığınca re`sen yazı ile başvurulur.

(Değişik: 2/1/2003-4778/12 md.) Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükümlere aykırılık görürse bu aykırılığın giderilmesi için ilgili siyasî parti hakkında ihtar kararı verir. Bu yazının tebliği tarihinden itibaren altı ay içinde aykırılık giderilmediği takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesine re'sen dava açabilir"(2820, m.104) [12].

---

[12] 2820 sayılı Yasanın 104 ncü maddesinin değişiklik öncesi düzenlemesi,

"Bir siyasi partinin, bu Kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeler hükümleri dışında kalan emredici hükümleriyle diğer kanunların siyasi partilerle ilgili emredici hükümlerine aykırılık halinde bulunması sebebiyle, o parti aleyhine Anayasa Mahkemesine Cumhuriyet Başsavcılığınca resen yazı ile başvurulur.

Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükümlere aykırılık görürse bu aykırılığın giderilmesi için ilgili siyasi parti hakkında ihtar kararı verir. Bu karar, o siyasi

Yasa koyucu ilgililer hakkında cezai hükümler de öngörmüştür. Yasanın "Cumhuriyet Başsavcılığına ve Anayasa Mahkemesine gerekli bilgilerin verilmemesi" başlıklı 111 nci maddesine göre,

"Siyasi partilerin:

a) Cumhuriyet Başsavcılığınca tutulacak siciller için istenen bilgi ve belgeleri vermeyen veya 102 nci madde hükümlerine aykırı hareket eden sorumluları hakkında, üç aydan altı aya kadar hafif hapis ve onbeş milyon liradan otuz milyon liraya kadar hafif para cezası,

b) 74 üncü madde hükümlerine aykırı hareket eden sorumluları hakkında, üç aydan altı aya kadar hafif hapis ve onbeş milyon liradan otuz milyon liraya kadar hafif para cezası,

c) 75 inci madde gereğince yapılan inceleme ve araştırmaları engelleyen sorumluları ile aynı madde gereğince istenen bilgileri vermeyen sorumluları hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis ve altmış milyon liradan az olmamak üzere ağır para cezası,

d) (Ek: 2/1/2003-4778/13 md.) 104 üncü maddeye göre verilen ihtar kararının gereğini yerine getirmeyerek partiyi Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakan sorumlular ile Devlet yardımından faydalanmayan siyasî

---

parti genel başkanlığına yazılı olarak bildirilir. Bu yazının tebliği tarihinden itibaren altı ay içinde aykırılık giderilmediği takdirde, Cumhuriyet Başsavcısı Anayasa Mahkemesine bu siyasi partinin kapatılması için resen dava açar" şeklindeydi.

partilerin sorumluları hakkında üç aydan altı aya kadar hafif hapis cezası,

Verilir.

Tekerrür halinde, bu cezalar yarı nispette artırılarak hükmolunur".

Siyasal Partilerin ekonomik sıkıntı yaşamaması ve faaliyetlerini rahatça yürütebilmesi için bağış, kredi, borç alma ve borç vermesi konularını da düzenleyen yasa koyucu, bu konuda şu hususlara yer vermiştir:

"Bu Kanunun hükümlerine aykırı olarak bağışta bulunan kimse ve bağışı kabul eden parti sorumlusu, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak kredi veya borç veren veya alanlar ile krediyi veya borcu alan veya veren parti sorumlusu hakkında da yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır.

Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, Türk uyruklu olmayan gerçek ve tüzel kişilerden yardım veya bağış kabul eden parti sorumlusu veya aday veya aday adayı bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır"(2820, m.116).

Görüldüğü gibi Anayasa, partinin kapatılmasını düzenlerken yasa koyucu bu tür alış verişlerde bulunan parti yetkililerinin şahsi sorumluluklarına da yer vermiştir. Çünkü partiye gönül vermiş kimseleri de göz önünde tutan yasa koyucu, partinin tüzel kişiliğine son verilmesiyle yetinmeyip, ilgililerin de sorumlu tutulmalarını düzenlemiştir.

Anayasamız siyasal partilerin kapatılması ile ilgili olarak 69 ncu maddesinin 5, 6 ve 10 ncu fıkralarında yer alan üç nedene yer vermiştir. Şimdi bunları sırasıyla ele alalım.

I - PARTİ KAPATMA DAVASININ AÇILMASI

Parti kapatma davası kural olarak Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından açılabilir. Anayasadaki düzenlemeye göre, "Siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı ava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır"(m.69/4). Konuyla ilgili düzenleme getiren yasadaki düzenlemeye göre ise,

"Anayasada yazılı nedenlerle Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından bir siyasî partinin kapatılması davasının açılması;

a) Re'sen,

b) Bakanlar Kurulu kararı üzerine Adalet Bakanının istemiyle,

c) Bir siyasî partinin istemi üzerine,

Olur.

Ancak, bir siyasi partinin Cumhuriyet Başsavcılığından dava açılmasını isteyebilmesi için, bu partinin son milletvekili genel seçimlerine katılmış olması, Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunması, ilk büyük kongresini yapmış olması, partinin merkez karar ve yönetim kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile dava açılmasının istenmesi yolunda karar alınmış bulunması ve istemin parti adına parti genel başkanı tarafından Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı olarak yapılmış olması gerekir.

Cumhuriyet Başsavcılığı, Adalet Bakanının veya partinin yazılı isteminde yeterli delil bulunduğu kanısına varırsa davayı açar. Yeterli delil bulunmadığı kanısına varırsa dava açmayacağını istemde bulunan Adalet Bakanına veya siyasi parti genel başkanlığına yazı ile bildirir.

Adalet Bakanının veya siyasi partinin, cumhuriyet Başsavcılığının bildirimi üzerine, bu bildirimin tebliği tarihinden başlayarak otuz gün içinde Siyasi Partilerle İlgili Yasakları İnceleme Kuruluna yazı ile itirazda bulunma hakkı vardır.

Kurul, itirazı ivedilikle en geç otuz gün içinde inceler; itirazı haklı görmezse dava açılmaz; haklı görürse, Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesine dava açmakla yükümlüdür.

Bu maddenin birinci fıkrasının (b) ve (c) bentlerinde yer alan hükümler milletvekili genel seçimiyle, bu seçimin yenilenmesine veya milletvekili ara seçimlerine dair verilen kararın Resmi Gazetede yayımlandığı tarihten başlayarak oy verme gününün ertesi gününe kadar geçecek süre içinde uygulanamaz"(2820, m.100).

2 - TÜZÜK VE PROĞRAMLARI NEDENİYLE KAPATILMALARI

Anayasamız partilerin tüzük ve programlarında da kimi özellikler aramaktadır.

Anayasanın 68 nci maddesinin 4 ncü fıkrasına göre, "Siyasî partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü

veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez".

Buna aykırı hareket eden partiler hakkındaki yaptırımı düzenleyen Anayasanın 69 ncu maddesinin 5 nci fıkrasında, "Bir siyasî partinin tüzüğü ve programının 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir" düzenlemesi mevcuttur.

Görülüyor ki bu düzenleme siyasal partinin herhangi bir faaliyetine bakılmaksızın sırf tüzük ve programına bakılarak partinin kapatılmasını öngörmektedir. Maddenin Danışma Meclisi gerekçesinde, "siyasi partilerin kuruluşunda tüzük ve programlarının uyacağı esasları Anayasada belirtmek uygun görülmüştür. Kuruluşta siyasi partilerin tüzüklerinin ve programlarının uyacağı esaslar 77 inci maddenin 4 üncü fıkrasında gösterilmiştir" denmiştir[13].

Siyasal partiler kurulduktan sonra Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca tüzük ve programları incelenmektedir. Bu husus Anayasada açıkça yer almamakla beraber, Anayasada tüzük ve programa dayalı parti kapatılmasına yer verilmesi ve partinin kapatılması davası açma yetkisinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına verilmesi, bu denetimin Başsavcılıkça yapılacağını göstermektedir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının görevleri arasında bu konu da yer almaktadır. 2797 sayılı Yargıtay Yasasının 27/1-4 ncü maddesindeki düzenlemeye göre Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, "Bizzat veya Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısı, Cumhuriyet Başsavcı yardımcıları marifetiyle siyasi partilerin tüzük ve

---

13 Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu madde numarasını 68 olarak değiştirmiştir.

programlarını ve kurucularının hukuki durumlarının Anayasa ve kanun hükümlerine uygunluğunu, kuruluşlarını takiben ve öncelikle denetlemek, faaliyetlerini takip etmek, gerektiğinde siyasi parti, siyasi parti üyesi veya kuruluşu hakkında mahallinde denetleme, inceleme ve soruşturma yapmak, yaptırmak" olarak belirtilmiştir.

Bu nedenle Başsavcılık tarafından, Anayasanın 68/4 ncü maddesinin emredici hüküm gereği partinin tüzük ve programının Anayasa ve yasaya uygun olup olmadığı incelenir[14].

Anayasa ve yasadaki bu düzenlemeler gösteriyor ki, Başsavcılık siyasal partinin tüzük ve programının yanında, eylemlerini de takip edecektir. Anayasa koyucu bu yetkilerin kullanımına bağlı olarak partinin kapatılması ile ilgili hususları açık biçimde düzenlemiştir.

Anayasa koyucu siyasal partilerin kapatılmasında sırf eylem veya yabancıdan yardım almayı değil, partinin tüzük ve programı açıkça 68/4 ncü maddeye aykırı ise, eylemlerinin de haydi haydi gerçekleşeceği karinesinden hareket etmiştir. Bu itibarla tüzük ve programı Anayasanın 68/4 ncü maddesine aykırı olan bir parti

---

[14] *2820 sayılı Yasanın* 12.8.1999 ve 4445 sayılı Yasanın 25 nci maddesiyle yürürlükten kaldırılan "Cumhuriyet Başsavcılığının partilerin kuruluşunu denetlemesi" başlıklı 9 ncu maddesinde, *"Cumhuriyet Başsavcılığı kurulan partilerin tüzük ve programlarının ve kurucuların hukuki durumlarının Anayasa ve kanun hükümlerine uygunluğunu ve belgelerinin tamam olup olmadığını, kuruluşlarını takiben öncelikle ve ivedilikle inceler. Tespit ettiği noksanlıkların giderilmesini, lüzum göreceği ek bilgi ve belgelerin gönderilmesini yazıyla ister. Bu yazının tebliği tarihinden başlayarak otuz gün içinde noksanlık giderilmediği veya istenen ek bilgi ve belgeler gönderilmediği takdirde, siyasi partilerin kapatılmasına dair hükümler uygulanır" düzenlemesi yer almaktaydı.*

hakkında ihtar kurumunun işletilmesine(2820, m.104) ve tüzük ve programın değiştirilmesini istemeye gerek olmadan, doğrudan doğruya Anayasa mahkemesinde dava açılması mümkündür. Çünkü Anayasa ve Yasa koyucu burada, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının Anayasa Mahkemesinden ihtar isteminde bulunması yerine, parti tüzük ve programının Anayasanın 68/4 ncü maddesine aykırı olduğu kanısında ise konuyu partiyle hiç muhatap olmaksızın Anayasa Mahkemesinin önüne götürmesini amaçlamıştır.

Zira Anayasa bu konuda ilgili partiden Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının tüzük ve programının değiştirilmesini isteme ve bunun verilen süre içerisinde gerçekleştirilmemesi halinde partinin kapatılması için dava açılabileceği şeklinde bir düzenlemeye sahip değildir. Yasada da buna ilişkin bir düzenleme olmadığı gibi, tam tersine 2820 sayılı Yasanın ihtar kurumu ile ilgili 104 ncü maddesinde farklı düzenleme var. Yasanın 104 ncü maddesinde gerçekleştirilen ve ihtara yoluyla parti kapatılmasını sona erdiren düzenleme ile ihtar yoluyla parti kapatılmasına son verilmiştir. Kaldı ki ihtar kararının gereğinin ilgili parti tarafından yerine getirilmemesi halinde Anayasanın parti kapatmayla ilgili maddesindeki davalar değil, 2820 sayılı Yasanın 104 ncü maddesindeki yaptırımlar uygulanacağından, tüzük ve programın Anayasanın 68 nci maddesinin 4 ncü fıkrasında yer alan ilkelere aykırı olması halinde, Anayasanın 69 ncu maddesinin 6 nci fıkrası gereğince partinin kapatılması davasının açılması gerekir. Yani parti tüzük ve programında Anayasanın 68 nci maddesinin 4 ncü fıkrasında yer alan hususların dışındaki nedenlerle parti hakkında ihtar talebinde bulunulabilirken, 68/4 ncü maddede yer alan ilkelere aykırılık halinde artık partinin kapatılması davasının açılması gerekir. Ancak böyle önemli sonuçları olan bir davanın açılabilmesi için, parti tüzük ve programında yer alan ve Anayasanın 68 nci maddesinin 4 ncü

fıkrasındaki ilkelere aykırılığın yorum ve kuşkuya yer bırakmayacak kadar açık olması, aksi takdirde ihtar kurumunun işletilmesi gerekir. Eğer partinin sadece tüzük ve programına dayalı olarak kapatılması davası açılır ve Anayasa Mahkemesince reddedilirse, ikinci seçenek olarak aynı nedenle bu kez de ihtar başvurusunda bulunulamaması gerekir.

Yani yasa koyucu(m.104), Anayasanın 68/4 ncü maddesinde sayılan nedenler dışında kalan Anayasa ve Yasaya aykırılıklarla ilgili olarak tüzük hükümlerinin değiştirilmesine ilişkin istemlerin gereğinin yapılmaması halinde partiye ihtar verilmesini öngörmüştür. Buna karşılık Anayasanın 68/4 ncü maddesinde belirtilen (Siyasî partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine,'demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez) hükümlere aykırılık varsa, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı kapatma davası açmak zorundadır(m.69/5).

Yani Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından bir partinin tüzük ve programı Anayasanın 68 nci maddesinin 4 ncü fıkrasına aykırı görülmezse, yasanın 104 ncü maddesinde belirtilen diğer nedenler gibi, yasaya aykırılıktan bahisle ihtar kurumu işletilebilecektir.

Sanırım 68/4 ncü maddenin hassasiyet gösterdiği hususlara açık aykırılık hallerinde bu nedene dayalı parti kapatma davası

açılabilir(m.69/5). Yasa koyucu da Anayasanın 68/4 ncü maddesini aynen düzenlemiştir[15].

Ayrıca 2820 sayılı Yasanın 104 ncü maddesinde gerçekleştirilen değişiklik üzerine, ihtar kurumu ile parti kapatma davasının açılması ve parti kapatma kararı verilmesi sona erdiğinden, yerinde olarak, konuya ilişkin düzenleme içeren Yasanın 102 nci maddesinin 1 nci ve 3 ncü fıkralarındaki "kapatılması" sözcükleri metinden çıkarılmıştır (26/3/2002-4748/4 md).

3 - PARTİLERİN FAALİYETLERİ NEDENİYLE KAPATILMALARI

Siyasal partinin tüzük ve programını kapatma nedeni olarak kabul eden Anayasa(m.69/5), kimi faaliyetlerini de kapatma nedenleri arasında kabul etmiştir. Anayasanın 69 ncu maddesinin 6 ncı fıkrasındaki düzenlemeye göre, "Bir siyasî partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir. **(Ek cümle: 3.10.2001-4709/25 md.)** Bir siyasî parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup

---

[15] 2820 sayılı Yasanın 101/1-a maddesindeki düzenlemeye göre, "Bir siyasi partinin tüzük ve programının Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet eğemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine aykırı olması, sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlaması, suç işlenmesini teşvik etmesi".

genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır"[16].

Görüldüğü gibi, bir siyasal partinin Anayasanın 68 nci maddesinin 4 ncü fıkrasında sayılan hususlara aykırı tüzük ve programı yanında, aynı hususlarla ilgili eylemlerden dolayı kapatılması da mümkündür. Bu eylemlerin dışında kalan eylemler, Anayasanın 69 ncu maddesinin 6 ncı fıkrası gereğince bir kapatma nedeni değildir. Burada belirtilen nedenlere dayalı olarak partinin kapatılabilmesi için, bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin, önce Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca belirlenmesi ve açılacak kapatma davası üzerine de Anayasa Mahkemesince böyle kabulü gerekir[17].

"Odak" olmanın koşullarının ne olduğunu belirten Anayasa, odak olmadan söz edilebilmesi için, söz konusu fiillerin, "o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde" işlenmiş olması gerekir.

---

[16] Değişiklik öncesi fıkra, "Bir siyasi partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir" şeklindeydi.

[17] Odak haline gelme ile ilgili olarak bkz. Öden, Merih: Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemleri Nedeniyle Kapatılmaları, Yetkin Yayınları, Ankara 2003, s.130 vd.

Yasa koyucu 103 ncü maddesinde Anayasadaki bu düzenlemeye paralel bir düzenlemeye yer vermiştir. Yasanın 103 ncü maddesinde "B*ir siyasi partinin yasak eylemlere odak olması hali" başlığı altında,*

"Bir siyasi partinin Anayasanın 68 inci maddesinin dördüncü fıkrası hükmüne aykırı eylemlerin odak halini oluşturup oluşturmadığı hususu Anayasa Mahkemesince belirlenir.

Bir siyasî parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır" düzenlemesi yer almaktadır.

"Odak" olmanın gerçekleşmiş olup olmadığının tespiti tekeli Anayasa Mahkemesine aittir. Bu nedenle, Anayasanın 68/4 ncü maddesinde belirtilen nedenlerden bir veya birkaçına aykırılıkla ilgili olarak cezai yaptırım öngören yasa kuralları ile ilgili olarak adli yargı organlarında açılan ve beraatle sonuçlanan davalar, Anayasa Mahkemesinin odak olmayı tespit etmesinde önemli değildir.

Kuşkusuz adli yargı organlarınca söz konusu fiillerden mahkumiyet kararı verilmesi Anayasa Mahkemesinin odak olmayı tespit etmesinde dikkate alınır; ancak adli yargının mahkumiyet kararları bu konuda Anayasa Mahkemesini bağlayıcı değildir. Aynı biçimde, adli yargı organlarının beraat kararları da bu konuda Anayasa Mahkemesini bağlayıcı olamaz. Anayasa Mahkemesi "odak"

olmanın gerçekleşip gerçekleşmediğini mevcut delillere göre serbestçe takdir eder.

4 - YABANCILARDAN YARDIM ALMALARI NEDENİYLE KAPATILMALARI

Anayasaya göre,"Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzelkişilerden maddî yardım alan siyasî partiler temelli olarak kapatılır"(m.69/10).

Anayasa koyucu yabancılılık unsuruna verdiği önem nedeniyle partilere devlet yardımını öngörürken(m.68/son), yabancı paraların partilere akışını önlemek istemiştir.

Aşağıda ele alacağım ihtara dayalı parti kapatması(2820, m.104) ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının istediği bilgileri belirtilen süre içerisinde vermeyen partilerin kapatılacaklarına ilişkin Yasa maddesinin(2820, m.102) sonradan değiştirilmesi üzerine, partilerin kapatılması dışında kalan yaptırımlar öngörülmüştür.

Yasanın *"Cumhuriyet Başsavcılığının isteklerine uyulmaması halinde yapılacak işlem" başlıklı 102 nci maddesindeki düzenlemeye göre,*

"Siyasî partilerin faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının istediği bilgi ve belgeleri bildirilen süre içinde vermeyen siyasî partiye Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından ikinci bir yazı tebliğ olunur. Bu yazıda, bildirilen süre içinde cevap verilmediği ve istek yerine getirilmediği takdirde o siyasî partinin kapatılması ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açılabileceği de belirtilir. Bu tebliğde bildirilecek süre içinde yine istek yerine getirilmez veya cevap

verilmezse Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasî partinin (...)[18] Devlet yardımından **kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesinde re`sen dava açabilir.** Siyasi parti, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının bu istemlerine karşı Anayasa Mahkemesine itiraz edebilir.

Parti büyük kongresi, merkez karar ve yönetim kurulu veya bu kurulun iki ayrı kurul olarak oluşturulduğu haller, Türkiye Büyük Millet Meclisi grup yönetim kurulu, Türkiye Büyük Millet Meclisi grup genel kurulu, parti genel başkanı **dışında kalan parti organı, mercii veya kurulu tarafından Anayasanın 68 inci maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan hükümlere aykırı fiilin işlenmesi halinde, fiilin işlendiği tarihten başlayarak iki yıl geçmemiş ise** Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı söz konusu organ, mercii veya kurulun işten el çektirilmesini yazı ile o partiden ister. Parti üyeleri 68 inci maddenin dördüncü fıkra hükümlerine aykırı fiil ve konuşmalarından dolayı hüküm giyerler ise Cumhuriyet Başsavcılığı bu üyelerin partiden kesin olarak çıkarılmasını o partiden ister[19].

Siyasî parti, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde istem yazısında belirtilen hususu yerine getirmediği takdirde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesinde o siyasî partinin (...)[20] **Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması**

---

[18] Bu arada geçen, "kapatılması ya da" ibareleri, 2/1/2003 tarihli ve 4778 sayılı Kanunla metinden çıkarılmıştır

[19] Bu fıkrada geçen "Cumhuriyet Başsavcılığı" ibaresi, 26/3/2002 tarih ve 4748 sayılı Kanunun 4 üncü maddesiyle "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı" olarak değiş tirilmiş ve metne işlenmiştir.

[20] Bu arada geçen, "kapatılması ya da" ibareleri, 2/1/2003 tarihli ve 4778 sayılı Kanunla metinden çıkarılmıştır.

için dava açar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen iddianamenin tebliğinden itibaren otuz gün içinde ilgili siyasî parti tarafından söz konusu parti organı, merci veya kurulun işten el çektirilmesi ve parti üyesi veya üyelerin partiden kesin olarak çıkarılmaları halinde, o partinin (...)[16] Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için açılan dava düşer. Aksi takdirde Anayasa Mahkemesi, dosya üzerinde inceleme yaparak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının ve siyasî parti temsilcilerinin sözlü açıklamalarını, gerekli gördüğü hallerde diğer ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları da dinlemek suretiyle açılmış bulunan davayı karara bağlar".

5 - KAPATMA KARAR YERİNE DEVLET YARDIMINDAN YOKSUNLUK

Anayasa, 68 nci maddenin 4 ncü fıkrasında belirtilen kapatma nedenleriyle ilgili iki durumda(m.69/5-6), Anayasa Mahkemesine partinin mutlaka kapatılmasına karar verme değil, seçenekli karar verme yetkisi vermektedir. Buna göre, "Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir".

Bu düzenleme ile parti kapatma yerine, başka yaptırım öngören anayasa koyucu, kapatma yaptırımının ağırlığını hafifletmek istemiştir. Ancak bu düzenleme, devlet yardımı alan partiler ile devlet yardımı almayan partiler arasında, devlet yardımı almayan partiler bakımından Anayasa Mahkemesini mutlaka kapatma kararı vermeye zorlamış olmaktadır. Bu düzenlemenin, bu iki kapatma nedeni bakımından, devlet yardımı alan, yani büyük partiler lehine olduğu ortadadır. Böyle bir düzenlemenin "eşitlik" ilkesine uygunluğu

tartışma götürür. Çünkü, bugün küçük kabul edilen bir partinin tüzük ve programı ile faaliyetleri sonucu yarın iktidar olabileceğini kabul etmek gerekir. Ancak, bugün küçük kabul edilen parti yarın alacağı oylarla büyük parti olunca o da temelli kapatılma yaptırımından kurtulabileceğinden, eşitlik ilkesinin eşit konumda olanlar arasında ayrım yapmadığı söylenebilirse de, eşitlik ile adalet duygusunun birlikte değerlendirilmesi gerektiğinden, bu düzenlemenin eşitliği bozduğu ve adil sonuçlara elverişli olmadığının kabul edilmesi gerekir.

Diğer taraftan, Anayasaya aykırı tüzük ve programı ile faaliyetleri nedeniyle kapatılması gereken, ancak devlet yardımı alıyor diye hakkında kapatma yaptırımı yerine devlet yardımından mahrumiyet yaptırımına muhatap olan bir partinin demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmezleri arasında nasıl yer alacağı ayrı bir açmazdır.

Devlet yardımından yoksun kılınma konusunda da, temelli kapatılma koşulları gerçekleştiği halde, Anayasadaki "dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir" şeklindeki düzenleme(m.69/7), esasen "fiillerin ağırlığına göre" demek suretiyle, sanki 69 ncu maddenin 6 ncı fıkrasının dikkate alınacağı ve dolayısıyla 5 nci fıkra yönünden 7 nci fıkrada yer alan seçenekli yaptırımlardan sadece birinin(temelli kapatmanın) uygulanacağı izlenimini vermektedir. Zira 7 nci fıkradaki düzenlemede prensip olarak, "yukarıdaki fıkralara(5 ve 6 ncı fıkralar) göre temelli kapatma yerine" denmekle, seçenekli yaptırımlardan birinin her iki fıkra yönünden de uygulanabileceğini öngörülmekle beraber, 7 nci fıkrada bu düzenlemenin devamında bundan ayrılınarak, "dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir" denmek suretiyle,

"fiillere" vurgu yapılarak maksadı aşan bir düzenlemeye yer verilmiştir. Çünkü 69/5 nci maddede "fiillerden" hiç söz edilmeyip, "fiiller" kavramına sadece 69/6 ncı maddede yer verilmesi, 69/7 nci maddenin sadece 69/6 bakımından uygulanabileceği izlenimini vermektedir. Buna karşılık, 7 nci fıkranın virgüle kadarki kısmında 5 ve 6 ncı fıkraları kapsayacak biçimde düzenleme getirilmesi tereddüt doğurucudur. Ancak, parti kapatılmasında, 7 nci fıkradaki bu hatalı anlatıştan yola çıkarak bu fıkranın sadece 6 ncı fıkra bakımından uygulanacağını kabul etmek de yerinde olmayacağından, fıkranın virgüle kadarki kısmından çıkan anlamdan hareketle, fıkranın özgürlük lehine yorumlanarak, 7 nci fıkranın 5 ve 6 ncı fıkraların her ikisi bakımından müşterek fıkra olarak kabulü gerekir. Veya bir başka yaklaşımla, 7 nci fıkradaki fiiller kavramını, 5 nci fıkrada fiile yer verilmese de, parti tüzük ve programının 68/4 ncü maddeye aykırı olmasını fiil olarak kabul etmek gerekir.

Anayasanın 69/7 nci maddesinde yer alan Anayasa Mahkemesinin, "dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir" şeklindeki düzenleme, devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun kılmadan söz etmekle, bunu nasıl ve hangi ölçüyle belirleyeceği konusuna açıklık getirmemek suretiyle, mahkemeye geniş takdir alanı bıraktığından, yaptırımların açıklığı ilkesiyle çelişmektedir.

Anayasada yer alan bu düzenleme 2820 sayılı Yasanın 101 nci maddesinde, "Anayasadaki yasalara aykırılık halinde partilerin kapatılması

Anayasa Mahkemesince bir siyasi parti hakkında kapatma kararı;

a) Bir siyasi partinin tüzük ve programının Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine aykırı olması, sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlaması, suç işlenmesini teşvik etmesi,

b) Bir siyasi partinin, Anayasanın 68 inci maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı eylemlerin işlendiği odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespiti,

c) Bir siyasi partinin, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alması,

Hallerinde verilir.

Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkranın (a) ve (b) bentlerinde sayılan hallerde temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin almakta olduğu son yıllık Devlet yardımı[21] miktarının yarısından az olmamak kaydıyla, bu yardımdan kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına, yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın Hazineye iadesine karar verebilir".

6 - KAPATMA KARARININ SONUÇLARI

Siyasal partilerin tüzel kişiliklerinin son bulması halinde, bu kararlarla beraber kimi sonuçların da ortaya çıkması doğaldır.

---

21 Anayasanın 68/son maddesinde, "Siyasî partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça malî yardım yapar. Partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir"; yine aşağıda belirteceğim gibi,2820 sayılı Yasanın "Devletçe yardım" başlıklı Ek Madde 1'de de bu konuda düzenleme yer almaktadır.

"Siyasî partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır"(m.69/4).

Anayasayla, Anayasa Mahkemesi karartıyla temelli kapatılan bir parti tüzel kişiliği için yasak(sona ermesi) getirilmesinin yanı sıra, partinin temelli kapatılmasına sebebiyet verenler için de yasaklar getirilmiştir.

1- Kapatılan siyasal partinin tüzel kişiliği sona erer(Anayasa 68/4,69/5;2820, m.101 ve 11).

2- "Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz"(m.69/8; 2820, m.95). Bu temelli kapatılan parti ile ilgili olup, partinin kapatılmasına söz ve davranışlarıyla sebebiyet vermemiş kimselere de hitap etmektedir. Yani temelli kapatılan bir partinin aynı adla tekrar kurulması mümkün değildir.

3- "Bir siyasî partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamazlar"(m.69/9)[22].

---

[22] 2820 sayılı Yasanın 95 nci maddesine göre,

"Kapatılan siyasi parti bir başka ad altında kurulamaz. Bir siyasi partinin kapatılmasına söz veya eylemleriyle neden olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmi Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamazlar. Siyasi partiler bu kişileri hiçbir suretle seçimlerde aday gösteremezler".

Burada siyaset yasağı olarak bilinen yasaklar söz konusudur. Bu yasak fıkrada geçenleri içermektedir. Bunların içerisinde milletvekilleri, hatta başbakan veya bakanlar da olabilir.

Ancak anayasa koyucu, dokunulmazlıkla ilgili anayasa düzenlemesini göz önünde bulundurarak, partinin temelli kapatılmasına sebebiyet verenler bakımından özel düzenleme getirmiştir.

Anayasanın milletvekillerinin üyeliklerinin düşmesiyle ilgili maddesine göre (Değişik: 23.7.1995 - 4121/9 md.)[23], "İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin **düşmesi, istifanın** geçerli olduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca tespit edildikten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca kararlaştırılır"(m.84/1).

---

[23] 1995 tarihli Anayasa değişikliğinden önce 84 ncü madde başlığı ile şöyleydi:

"Üyeliğin düşmesi

Madde 84: İstifa eden, Türkiye Büyük Millet Meclisine seçilmeye engel bir suçtan dolayı hüküm giyen, kısıtlanan, partisinden istifade ederek; başka bir partiye giren veya seçim hükümetleri hariç Bakanlar Kurulunda görev alan, üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabul eden, Meclis çalışmalarına özürsüz olarak bir ay içinde toplam beş birleşim günü katılmayanların üyeliğinin düşmesine, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar verilir.

Partisinden istifa eden milletvekili bir sonraki seçimde, istifa tarihinde mevcut herhangi bir partinin genel merkez organlarınca aday gösterilemez.

Anayasa Mahkemesinin kararında partinin kapatılmasına eylem ve sözleri ile sebebiyet verdiği belirtilen milletvekilinin üyeliği ile temelli olarak kapatılan siyasi partinin, kapatılmasına ilişkin davanın açıldığı tarihte, parti üyesi olan diğer milletvekillerinin üyeliği, kapatma kararının Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına tebliğ edildiği tarihte sona erer".

"Milletvekilliğinin kesin **hüküm giyme** veya **kısıtlanma** halinde düşmesi, bu hususta**ki** kesin **mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle olur**"(m.84/2).

Anayasanın 82 nci maddesine göre, "milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar eden milletvekilinin milletvekilliğinin **düşmesine**, yetkili komisyonun bu durumu tespit eden raporu üzerine Genel Kurul gizli oyla karar verir"(m.84/3).

Yine; "Meclis çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak bir ay içerisinde toplam beş birleşim günü katılmayan milletvekilinin milletvekilliğinin **düşmesine**, durumun Meclis Başkanlık Divanınca tespit edilmesi üzerine, Genel Kurulca üye tamsayısının **salt çoğunluğunun oyuyla karar verilebilir**"(m.84/4).

Konumuzla ilgili madde fıkrasına göre ise, "Partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği, bu kararın Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlandığı tarihte sona erer. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bu kararın gereğini derhal yerine getirip Genel Kurula bilgi sunar"(m.84/5).

Tüm bu hallerde yargı kararına dayalı iki durumda TBMM'nin ayrıca karar almasına gerek yoktur. Yani özetle, milletvekilliğinin düşmesi ile ilgili olarak (m.84/1,3,4) Meclis kararı aranırken; yargı kararına dayalı hallerde, "Milletvekilliğinin kesin **hüküm giyme** veya **kısıtlanma** halinde düşmesi, bu hususta**ki** kesin **mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle**"(m.84/2); ve "Partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen

milletvekilinin milletvekilliği, bu kararın Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlandığı tarihte sona erer. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bu kararın gereğini derhal yerine getirip Genel Kurula bilgi sunar"(m.84/5), TBMM Genel Kuruluna bildirme veya Genel Kurula bilgi sunmayla gerçekleşmektedir.

Yani yargı kararına dayalı milletvekilliğinin son bulmasında parlamentonun hiçbir(oylama gibi) takdir yetkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle milletvekili dışında kalan ve partinin kapatılmasına sebebiyet verenler için Anayasanın 69/9 ncu maddesi gereğince beş yıllık siyaset yasağı getirilirken, bunu sağlayan milletvekili için dokunulmazlık zırhından yararlanması düşünülmemiştir.

Anayasada açık düzenleme olmamakla beraber, yasa koyucu bir partinin kapatılmasına sebebiyet veren kimsenin beş yıllık siyaset yasağını "beş yıllık süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamazlar. Siyasi partiler bu kişileri hiçbir suretle seçimlerde aday gösteremezler" şeklinde düzenlemek suretiyle(2820, m.95), bu kişilerin bir başka parti tarafından aday göstermesine de engel olmak istemiştir. Eğer Anayasadaki "Partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği, bu kararın Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlandığı tarihte sona erer"(m.84/5)[24] düzenlemesini,

---

[24] Anayasanın 84/5 nci maddesinin karşılığı 1995 değişikliği öncesi düzenleme şöyleydi:

"Anayasa Mahkemesinin kararında partinin kapatılmasına eylem ve sözleri ile sebebiyet verdiği belirtilen milletvekilinin üyeliği ile temelli olarak kapatılan siyasi partinin, kapatılmasına ilişkin davanın açıldığı tarihte, parti üyesi olan diğer milletvekillerinin üyeliği, kapatma kararının Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına tebliğ edildiği tarihte sona erer".

milletvekilliğinin sona ereceği yazılı olmakla beraber, yeniden seçilemeyeceği veya bağımsız aday olamayacağına engel olmuyor biçiminde yorumlayacak olursak, bu yorum biçimi anayasa koyucunun amaç ve iradesine uygun olmaz. Çünkü anayasa, bir partinin kapatılmasına sebebiyet veren kimseyi parlamento dışına itmek istemiştir. Eğer böyle olmasaydı, milletvekilliğinin düşmesi yaptırımı yerine "bağımsız kalırlar" şeklinde düzenleme yer alırdı[25].

Yasada yer alan(m.95), "Siyasi partiler bu kişileri hiçbir suretle seçimlerde aday gösteremezler" düzenlemesinin anayasaya aykırılığından(m.84/5) da söz edilemez. Çünkü anayasa koyucunun buradaki amacı, bu kişilerin partili partisiz hiç bir biçimde parlamentoya girememelerini sağlamaktır. Aksi bir görüşün, anayasada belirlenen yaptırımı etkisiz kılmak olur ki, bu anayasa koyucunun amacı olamaz.

Ancak konuyla ilgili olarak farklı yorumlar yapılması da münkündür. Çünkü, Anayasanın 69/8 ve 84/5 nci maddelerindeki düzenlemeler ile Yasanın 95 nci maddesindeki düzenleme birlikte değerlendirildiğinde, milletvekilliği sona eren kimsenin bağımsız milletvekili olailip olamayacağı konusu, parti yoluyla siyaset yapabilip yapamamadan farklıdır denebilir[26]. Bu görüşe göre,"Anayasanın 69/8 nci maddesi,yasaklamayı kuruculuk,üyelik,yöneticilik ve denetçilik ile sınırlamıştır.SPK 95 inci maddesi ise, bu kişilerin bir siyasal parti tarafından aday gösterilemeyeceğini hüküm altına aldığı halde, bağımsız adaylık konusunda bir düzenlemeye yer vermemiştir".

---

25 Sağlam, Fazıl: Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları, Beta Yayını, İstanbul 1999, s. 115-116.

26 Koçak, Mustafa: Siyasal Partiler ve Türkiye'de Parti Yasakları,Turhan Kitabevi, Ankara 2002, s.165 vd.

Bu bakış açısından yaklaşıldığında, Anayasanın 67 nci maddesinde, "vatandaşlar,kanunda gösterilen şartlara uygun olarak,seçme,seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma hakkında sahiptir" düzenlemesinden hareketle, anayasanın siyaset yapmayı "bağımsız" veya "bir siyasi parti içinde" olmak üzere iki biçimde düzenlediği savunulabilir. Dolayısıyla biraz yukarıda belirttiğimiz anayasa ve yasa maddelerinin bir kimsenin bir partiye bağımlı olarak siyasal faaliyette bulunmasını yasaklamış olmasına karşın, bireysel olarak siyasal faalyette bulunmasına engel olmak istemediği sonucuna ulaşılabilir. Bu yaklaşım bir başka arguman olarak da, anayasanın 84/5 nci maddesinde partisinin kapatılmasına sebebiyet veren kimsenin milletvekilliğinin sona ereceğinin belirtilmesine karşın, "bu kişilerin hiçbir surette aday olamayacakları yolunda bir düzenlemeye yer verilmemiştir"[27] denmektedir.

Bu görüşü desteklemek için, "bir partinin kapatılmasına neden olan beyan ve eylemler, bağımsız bir milletvekili için milletvekilliğinin düşmesi sonucunu doğurmamaktadır" denmektedir[28]. Örnek olarak da, bir partinin üniter devlet yapısı yerine federalizmi savunmasının bir partinin kapatılması nedeni kabul edilmesine karşın, bağımsız bir milletvekilinin bu görüşü savunması herhangi bir yaptırıma bağlanmadığı için anayasanın 83 ncü maddesinin koruması altında olması nedeniyle sorumluluk gerektirmediği ileri sürülmektedir. Bu yaklaşım, anayasa ve yasanın sadece bir partiye kayıtlı olarak siyaset yapanlar bakımından yasak getirildiği, buna karşın, bağımsız olarak siyasal faaliyette bulunan bir milletvekili için böyle bir yasağın yerinin olmadığı şeklindedir.

---

27 Koçak, 2002, s.166.

28 Koçak, 2002, s.166.

4- "Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz"(m.69/8; 2820, m.95).

Buradaki bir başka ad altında kurulamazlık hükmünün nasıl yorumlanacağı tartışmalıdır. Çünkü, eğer kapatılmış bir partinin bir başka adla kurulduğunun tespiti yapılırsa, doğal olarak temelli kapatılan bir partinin bir başka adla kurulması nedeniyle, anayasanın "kurulamaz" şeklindeki emredici hükmü nedeniyle, kurulduğunun tespiti ile ya bu emredici kurala aykırı olması nedeniyle yeniden kapatılması veya kurulmamış sayılması gibi bir tespit gerekir. Kuşkusuz bu tespiti Anayasa Mahkemesi yapacaktır. Bugüne kadar böyle bir parti kurulması ve verilmiş bir karar yoktur.

Ancak "bir başka ad altında kurulamaz" denmesi karşısında, bu kavramı, parti tüzük ve programı(m.69/5), bu programın eylemsel alana çekilmesi(m.69/6) veya yabancılardan yardım alınması(m.69/10) hallerinden temelli kapatmada hangisine dayanılmış ise o hususların dikkate alınarak yeni bir partinin kurulmasının yasak olduğu anlamında kabul etmek gerekir. Yani başka adla da olsa, Anayasada yer alan bu üç kapatma nedenlerinden hangisine dayalı olarak parti kapatılmışsa, o nedenleri bünyesinde taşıyan yeni bir partinin kurulamayacağı şeklinde değerlendirmek gerekir.

Anayasanın parti kapatma nedenleri olarak belirttiği bu üç nedenden birinci hal çok net. İkinci neden(odak olma) birinci neden kadar kolay değil, çünkü odak olmanın tespiti için partinin kimi eylemlerde bulunması gerekir. Bu ise kuruluştan itibaren belli bir zamanın geçmesini gerektirir. Ayrıca bu eylemlerin ilk kapatma kararına konu olan eylemlerle aynı olmasını gerektirir. Dolayısıyla ikinci nedene dayalı olarak kapatılmış bir başka adla kurulduğunun belirlenmesi yeni bir değerlendirme yapılmasını gerektireceğinden,

başka adla kurulamaz şeklindeki emredici kuralın kurulmuş bir partinin yaşama şansını doğrudan etkileyecek bir yaptırımının varlığından söz edilemez.

Anayasanın 69/10 ncu maddesindeki nedenlere dayalı olarak parti kapatılmasında, farklı adla kurulan yeni partinin, kapatılan partinin devamı şeklinde kabul etmenin olanağı hiç yoktur denilebilir.

Bu nedenle, Anayasada yer alan bu "kurulamaz" şeklindeki emrediciliğin, kurulursa ne olur sorusuna yanıtı hemen hemen hiç yoktur. Böyle bir düzenleme sadece Anayasa Mahkemesine daha güçlü kapatma gerekçesi verebilir. Çünkü, birinci kapatma nedeninde tüzük ve programın sözcük sözcük aynı olması söz konusu ise, kapatma davası açılabilmesinde güçlü kanıttan söz edilebilmekle beraber, yine kapatma kararı verilmesini gerektirmesi nedeniyle Mahkemeye gerekçede kullanılma kolaylığı sağlayabilir. Böyle bir tespit karşısında ancak yeni partinin de kapatılmasına karar verilmesi gerekir. Yani, başka adla da olsa kapatılmış bir partinin kurulmasının tespiti ile, o partinin kurulmamış sayılması sonucu doğmaz.

Bir başka açıdan, bu yeni partinin kurulması uzun bir zaman sonra gerçekleşir ve Anayasa Mahkemesinin kanaati değişebilir olduğundan, Mahkemenin böyle bir yasağı tespit etmesine karşın, o parti hakkında yine bir yaptırım uygulaması gerekebilir mi? Anayasanın burada emredici bir yasak belirtmesi, özünde kapatılan parti yerine kurulacak parti yetkilileri yanında, yasama organa, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Anayasa Mahkemesine de hitap etmektedir. Buradaki düzenleme hitap ettiği parti kurucularına, Anayasanın 14 ncü maddesinde yer alan özgürlüğün kötüye kullanım yasağını hatırlatmakta ve demokratik hukuk devleti kültürü dışına çıkmamaları bakımından uyarıda bulunmaktadır. Yasama organı bakımından gerekli yasama önlemlerini alma(ki bu yasada yer

almamaktadır), Başsavcılık bakımından da bu tür partilerin durumlarının Anayasa Mahkemesi önüne götürme ve nihayet Mahkeme bakımından da, başka bir açık yaptırım olmadığından kapatma kararı vermesi gerektiğini belirtmektedir.

5- Yasa temelli kapatılan partilerle ilgili Anayasadaki düzenlemelere ilave olarak, kapatılan partinin malvarlığının hazineye geçeceğine yer vermektedir. Yasanın konuya ilişkin düzenlemesine göre, "Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılan siyasi partinin bütün malları Hazineye geçer"(2820, m.107).

C - KAPATILMA DIŞINDA KALAN SINIRLAMALAR

Anayasa ve dolayısıyla yasa, partilerin Anayasa Mahkemesi tarafından üç hale ilişkin kapatılmaları dışında kimi sınırlamalar da getirmiştir. Bunlardan bir kısmı parti tüzel kişiliğinin yine parti tarafından sona erdirilmesi, acze düşmenin Anayasa Mahkemesince tespiti, kimisi de kapatılma dışında kimi yasak ve yaptırımlardır.

1 - PARTİ TARAFINDAN

Siyasi partinin yetkili organı tarafından alınacak bir kararla partinin kapanması veya bir başka partiyle birleşmesine ilişkin iradeyle de parti tüzel kişiliği sona erebilir.

a) Kapanma Kararı

Anayasada partilerin kapanmaları konusunda açık bir düzenleme yoktur. Ancak partilerin kuruldukları gibi, aynı iradeyle kapanmalarına da engel olunmaması gerekir. Mademki partiler iktidar olmak amacıyla kuruluyorlar, bu amaçlarına ulaşamayacakları

kanaatine vardıklarında yine yasada öngörülen kurallara göre kapanabilmeleri de gerekir.

İşte yasa koyucu bu düşünceyle partilerin kendi tüzel kişiliklerine son verebilmelerine(kapanmalarına) olanak tanıyan düzenleme getirmiştir. Konuyla ilgili olarak 2820 sayılı Yasanın 109 ncu maddesindeki düzenlemeye göre,

"Bir siyasi partinin kapanmasına ancak büyük kongrece karar verilebilir. Bu karar gizli oyla alınır; karar yeter sayısı, parti tüzüğünde belirtilen toplanma yeter sayısının salt çoğunluğudur.

Siyasi partinin kapanmasına karar verilirse, bu karar derhal kapanan partinin genel başkanlığı tarafından, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Cumhuriyet Başsavcılığı ve İçişleri Bakanlığına bildirilir.

Siyasi partinin tüzelkişiliği, büyük kongrenin kapanma kararını aldığı tarihte sona erer".

Kapanan siyasi partilerin mallarının ne olacağını 110 ncu maddesinde düzenleyen yasa,

"Kapanan bir siyasi partinin malları, büyük kongre toplanma yeter sayısının salt çoğunluğunun oyu ile alacağı bir karar üzerine, bir diğer siyasi partiye veya başka bir parti ile birleşmek için kapanma kararı alınmışsa, birleşeceği partiye, ilgili partinin de kabul etmesi şartıyla devredilebilir. Aksi halde kapanan siyasi parti malları Hazineye geçer.

Kapanma kararları, Hükümetin devamlı gözetim ve denetimi altında, büyük kongrenin görevlendireceği bir tasfiye kurulu eliyle uygulanır.

Kapatılması için hakkında soruşturma veya dava açılmış olan bir siyasi parti, kapanma ve buna bağlı olarak parti mallarının devrine dair karar aldığı takdirde, soruşturma veya dava sonuçlanıncaya kadar devir işlemi yapılmaz" demektedir.

Görüldüğü gibi yasa koyucu partinin kapanmasını iki biçimde düzenlemiştir. Bunlardan birincisi, partinin tamamen kapanması; ikincisi bir başka partiyle birleşmesi şeklindedir.

b) Birleşme Kararı

Partilerin kapanmaları halinin iki biçimde gerçekleştiğini belirtmiştik. Partiler kimi zaman tüzel kişiliğini bir başka parti ile birleşmek amacıyla sona erdirmekteler. Anayasada bu konuda da açık bir hüküm yok; ancak, mademki siyasal partiler demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez unsurlar, öyleyse bu ilke gereğince, daha iyi koşullarda ülke yönetiminde söz sahibi olabilmek amacıyla bir başka partinin çatısı altında birleşebilirler. Bu husus yasanın 110 ncu maddesinde düzenlendiği gibi, parti tüzüklerinde de yer almaktadır.

2 - ACZE DÜŞMENİN TESPİTİ

Siyasal partilerin çeşitli nedenlerle acze düşmeleri mümkündür. Bu hususta Anayasa ve Yasada açık bir düzenleme yoktur. Ancak Siyasi Partiler Yasasının 29[29] ve 121/1 nci maddeleri

---

[29] Yasanın „" Kongrelerle ilgili genel hükümler" başlıklı 29 ncu maddesine göre,

"22 Kasım 1972 tarihli ve 1630 sayılı Dernekler Kanununun bu Kanuna aykırı olmayan hükümleri, siyasi partilerin her kademedeki kongreleri için de uygulanır.

Şu kadar ki, parti tüzükleri ve yönetmelikleri, parti kongreleri için gerekli ilanın gazete ile yapılması şartını kaldırabileceği gibi, toplantı yeter sayısını ve

Dernekler Yasası ile Medeni Yasaya yollamada bulunmaktadır. Yasanın 121/ nci maddesine göre, "Türk Kanunu Medenisi ile Dernekler Kanununun ve dernekler hakkında uygulanan diğer kanunların bu Kanuna aykırı olmayan hükümleri, siyasi partiler hakkında da uygulanır".

Konuyla ilgili olarak Dernekler Yasasının[30] "Tasfiye" başlıklı 15 nci maddesine göre, "Genel kurul kararı ile feshedilen veya kendiliğinden sona erdiği tespit edilen derneğin para, mal ve haklarının tasfiyesi, tüzüğünde gösterilen esaslara göre yapılır. Tüzükte tasfiyenin ne şekilde yapılacağının genel kurul kararına bırakıldığı hallerde, genel kurul tarafından bir karar alınmamış veya genel kurul toplanamamışsa, yahut dernek mahkeme kararı ile feshedilmişse, derneğin bütün para, mal ve hakları, mahkeme kararıyla derneğin amacına en yakın ve kapatıldığı tarihte en fazla üyeye sahip derneğe devredilir.

---

yeter sayının sağlanamadığı hallerde birinci ve ikinci toplantı arasındaki süreyi de azaltabilir. Bu Kanundaki özel hükümler saklıdır".

30 5253 sayılı Dernekler Yasası(Kabul Tarihi:4.11.2004; RG:23.11.2004-25649). Bu yeni Dernekler Yasasının 38 nci maddesiyle yürürlükten kaldırılan 2908 sayılı Dernekler Yasasının "Kendiliğinden dağılmış sayılma" başlıklı 51 nci maddesindeki düzenleme şöyleydi:

"Dernekler, kuruluş amaç ve şartlarını kaybettiği veya acze düştüğü veya yönetim kurulunun tüzük gereğince kurulmasına imkan kalmadığı veya 23 üncü maddede belirtilen yeter sayının bulunmaması sebebiyle üst üste iki olağan genel kurul toplantısının yapılamadığı hallerde, kendiliğinden dağılmış sayılır. (Değişik ikinci cümle: 3/7/1997 - 4279/2 md.) Kendiliğinden dağılma hali, dernek merkezinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirinin veya Cumhuriyet savcılığının istemi üzerine sulh hukuk mahkemesince tespit edilir".

Kendiliğinden sona erdiği tespit edilen veya feshine karar verilen derneklerin tasfiye ve devir işlemleri tamamlandıktan sonra dernekler kütüğündeki kayıtları silinir.

Feshedilmesi için hakkında soruşturma veya dava açılmış olan bir dernek, fesih ve buna bağlı olarak dernek mallarının devrine dair bir karar aldığı takdirde, soruşturma ve dava sonuçlanıncaya kadar devir işlemi yapılmaz.

Tasfiye işlemleri sonucu derneklerin defter ve belgelerinin saklanma usulü, süresi ve tasfiyeye ilişkin gerekli belgeler yönetmelikte düzenlenir".

Görüldüğü gibi bir partinin çeşitli nedenlerle acze düşmesi(örneğin,Genel Merkez adresinin bulunamaması, bu adreste kimsenin bulunmaması, tebligat alacak muhatabın bulunamaması, hiçbir zorunlu organını oluşturamaması gibi) durumlarda, bunun tespitinin Anayasa Mahkemesince yapılması hallerinde de tüzel kişiliğin son bulduğu sonucuna ulaşılır.

3 - İHTAR KURUMU

1982 Anayasasında ihtara dayalı parti kapatma davasının açılabileceğine ilişkin açık bir düzenleme mevcut değil. Ancak 69/son maddesi dikkate alınmak suretiyle çıkarılan 2820 sayılı Yasanın 104 ncü maddesindeki düzenleme gereğince Anayasa Mahkemesi tarafından verilecek ihtar kararı doğrultusunda davalı parti tarafından işlem yapılmadığı takdirde parti kapatılabiliyordu. Ancak bu düzenleme, 2/1/2003 gün ve 4778 sayılı Yasayla(m.12), "Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükümlere aykırılık görürse bu aykırılığın giderilmesi için ilgili siyasî parti hakkında ihtar kararı verir. Bu yazının tebliği tarihinden itibaren altı ay içinde aykırılık giderilmediği

takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesine re'sen dava açabilir" biçimine dönüştürülerek, bundan böyle ihtara dayalı parti kapatma davaları sona ermiş oldu.

a) Devlet Yardımından Mahrumiyet

Anayasa koyucu ihtar kurumuna açıkça yer vermemiştir. Ancak yasa koyucu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının siyasal partilerin işleyişlerinin anayasa ve yasalara uygunluğunun izlenebilmesi bakımından kimi düzenlemeler getirmiştir.

Bu düzenlemelerden birincisi, 2820 sayılı Yasanın **"Cumhuriyet Başsavcılığının isteklerine uyulmaması halinde yapılacak işlem" başlıklı 102 nci** maddesindeki düzenleme; **ikincisi de Yasanın "diğer sebeplerle başvuru" başlıklı ve ihtar kurumu ile ilgili 104 ncü maddesindeki düzenlemedir.**

Yasanın 102 nci maddesindeki düzenlemeye göre,

"Siyasî partilerin faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının istediği bilgi ve belgeleri bildirilen süre içinde vermeyen siyasî partiye Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından ikinci bir yazı tebliğ olunur. Bu yazıda, bildirilen süre içinde cevap verilmediği ve istek yerine getirilmediği takdirde o siyasî partinin kapatılması ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açılabileceği de belirtilir. Bu tebliğde bildirilecek süre içinde yine istek yerine getirilmez veya cevap verilmezse Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasî partinin (...) Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesinde re`sen dava açabilir. Siyasi parti, Yargıtay

Cumhuriyet Başsavcısının bu istemlerine karşı Anayasa Mahkemesine itiraz edebilir.

Parti büyük kongresi, merkez karar ve yönetim kurulu veya bu kurulun iki ayrı kurul olarak oluşturulduğu haller, Türkiye Büyük Millet Meclisi grup yönetim kurulu, Türkiye Büyük Millet Meclisi grup genel kurulu, parti genel başkanı dışında kalan parti organı, mercii veya kurulu tarafından Anayasanın 68 inci maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan hükümlere aykırı fiilin işlenmesi halinde, fiilin işlendiği tarihten başlayarak iki yıl geçmemiş ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı söz konusu organ, mercii veya kurulun işten el çektirilmesini yazı ile o partiden ister. Parti üyeleri 68 inci maddenin dördüncü fıkra hükümlerine aykırı fiil ve konuşmalarından dolayı hüküm giyerler ise Cumhuriyet Başsavcılığı bu üyelerin partiden kesin olarak çıkarılmasını o partiden ister.

Siyasî parti, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde istem yazısında belirtilen hususu yerine getirmediği takdirde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesinde o siyasî partinin (...) Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen iddianamenin tebliğinden itibaren otuz gün içinde ilgili siyasî parti tarafından söz konusu parti organı, merci veya kurulun işten el çektirilmesi ve parti üyesi veya üyelerin partiden kesin olarak çıkarılmaları halinde, o partinin (...) Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için açılan dava düşer. Aksi takdirde Anayasa Mahkemesi, dosya üzerinde inceleme yaparak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının ve siyasî parti temsilcilerinin sözlü açıklamalarını, gerekli gördüğü hallerde diğer ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları da dinlemek suretiyle açılmış bulunan davayı karara bağlar".

Yasanın 102 nci maddesinin 2 ve 3 ncü fıkralarında yer alan düzenlemeler değişiklik öncesi, aynı yasanın 101/d maddesinde kimi farklılıklarıyla yer almaktaydı[31]. Yasama organı 101/d maddesindeki düzenlemeyi kimi farklılıklarıyla 102/2-3 ncü maddeye taşımakla beraber, yasanın diğer maddelerinde bu yönde değişiklik yapmamıştır. Örneğin yasanın 20/9[32] ve 55/1[33] nci maddelerinde

---

31 *2820 sayılı Yasanın 101/d maddesindeki düzenleme şöyleydi: "d) 1 - (Değişik birinci fıkra, ilk paragraf:28/3/1986 - 3270/17 md.) (b) bendinde sayılanlar dışında kalan parti organı, mercii veya kurulu tarafından bu Kanunun 4 üncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı fiilin işlenmesi halinde, fiilin işlendiği tarihten başlayarak iki yılı geçmemiş ise, Cumhuriyet Başsavcılığı söz konusu organ, merci veya kurulun işten el çektirilmesini yazı ile o partiden ister. Parti üyeleri 4 üncü kısımda yer alan maddeler hükümlerine aykırı fiil ve konuşmalarından dolayı hüküm giyerler ise, Cumhuriyet Başsavcılığı bu üyelerin partiden kesin olarak çıkarılmasını o partiden ister.*

Siyasi parti, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde istem yazısında belirtilen hususu yerine getirmediği takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesinde o siyasi partinin kapatılması hakkında dava açar. Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenmiş iddianamenin tebliğinden itibaren otuz gün içinde ilgili siyasi parti tarafından söz konusu parti organı mercii veya kurulunun işten el çektirilmesi ve parti üyesi veya üyelerinin partiden kesin olarak çıkarılmaları halinde, o partinin kapatılması hakkındaki dava düşer. Aksi takdirde Anayasa Mahkemesi dosya üzerinde inceleme yaparak ve gerekli gördüğü hallerde Cumhuriyet Başsavcısının ve siyasi parti temsilcilerinin sözlü açıklamalarını ve konu üzerinde bilgisi olanları da dinlemek suretiyle açılmış bulunan davayı karara, bağlar".

32 2820 sayılı Yasanın 20 nci maddesinin 9 ncu fıkrası: "İlçe başkanı ile ilçe yönetim kurulu ilçe kongresince seçilir. İlçe başkanı ile ilçe yönetim kurulunun; seçim şekli ve il yönetim kurulunca veya merkez karar ve yönetim kurulunca hangi hallerde ve nasıl işten el çektirileceği ve geçici yönetim kurulunun nasıl oluşturulacağı parti tüzüğünde gösterilir. El çektirme kararı 101 inci maddenin (d-1) bendinde gösterilen haller dışında yetkili kurulların üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ve gizli oyla alınır. İşten el çektirme kararının ilçe yönetim kuruluna bildirilmesinden itibaren otuz gün içinde ilçe

geçen 101/d maddesi, 101/d maddesinin yürürlükten kaldırılıp, benzeri düzenlemenin 102/2-3 ncü maddeye aşınmasına karşın 20/9 ve 55/1 nci maddelerde geçen 101/d maddesi değiştirilmemiştir. Bu düzenlemelerin 102/2-3 ncü maddesindeki yeni düzenlemeye uygun hale getirilmesi gerekir.

Yasanın *"Diğer sebeplerle başvuru"* başlıklı 104 ncü maddesindeki düzenlemeye göre,

"Bir siyasi partinin bu Kanunun 101 inci maddesi dışında kalan emredici hükümleriyle diğer kanunların siyasi partilerle ilgili emredici hükümlerine aykırılık halinde bulunması sebebiyle o parti aleyhine Anayasa Mahkemesine, Cumhuriyet Başsavcılığınca re`sen yazı ile başvurulur.

Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükümlere aykırılık görürse bu aykırılığın giderilmesi için ilgili siyasî parti hakkında ihtar kararı verir. Bu yazının tebliği tarihinden itibaren altı ay içinde aykırılık giderilmediği takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesine re'sen dava açabilir".

---

kongresi toplanarak yeni ilçe yönetim kurulunu seçer. Bu süre içerisinde ilçe kongresi için yeni delegeler seçilmiş değilse, kongre eski delegelerle toplanır".

33 2820 sayılı Yasanın 55 nci maddesinin 1 nci fıkrası : « Disiplin kurulları, üye tamsayısının en az üçte iki çoğunluğuyla toplanır ve hazır bulunanların çoğunluğuyla karar verir. Ancak 101 inci maddenin (d - 1) bendinde gösterilen haller dışında, partiden kesin çıkarma cezaları için üye tamsayısının çoğunluğunun kararı gereklidir ».

Yasanın 104 ncü maddesindeki eski düzenlemede ihtara dayalı; 102/1 nci maddesinde de Başsavcılığın istediği belgelerin verilmemesine dayalı parti kapatılmasına ilişkin hükümler vardı. Bu hükümler 2/1/2003 gün ve 4778 sayılı Yasayla değiştirilerek, hem ihtara[34], hem de Başsavcılığın istediği belgelerin süresinde verilmemesine dayalı kapatma davaları sona erdirilmiştir.

Ancak devlet yardımı almayan/alamayan partiler bakımından bu iki hal için seçenek yaptırım bulunmamaktadır. Böyle bir yaptırım olmadığından, partinin devlet yardımından mahrumiyetine sebebiyet verdiği iddiasıyla buna sebebiyet verenlerle ilgili olarak aşağıda açıklayacağım kimselere cezai yaptırım uygulanıp uygulanamayacağı hususu da tartışmaya değer.

b) Sebebiyet Verene Ceza

Yasa koyucu siyasal partilere verdiği önemden dolayı, "Ceza Hükümleri" başlığı altında, "Cumhuriyet Başsavcılığına ve Anayasa Mahkemesine gerekli bilgilerin verilmemesi" nedeniyle ilgililerin cezai sorumluluklarına da yer vermiştir. Yasanın 111 nci maddesindeki düzenlemeye göre,

"Siyasi partilerin:

a) Cumhuriyet Başsavcılığınca tutulacak siciller için istenen bilgi ve belgeleri vermeyen veya 102 nci madde hükümlerine aykırı hareket eden sorumluları hakkında, üç aydan altı aya kadar hafif hapis ve onbeş milyon liradan otuz milyon liraya kadar hafif para cezası,

---

[34] Yasanın 104 ncü maddesinde geçen, "kapatılması ya da" ibareleri, 2/1/2003 tarihli ve 4778 sayılı Kanunla metinden çıkarılmıştır.

b) 74 üncü madde hükümlerine aykırı hareket eden sorumluları hakkında, üç aydan altı aya kadar hafif hapis ve onbeş milyon liradan otuz milyon liraya kadar hafif para cezası,

c) 75 inci madde gereğince yapılan inceleme ve araştırmaları engelleyen sorumluları ile aynı madde gereğince istenen bilgileri vermeyen sorumluları hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis ve altmış milyon liradan az olmamak üzere ağır para cezası,

d) 104 üncü maddeye göre verilen ihtar kararının gereğini yerine getirmeyerek partiyi Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakan sorumlular ile Devlet yardımından faydalanmayan siyasî partilerin sorumluları hakkında üç aydan altı aya kadar hafif hapis cezası,

Verilir.

Tekerrür halinde, bu cezalar yarı nispette artırılarak hükmolunur".

4- PARTİ İÇİ SINIRLAMALAR SİYASAL PARTİLER VE DEMOKRASİ

Bir hak ve özgürlükle ilgili olarak Anayasadan kaynaklanan yasaklama/sınırlama nedenlerine "anayasal yasaklama nedenleri" denmektedir[35]. Bu yasaklamaları belirleme yetkisi anayasa koyucuya aittir. Anayasa koyucunun getirdiği yasaklama nedenleri o hak ve özgürlüğü boğucu nitelikte olabilir. Anayasa Mahkemesinin bu tür

---

[35] Uygun,O:1982 Anayasasında Temel Haklar ve Özgürlüklerin Genel Rejimi, İstanbul 1992,s.59 vd.

düzenlemeler için yapacağı fazla bir şey olamaz; çünkü denetlemesi mümkün değildir.

Anayasa koyucunun getireceği yasaklama nedenlerinin bir kısmı soyut, bir kısmı somut olabilir. Soyut yasaklama nedenlerinin doğrudan uygulanmaları mümkün değildir. Bunların uygulanabilmeleri için, yasa koyucunun bunları somutlaştırması; yani açık, belirgin, anlaşılabilir şekilde düzenlemesi gerekir. Aksi takdirde, açıklık ve kesinlikten yoksun olan anayasal düzenlemelerin, yasayla belirginleştirilmeksizin uygulanmaları, uygulamada bütünlüğün sağlanmasına engel olacağı gibi, kimi keyfi uygulamaların da ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir[36].

Soyut olan anayasal yasaklarla ilgili yasal düzenlemelerin, anayasal yasaklama sınırları içerisinde kalmak kaydıyla, takdiri olması doğaldır[37].

Oysa, anayasada somut olarak belirlenen yasaklarla ilgili olarak yasama organının bir takdir yetkisi bulunmamaktadır. Bu hallerde yasama organı sadece anayasal yasaklama hükmünü tekrarlar ki, bu tür yasal düzenlemelere "açıklayıcı" düzenlemeler denmektedir[38].

Anayasanın, Başlangıç, 13,14,68 ve 69 ncu maddelerinin (kimi halde 24/son maddesinin) parti yasaklamalarında dikkate alınmaları gerekir. Kuşkusuz 68/4 maddedeki kavramlara açıklık

---

36 Uygun,1992,s.72.

37 Sağlam, F: "1982 Anayasası'nın Temel Hak ve Özgürlükler Bakamından Getirdiği Sorunlar", Bahri Savcı'ya Armağan, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayını, Ankara 1988. s. 438.

38 Küçük, Adnan: Siyasi Partilere İlişkin Yasaklamalar, Ankara 2005, s.245.

kazandırılması için, bu kavramlara yer veren tüm anayasa hükümlerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Ancak parti kapatma davaları bakımından, kapatma nedenleri sadece Anayasada açıkça belirtilen nedenler olabilir. Kapatma nedenleri dışında kalan sınırlamaların Anayasanın 69/son maddesi gereğince ve burada yer alan nedenlerin göz önünde bulundurularak yasayla düzenlenmesi mümkündür. O nedenle Anayasada yer alan kapatma ile ilgili düzenlemelerin, Anayasaya uygun olmak kaydıyla yasayla somutlaştırılması ve bu nedenlerin dışında kapatma nedenlerine yasada yer verilmemesi gerekir.

Parti içi Demokrasi Açısından

Partiler, demokratik siyasal toplumun vazgeçilmez unsurlarıdır. Ancak bu vazgeçilemezliğin amacı, etkili olmak/olabilmektir. Üyeleri ve seçmenleriyle sadece seçim döneminde ilişki kuran; seçmenin de sırf törenlerde, haber ve medyada izleme dışında partisiyle bağı olmayan, adına "tabela" diyebileceğimiz partilerin, yönetim ve iç işleyiş sorunları olmadığı için, demokratik toplumun unsuru olarak yeterli ve etkili işlevlerinden de söz etmek mümkün değildir[39].

Günümüzde partiler, kadro partisinden kitle partisine geçmekle beraber, parti tabanı ile kitlesel hareket etmenin gerçekleşemediği görülmektedir. Büyük örgüt haline geliş, sonuçta bürokrasiyi ve bu da oligarşik eğilimleri ortaya koymaktadır. Yani partide yönetici azınlığın egemenliği bir türlü kırılamamaktadır.

Böyle bir yapı, esasında tabandan yukarı doğru örgütlenme(örneğin parti üyeliği ilçe ve belde örgütlerine kayıtla

---

[39] Küçük,s.323.

başladığı halde), tabanın sesiyle merkezde yönetim politikası uygulama yerine, merkezden parti üyelerine yön verme şeklinde olmakta ve dolayısıyla taban merkezi denetleyememektedir[40].

Michels tarafından gerçekleştirilen gözlem, esasen sırf partiler için değil, tüm siyasal örgütlenmeler için geçerlidir. O'nun "oligarşinin tunç kanunu", bir örgütün liderlik mevkiinde bulunanların, örgüt üyeleri ile partideki hiyerarşi bakımından kendilerinden daha aşağı düzeydeki yöneticiler ve hatta "üyeler"(İ.Ş) tarafından kontrol edilmelerinin imkansızlığını ifade etmektedir[41]. Oligarşik eğilimlerin sosyalist ve devrimci partiler dahil, türn partilerde var oluşu, bunun evrenselliğini de ortaya koymaktadır[42].

Dolayısıyla bu durum parti liderleri ve diğer yöneticilerin gerçekte bir üyeler seçimiyle değil de, merkez tarafından gerçekleştirilen kooptasyon ya da atama yoluyla iş başına getirildiklerini göstermektedir. Hatta göreve seçimle gelen liderlerin de zamanla oligarşik yapının oluşmasına sebebiyet verdikleri ve böylece partilerde demokrasinin gerçekleşemediği görülmektedir. Merkeziyetin artışına paralel olarak, üyelerin liderler üzerindeki etkileri gittikçe azalmakta ve hatta liderlerin üyeler üzerinde etkileri artmaktadır[43]. Bu durum üyeleri pasifize ettiğinden, liderler gittikçe daha da güçlenmekteler. Bunun demokrasiye zarar verdiğinde kuşku yoktur. Böyle bir durum karşısında parti içi demokrasi olmayacağı

---

40 Tanilli, S.: Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş, Say Yayını, İstanbul 1982, s.227.

41 Özbudun, E.: Siyasal Partiler, HÜHF yayını, Ankara, 1979,s.8.

42 Özbudun, Siyasal Partiler, 1979.s.8.

43 Duverger, M.:Siyasi Partiler, Ç.: E.Özbudun, Bilgi Yayını, Ankara 1986,s.536 vd.

gibi, bu hal siyasal partilerin yığınlara mal olması olgusunu da azaltmaktadır.

Oysa demokratik sistemde partilerin aşağıdan yukarıya doğru karar almaları gerekir. Partilerin halkın taleplerini seçim yoluyla iktidara taşıyabilmeleri, parti kanallarında etkin siyasal katılım mekanizması kurmalarına bağlıdır[44].

Çağdaş partiler rejiminde parti için demokrasi büyük öneme sahiptir. Bu önem, hem her kademedeki yönetici kadronun oluşumu, hem örgütlerin merkezi etkilemeleri, hem de demokratik rejimin işleme ve fonksiyonlarının yerine getirilmesi bakımındandır[45].

Ancak bu oligarşik eğilimi önlemede sırf hukuki yolları önermek yeterli olmayabilir; bunun için demokratik toplumun dokusunun iyi örülmesi gerekir. Bu dokuyu sağlam tutmanın en iyi yolu ekonomik, sosyal ve eğitsel önlemlerin sağlam biçimde alınmasıdır. Yine de sosyal önlemlerin gerçekleştirilmesine kadar hukuki önlemlerden de vazgeçilmesi yerinde olamaz.

Bu nedenle Anayasamızın 69'uncu ve Yasanın 93 ncü maddelerinde yer alan parti Odüzenlemelere göz atacak olursak;

a) Organlarda Görev Alma Ve Görevden Alınma

Parti örgütlerinde seçimle göreve gelenlerin yine seçimle görevden ayrılmaları yerine, partinin çeşitli organlarınca görevden alındıkları ve yasada öngörülen yönteme uygun işlem yapılmadığı çok görülen uygulamalardan bir kısmıdır. Bu hususun partilerdeki

---

44 Tanilli, Devlet ve Demokrasi,s.229.

45 Küçük,s.325.

oligarşik eğilimlerden farklı ele alınması mümkün olmadığından bu husus aşağıda ele alınacaktır.

b) Kongrelerle İlgili

Siyasal partilerin en önemli iç sınırlama nedenlerini kongrelerinde görmek mümkündür. Kongreler partilerin taban hareketlerini yönetime taşıdıkları, parti tüzük, program ve politikalarının oluşturulduğu alanlardır. Bu alanda parti tabanının söz ve karar sahibi olamaması, partilerin bir program çerçevesinde iktidara gelmeyi hedeflemeleri ilkesinin gerçekleşip gerçekleşmemesi bakımından çok önemlidir.

Kongrelerin yapılış biçimleri, partilerin oligarşik veya demokratik bir yapılanma içinde olup olmadıklarının belirlenmesinin en belirgin göstergeleridir[46]. Çünkü partilerin yerel organları(ki bu organlar parti üyeleri ile halkın en yakın oldukları ve ülke gerçeklerinin somut olarak dile getirildikleri yerlerin temsilcilerinden oluşur) Kongreler yoluyla parti politikalarını belirleme ve karar almada etkinlikleri en fazla olan parti çalışma alanlarıdır. Oysa uygulamada tüm kararlar parti genel merkezi ve çoğunlukla da parti lideri ve yakın çevresi tarafından alınmaktadır[47]. Bu uygulamalar partilerin Anayasa ve Yasada yer almayan sınırlamalarıdır.

Uygulamada Büyük Kongrelerle, il ve ilçe kongrelerinde genel merkezin etkisi fazla olduğu gibi, aynı etkili olma duygusunun partinin diğer organlarına da sirayet etmesi nedeniyle, genelde sadece parti merkez organlarının değil, tüm organlarının etkilerinin

---

[46] Yanık, Murat: Parti İçi Demokrasi, Beta Yayını, İstanbul 2001, s.149.

[47] Bektaş, Arsev: "Türk Siyasal Demokrasisi, Sorunlar ve Nedenleri", Yeni Türkiye, S:23-24, Eylül-Aralık 1998,s.179.

yoğun olduğu, geri kalanların(üyelerinin veya seçmenlerinin) etkilerinin yok denecek kadar aza indirildiği durumlar görülebilmektedir.

Kongreler yoluyla, demokratik bir biçimde gerçekleştirilecek seçimler sonucu oluşacak parti merkez organlarının, "parti siyaseti ve parti disiplini konusunda son karar" yetkisine sahip olmaları ve bunun parti içi demokrasiye uygun olması gerektiğinde kuşku yoktur[48].

O nedenle gözlemlerden çıkan sonuç, partilerle ilgili yasakların mevzut yanında, belki mevzuattan çok insan unsurundan kaynaklandığını söylemek bir fazlalık değildir.

5- PARTİLERİN ÖRGÜTLENME VE FAALİYETLERİNDEN KAYNAKLANAN SINIRLAMALAR

a) Siyasal Kültürle İlgili Olanlar

Siyasi partilerin kuruluş, örgütlenme ve faaliyetleriyle ilgili hususlar ülkenin genelindeki kültürel durumdan ayrı değerlendirilemez. Bu hususların yasalarla düzenlenmesi mümkün değildir. Yasayla gerçekleştirilecek düzenlemeler kuşkusuz, partilerin örgüt yapısı üzerinde olumlu etkiler yaratabilir; ancak asıl üzerinde durulması gereken husus tek tek bireylerin parti, örgütlenme ve demokrasi konusundaki bilinç ve samimiyetleridir. Bu husus ayrı bir çalışmanın konusu olabileceğinden, üzerinde fazla durulmayacaktır.

b) Oligarşik Eğilimlerden Kaynaklananlar

[48] Özbudun, Ergun: Klasik Demokrasilerde ve Türkiye'de Parti Disiplini, Ankara 1968, s.212.

- Siyasi Partiler Yasasının 15 nci maddesine göre genel başkanlık süresi en fazla üç yıldır. Maddenin ilk düzenlemesinde(m.15/2), "*Genel başkan, en çok iki yıl için seçilir. Aynı kişi,ara verilmeksizin altı defadan fazla seçilemez; yeniden seçilebilmesi için aradan dört yıllık bir sürenin geçmesi zorunludur*"; daha sonra yapılan değişiklikle *(28/3/1986 tarih ve 3270 sayılı Yasayla), "Aynı kişi ara verilmeksizin beş defadan fazla seçilemez. Yeniden seçilebilmek için aradan üç yıl geçmesi zorunludur" biçimini almıştı. Ancak maddenin son biçiminde(*17/5/1990-3648/1 md.) genel başkanlığa ilişkin birden fazla üst üste seçilebilme yasağı kaldırıldı. Bu yeni düzenleme genel başkanlıkla ilgili sınırlama kaldırılmakla beraber, oligarşik eğilimlerin ortaya çıkması bakımından olumluluğu tartışmalıdır.

- Siyasal partiler sadece bizde değil, zaman içerisinde değişik ülkelerde de olduğu gibi, parti içi demokrasiyi tam işletememekteler. Siyasal partilerin parti içi demokrasi ilkesine uygun hareket etmeleri gerektiğine ilişkin düzenlemeye karşın, pratikte demokratik işletilmediği bir gerçek. Bu durumun siyasal partilerin kendilerini kurucu ve yönetici kadroların eliyle sınırlamaları olarak değerlendirmek gerekir. Her ne kadar Anayasada ve yasada siyasal partilerin demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez öğeleri oldukları doğru olarak yer almakta ise de, pratikte böyle olmadıklarının anlaşılması karşısında, bu düzenlemeyi etkin kılacak düzenlemelerin de getirilmesi gerekir. Bu itibarla siyasal

partilerdeki oligarşik eğilimleri "caydırıcı, demokratik düzenlemeyi özendirici hükümler" konması gerekir[49].

- Partilerin sadece genel merkezleri bakımından değil, diğer il ve ilçe örgütlenmeleri ve buralarda görev alma ile çalışma biçimleri bakımından da demokrasi ilkelerinin yerleşmesini sağlayacak önlemlerin alınması gerekir. Kuşkusuz bu bir demokrasi kültürüyle ilgili husustur. Ancak, bu kültürün verilmesi yönünde partilerin çalışma yapmalarını sağlayıcı düzenleme ve çalışmaları yapılmasında zorunluluk olduğu pratiklerden anlaşılmaktadır[50].

- Partilere üyelik konusunda kolaylaştırmalar getirilmesi gerekir. Zira Anayasanın 18 yaşını dolduran herkesin partilere üye olabileceği şeklindeki düzenlemesi(m.68) kuşkusuz yasayla sınırlama getirilemeyeceği anlamına gelmez. Ancak, yasayla getirilen düzenlemelere baktığımızda, parti üyesi olunabilmesi için aranan sabıkasızlık kayıtları arasında çok önemli sayılamayacak suçların yer alması parti üyeliğini daraltmaktadır(Örneğin:1918/25). Zaman zaman yasanın 11 nci maddesinde gerçekleştirilen değişikliklerle üyeliğin kolaylaştırılması suretiyle, sınırlama daraltılmakla ve Anayasada gerçekleştirilen ve demokratikleşmeye katkısı olan değişikliklere karşın, 11 nci maddenin geniş tutulduğunu söylemek mümkün. Nitekim öğretide, anayasada yer almayan

---

[49] Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku, 1999, s.270; Kaboğlu, İbrahim Ö.:Kolektif Özgürlükler, Diyarbakır 1989, s.131-132,138-140.

[50] Partilerin örgütlenme ve çalışmalarında demokratik ilkelerin esas alınması hk. Yanık, 2001, s.136.

bu tür(sabıkaya dayalı) yasakların SPY'nda yer almasının yerinde olmadığı savunulmaktadır[51].

Diğer yandan, yeni TCY'nın 53 ncü maddesindeki[52] düzenleme karşısında SPY'nın 11 nci maddesinin geleceği

---

[51] Kaboğlu, İbrahim Ö.: "İfade Özgürlüğünün Siyasi Partilerce Kullanımının Sınırları", Anayasa Yargısı, Ankara 1999, s.71-92(bilhassa s.80 d.).

[52] 5237 sayılı Yeni TCY'nın "Güvenlik Tedbirleri" üst başlıklı 53 ncü maddesi "Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma" başlığı altında şu düzenlemeyi getirmiştir:

"(1) Kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak;

a) Sürekli, süreli veya geçici bir kamu görevinin üstlenilmesinden; bu kapsamda, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinden veya Devlet, il, belediye, köy veya bunların denetim ve gözetimi altında bulunan kurum ve kuruluşlarca verilen, atamaya veya seçime tâbi bütün memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilmekten,

b) Seçme ve seçilme ehliyetinden ve diğer siyasî hakları kullanmaktan,

c) Velayet hakkından; vesayet veya kayyımlığa ait bir hizmette bulunmaktan,

d) Vakıf, dernek, sendika, şirket, kooperatif ve siyasî parti tüzel kişiliklerinin yöneticisi veya denetçisi olmaktan,

e) Bir kamu kurumunun veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun iznine tâbi bir meslek veya sanatı, kendi sorumluluğu altında serbest meslek erbabı veya tacir olarak icra etmekten,

Yoksun bırakılır.

(2) Kişi, işlemiş bulunduğu suç dolayısıyla mahkûm olduğu hapis cezasının infazı tamamlanıncaya kadar bu hakları kullanamaz.

(3) Mahkûm olduğu hapis cezası ertelenen veya koşullu salıverilen hükümlünün kendi altsoyu üzerindeki velayet, vesayet ve kayyımlık yetkileri açısından yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanmaz. Mahkûm olduğu hapis cezası ertelenen hükümlü hakkında birinci fıkranın (e) bendinde söz konusu edilen hak yoksunluğunun uygulanmamasına karar verilebilir.

konusunda bir adım atılmamış olması da ayrı bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Ayrıca partilerde üyeler arasında haklı nedene dayanmayan eşitliğe aykırı uygulamaların olmaması gerekir[53]. Partide öncelikle düşünceleri özgürce ifade edilebilmesi için yapının düşünce özgürlüğüne(demokrasiye) uygun hale getirilmesi gerekir. Bunun için de, parti üyelerinin tamamının yönetime katılmada eşit haklara sahip olmaları şarttır. O nedenle partilerde yönetim kademelerinde görev alınmasında birden çok(örneğin, dört dereceli olarak nitelenmektedir) seçim değil, doğrudan seçme yoluyla belirlenmesi gerekir[54].

---

(4) Kısa süreli hapis cezası ertelenmiş veya fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında birinci fıkra hükmü uygulanmaz.

(5) Birinci fıkrada sayılan hak ve yetkilerden birinin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, ayrıca, cezanın infazından sonra işlemek üzere, hükmolunan cezanın yarısından bir katına kadar bu hak ve yetkinin kullanılmasının yasaklanmasına karar verilir. Bu hak ve yetkilerden birinin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla sadece adlî para cezasına mahkûmiyet hâlinde, hükümde belirtilen gün sayısının yarısından bir katına kadar bu hak ve yetkinin kullanılmasının yasaklanmasına karar verilir. Hükmün kesinleşmesiyle icraya konan yasaklama ile ilgili süre, adlî para cezasının tamamen infazından itibaren işlemeye başlar.

(6) Belli bir meslek veya sanatın ya da trafik düzeninin gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla işlenen taksirli suçtan mahkûmiyet hâlinde, üç aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere, bu meslek veya sanatın icrasının yasaklanmasına ya da sürücü belgesinin geri alınmasına karar verilebilir. Yasaklama ve geri alma hükmün kesinleşmesiyle yürürlüğe girer ve süre, cezanın tümüyle infazından itibaren işlemeye başlar".

53 Yanık, 2001, s. 139.

54 Bektaş, s.113; Yanık, s.141.

Siyasal Partilerin "Merkez Teşkilatı„, genel merkez teşkilatı(m.13),büyük kongre(m.14),genel başkan(m.15), merkez karar,yönetim ve icra organları(m.16) ve merkez disiplin kurulundan(m.17) oluşur.

"Siyasi partilerin merkez organları büyük kongre, genel başkan ile diğer karar, yönetim, icra ve disiplin organlarından ibarettir. Bu organların isimleri ve üye sayıları tüzüklerinde gösterilir"(2820, m.13/1).

Yasanın 14 ncü maddesine göre, Büyük kongre partinin en yüksek organı dır(2820, m.14/1). "Büyük kongre, seçilmiş üyeler ile tabii üyelerden oluşur".

"Seçilmiş üyeler, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının iki katından fazla olmamak kaydıyla, parti tüzüğünde gösterilen şekilde ve sayıda il kongrelerince seçilen delegelerdir. Tabii üyeler; parti genel başkanı, merkez karar ve yönetim kurulu ile merkez disiplin kurulu üyeleri ve partinin üyesi olan bakanlar ve milletvekilleridir".

"Büyük kongre parti tüzüğünün göstereceği süreler içerisinde toplanır. Bu süre iki yıldan az üç yıldan fazla olamaz. Olağanüstü toplantılar, genel başkanın veya merkez karar ve yönetim kurulunun lüzum göstermesi veya büyük kongre üyelerinin en az beşte birinin yazılı istemi üzerine yapılır".

"Parti kurucuları seçilmiş delegelerin % 15'inden fazla olmamak kaydıyla, parti üyelikleri devam ettiği müddetçe, ilk büyük kongre dahil büyük kongrenin tabii üyesidirler. Parti kurucuları seçilmiş delegenin % 15'inden fazla ise tabii delegelerin kurucular arasından nasıl seçileceği siyasi partilerin tüzüklerinde gösterilir. Parti kurucuları ilk büyük kongreyi, partinin tüzelkişilik kazanmasından başlayarak iki yıl içinde toplamak zorundadırlar".

"Büyük kongrenin toplantı yeter sayısı, büyük kongre üye tamsayısının salt çoğunluğudur. İlk çağrı üzerine yapılan toplantıda toplantı yeter sayısı bulunamıyorsa, ikinci çağrı üzerine yapılacak toplantıda toplantı yeter sayısı aranmaz. Büyük kongrenin karar yeter sayısı, kanunda veya parti tüzüğünde daha büyük bir sayı gösterilmediği hallerde, hazır bulunan üyelerin salt çoğunluğudur".

"Parti genel başkanı, büyük kongrece gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile seçilir. İlk iki oylamada sonuç alınamazsa, üçüncü oylamada en çok oy alan seçilmiş sayılır" (m.15).

"Siyasi partilerin merkez karar, yönetim ve icra organları parti tüzüğünde belirtilen isim, şekil ve sayıda kurulur. Büyük Kongrece seçilecek merkez organlarının herbirinin üye sayısı 15'den az olamaz"(m.16/1).

- Siyasal partilerin seçimle göreve gelmiş yerel parti örgütlerinin görevden alınmalarında da sorunlar yaşanmaktadır. Bu uygulamalar, seçimle göreve gelenlerin sadece görevden alınıp yerlerine atamayla görevlendirme şeklinde olmakla kalmıyor, aynı zamanda merkezi yönetimdekilerin istemedikleri kimselerin partiden atılması veya partiden ayrılmaya zorlanmalar ile sonuçlanmaktadır. Oysa parti özgürlüğü partiye özgür iradeyle gelip, yine özgür iradeyle gitmelerini içermektedir. Hele seçimle göreve gelenlerin yine seçimle görevden ayrılmaları demokratikliğin temel prensibidir. Kuşkusuz pratikte öyle durumlar olabilir ki, seçimle gelenin seçimi beklemeden ayrılmasında zorunluluk olabilir; ancak bu olağanüstü olabilecek uygulamanın olağan hale getirilmesi, parti yönetiminin siyasal parti özgürlüğüne getirdikleri sınırlamalar olarak devam etmektedir.

Hele SPY'da yerel örgütlerde görev alanların görevden alınmalarının yargısal yolla telafisinin mümkün olmadığı şeklindeki pratikler, parti özgürlüğünü iyice zedelemektedir. Bu itibarla, yargı yolu ile parti özgürlüğünü sağlayacak mekanizmaların etkin ve açık biçimde yasal düzenlemeyle getirilmesinde yarar var. Kuşkusuz özel hukuk tüzel kişisi olan partilerin içişlerine devletin fazlaca karışması savunulamaz. Ancak yaşanan sıkıntılar karşısında, partilerin içişlerine karışma sonucunu doğurabilecek düzenlemelerden uzak durmak

---

"Merkez karar ve yönetim organlarının üyeleri büyük kongrece seçilir. Diğer merkez organlarının seçim usul ve esasları parti tüzüğünde belirtilir. Parti genel başkanı merkez karar, yönetim ve icra organlarının herbirinin de başkanlığını yapar. Büyük kongrece seçilen merkez organlarının herbirinin üyeleri büyük kongrenin ve büyük kongre yetkilerini kullanan kurucular kurulunun tabii üyeleridir"(m.16/5).

"Siyasi partinin merkez disiplin kurulu, bu Kanunda ve parti tüzüğünde gösterilen şekilde kurulur. Bu kurulun üye sayısı yediden az olamaz"(m.17).

kaydıyla, genel merkezlerin parti tüzüklerinde belirtilen itiraz organları üzerindeki etkinliklerinin objektif ölçütlere bağlanması şeklinde düzenlemeler getirilebilir. Yani yargı organlarının partinin iç işlerine karıştırılması şeklinde değil de[55],-çünkü partilerin içişlerine karışma anlamına gelebilecek durumların yargıyı da zedeleyeceği kuşkusuzdur-, parti içindeki denetimin güçlendirilmesi şeklinde olmasında yarar var.

Partilerde disiplin cezalarının parti özgürlüğü ile yakın bağlantısı vardır. Yasadaki düzenlemeye göre(m.57),

«Hakkında partiden veya gruptan geçici veya kesin çıkarma cezası verilen parti üyesi, bu cezaya karşı disiplin kuruluna sevkeden organ veya merci veya disiplin kurulunun görev ve yetkisizliği veya alınan kararların kanuna, parti tüzüğüne ve içyönetmeliğe şekil ve usul bakımından aykırı bulunduğu iddiasıyla, parti itiraz yollarını kullandıktan sonra nihai karar niteliğindeki son karara karşı otuz gün içinde nihai kararı veren merciin bulunduğu yer asliye hukuk mahkemesine itiraz edebilir. Mahkeme bu itirazları, diğer işlerden önce ve en geç otuz gün içinde basit muhakeme usulüne göre inceleyerek karara bağlar, bu karar kesindir».

«Disiplin kurullarınca verilen cezaların partinin hangi organı tarafından ve ne şekilde affedileceği siyasi partilerin tüzüklerinde gösterilir»(m.58).

---

[55] Son günlerde kimi partilerde partiden üye kaydının silinmesi ve yapılan itirazların sonuçsuz kalması, mahkemeler yoluyla da yeniden inceleme yaptırılamaması nedeniyle, AİHM'ne başvurulacağına ilişkin görüşler karşısında, parti özgürlüğünün etkin kullanımını sağlayacak mekanizmalar üzerinde çalışılması gerekir.

ANKARA BAROSU
BİLGİ ve BELGE MERKEZİ

Partilerde Disiplin konusunda tedbir kararı verilmesi de mümkündür:

"Partiden geçici çıkarmayı veya kesin çıkarmayı gerektiren hallerde, disiplin cezası verilmesi için sevk kararı almaya yetkili olan parti organları, tedbir niteliğinde olmak üzere, disiplin kuruluna sevk edilen üyeyi parti içindeki görevlerinden derhal uzaklaştırabilirler.

İlgili, bu tedbir kararının kaldırılmasını sevk edildiği disiplin kurulundan isteyebilir. Bu istek, disiplin kurulu tarafından yedi gün içinde karara bağlanır„ (m.59).

- Partilerin seçimle göreve gelmiş organlarının görevden alınmalarından sonra(SPY, m.19/5 ve 20/9) yapılması gereken işlemler bakımından da merkezlerin etkilerinin fazla olduğu bilinen bir gerçektir[56]. Partilerin yasanın öngördüğü süreler içerisinde(30 ve 45 gün) yasal gereği yerine getirmemeleri halinde, parti yetkilileri hakkında yapılabilecek işlemler bakımından konuya yaklaştığımızda, demokratikliği sağlayacak düzeyde yaptırım olduğundan da söz edilemez. Böyle bir durumda, partiye yasanın 104 ncü maddesi gereğince ihtar isteminde bulunulabilir ve ihtar kurumunun Anayasa Mahkemesinden alınacak olumlu kararla işletilmesinden sonra uyulmaması halinde yasanın 111 nci maddesine göre yaptırım uygulanabilir ki, bu yaptırımın etkinliğinden söz edilemez[57]. Çünkü bu yaptırım üç aydan

---

[56] Bu konuyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesinin çok sayıda kararına bakılabilir. Birkaç örnek vermek gerekirse: 1992/2-2,21.10.1992;1992/4-4,3.11.1992;1994/4-4,8.3.1994 gibi.

[57] Yasanın "Ceza hükümleri" başlıklı 111/d-son ncu maddesindeki düzenlemeye göre,

altı aya kadar hafif hapis cezasını gerektirmekte olup, bu suçun zamanaşımı süresi 765 sayılı TCY'nın 102/5 nci maddesine göre 2 yıl olup, yargının genel işleyişindeki iş yoğunluğu nedeniyle bu sürede bitirilip ceza verilmesinin mümkün olmadığı ortadadır.

- Kimi durumlarda Yasanın 104 ncu maddesindeki ihtar kurumunun işletilmesi halinde, mevcut işleyiş karşısında(Anayasa Mahkemesinin iş yükü nedeniyle kısa sürede karar verilememesi, karar verilse bile 6 aylık süre içerisinde bu kararın gereğinin yapılmasının istenmesi ve bu sürede zaten parti tarafından mahkeme kararının gereği yapılsa bile, ihtara sebebiyet verenlerin amaçlarına ulaşmış olmaları ile ihtara uyulmaması durumunda da öngörülen yaptırımın istenilen etkinlikte olmaması), ihtar kararının gereğini yapmayanlara cüzi bir yaptırım öngörülmesi, istenen amacı sağlamaya yetmemektedir.

- Siyasal partilerde aday belirlenmesinde de oligarşik eğilimlerin olduğu bilinen bir gerçektir[58]. Yasanın 37 nci maddesinde yer alan "önseçim" yapılmasına ilişkin düzenlemenin 28.3.1986 gün ve 3270 sayılı Yasayla

---

"**(Ek: 2/1/2003-4778/13 md.)** 104 üncü maddeye göre verilen ihtar kararının gereğini yerine getirmeyerek partiyi Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakan sorumlular ile Devlet yardımından faydalanmayan siyasî partilerin sorumluları hakkında üç aydan altı aya kadar hafif hapis cezası, Verilir. Tekerrür halinde, bu cezalar yarı nispette artırılarak hükmolunur".

[58] 19 Mayıs 2005 günü saat:20.30'dan itibaren devam eden programa katılan dört parti gençlik kolları temsilcilerinin yaptıkları konuşmalarda, gençlerin partilere girmek istememelerinin nedenlerinden en önemlisinin, partilerde belli grupların olduğu ve bundan çekinen gençlerin peşin hükümle partilerde çalışmak istemedikleri, hk. NTV programı.

partilerin takdirine bırakılması yerinde olmamıştır[59]. Bu da partide merkezin ağırlığını koyduğu uygulama biçiminde geliştiği için, parti sınırlaması olarak değerlendirilebilir(benzeri düzenleme için bkz. 40/I nci madde).

6- ÜYELİKLE İLGİLİ SINIRLAMALAR

Parti kurucusu ve üyesi olabilme bakımından yabancı ve vatandaş ayrımı yaparak konuya yaklaşmakta yarar var.

a) Yabancılar

Anayasa(m.68/I) ve Yasa(2820, m.8/I) parti kurma, partilere üye olma ve ayrılma özgürlüğünü sadece vatandaşlara tanıdığından, partiler yabancılara kapalıdır.

Anayasa koyucu yabancılılık unsuruna yönelik hassasiyetini parti kapatma davaları bakımından da önemsemektedir. Örneğin, "Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk

---

[59] *3270 sayılı Yasanın 9 ncu maddesiyle değiştirilmeden önceki 37/I nci madde şöyleydi:" Milletvekilliği için yapılacak seçimlerde, siyasi partilerin bir seçim çevresindeki adaylarının listesi ve binaların listedeki sırası,o seçim çevresinde o siyasi parti üye kayıt defterine göre düzenlenen parti seçmen listesinde yer alan bütün üyelerin ilçe seçim kurullarının yönetiminde serbestçe oy kullanacakları bir önseçim ile o seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısının iki katı olarak,aday adaylığını koymuş olanlar arasından tespit edilir".*

Değişiklik sonrası fıkraya göre, " Siyasi partiler, milletvekilliği genel veya ara seçimlerinde, adaylık için müracaat eden ve adaylığı uygun bulunanlar arasından, adayların tespitini; serbest, eşit, gizli oy açık tasnif esasları çerçevesinde, tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya birkaçı ile yapabilirler".

uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzelkişilerden maddî yardım alan siyasî partiler temelli olarak kapatılır"(m.69/10).

Bu düzenlemeler bize anayasanın, hem parti kurma bakımından, hem de kurulmuş ve faaliyet halinde bulunan partiler yönünden yabancılılığa karşı hassasiyetini göstermektedir. Bu hususun uluslar arası hukuk ve yeni egemenlik anlayışı bakımından gözden geçirilip geçirilmemesi hususu başka bir çalışmanın konusu olabilir.

b) Vatandaşlarla İlgili Sınırlamalar

Anayasa siyasi parti kurucusu ve üyesi olabilmek için belli bir yaş koşulu getirmiştir. Buna göre onsekiz yaşını doldurmayanlar siyasi partilere üye olamazlar(Anayasa, m.68/1). Yasaya göre(2820, m.8/1), "Siyasî partiler, partiye üye olma yeterliğine sahip en az otuz Türk vatandaşı tarafından kurulur".

Yasa bunu, "Her Türk vatandaşı, kanunda ve parti tüzüğünde gösterilen şartlara ve usullere göre siyasi partilere üye olma ve dilediği anda üyelikten çekilme hakkına sahiptir.

Kimse, aynı zamanda birden fazla siyasi partinin üyesi olamaz, aksi halde üyelik sıfatı bu siyasi partilerin hepsinde birden sona ermiş sayılır.

Kimse, bir partinin birden fazla teşkilat birimine üye kaydolamaz, aksi halde son kayıt tarihinden önce yapılmış olan üyelik kayıtları geçersizdir»(2820, m.6) şeklinde düzenlemiştir.

Görülüyor ki yasa koyucu, sırf üye olma bakımından değil, partiden çıkma bakımından da özgürlük tanımıştır. Ancak, çeşitli nedenlerle yasa koyucu, aynı anda birden fazla partiye üye olmayı

yasaklamıştır. Böyle bir durumda ilgilinin gerçek iradesini ortaya koyabilmesi için, aynı anda üye olduğu değişik parti üyeliklerinin son bulacağına yer vermiştir[60].

Yine yasa koyucu, sırf farklı partilerde aynı anda üye olmayı değil, aynı parti içerisinde de, « bir partinin birden fazla teşkilat birimine üye kaydolamaz, aksi halde son kayıt tarihinden önce yapılmış olan üyelik kayıtları »nın geçersiz olduğu şeklindeki düzenlemesiyle bir ölçü ve orantıya yer vermiştir(2820, m.6/3). Zira yasa koyucu aynı anda farklı partilere üye olunması halinde tüm partilerdeki üyeliklerin son bulacağını emrederken, aynı zamanda aynı parti içerisinde farklı teşkilat birimlerine kayıtlı üye olmayı o partiden ayrılmış sayılma olarak değil, son üyelik kaydını geçersizliği şeklinde düzenlemiştir. Çünkü yasa koyucu, aynı parti içerisinde farklı teşkilat birimlerine kayıtlı olmayı, üyenin o parti ile bağının koparılması olarak değil, üyeliklerinden birinin geçerli olacağını kabul etmekle, partiye gönül bağı ile bağlı olanın üyeliğinin devam edeceğini, ancak teşkilatlardan birindeki(son kayıtlı olduğu teşkilat) üyeliğinin devam etmesini benimsemiştir. Çünkü partilerin üyelik kayıtları ilçe teşkilatı esasına göre gerçekleştirilmektedir. Aynı kimsenin aynı partide farklı teşkilatlarda üyeliğinin devam etmesi parti içi demokrasi bakımından önem arzetmektedir.Anayasa cinsiyete dayalı farklılık getirmemektedir. Anayasanın eşitlik ilkesi buna engel olduğu gibi(m.10)[61], Anayasanın ayrım yapılmaksızın "vatandaşlar" demesi de bunu göstermektedir (m.68/1).

---

60 «Kimse, aynı zamanda birden fazla siyasi partinin üyesi olamaz, aksi halde üyelik sıfatı bu siyasi partilerin hepsinde birden sona ermiş sayılır »(2820, m.6/2).

61 Anayasanın 10 ncu maddesinin 2 nci fıkrasına "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir" (Ek:7.5.2004-5170/1 md) şeklindeki ek öncesi de kadın

Yine Anayasa koyucu, "Hâkimler ve savcılar, Sayıştay dahil yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasî partilere üye olamazlar"(m.68/5); "Yükseköğretim elemanlarının siyasî partilere üye olmaları ancak kanunla düzenlenebilir. Kanun bu elemanların, siyasî partilerin merkez organları dışında kalan parti görevi almalarına cevaz veremez ve parti üyesi yükseköğretim elemanlarının yükseköğretim kurumlarında uyacakları esasları belirler"(m.68/6); "Yükseköğretim öğrencilerinin siyasî partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar kanunla düzenlenir"(m.68/7) demek suretiyle, kimi vatandaş grupları için, yaptıkları görevleri dikkate alarak partiye üye olamayacakları, kimileri için Anayasada belirtilen sınırlar içerisinde partilere üye olup görev alabileceklerine yer vermiştir.

Konuyla ilgili olarak 2820 sayılı Yasa ise(m.11/1-a), "Hakimler ve savcılar, Sayıştay dahil yüksek yargı organları mensupları[62], kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasi partilere üye olamazlar"; aynı Yasanın 11/son maddesindeki düzenlemeye göre, "Yükseköğretim elemanları, yasaklamanın dışındadır. Bunlar hakkında Yükseköğretim Kanunu uygulanır".

---

erkek ayrımı yapılacağından söz edilemezdi, ancak kimi ülkelerdeki düzenlemelerden esinlenilerek getirilen bu düzenleme, bu yöndeki talepleri karşılamıştır.

62 Yargıç ve Cumhuriyet Savcılarının özel Yasası olan 2802 sayılı Yasanın 51/son maddesindeki düzenlemeyle partilere üye olanlar için etkin yaptırım getirilmiştir: "Hakimler ve savcılar siyasi partilere giremezler, girenler meslekten çekilmiş sayılırlar".

2547 sayılı Yükseköğretim Yasasının 59 ncu maddesindeki düzenlemeye göre ise, "Yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, siyasi partilere üye olabilirler; yükseköğretim kurumlarındaki görevlerini aksatmamak ve bir ay içinde kurumlarına bildirmek kaydıyla, siyasi partilerin merkez organları ile onlara bağlı araştırma ve danışma birimlerinde görev alabilirler. Şu kadar ki, bu durumdaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu ve Yükseköğretim Denetleme Kurulu üyesi, rektör, dekan, enstitü ve yüksekokul müdürü ve bölüm başkanı olamazlar, onların yardımcılıklarına seçilemezler. Yükseköğretim kurumları öğrencileri, siyasi partilere üye olabilirler. Siyasi partilere üye olan öğretim elemanları ve öğrenciler, yükseköğretim kurumları içinde parti faaliyetinde bulunamaz ve parti propagandası yapamazlar".

7- KURULUŞ VE SİCİLLER HAKKİNDA

Anayasada bu konuda bir düzenleme yoktur; ancak Anayasanın 69/son maddesi gereğince yasayla düzenleme yapılacağı öngörüldüğünden partilerin kuruluş ve sicilleri ile ilgili olarak 2820 sayılı yasayla düzenleme getirilmiştir.

İçişleri Bakanlığınca partinin kuruluş evraklarının gönderilmesi üzerine Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Siyasi Partilerin sicillerini tutar.

Yasanın 10 ncu maddesine göre,

« Cumhuriyet Başsavcılığınca her siyasi parti için bir sicil dosyası tutulur.

Bu sicil dosyasında:

a) Kuruluş bildirisi ve ekleri;

b) Merkez organları ile, teşkilat kurdukları il, ilçe ve beldeleri, bunların organlarında görev alanların adlarını, soyadlarını, doğum yer ve tarihlerini, meslek veya sanatlarını ve ikametgahlarını gösterir onaylı listeleri,

c) Partinin faaliyetlerini düzenleyen her türlü yönetmelikler ve diğer yayınları,

d) Partiye kayıtlı üyelerin, ilçelere göre (b) bendindeki bilgileri içeren listeleri,

Bulunur.

Cumhuriyet Başsavcılığınca istenilen sicille ilgili diğer bilgi ve belgeler de bu dosyaya konulur.

Siyasi partiler, (b) ve (c) bentlerindeki bilgi ve belgeler ile bunlarda ve parti tüzük ve programlarında yapılan değişiklikleri, yayın veya değişiklik tarihinden itibaren onbeş gün içinde; (d) bendindeki listeler ile bunlarla ilgili değişiklikleri ise, altı ayda bir Cumhuriyet Başsavcılığına gönderirler.

Siyasi partilerin kapatılmaları veya kapanmaları sicillerine işlenir.

Bu sicil herkese açıktır. Soruşturma ile ilgili bilgilerin gizliliğine ilişkin hükümler saklıdır.

Siyasi Partilerin bu Kanuna göre yapacakları kongre delege seçimlerinde ve ön seçimlerde (b) ve (d) bentleri gereğince Cumhuriyet Başsavcılığına bildirilmiş üye listeleri esas alınır.

Cumhuriyet Başsavcılığı, üye listelerinin düzenlenmesi, yazımı, bunların ilçe seçim kurullarına gönderilmesi ve buna ait işlerde 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 31 inci maddesinin üçüncü fıkrasındaki esaslar dairesinde personel görevlendirebileceği gibi, bu işlerin yürütülmesinde kamu kurum ve kuruluşlarına ait teknik araçlardan da yararlanabilir. Görevlendirileceklere 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 182 nci maddesine göre ücret ödenir. Bu ücretler ile hizmetin ifası için gerekli ödenek Genel Bütçeden ödenir».

Bu maddedeki düzenleme göz önünde bulundurularak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında Siyasi Partiler Sicil Bürosu, Sicil Bürosunda sicille ilgili işlemler yürütülmekte ve sicil kısmının yetkisi dışında kalan ve partiler hakkında soruşturmayı gerektien hususlar için de soruşturma kısmı oluşturulmuştur.

7 - SEÇİMLERE KATILMA İLE İLGİLİ SINIRLAMALAR

Anayasada Siyasal partilerin seçimlere hangi koşullarda katılabilecekleri konusunda açık bir düzenleme yoktur. Ancak siyasal partilerin iktidara gelebilmeleri için seçime katılmaları gerekir. Yasa, siyasal partilerin seçime katılabilmeleri için belli bir örgütlenmişlik düzeyine ulaşmalarını öngörmüştür.

2820 sayılı Siyasi Partiler Yasasının "Siyasi partilerin seçimlere katılması" başlıklı 36 ncı maddesinin ilk düzenlemesinde, *"Siyasi partilerin seçimlere katılabilmesi için illerin en az yarısında teşkilat kurmuş ve büyük kongresini yapmış olması veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunması şarttır.*

Bir ilde teşkilatlanma,merkez ilçesi dahil o ilin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmayı gerektirir"*(2820, m.36) hükmü vardı.*

Yasanın 36 ncı maddesi, 28/3/1986 tarih ve 3270 sayılı Yasanın 8 nci maddesiyle,

"Siyasi partilerin seçimlere katılabilmesi için illerin en az üçte ikisinden fazlasında teşkilat kurmuş ve büyük kongresini yapmış olması veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunması şarttır.

Bir ilde teşkilatlanma, merkez ilçesi dahil o ilin ilçelerinin en az üçte ikisinde teşkilat kurmayı gerektirir" şeklinde değiştirildi.

Ancak konunun Anayasa Mahkemesinin önüne götürülmesi üzerine Anayasa mahkemesi bu yeni düzenlemeyi Anayasaya aykırı bularak iptal etti[63]*.*

Yüksek Mahkemenin konuyla ilgili kararına göre, 3270 sayılı Yasanın 8 nci maddesiyle 2820 sayılı Yasanın 36 ncı maddesine getirilen yeni düzenleme,

"Bu madde ile Siyasi Partiler Kanunu'nun 36. maddesi değiştirilerek, seçimlere katılabilmek için partilerin örgütlenmek zorunda oldukları il sayısı 1/2 (34 il) den 2/3 (45) e çıkarılmış, ayrıca bir ilde örgütlenmiş sayılmak için örgüt kurulması zorunlu ilçe sayısı da l/3 ten 2/3 e yükseltilmiş, büyük kongreyi yapmış ya da TBMM'nde grubu bulunma koşulları olduğu gibi bırakılmıştır.

---

63 AMK,E:1986/17,K: 1987/11,Karar günü : 22/5/1987;RG:18.9.1987, Sayı: 19578(iptal kararında 3270 sayılı Yasanın 8. ve 26. maddelerine ilişkin iptal hükümlerinin, kararın Resmi Gazete'de yayımlandığı günden başlayarak altı ay sonra yürürlüğe girmesine, denmiştir).

Rakamsal oranlar "en az" nitelemesiyle alt sınırı göstermektedir. Değişiklik yalnızca il ve ilçe sayılarının arttırılması biçiminde olmuştur. Dava dilekçesinde bu konuda ileri sürülen görüşler, seçime katılabilme koşulu olarak getirilen örgüt kurulmuş il ve ilçe sayısı artışının anayasa'ya aykırı bulunduğu savında toplanmaktadır. Oysa, iptali istenen 36. madde yalnız örgüt kurulmuş il ve ilçe sayısını değil bunlarla birlikte büyük kongreyi yapmış olmayı ya da TBMM'nde grubu bulunmayı içermektedir. Yasa koyucu, konunun önemi gereği, il ve ilçe sayısı yanında 'büyük kongreyi yapmış olma' koşulunu da aramıştır. 'Grubu bulunma' koşuluda yasa koyucunun oluşumun ciddiyetini benimsemesinin sonucudur. Bu iki koşulun anayasa'ya aykırı bir yönü bulunmadığı açıktır. Davacı, bu hususlara değinmemiştir. Kamu yararı düşüncesine dayanan ve Anayasa'nın 13. maddesine aykırı düşmeyen bu sınırlamaların yanında, il ve ilçe sayısının arttırılmasının savda dayanak gösterilen Anayasa maddelerine aykırılık oluşturup oluşturmadığı saptanacaktır".

Yüksek Mahkeme konuyu Anayasa'nın 13 ve 67 nci maddeleri yönünden incelerken şu hususlara dikkat çekmiştir:

Anayasanın "67. madde(si)nin birinci fıkrasında öngörülen hakların yasada belirtilecek koşullara uygun biçimde kullanılacağı açıklığı, yasa koyucunun takdirine bırakıldığını göstermektedir. Yasa koyucu bu düzenlemeyi Anayasa'nın 13. maddesinde sözü edilen '...demokratik toplum düzeninin gerekleri'ne uygun biçimde yapmak zorundadır. Bu sınırın aşılması, seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma haklarını sözde bırakır. 67. maddenin ikinci fıkrasında belirlenen '...serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esasları' ile 'yargı yönetim ve denetimi' bu konudaki düzenlemede temel alınacak ilkelerdir. Bu ilkelerle yasa koyucuya tanınan takdir hakkı, sınırlamanın çerçevesini çizmektedir. Bu yetkiyle

298 sayılı Kanunun 7. ve 8. maddeleri düzenlendiği gibi(,) Anayasa'nın kendisi de 67/5. ve 76. maddede kimi sınırlamalar getirmiştir. Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı kimi zaman Anayasa koyucu tarafından, kimi zaman Anayasa'nın verdiği yetkiye dayanılarak yasama organı tarafından belirlenen sınırlı haklardır. Düzenlemenin, yasa koyucunun takdiri dışında bırakılan anayasal ilkeleri zedelememesi ve demokratik toplum düzeninin esaslarına aykırı olmaması gerekir. Hakkın özüne dokunan düzenlemeler gerçek anlamda bir seçme ve seçilme hakkını ortadan kaldırır. Seçime katılabilmeyi salt örgütlenme gücüne bağlamak uygun değildir. Böyle bir düzenleme, özellikle yeni kurulan siyasi partilerin seçimlere katılmasını önlemeye yönelik düzenleme, oldukça ağır sonuçlar doğuracak koşulları taşımaktadır. Yeni kurulan ve akçalı olanakları sınırlı olan bir partinin gösterilen il ve ilçe düzeyini aşması çok güç, genelde olanaksızdır. Demokrasinin vazgeçilmez öğesinin bu ölçüde sınırlanması, siyasi partilerle gerçekleşecek düzenin olabildiğince engellere bağlı tutulması, demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun bulunmamaktadır. 'Makul', kabul edilebilir sınırların aşılması aykırılığı oluşturur. Böyle bir ortamda seçme ve seçilme hakkının zarar göreceği açıktır. Makûl ölçülerin aşılması bir iptal nedenidir. Bununla yasa koyucu yerine geçmek ya da yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm kurmak söz konusu olamaz. Denetlenen kuralın kabul edilebilir sınırda olmadığını belirtmek yeterlidir. Yapılan sınırlamayla sağladığı yarar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması gerekir. Amaçla araç arasındaki makul ölçüyü aşmış görülen yeni sınırlamanın uygun olmadığı ortadadır. Nasıl il ve ilçelerin tümünde örgütlenme koşulu, savunulabilecek bir düzey değilse buna çok yakıtı oranda aynı niteliktedir. Bir siyasi partinin seçimlere katılmasını güçleştirmek ya da engellemek seçilme hakkının özüne zarar verir. 8. maddenin getirdiği sınırlama, amacı

aşarak, seçme hakkının kullanılmasını demokratik toplum düzeninin gerekleriyle bağdaşmayacak biçimde zorlaştırdığından Anayasa'nın 13. ve 67. maddelerine aykırıdır".

Yüksek Mahkeme konuyla ilgili olarak Anayasa'nın 68 nci maddesi yönünden yaptığı incelemede,

"Siyasi partileri demokratik siyasi yaşamın vazgeçilmez öğesi sayan bu madde karşısında, seçimlere katılmalarına güçlükler çıkarılması doğru olamaz. İlkeyle bağdaşmayan uygulama başlıca aykırılıktır. Partilerin serbest çalışmaları, olağandışı engellere bağlı tutulmamaları demokratik hukuk devletinin doğal gereğidir. Kamu yararı için getirilen sınırları aşmayan düzenlemeler sakıncasızdır. Seçme ve seçilme hakkının kullanılmasını engelleyici boyuttaki sınırlamalar ise amaçla bağdaşmaz.

'Ülke genelinde baraj' ve 'seçim çevresi barajı' ile yeterince sınırlama getirilmişken bunlara ek olarak seçime katılma koşullarını ağırlaştırmak demokrasiye uygun düşmemektedir. Siyasi partilerin amaçlarına ulaşabilmeleri için gerekli, yeterli olanaklara sahip olmaları zorunludur. Seçime katılmak temel hakkı ve ödevi olan siyasi partiyi başlangıçta bu olanaktan yoksun kılmak, seçimler dışında çaba göstermesini istemek olur ki, bunun hukuksallığı tartışılır. Siyasi partiler gerçekten demokratik siyasi yaşamın vazgeçilmez öğesi iseler, varlıklarını koruyup geliştirecekleri, kuruluş nedenlerini doğrulayıcı en etkin araç olan seçimlere katılıp halkın oluruna görüş, öneri ve eleştirilerini sunma olanakları engellenmemeli, sınırlama amacı aşılmamalıdır. Zorlaştırma, anayasal ilke ile yasanın çelişkisini açıklamaktadır. Bu nedenle, düzenleme Anayasa'nın 68. maddesine de aykırıdır" demiştir.

Konuyu Anayasa'nın Başlangıç kısmı ile 2. ve 5. maddeleri yönünden de inceleyen Yüksek Mahkeme şu hususlara dikkat çekmiştir:

"a) Başlangıç'ta geçen '... hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni...' sözcükleri, özgürlükçü demokratik düzenin gerekleriyle buna uygun hukuk düzenini bir temel olarak vurgulamıştır. Anayasa'nın 176/1. maddesine göre Anayasa metni içinde sayılan Başlangıç'ın öngördüğü düzen, siyasi partilerin serbestçe oluşup demokratik yöntemler, uygun ölçüler ve sınırlamalarla seçimlere katılabilmelerine olanak veren, aşırı ve hukuka aykırı engellere geçerlik tanımayan bir yapıdır. Norm denetiminde Özel kurallar Varken Soyutlukla nitelendirilecek dolaylı hükümlere dayanmak gereksizse de, Başlangıç'ın taşıdığı açıklık karşısında demokratik yaşamın vazgeçilmez öğesi olan siyasi partilere getirilen 'olağandışı' engelleri özgürlükçü demokrasi gerekleriyle belirlenen hukuk düzenine uygun bulmak güçtür. Başlangıç kısmına aykırılık açıktır.

b) Anayasa'nın 2. maddesinin '... hukuk devleti...' olarak nitelediği bir yapıda her şeyin bu çatı altında hukuka uygunluğunun aranması zorunludur, incelenen 36. madde ile getirilen engeller Siyasal katılımı olumsuz yönde etkileyeceğinden bu durum hukuk devleti ilkesiyle de bağdaşmaz.

c) Anayasa'nın 5. maddesine göre '... Cumhuriyeti ive demokrasiyi korumak...' devletin temel amaç ve görevlerindendir. Cumhuriyet biçiminin herkese açık,

herkes için eşit ve serbest siyasi katılımla, bunun da siyasi partiler yoluyla gerçekleşeceği, siyasi partilerin demokrasinin okulu ve oluşum aracı oldukları gözetilirse, katılım engellerinin bu kavramları, özlenen yapıyı olumsuz yönde etkileyeceği kuşkusuzdur.

Bu durumlar karşısında, getirdiği sınırlama Anayasa'nın Başlangıç'ına, 2., 5., 13., 67. ve 68. maddelerine aykırı görülen 8. maddenin iptali gerekir".

Anayasa Mahkemesinin bu iptal kararından sonra yasada gerçekleştirilen son düzenlemeye göre, "Siyasi partilerin seçimlere katılabilmesi için illerin en az yarısında oy verme gününden en az altı ay evvel teşkilat kurmuş ve büyük kongrelerini yapmış olması veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunması şarttır"(2820,m.36/1). İlde örgütlenmiş sayılmayı da belirleyen yasa koyucuya göre, "Bir ilde teşkilatlanma, merkez ilçesi dahil o ilin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmayı gerektirir"(2820, m.36/2).

Anayasada yer almayıp Yasada belli bir örgütlenmişliğin aranması eleştiriye açık bir konudur.

8 - DEVLETTEN YARDIM ALMA KONUSUNDA SINIRLAMALAR

1961 Anayasasındaki düzenleme "Son milletvekili genel seçimlerinde muteber oy sayısının en az yüzde beşini alan veya bu seçimlerde Millet Meclisinde grup teşkil edecek sayıda milletvekilliği kazanmış bulunan siyasi partilere Devletçe yapılacak yardım kanunla düzenlenir"(1961, m.56/son) şeklindeydi.

1961 Anayasası döneminde konuyu düzenleyen yasa, "Kanuna veya yasama meclisleri içtüzüklerine göre Devletçe sağlanan yardımlar"dan söz edip, bu yardımların "hiçbir suretle vergi, resim ve harç alınamaz" şeklindeydi(648, m.65).

1982 Anayasa da partilerin ayakta kalabilmeleri ve iktidara gelebilmek için kimi paralı çevrelerin güdümüne girmemeleri için devletçe para yardımı alabilmelerini öngörmüştür. Anayasaya göre, "Siyasî partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça malî yardım yapar. Partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir"(m.68/son). Anayasa koyucu partilere yapılacak mali yardımın ölçütlerini de belirtmiştir: "yeterli düzeyde ve hakça". Buradaki "hakça" kavramı, "yeterli düzeyde" kavramına oranla daha belirgindir. Çünkü hakça kavramı, adil, eşit anlamlarına gelir. Ancak "yeterli düzeyde" kavramı, neyin yeterli neyin yetersiz olduğunun ve yeterliliğin ölçütünün ne olduğunun belirgin olmaması nedeniyle eleştirilmesi mümkündür.

Diğer taraftan, her partiye devlet yadımı yapılıp yapılmayacağı açık olmadığı gibi, düzenlemeden devlet yardımının tüm partilere verilmeyeceği anlamını çıkarmak da mümkün değil. Çünkü Anayasa "Siyasî partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça malî yardım yapar" derken, kimi partilere mali yardım yapılmayacağını değil, Devletin tüm partilere mali yardım yapacağını, ancak bunun miktarı ile hangi partilere ne kadar yardım yapılacağı konusunda "hakça" davranılması gerektiği belirtmektedir. Mali yardımın yeterli düzeyde olacağına ilişkin kural, partilerin başkalarına muhtaç duruma düşürülmeyecekleri anlamına gelir.

Anayasa 68 nci maddesinin son fıkrasının son cümlesi bunu açıklıyor. Anayasaya göre, Siyasi "Partilere yapılacak yardımın,

alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir"(m.68/son). Burada da görüldüğü gibi, "hangi partilere devlet yardımı yapılamayacağı" değil, tam tersine, "partilere yapılacak yardımın(...) tabi olduğu esaslar"ın yasayla düzenleneceği belirtilmektedir.

Bu düzenlemeler karşısında devletin tüm siyasi partilere yardım yapması, devletin bütçesi elvermiyorsa, bütçeden ayrılabilecek toplam paranın partiler arasında aldıkları oya göre adil bir biçimde dağıtılması gerekir. Eğer bu da yapılamıyorsa(bence yapılabilir), o zaman devlet yardımı yapılmasında alınan oy oranının biraz aşağı çekilmesi gerekir. Çünkü son yıllarda yapılan gözlemlere göre çok düşük oy alan bir parti sonraki seçimlerde oylarını artırarak iktidar olabilmektedir. Öyleyse fazla oy alan partilere neredeyse devlet yardımının büyük bir kısmının verilmesi yerine, iktidar için mücadele eden partilere az da olsa devlet yardımının verilmesi suretiyle, iktidar yarışında tamamen olanaksızlık içerisinde bırakılmamaları gerekir.

Konuyla ilgili olarak Yasayla getirilen düzenlemelere göz atacak olursak, 2820 sayılı Yasanın "Devletçe yardım" başlıklı "ek madde 1" deki düzenlemeye göre, "Yüksek Seçim Kurulunca son milletvekili genel seçimlerine katılma hakkı tanınan ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 33 üncü maddesindeki genel barajı aşmış bulunan siyasi partilere her yıl Hazineden ödenmek üzere o yılki genel bütçe gelirleri '(B) Cetveli' toplanmış beşbinde ikisi oranında ödenek mali yıl için konur.

Bu ödenek, yukarıdaki fıkra gereğince Devlet yardımı yapılacak siyasi partiler arasında, bu partilerin genel seçim sonrasında Yüksek Seçim Kurulunca ilan edilen toplam geçerli oy sayıları ile orantılı

olarak bölüştürülmek suretiyle her yıl ödenir. Bu ödemelerin o yılki genel bütçe kanununun yürürlüğe girmesini takiben on gün içinde tamamlanması zorunludur.

Bu yardım sadece parti ihtiyaçları veya parti çalışmalarında kullanılır.

Milletvekili genel seçimlerinde toplam geçerli oyların % 7'sinden fazlasını alan siyasi partilere de Devlet yardımı yapılır. Bu yardım en az Devlet yardımı alan siyasi partinin ikinci fıkra gereğince almış olduğu yardım ve genel seçimlerde aldığı toplam geçerli oy esas alınarak kazandıkları oyla orantılı olarak yapılır. Ancak bu yardım üçyüzelli milyon liradan az olamaz. Bunun için her yıl Maliye ve Gümrük Bakanlığı bütçesine yeterli ödenek konulur. Yukarıdaki fıkralarda öngörülen yardım miktarları; bu yardımdan faydalanabilecek siyasi partilere, milletvekili genel seçiminin yapılacağı yıl üç katı, mahalli idareler genel seçim yılı için iki katı olarak ödenir. Her iki seçim aynı yıl içerisinde yapıldığında bu ödemenin miktarı üç katı geçemez. Bu fıkra gereğince yapılacak katlı ödemeler, Yüksek Seçim Kurulunun seçim takvimine dair kararının ilanını izleyen 10 gün içinde yapılır. (Ek fıkra: 12/8/1999 - 4445/21 md.) Bu Kanunun 76 ncı maddesi hükmü dairesinde gelirleri Hazineye irad kaydedilen ve taşınmaz malları Hazine adına tapuya tescil edilen siyasi partilere, bu madde gereğince yapılacak Devlet yardımından, Hazineye irad kaydedilen gelirin Hazine adına tapuya tescil edilen taşınmazların toplam değerinin iki katı indirilir„.

2820 sayılı Yasanın Geçici 16 ncı maddesine göre ise, "Türkiye Büyük Millet Meclisinde 10 veya daha fazla milletvekili bulunup da Devlet yardımı alamayan ve seçimlere girme hakkını elde edecek şekilde teşkilatlanmasını tamamlamış siyasi partilere, bu

Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra, Siyasi Partiler Kanununun 'Ek Madde 1' de öngörülen esaslar dairesinde en az Devlet yardımı alan siyasi partiye yapılan yardım kadar Devlet yardımı yapılır.Bu partilerin 10'dan az olmakla birlikte en az 3 veya daha fazla milletvekiline sahip olmaları halinde kendilerine en az Devlet yardımı alan siyasi partiye yapılan yardımın 1/4'ü tutarında Devlet yardımı yapılır...

2820 sayılı Yasanın 61/2-j maddesine göre parti gelirleri arasında devletçe yapılacak yardımın da yer aldığını görmekteyiz.

Ayrıca 66 ncı maddeye göre, devletçe yapılacak yardımların dışında partilerin hangi kaynaklardan ve ne miktar yardım alabilecekleri düzenlenmektedir. Buna göre, "Genel ve katma bütçeli dairelerle mahalli idareler ve muhtarlıklar, kamu iktisadi teşebbüsleri, özel kanunla veya özel kanunla verilen yetkiye dayanılarak kurulmuş bankalar ve diğer kuruluşlar, kamu iktisadi teşebbüsü sayılmamakla beraber ödenmiş sermayesinin bir kısmı Devlete veya bu fıkrada adı geçen kurum, idare, teşebbüs, banka veya kuruluşlara ait müesseseler, siyasi partilere hiçbir suretle taşınır veya taşınmaz mal veya nakit veya haklar bağışlayamaz ve bu gibi mal veya hakların kullanılmasını bedelsiz olarak bırakamazlar; bağlı oldukları kanun hükümleri dışında siyasi partilere ayni hakların devrine dair tasarruflarda bulunamazlar. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları ile bunların üst kuruluşları, dernekler, vakıflar ve kooperatifler, özel kanunlarında yer alan hükümlere uymak koşuluyla siyasi partilere maddi yardım ve bağışta bulunabilirler.

Yukarıdaki fıkranın dışında kalan gerçek ve tüzel kişilerin her birinin bir siyasi partiye aynı yıl içerisinde iki milyar liradan fazla

kıymette ayni veya nakdi bağışta bulunması veya yayınları kullandırması yasaktır. Bağış veya bağışların bağışta bulunana veya yetkili temsilcisine veya vekiline ait olduğunun partice verilen makbuzda açıkça belirtilmesi gerekir. Böyle bir belgeye dayanılmaksızın siyasi partilerce bağış kabul edilemez.

Siyasi partiler, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, Türk uyruklu olmayan gerçek ve tüzel kişilerden herhangi bir suretle ayni veya nakdi yardım ve bağış alamazlar"(2820, m.66).

Yasanın "bağımsızlığın korunması„ başlıklı 79 ncu maddesindeki düzenlemeye göre,,

"Siyasi partiler:

a) Türkiye Cumhuriyetinin, milletlerarası hukuk alanında bağımsızlık ve eşitlik ilkesine dayanan hukuki ve siyasi varlığını ortadan kaldırmak yahut milletlerarası hukuk gereğince münhasıran Türkiye Cumhuriyetinin yetkili olduğu hususlara diğer devletlerin, milletlerarası kuruluşların ve yabancı gerçek ve tüzelkişilerin karışmasını sağlamak amacını güdemezler ve bu amaçlara yönelik faaliyette bulunamazlar.

b) (Mülga: 12/8/1999 - 4445/25 md.)[64]

c) Yabancı devletlerden,uluslararası kuruluşlardan Türk uyruğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden herhangi bir suretle, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yardım kabul edemezler, bunlardan emir alamazlar ve bunların

---

64 *Yürürlükten kaldırılan bu fıkra " b) Yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunamazlar" şeklindeydi.*

Türkiye'nin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü aleyhindeki karar ve faaliyetlerine katılamazlar".

D- SORUNLAR

Türkiye'de siyasal partilerle ilgili sınırlamalar sadece Anayasa ve yasalardan kaynaklanan sınırlamalar değil. Belki sınırlama kavramı devlet tarafından getirilen kısıtlamalar olarak algılandığı için farklı bir yaklaşım biçimi uygun görülmeyebilir. Ancak şu bir gerçek ki, siyasal partilerin işleyiş ve faaliyetleri ile ilgili sıkıntılar çok boyutlu. Anayasadan kaynaklananlar, yasadan kaynaklananlar, partilerin kendi örgütsel yapı ve işleyişlerinden kaynaklananlar ve nihayet yargı pratiklerinden kaynaklananlar şeklinde bir ayrımın yerinde olduğu görüşündeyim. Bunları sırasıyla ele alıp örneklemek gerekirse;

1- ANAYASADAN KAYNAKLANAN SINIRLAMALAR NEDENİYLE SORUNLAR

-Anayasanın 68/4 ncü maddesinde sayılan tüzük ve program ile parti faaliyetleriyle ilgili temel konuların daha ekonomik sözcüklerle düzenlenmesi mümkündür. Burada sayılan nedenlerin çokluğu, Türkiye'de parti kapatmalar için ürkütücü olmaktadır. Oysa demokrasinin ulus egemenliğine dayalı bir rejim(sistem) olduğu kuşkusuz olduğu halde, bunun eşitliği içerdiği bilinmesine karşın söz ekonomisinden hareketle daha kısa bir düzenleme yapılabilir(örneğin:"devletin bütünlüğü, demokratik ve laik Cumhuriyetin korunması" gibi[65]).

---

[65] Özbudun, Ergun: Siyasi Partiler ve Seçim Kanunlarında Değişiklik Önerileri, Sempozyum, TESAV Yayını, Ankara 2005, s.35-37.

- Anayasanın 69/2 nci maddesinde siyasal partiler için ticaret yasağı getirilmesine karşın, bunun yaptırımının ne olacağı hususunda bir düzenlemenin yer almaması.

- Yine Anayasanın 69/2 nci maddesinde temelli kapatılan partilerin yerine, aynı adla bir başka partinin kurulamayacağı[66] belirtilmesine karşın kurulursa(2820 sayılı Yasanın 117 nci maddesindeki yaptırım dışında) ne gibi yaptırım yapılacağının açık bir biçimde düzenlenmemesi. Kuşkusuz bunun tespitini ve ne gibi işlem yapılacağına karar verme yetkisi Anayasa Mahkemesine ait ve bunun Anayasa Mahkemesinin önüne götürülmesi yetkisi de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına aittir. Ancak temelli kapatılan bir partinin yerine yenisinin kurulamayacağı şeklindeki düzenlemeden, sanki kurulan bu partilerin kuruluş öncesi denetlenmeleri gerekir gibi bir anlam çıkmaktadır. Ancak açık bir düzenleme olmadan böyle bir yorumda bulunmak da mümkün değil; fakat, düzenlemenin yazılış biçimi böyle bir öndenetim gerekirdi gibi bir düşünceyi de akla getiriyor.

Bununla ilgili yasa düzenlemesinde de(2820, m. 95), aynı hükme yer verilmiş olup, yasanın 78 vd. maddelerinin "Siyasi

---

66 5253 sayılı Dernekler Yasasının(RG:23.11.2004) 29 ncu maddesine göre(**Bazı ad ve işaretleri kullanma yasağı başlığı altında**) ,

"Derneklerin, mevcut veya mahkeme kararıyla kapatılmış veya feshedilmiş bir siyasî partinin, bir sendikanın veya üst kuruluşun, bir derneğin veya üst kuruluşun adını, amblemini, rumuzunu, rozetini ve benzeri işaretleri ya da başka bir ülkeye ve daha önce kurulmuş Türk devletlerine ait bayrak, amblem ve flamaları kullanmaları yasaktır".

Partilerle İlgili Yasaklar" başlıklı Dördüncü Kısmında yer alan düzenlemelere aykırı davranışların yaptırımını öngören "Kanuna aykırı sair davranışlar" başlıklı 117 nci maddesine göre, "Bu Kanunun dördüncü kısmında yazılı yasak fiilleri işleyenler, fiil daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde, altı aydan az olmamak üzere hapis cezası ile cezalandırılırlar"[67] hükmü yer almaktadır.

- Anayasanın 149/4 ncü maddesinde partilerle ilgili "kapatma"; 69/5-6 ncı maddesinde "temelli kapatma"dan söz edilmektedir. Farklı kavramlar yazılmakla beraber, sonuçları bakımından farklı olup olmadığı açıkça belirtilmemiş. Ancak Anayasanın siyasal partilerle ilgili kapatmaya ilişkin özel maddesinde ve anayasada belirtilen kapatma nedenleri için "temelli kapatma"(m.69/5-6) kavramına yer verdiği anlaşılmaktadır. Ancak Anayasanın belirttiği nedenler dışında olup, siyasal partiler yasasında yer alan kapatma nedenleri için temelli kapatma yerine, sonuçları itibariyle daha hafif olabilecek ve öyle düşünüldüğü için yasayla getirilen ve anayasada açıkça dayanağını bulmanın güç olduğu, sonradan yürürlükten kaldırılan veya Anayasa Mahkemesince anayasaya aykırı bulunarak iptal edilen düzenlemeler için "kapatma" kavramının kullanıldığı söylenebilir. Zira bu konuyla ilgili iki maddede yer alan düzenlemelerde(m.104'de "kapatılması"; m.105'de "kapatılır" sözcükleri kullanılmaktaydı. Bunlardan 104 ncü maddedeki düzenleme yasama organınca gerçekleştirilen değişiklikle,

---

[67] 2820 sayılı Yasanın 117 nci maddesinde sözü edilen yasak fiiller, aynı yasanın 78-97 nci maddelerinde yer alan düzenlemelere aykırı davranışlardır; Gündel, Ahmet: Özel Yasalardaki Asliye Ceza Davaları, Ankara 1999, s.779.

105 nci maddedeki düzenleme de Anayasa Mahkemesinin iptal kararı ile ; 102 nci maddedeki "kapatılması" kavramı da 2.1.2003 gün ve 4778 sayılı Yasayla yürürlükten kalktı).

- Siyasal partilerin temelli kapatılmaları yerine aldıkları devlet yardımından yoksun kılınmaları hükmedilebilmesi gibi seçimlik yaptırım öngörülmesi olumlu olmakla beraber, devlet yardımı alamayan siyasal partiler için temelli kapatılmadan başka bir yaptırım öngörülmesi yerinde değildir. Çünkü Anayasanın, "temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir" şeklindeki düzenlemesi, fiillerin ağırlığının seçimlik yaptırımlardan birinin uygulanabilmesine olanağı sadece devlet yardımı alan partiler bakımından öngörmektedir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin temelli kapatma kararı vermesi gereken hallerde, temelli kapatmaya karar vereceğinde, bunun yerine devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımı uygulayabilecek olması Yüksek mahkemeye(temelli kapatma kararından) başka bir karar verme olasılığı bırakmamaktadır.

- Anayasanın 149 ncu maddesi gereğince siyasal partilerin kapatılmasına karar verilmesinde Yüksek mahkemenin beşte üç oyçokluğu ile karar vermesi yer almaktadır. Bu düzenlemenin partilerin kapatılmasını güçleştirmesi nedeniyle olumlu olduğu söylenebilmekle beraber, karara katılan üye sayısı dikkate alındığında matematiksel olarak uygun bir rakam sayılamaz.

- Anayasanın 90 ncı maddesine eklenen 5170 sayılı yasayla eklenen cümle ile, yasayla çatışan ve yasaya oranla lehe düzenleme öngören uluslar arası sözleşmelerin uygulanması zorunluluğunun Anayasa ile aynı konuda düzenleme içeren ve anayasayla çatışan sözleşmeler bakımından ne yapılabileceği hususu henüz açıklık kazanmamıştır. Sözleşmelerin anayasaya üstünlüğünün açıkça kabul edilmediği, hatta öğretideki tartışmalara karşın parlamentonun uluslar arası sözleşmelerin sadece yasalara(anayasaya demiyor9 üstünlüğünün kabul edilmesi ve ayrıca Anayasa Mahkemesinin yasaların Anayasaya uygunluğunu denetleyip, sözleşmelere uygunluğunu denetleyememesi ile mevcut içtihatlarda sadece sözleşmelerin hükümlerinin doğrudan değil destek ölçü norm olarak dikkate alınması, sırf gerekçenin güçlendirilmesinde yararlanılması karşısında, uluslar arası sözleşmelerin anayasaya üstün olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Ancak, AİHM'nin parti kapatma kararlarının sözleşme hükümlerine/hükmüne uygun olmadığı şeklindeki tespit kararı üzerine bu karara uyulmasının zorunlu olması(AİHS, m.46), iç hukuka uygun ancak uluslar arası hukuka aykırı olarak parti sınırlandırmalarının nasıl önleneceği konusu güncelliğini korumaktadır. Bu konuda yargılamanın yenilenmesi kurumunun işletilebileceği CMUK'nun 327 nci maddesindeki (veya yeni yasanın 311 nci maddesindeki) düzenlemeyle giderilebileceği savunulabilirse de, Anayasada(m.69/5-6) belirtilen nedenlerle partinin kapatılmış olması ve sözleşmenin anayasa düzeyinde veya anayasa üstülüğünün anayasayla açıkça benimsenmemiş olduğu bir sistemde çelişkiler taşıdığı kuşkusuzdur.

2 - YASADAN KAYNAKLANAN SINIRLAMALAR

Konuyla ilgili düzenleme getiren 2820 sayılı Yasayla getirilen kimi düzenlemelerin siyasal partilere sınırlamalar getirdiği anlaşılmaktadır. Bunlara örnekler vermek gerekirse,

- Diyanet İşleri Başkanlığının yerinin korunması ile ilgili 2820 sayılı Yasanın 89 ncu maddesinde yer alan, "Siyasi partiler, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşünüşlerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirmek durumunda olan Diyanet İşleri Başkanlığının, genel idare içinde yer almasına ilişkin Anayasanın 136 ncı maddesi hükmüne aykırı amaç güdemezler„ şeklindeki düzenleme, Anayasa mahkemesinin Demokratik Barış Hareketi davası ile ilgili kararı ile yasa hükmünün ihmal edilmesi ve kapatma isteminin reddedilmesi karşısında anlamsız hale gelmiştir.

- SPY'nın düşünce yasakları ile ilgili 78-97 nci maddeleri arasında yer alan düzenlemelerinin 2001 Anayasa değişikliğinden sonra anayasayla uyumlu hale getirilmesi gerekir.

3 - YARGI KARARLARINDAN KAYNAKLANAN SINIRLAMALAR

Anayasa Mahkemesinin kimi kararlarında kavramlara yüklediği anlamlar nedeniyle partilerin tüzel kişiliklerini korumalarına sınırlamalar getirdiği anlaşılmaktadır. Örneklemek gerekirse,

- Anayasa siyasal partilerin kapatılması davalarında Anayasa Mahkemesini yetkili ve görevli kılmakla, partiler için

"kurumsal güvence" getirmiştir(m.69). Ancak Anayasa Mahkemesinin kimi özgürlükler aleyhine yorumlarıyla, "yararlı"-"zararlı" düşünce ayrımına gitmesi(TİP davası kararı); kapatma kararlarında suç oluşturan eylemler yerine "fikri" öğeyi ön plana çıkarması(TBKP kararı), Mahkeme kararlarında ideolojik ve siyasal renk tartışmaları yaratmaktadır[68].

Anayasa ve SPY'da Yasaklamalar

Anayasanın 68 ve 69 ncu maddeleri parti yasaklarına ilişkin açık düzenlemelere sahiptir. Ancak 69/son maddesi kimi hususların yasayla düzenleneceğini öngörmekte ve 2820 sayılı Yasa da, parti yasaklarına ilişkin düzenlemeler taşımaktadır. 2820 sayılı Yasanın 78-97 nci maddeleri ağırlıklı olarak yasaklara yer vermektedir. Ayrıca ilgisi oranında 2820 sayılı Yasanın yollamasıyla Dernekler ve Medeni Yasa hükümlerinin yasaklamalarının da uygulandığı haller var.

Anayasanın 68 ve 69. maddesinde yer alan kimi yasakların yaptırılmaları var, kimileri yaptırımsızdır. Yasağı olup yaptırımı olmayan Anayasal düzenlemelerin yasa koyucu tarafından yaptırıma bağlanmaları, yaptırım bakımından "kurucu nitelikte" olacaktır[69].

Anayasanın 69/8 maddesinde yer alan, "temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz" düzenlemesindeki "kurulamaz" kavramının, iki yönlü incelenmesi gerekir.

Birincisi "kurulamaz"dan hareketle, kurulursa bu partiler kurulamazlık nedeniyle kapatılabilir mi?

---

68 Kaboğlu, İbrahim Ö.:Özgürlükler Hukuku, İstanbul 1999, s.271.

69 Küçük, 2005, s.246.

İkincisi, böyle bir düzenleme, Anayasanın 68/3 ncü maddesinde yer alan, "önceden izin almadan kurulurlar" düzenlemeyle çelişilmiş olunmaz mı?[70]. Bunlardan ikincisi, anayasa koyucunun normalde partilerin izinsiz kurulacaklarını, ancak önceden temelli kapatılmış partilerin kurulamayacaklarını belirtmesinde bir çelişki, eşitliğe aykırılık veya anayasa hükümleri arasında çatışma/aykırılık olduğu şeklinde anlaşılamayacağı kanısındayım.

Temelli kapatılan partinin bir başka ad altında kurulamayacağına ilişkin kural 1995 değişikliği ile getirildi. Ve bu hüküm Yasanın 95 nci maddesine aynen aktarıldı.

Bu düzenleme açık bir yaptırım öngörmediğinden tamamen soyut ve belirginlikten uzaktır. Oysa yasaklama getiren düzenlemelerin somut ve belirgin olmaları gerekir. Bu durumda, böyle bir düzenlemenin, uygulamada kişisel görüş ve anlayışlara göre farklı anlamlar kazanması mümkün olduğundan, parti güvencesi ile hukuk güvenliği bakımlarından yerinde olduğu söylenemez[71]. Anayasa Mahkemesinin bu konuda henüz bir kararı yoktur. Yasa hem "kapatılan siyasi partinin devam yasağı" (m.96/2)(kapatılan siyasi partilerin devamı olduklarını beyan edemez ve böyle bir iddiada bulunamazlar), hem de "başka adla kurulma yasağı" (m.95) konusunu düzenlemiş olduğundan, yasa koyucu, kapatılan partinin aynı ad altında kurulması yasağı kapsamında görmemektedir denebilir.

Konuya tüzük ve programın kapatılan partinin aynısı olması yönünden bakacak olursak, iki yönlü yaklaşmak gerekir. Eğer kapatma

---

70 Perinçek, D.: Anayasa ve Partiler Rejimi, Kaynak Yayını, İstanbul 1985, s.211; Küçük, 2005.s.246-247.

71 Küçük, 2005, s.330-33

kararı tüzük ve programa dayalı ise, bu durumda bu tüzük ve programın aynısına sahip yeni partinin de, kapatılan partinin ihlal ettiği Anayasa hükümlerinden dolayı yasaklamaya muhatap olması gerekir. Buna karşılık, kapatılan parti tüzük ve programından değil, parti mensuplarının davranışlarından kaynaklanan nedenlerden kapatılmışsa, bu tüzük ve programa sahip olarak kurulan yeni partinin kapatılmaması gerekir.

Kapatılan partinin üyelerinin çoğunluğu oluşturduğu yeni parti için ne denebilir? Anayasa ve yasada bu yönde bir açıklık yoktur. Anayasa(m.69/9) ve yasa (m.95), bir siyasal partinin temelli kapatılmasına beyan ve faaliyetleriyle sebebiyet veren kurucuları dahil üyeleri, demek suretiyle, kapatılmaya sebebiyet verenler dışındakilerin, yeni bir partiye geçemeyecekleri veya yeni bir partiyi kuramayacakları anlamına gelmez. Anayasa, kapatılmaya sebebiyet verenlerin, yeni kurulacak partinin "kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamazlar"(m.69/9) demek suretiyle, yeni partinin kuruluşunda veya üyeliğinde bunların dışındakilerin yer alamayacakları yasağını getirmiyor. Ancak, bu bize, kapatma davası bakımından başka nedenler varsa, bunun desteklenmesi için gerekçe oluşturur; fakat, sırf bu nedenle kapatma davası açılmasını gerektirmez.

1982 Anayasasının 69 ncu maddesinin ilk şeklinin 7. fıkrasında "temelli kapatılan siyasi partilerin kurucuları ile her kademedeki yöneticileri; yeni bir siyasi partinin kurucusu, yöneticisi ve deneticisi olamayacakları gibi, kapatılmış bir siyasi partinin mensuplarının üye çoğunluğunu teşkil edeceği yeni bir siyasi parti de kurulamaz" düzenlemesi vardı. Bu düzenleme yasanın 95 nci maddesinde de yer almıştır: "(Değişik: 12/8/1999 - 4445/14 md.) Kapatılan siyasi parti bir başka ad altında kurulamaz. Bir siyasi partinin kapatılmasına söz veya eylemleriyle neden olan kurucuları

dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmi Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamazlar. Siyasi partiler bu kişileri hiçbir suretle seçimlerde aday gösteremezler".

Ancak Anayasanın bu hükmü 1995 ve 1999'da değişikliğe uğrayıp, bugün(m.69/9) "Bir siyasî partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamazlar" şeklini almış; fakat yasanın 95 nci maddesinde bu yönde bir değişiklik gerçekleştirilmemiştir. Yasadaki yasağa göre, "bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamazlar. Siyasi partiler bu kişileri hiçbir suretle seçimlerde aday gösteremezler"; bu düzenleme bu kişilerin bir parti tarafından MV adayı olmasına engel olmakla beraber, bağımsız MV olmasına engel değildir denebilir[72].

E - SONUÇ VE DİĞER SORUNLAR

Anayasal yaptırımı olmayan ve geçmişte Anayasada yer alan, "kadın kolu, gençlik kolu meydana getiremez", "vakıf kuramaz" (1995 değişikliği öncesi m.68/6); "partilere giremez" (1995 değişikliği öncesi 68/7) ; "yardım alamaz" (1995 değişikliği öncesi 69/2); "faaliyette bulunamaz" (1995 değişikliği öncesi 69/1); "aykırı olamaz" (1995 değişikliği öncesi 69/3); "ticari faaliyete girişemezler" (1995 değişikliği sonrası 69/2); "deneticisi olamaz"

---

[72] Küçük, s..334.

(1995 değişikliği sonrası 68/8) kavramları yasaklayıcı olmakla beraber, anayasal yaptırımları yoktur[73].

Bunlar yasak ancak, yaptırımları olmadığı için, "somut ve doğrudan uygulanabilir" şekilde anayasal yasak sayılamazlar. Ancak bunlar yasamaya sınırlama yetkisi veren sınırlama nedenleri olabilirler.

Seçimlerde başka partileri destekleme yasağı:

Anayasada bu konuda bir düzenleme yoktur. Ancak yasanın 90/2 nci maddesinde, siyasal partilerin seçimlerde başka partiyi destekleme kararı almaları yasaklanmıştır. Pratikte böyle bir yasağın uygulanması mümkün olmadığı gibi, hem demokratik değil, hem de anayasada yer almayan yasak olması nedeniyle anayasaya aykırılık oluşturmaktadır. Dolayısıyla pratikte sadece Anayasaya karşı hile yolunun kullanımını sağlamaktadır[74]; bunun 1987 ve 1991 seçimlerinde uygulandığı görülmektedir. Yasaya karşı hile yerine, partilerin açık ve dürüst faaliyette bulunmalarının yolları açılmalıdır[75].

Esasen demokratik rejimlerde partiler, kamu düzenine zarar vermeden iktidar için yarışa katılmaya, iktidarı etkilemeye çalışmaya ve biraz daha ileri tek başlarına zayıf düştükleri takdirde, iktidar çoğunluğunun baskısına karşı koyabilmek amacıyla güç birliği yapabilirler. Anayasanın 67 nci maddesinin 3 ncü fıkrasında yer alan "Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma haklarına sahiptir" düzenlemesinin gereği, bir

---

73 Küçük; s.247.

74 Sağlam, F.: Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları, Beta Yayını, İstanbul, 1999, s.173

75 Tanör, B.: Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri; TÜSİAD Yayını, İstanbul 1997, s.47; Küçük,s.350-351.

partiye gönül bağı olan kimselerin güç birliği yapabilmelerini de gerektirir.

%10'luk seçim barajının yanında, partilerin bir de seçimlerde birbirini desteklemelerine engel getirilmesi, muhalefet çoğunluğunun parlamento dışına itilmesini sağlamakta ve parlamentonun "eksik temsili"ni getirmektedir. Oysa birçok batılı demokratik devletlerde partilerin seçim ittifakı yoluna gidebildikleri görülmektedir[76]. Bu düzenleme, parti özgürlüğünü demokratik toplum düzeninin gerekleriyle uyumlu olmayacak biçimde kayıtlayıcı nitelik ve ağırlık taşımaktadır[77].

Dolayısıyla bu düzenleme, hem Anayasaya aykırı (anayasada bu konuda bir husus yer almadığından), hem %10 barajlı seçim sistemi nedeniyle demokratik temsili zedeleyici, pratikteki hile nedeniyle de yasaya saygıyı azaltıcıdır.

Ticari Faaliyette Bulunma Yasağı

Bu yasak Anayasanın 69 ncu maddesine 1995 değişikliği ve 4445 sayılı Yasayla da SPY.nın 67 nci maddesine sonradan eklenmiştir. Buradaki "Ticari Faaliyeti", TTY. anlamında bir "ticari iş" olarak mı, yoksa daha geniş biçimde her türlü kar amacı güden ticaret faaliyet şeklinde mi anlaşılacağı konusunda açıklık yoktur. Konuyla ilgili Anayasa Mahkemesi kararı da yoktur.

Ancak "ticari faaliyet yasağını", "ticari iş", "ticari işletmenin işletilmesi" anlamında değil, "esnaf" faaliyetlerini de içerecek biçimde

---

[76] Tanör, B:Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yayını, İstanbul 1994, s.133; Küçük,s.351.

[77] Sağlam, F.: Siyasal Partilerin Güncel Sorunları, s.173.

geniş anlamak daha uygun olur. Zira yasada (m.67), ticari faaliyet yasağının yanında, ticari faaliyetler kapsamında kalan "kredi ve borç alma" yasağı da öngörülmektedir. Örneğin 72 nci maddede partilerin, üyeleri dahil gerçek ve tüzel kişilere borç vermesi yasaktır(cezası m.116/2'de).

Yine yasanın 68 nci maddesinde[78] siyasi partilerin taşınmaz alımlarına sınırlama getirilmiştir. Ancak böyle bir yasağın yasada yaptırımı da yoktur. Yasanın cezai yaptırımlar başlıklı 111-117 nci maddeleri arasında 68 nci madde ile ilgili bir yaptırım yoktur. Ayrıca bu madde yasanın dördüncü kısmında(m.78 vd.) yer almadığı için, 117 nci maddesindeki cezai yaptırım da uygulanamayacaktır. Diğer yandan, Dernekler(m.22 vd.) ve Medeni Yasalarda da bununla ilgili bir yaptırım bulabilmek mümkün değil.

---

[78] Yasanın "Taşınmaz mal edinme" başlıklı 68 nci maddesindeki düzenleme şöyledir: "Siyasi partiler, ikametleri ile amaç ve faaliyetleri için gerekli olanlardan başka taşınmaz mal edinemezler. Partiler, amaçları içinde olmak şartıyla sahip oldukları taşınmaz mallardan gelir sağlayabilirler".

KAYNAKÇA

- Bektaş, Arsev: "Türk Siyasal Demokrasisi, Sorunlar ve Nedenleri", Yeni Türkiye, S:23-24, Eylül-Aralık 1998, s.113.
- Duverger, M.:Siyasi Partiler, Ç.: E.Özbudun, Bilgi Yayını, Ankara 1986,s.536 vd.
- Gündel, Ahmet:Özel Yasalardaki Asliye Ceza Davaları, Ankara 1999, s.779 vd.
- Kaboğlu, İbrahim Ö.:Kolektif Özgürlükler, Diyarbakır 1989, s.131-132,138-140.
- Kaboğlu, İbrahim Ö.: "İfade Özgürlüğünün Siyasi Partilerce Kullanımının Sınırları", Anayasa Yargısı, Ankara 1999, s.71-92(bilhassa s.80 vd.).
- Kaboğlu, İbrahim Ö.: Özgürlükler Hukuku(İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı), Afa Yayınları, 1999.
- Koçak, Mustafa: Siyasal Partiler ve Türkiye'de Parti Yasakları,Turhan Kitabevi, Ankara 2002.
- Küçük, Adnan: Siyasi Partilere İlişkin Yasaklamalar, Ankara 2005.
- Öden, Merih: Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemleri Nedeniyle Kapatılmaları, Yetkin Yayınları, Ankara 2003.
- Özbudun, Ergun: Siyasal Partiler, HÜHF yayını, Ankara,1979.
- Özbudun, Ergun: Klasik Demokrasilerde ve Türkiye'de Parti Disiplini, Ankara 1968, s.212.
- Özbudun, Ergun: Siyasi Partiler ve Seçim Kanunlarında Değişiklik Önerileri, Sempozyum, TESAV Yayını, Ankara 2005, s.35-37.
- Perinçek, D.: Anayasa ve Partiler Rejimi, Kaynak Yayını, İstanbul 1985.
- Sağlam, F: "1982 Anayasası'nın Temel Hak ve Özgürlükler Bakamından Getirdiği Sorunlar", Bahri Savcı'ya Armağan, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayını, Ankara 1988, s. 438.
- Sağlam, Fazıl: Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları, Beta Yayını, İstanbul 1999.

- Sağlam, Fazıl: "Siyasi Parti Özgürlüğü", İnsan Hakları, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2000, s.195-215.
- Tanilli, S.: Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş, Say Yayını, İstanbul 1982.
- Tanör, B.: Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri; TÜSİAD Yayını, İstanbul 1997.
- Tanör, B:Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yayını, İstanbul 1994.
- Uygun,O:1982 Anayasasında Temel Haklar ve Özgürlüklerin Genel Rejimi, İstanbul 1992.
- Yanık, Murat: Parti İçi Demokrasi, Beta Yayını, İstanbul 2001.

SORULAR VE YANITLAR

OTURUM BAŞKANI : Teşekkürler. Buyurun.

Önder AYHAN (Okan Üniversitesi Öğretim Üyesi) Sayın Ergun Hocama bir soru yöneltmek istiyorum: Kendileri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi kararları karşısında parti kapatma olaylarını irdelediler ve şöyle ifadelerde bulundular: *"Bizim Anayasamızda devletin ülkesiyle bütünlüğüne yönelen tehlikelerin parti kapatma sebebi sayılması, Anayasayı aşan bir yasaktır. Ayrıca devletin üniter yapısının federal sistemlerde de korunması pekala mümkündür."* Çok kısa bir-iki örnek verip görüşünü almak istiyorum: Özellikle küreselleşmenin hız kazandığı son 10 yılda Avrupa ülkelerinde bazı olaylar oldu, hepimizin gördüğü gibi, hepimizin bildiği gibi. Bir bölümünü, en sonunu Sayın Arnwine, İspanya'da Batasuna olayıyla izah etti. Daha evvel Avusturya'da Haider olayı vardır, Fransa,'da Le Pen olayı vardır ki, son Cumhurbaşkanı seçiminde Fransız halkının Chirac'ın etrafında toplanmasının ana nedeni de odur. Bunlardan bir bölümü, tabii bir rejimi tehdit ediyor, kendi gerekçeleri öyle, bir bölümü de ulusal bütünlüğü tehdit ediyor. Fransa'da Korsika sorunu devam ediyor. Amerika'da bundan 5-6 sene evvel bir örgüt lideri, legal bir örgüt lideri, Texas'ın bağımsızlığını ilan etti diye, ki federal yapıda bir ülke orası, bütün Amerikan toplumu ayağa kalktı ve adamı ve örgüt üyelerini aşağı yukarı 150 seneye yakın hapse mahkûm ettiler.

Türkiye'ye dönersek, tabii Türkiye'de böyle bir tehlike var ve örgütün yasaklı lideri, basın aracılığıyla, medya aracılığıyla ileri sürdüğü görüşlerinde, *"Türkiye'de önce belli bölgede özerklik, ikinci*

adım olarak federalizm, üçüncü adım olarak da bağımsızlık" diyor. Bütün bu oluşum karşısında, Avrupa'daki oluşum karşısında, artık bu yasakların Anayasayı da aşan bir yasak olduğunu, yani bütünlüğünü tehdit eden eylemleri konu alan partilerin kapatılması konusunda artık yasak olmaması lazım geldiğini ve bu sistemin federal sistemlerde de, yani bu bütünlüğün federal sistemlerde de korunmasının pekala mümkün olduğu yolundaki görüşlerin son olaylar karşısında artık revize edilmesi gerekmiyor mu, bunu rica edeceğim.

Bir de Sayın Arnwine, *"eğer sorularsa söylerim"* dedi; "Batasuna, 2004'te biliyorum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine geldi. O konuda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin parti kapatmayla ilgili verdiği kararların ışığı altında görüşlerimi açıklayabilirim, soru olursa" dedi. Çok kısa ifade ederse memnun olurum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN : Sayın Ayhan, tabii önemli noktalara değindi. Mesela Avusturya'da, saydığı hususlardan bir kısmında, yani toplumsal tepkiler, hatta uluslararası tepkilere rağmen bir parti kapatma olayı olmamıştır. Almanya'da Neonazi niteliği hemen hemen kuşkusuz olan bir parti hakkında hiç değilse henüz bir kapatma olayı olmamıştır. Batasuna, değerli arkadaşımızın tebliğinden anladığımıza göre, daha çok terörle ilişkisi nedeniyle kapatılmıştır.

Ben kendi konuşmamda yanlış anlamaları önlemek için açıkça ifade ettim, yani Türkiye'nin üniter yapısının korunması gerektiğine yürekten inanıyorum. Türkiye'nin federal bir devlet yapılanmasına gitmesi için de hiçbir hukuki, sosyolojik veya haklı sebep de olmadığına kaniyim. Ancak öte yandan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları var; bunun savunulmasının, ama bunun demokratik yollarla, şiddete başvurmaksızın gerçekleştirilmesinin,

savunulmasının bir parti kapatma teşkil etmeyeceği yolunda açık kararlar var, bunları arz ettim. Bu tebliğler yayınlanınca, daha ayrıntılı olarak da göreceksiniz. Bizim Avrupa Konseyine olan taahhütlerimiz çerçevesi içinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uygun hareket etmek, hatta ve hatta mevzuatımızı da ona göre tadil etmek gibi bir mecburiyetimiz var. Bu bence bir Anayasa tadilini gerektirmiyor; çünkü Anayasa, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünden bahsediyor.

Ülke bütünlüğü kavramı, 11 inci maddede değil, ama ifade hürriyetine ilişkin 10 uncu maddesinde sözleşmesinin, bu hürriyetin sınırlandırılmasının meşru sebepleri arasında sayılmıştır, "teritorial integrity." Dolayısıyla bu Anayasada kalır, meşrudur, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hükümlerine de aykırılık teşkil etmez. Ancak benim dediğim, Siyasi Partiler Kanununda üniter devlet aleyhine bir fikir beyan edilmesini parti kapatma sebebi sayan hükmün Anayasanın bu benim de meşru gördüğüm, İnsan Hakları Sözleşmesine de uyumlu olan hükmü aştığıdır. Ülke bütünlüğünü korumak başkadır, ama ülke bütünlüğünü korumanın muhtelif araçları vardır, yani özyönetimle de bağdaşabilir, İtalya'da, İspanya'da olduğu gibi, rejyonal, bölgesel bir sistemle de bağdaşabilir. İsviçre, Amerika, Almanya federaldir, kimse bu ülkelerin ülke bütünlüğüne meydan okumamaktadır. Yani bütün bunlar tartışılabilir; bu fikirler yanlış da olabilir, ama Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin çeşitli kararlarında belirttiği gibi, şoke edici fikirlere dahi fikir ve ifade hürriyeti tanımak da bu sözleşmenin ruhunun icabıdır.

Benim görüşlerim bundan ibaret.

OTURUM BAŞKANI : Teşekkürler.

Buyurun.

Yrd. Doç. Dr. Selin ESEN: Batasuna'ya ilişkin olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine iki ayrı başvuruda bulunuldu, öncelikle bunu belirteyim. Birincisi, bu yeni Siyasal Partiler Yasasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin birtakım hükümlerine aykırı olması gerekçesi. Bu başvuruyu yapan da Bask Ülkesi Özerk Topluluk Hükümeti oldu. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, işin esasına gitmeden, yetki yönünden başvuruyu reddetti. Nedeni de şuydu: Başvuruyu yapan Bask Ülkesi Özerk Hükümeti, İspanyol Devletinin egemenliğini kullanan organlardan biri; çünkü bunlar özerk ve birtakım yasama yetkileri var, bu anlamda da İspanyol Devletinin egemenliğini kullanan, paylaşan organlardan biri. "Bu egemenliği paylaşan bir organ, egemenliğin bütününü temsil eden bir devlete karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuramaz" dedi ve bu başvuru 2003 yılında reddedildi.

İkincisi ise, Batasuna Partisinin kapatılması kararına ilişkin olarak önce İspanyol Yargıtayı, arkasından anayasa şikâyeti yoluyla İspanyol Anayasa Mahkemesi de bu kararı onamıştı, bu karara karşı yapılan bir başvuru. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi henüz kararını vermedi. Ancak Ergun Hocanın da değinmiş olduğu bu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin önceki siyasi parti kapatma davaları çerçevesinde bir öngörüde bulunmak mümkün olabilir. Öncelikle şunu söylemek istiyorum: İspanyol Yargıtayı, Batasuna Partisini ki, Batasuna Partisi, baştan itibaren Bask Ulusunun kendi kaderini tayin hakkı olması gerektiğini, bunun Fransa'daki topraklarla birlikte bütün bağımsız bir devlet haline gelmesi gerektiğini açık bir şekilde savunan bir parti. Hiçbir şekilde partinin kapatılmasına ilişkin deliller ya da iddialar, partinin bu yöndeki görüşleri nedeniyle olmadı, bunlar söz konusu bile edilmedi. Yalnızca partinin terör örgütüyle organik bağlantı içinde olduğu, bu terör örgütüyle organik bağlantı içinde olmanın yanı sıra, hem örtülü, hem de açık bir biçimde desteklediği

şeklindeydi. Gerçekten de örneğin partinin genel başkanı olan kişi, dönem dönem ETA'nın terör eylemlerini bırakmaması gerektiğini, önemli olan Bask Ülkesinin tam bağımsızlığı olduğunu ve bu nedenle de her türlü yöntemin bu amaca ulaşmak için geçerli kabul edilmesi gerektiğini söyledi. Bunun yanı sıra, yine partinin diğer önde gelenleri, ETA terörünü ya da ETA Örgütünü olumlayan birtakım açıklamalarda bulunmuştu ki, bunlar da bir delil olarak gösterildi. Örneğin o dönemki adıyla Heri Batasuna'yla görüşme yapmak, ETA'yla görüşme yapmaktır; Heri Batasuna, siyasal alanda, ETA ise askeri alanda mücadele vermektedir şeklinde. Bunun dışında, Batasuna, hiçbir zaman ETA'nın yaptığı terör eylemlerini kınamadı, terör eylemlerini genellikle olaylar adı altında yansız bir şekilde ifade etmeyi tercih etti. Yine bunun dışında İspanyol hapishanelerinde yatan ETA militanlarına, terör suçuyla yatan militanlara genellikle ya da hep bu şekilde siyasi mahkûmlar olarak bunlardan söz etti. Bunların hepsi, tabii partiyle terör örgütü arasında organik bir ilişkinin ve bu ilişkinin yanı sıra da, bir örtülü ve açık bir desteğin olduğunu gösteren bir unsurdu.

Bunun dışında, şunu da söyleyebiliriz: Batasuna Partisinin içinde aynı zamanda ETA üyesi olan -ki buna çifte militan adı veriliyor, Siyasal Partiler Yasasında, İspanya'da- çok sayıda üye var. Hatta Partinin Başkanı Arnaldo Otegi, 1981 yılına kadar ETA'nın aktif üyesi olduğu biliniyor; birtakım eylemlerine aktif olarak katıldığı, bir dönem bu nedenle, bu suçtan dolayı hapis yattığı biliniyor. Yani böyle bir yapı söz konusu ve İspanya'da Yargıtay, yalnızca bu nedenle Batasuna Partisini kapattı. Yoksa partinin Bask Ülkesinin bağımsızlığını, Bask halkının kendi kaderini tayin hakkını istemesi, hiçbir zaman kapatılma konusu olmadı. Bu belki bizdeki kapatılma nedenlerinden farklı bir unsur ve bu doğrultuda da Ergun Hocanın da tekrarladığı gibi, bizim de örneğin Birleşik Komünist Partisi/Türkiye,

Sosyalist Parti/Türkiye kararlarında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, genel olarak rahatsız, şoke edici nitelikte bile olsalar, her türlü düşüncenin siyasal partiler tarafından ifade edilmesi gerektiğini, edilebileceğini, bunun sözleşmeye aykırılık oluşturmayacağını belirtiyordu. Ancak 2001 tarihli Refah Partisi kararında, Türk Anayasa Mahkemesinin kapatılma nedeni olarak gördüğü, örneğin parti üyelerinin cihat çağrısında bulunması, yani şiddeti kullanmayı bir olasılık olarak parti üyelerinin ortaya koyması ve partinin merkez karar yönetim organının da bunu açıkça ve uygun bir zamanda bu çağrıyı ya da bu açıklamaları, beyanları zamanında geri çevirmemeleri, bu beyanları paylaşmadığını ifade etmemeleri gibi çeşitli nedenlerle, sivil barışın tehlikeye gireceği sonucuyla biliyorsunuz, Refah Partisinin kapatılmasını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı bulmadı. Bu doğrultuda Batasuna Partisinin ETA terör örgütüyle ilişkili olması, buna ilişkin delillerin daha keskin olduğunu söyleyebiliriz, parti üyelerinin şiddet eylemlerini olumladığını görüyoruz, açık ve örtülü bir destek olduğunu görüyoruz. Bu anlamda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Batasuna'nın kapatılma kararını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı bulmayacağı sonucuna varabiliriz.

Aynı zamanda hepimizin bildiği gibi, mahkeme, kararını verirken bir orantılılık ilkesini de göz önünde bulundurmakta. Yani söz konusu yaptırımın gerçekten somut olay için zorunlu ve gerekli bir yaptırım olup olmadığına bakmakta ve Refah Partisi olayında, Anayasa Mahkemesi hem Refah Partisini kapattı, hem de Anayasanın 69 uncu maddesi gereğince, söz ve eylemleriyle kapatılmaya neden olan parti üyelerinin geçici olarak, 5 yıl süreyle siyasi faaliyetten men edilmesi kararını aldı. Oysaki İspanyol Siyasal Partiler Yasasında bu tür bir sınırlama, bu tür bir düzenleme söz konusu değil. Olan tek sınırlama, kapatılan bir partinin üyesi olanlar, o partinin devamı

niteliğinde olan bir siyasi partinin listesinden kapatılma kararının verildiği tarihten itibaren bir sonraki yıl içinde yapılacak seçimlere katılamazlar, bunun dışında herhangi bir sınırlama yok. Dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türk Anayasa Mahkemesinin Refah Partisine ilişkin vermiş olduğu kararı orantılı bulduğuna göre, bu ilkeye uygun bulduğuna göre, İspanyol Yargıtayının vermiş olduğu kapatma kararını, daha az örgütlenme hakkına dokunması, sınırlaması nedeniyle haydi haydi uygun bulacağını söyleyebiliriz.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI : Teşekkür ederim Sayın Esen.

Buyurun.

Adnan KÜÇÜK (Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi) Özbudun Hocama bir soru yöneltmek istiyorum: Anayasanın 69 uncu maddesinde iki tür yasaklama nedenlerinden bahsedilmekte. Bir kısmında kapatma veya devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılma yaptırımı öngörülmekte. Bir kısmında ise, sadece *"yapamaz, edemez"*, mesela "ticari faaliyetlere girişemez" denilmekte, ama bunların yaptırımı belirtilmemekte. Yasama organı, Anayasada yaptırımı belirtilmeyen bu yasaklama nedenlerine istinaden Anayasada mevcut olmayan daha başka yaptırımlar öngörmek suretiyle yasaklama getirebilir mi? Mesela burada belirtilen herhangi bir sebepten dolayı diyelim siyasi faaliyetlerin kısmen veya tamamen yasaklanması gibi Anayasada olmayan, ama yasama organının belirleyebileceği bir yaptırım şeklinde bir yasaklama öngörülebilir mi?

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ergün ÖZBUDUN : Kapatma hariç, daha hafif birtakım yaptirımlar bence öngörülebilir. Bu, devlet yardımından kısmen veya tamamen mahrum bırakma olabilir, bundan yararlanmayan partiler için bir para cezası olabilir, bir seçime katılmama yolunda bir ceza ihdas edilebilir. Dayanağım da şu: 69 uncu maddenin son fıkrası, siyasi partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenmeleri, kapatılmaları ya da devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmalarıyla siyasi partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri, yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunda düzenlenir. Binaenaleyh yukarıdaki esaslara, 68 ve 69'daki esaslara aykırı olmamak şartıyla bu tür kapatmadan daha hafif müeyyideler getirilebilir. Getirilmediği sürece, bu yasaklar, boşlukta kalan yasaklardır. Mesela Anayasa, aynı zamanda "kapatılmış bir partinin devamı niteliğinde bir siyasi parti kurulamaz" diyor, bunun da hiçbir müeyyidesi yok. Aslında olmaması da daha doğru; çünkü sabahki oturumda da belirtildiği gibi, bir partinin ne zaman devamı olunduğunun tespiti de fevkalade zor, ama sorunuza tekrar cevap vereyim ki, kapatma haricinde böyle yaptırımların demokratik ilkelere ve orantılılık ilkelerine aykırı olmamak şartıyla bence kanunla getirilmesi mümkündür.

OTURUM BAŞKANI : Sempozyumun İkinci Oturumuna son verirken, değerli konuşmacıların çok güzel bildirileri için onlara teşekkür ediyoruz. Sizlere de sabrınız ve katkılarınız için teşekkür ediyorum. Saygılar sunuyorum. Teşekkür ederim.

ÜÇÜNCÜ OTURUM
26 Mayıs 2005

SİYASİ PARTİLER, DEMOKRASİ VE MEDYA

Altan ÖYMEN
Gazeteci- Yazar

Erol ÇEVİKÇE

Taha AKYOL
Gazeteci- Yazar

SİYASİ PARTİLER, DEMOKRASİ VE MEDYA

SUNUCU : Sempozyumumuzun birinci günündeki son etkinlik *"Siyasal Partiler, Demokrasi ve Medya"* konulu söyleşimize konuşmacı olarak katılmak üzere Sayın Altan Öymen, Sayın Taha Akyol ve Sayın Erol Çevikçe'yi davet ediyorum.

Altan ÖYMEN : Sayın dinleyenlerimiz; hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlarız.

Bu toplantının başkanı tayin edilmemiş, bir kısa danışmadan sonra benim üzerimde duruldu, yani ilk açışı ben yapıyorum. Önce şunu belirteyim: Bu çok isabetli bir toplantı bence. Sabahki toplantıya katılamadım, ama diğer arkadaşlarımdan neler konuşulduğunu öğrendim. Siyasi partiler ve demokrasi konusunda burada çok değerli görüşler ortaya konulmuş. Siyasi partiler ve demokrasi denilince, zaten demokrasinin temeli siyasi partiler, Anayasamızda öyle diyor, *"siyasi partiler, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır"* diyor ve bu unsurların ne durumda olduğunu etrafıyla incelemekte her zaman fayda var.

Aramızda yine kararlaştırdık, ilk sözü Sayın Erol Çevikçe'ye vereceğim, sonra Sayın Taha Akyol'a, sonra da ben konuşacağım. Bize verilen konuşma süreleri 15-20 dakika. Buyurunuz.

Erol ÇEVİKÇE: Çok değerli konuklar; ben 1960'ların ilk yıllarında İstanbul İktisat Fakültesinden mezun olunca, Planlama Teşkilatına ilk giren Mülkiye dışından bir uzman olarak planlamanın ilk yıllarını yaşamış şanslı bir kişiyim. Hem o nedenle, hem de öyle inandırıldığım için, konulara genellikle ekonomik boyutunu bir türlü bir tarafa atmadan bakamıyorum. Bu salondakiler ve konunun özü açısından ağırlık hukuk gözükmekle beraber, ben yine eğer ekonomi ağırlıklı bakarak yorumlarıma devam edebilirsem, yanlışlık da yaparsam, beni bağışlayın.

Bizim başlığımız, *"Siyasi Partiler, Demokrasi ve Medya."* Herhalde sanıyorum beni de son dönemde Mecliste de olmadığımız için ve kendi partime de aykırı düştüğüm için, biraz yazmaya başladığım nedenle medyadan, yazarlıktan dolayı davet ettiler sanıyorum. Ama ben, uzun yıllar siyasetin mutfağı dahil, çok yoğun kavgaların içinden gelen iktisatçı, politikacıyım aynı zamanda. O nedenle konuya o açıdan da o genişlikte bakmak gerektiğini düşünüyorum.

Siyasi partiler deyince, bir hazırlık yapmak için düşünürken, partiler deyince aklıma hemen genel başkanlar geldi ve ben eminim, bütün salondaki arkadaşlarımızın da hepsi, bugün Türkiye'de siyasi parti deyince, akla genel başkanlar geliyor. Ben 1960'larda, o tarihlerde Ankara'ya gelip biraz toplumun içine girdiğim zaman, siyasi parti diye bir şey duyunca, aklıma Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Partinin devamı Adalet Partisi gelirdi ve o zamanlar da oy verdiğim parti de Türkiye İşçi Partisiydi. Onların da özünde, programlarında ne yazdıklarına ve ülkeye neler vaat ettiklerine dikkatle bakardık.

Sanıyorum bu salondaki arkadaşlarımızın çoğu da bunda 6-7-8 sene önce böyleydi. Ama son dönemde partiler deyince, hiç kimse, bizim mesela yakını olduğumuz CHP'de başkalarla ilgili veya düşüncesiyle ilgili, hatta programlarının varlığı, yokluğu, tüzüğünün içeriğiyle ilgili başka şeyleri düşünmez oldular. Sabah kalkıyoruz, Baykal'la başlıyoruz, akşam yatıp Baykal'la yatıyoruz. Öbür tarafta sabah kalkıyoruz, Erdoğan'la başlıyoruz, akşam herhalde Erdoğan'la bitiriyoruz. Tümüyle aykırı, yanlış bir şey tabii, hem de 30 sene sonra bunu yapıyoruz, yani 60'larda partileri kendi siyasal programları, özleriyle toplum algılarken, düşünürken ve hatta sandığa giderken onlara bakarak göz önüne alırken, şimdi tümüyle parti deyince, siyaset deyince, karşımızdaki partilerin genel başkanlarını ne kadar sevdiğimiz, ne kadar tutarlı oldukları, sabah-akşam ne söyledikleri, hatta birbirleriyle nasıl kavga ettiklerinden başka bir konu, benim gördüğüm, partiler deyince akla gelmiyor.

Başladığım günden itibaren -Sayın Öymen benden bir dönem sonra geldi siyasete- en çok etkilendiğim kişi Turan Güneş olmuştur. Sayın Turan Güneş, çok etkilendiğim bir kişiydi, yazarken de şimdi, siyasette de olduğum zaman, her konuda atıf yaparım, devamlı aklıma bir sözü gelir ya da dediği bir örnek olayı anımsarım. Hiç unutmuyorum, iyi bir hukukçuydu, herhalde bu salondakiler çok iyi tanırlar kendisini, gerçekten iyi bir hukukçuydu. En önemli, en güzel sözlerinden biri, "*Özellikle genel başkanlar ve politikacılar, iki şeyi hiç sevmezler Demokrasiyi ve hukuku*" derdi; *"demokrasi, parti içi açısından hiç işlerine gelmez; hukuk, hele iktidardaysalar, tamamen önlerinde engel bir kurumdur"* derdi. Kendisi de rahatsız olurdu, kendisi de Bakanlık yaptığı zaman, hele parti içinde bize söylenen, benden önce özellikle İsmet Paşaya yapılan kavgalarda hukuku en çok çiğneyen bir insanmış. Yani somut, kendisi anlattıklarından bilirim; parti içi hukukta akla gelmeyecek ve hukuka aykırı her şeyi

keşfeden insanlardan biri olduğu söylenirdi ve Ecevit'in İsmet Paşa karşısında Genel Başkan olmasında, o özellikle 5 inci Olağanüstü Kurultayın sonuçlarında tamamıyla hukukun çiğnenerek başarıldığını, böyle bir sürü olaylarla bizi anlattığını bilirim, çok somut bilgi sahiplerinden biriyim. Yani siyasal partiler, onun deyişiyle de, benim de gözlemimle, genel başkanlarıyla hep algılanıyor, düşünülüyor, haklı olarak irdeleniyor ve o genel başkanlar da hukuku ve demokrasiyi kendi önlerinde, günlük kararlarında da, ülke yönetirken önemli kararlarında da engel, rahatsız edici ve neredeyse mutlaka aşılması gereken bir yanlışlık gibi görmekteler.

Ben bugün de Türkiye'de bunun en canlı şekilde sürdüğünü üzülerek görenlerden, yaşayanlardan bir tanesiyim.

Demokrasi deyince de aklıma, dünden beri düşünüyorum, belki garip gelecek, Bush geliyor. Şu saatlerde Birleşmiş Milletlerde Amerika'yı temsil edecek olan, Bush'a vekâleten Birleşmiş Milletler temsilcisi olacak olan, ismini çıkaramadım, Senato'da şu anda oylaması yapılıyor. Onay verilecek, Bush'un o tayin ettiği kişi göreve ya başlayacak ya başlamayacak. Bu kişi, "Birleşmiş Milletler Binasının yarısını yıkmak lazım ve burayı dağıtmak lazım" diyen kişi, Birleşmiş Milletlere inanmıyor. Niye inanmıyor; Bush'un önünde, Amerikan İmparatorluğunun önünde -son dönemin adıyla- engel görüyor Birleşmiş Milletleri ve Amerika Birleşik Devletlerinin Başkanı Bush, onu oraya Amerika Birleşik Devletlerini temsilen başgörevli olarak atadı, şimdi Senatoda Demokratlar önlemeye çalışıyorlar. Sabah BBC'den dinlediğime göre, bir senatörü ikna edebilmişler, 4 senatör daha lazımmış Cumhuriyetçilerden, büyük bir ihtimalle de onanacakmış. Kim bu Bush; ne dersek diyelim, bugün dünyanın, özellikle son 2 yıldır demokrasi kahramanlığına soyunmuş, hele ikinci seçimden sonra bütün ülkelere, özellikle Müslüman Ortadoğu ve

Asya ülkelerine demokrasiyi yaymayı kendine şiar edinmiş bir kişi, Amerika'nın Başkanı. Demokrasi orada böyleyse, ülkemizde demin anlattığım açıdan bakıldığında, eğer sandığa gidip sadece oy vermek açısından bakıyorsak, iyi.

Ben bu Başkana, hukukçuluğuna saygı duyduğum Meclis Başkanına bundan bir sene evvel bir mektup yazdım; *"bugün Türkiye'de uygulanan klasik Batı demokrasisi adı altındaki bu demokrasinin Anayasaya yansıyan biçimiyle mutlaka değiştirilmesi ve yeni bir yapıya dönüştürülmesi, kazandırılması gerekir"* diye bir mektup yazdım. Savım şuydu: 4 yılda, 5 yılda sandığa toplumu çağırıyoruz, oy alıyoruz. Oradan üstelik son dönemde İngiltere'de bile en son olduğu gibi, geçerli oyların yüzde 30-35'i dolayında, toplam oyların da daha düşüğü düzeyinde, 20'ler düzeyinde oy alan birisine Türkiye'yi, ülkeyi, İngiltere'yi teslim ediyoruz. Sonra? Yani çoğunluk, en yüksek karar organının dışında kalıyor. Bunu savunmak mümkün değil, buradan doğru şeylerin çıktığını ve halkın, kitlenin tümünün, çoğunluğunun yararına çıktığını savunmak mümkün değil. Zaten yanlış şeyler çok çıkabiliyor, her gün yaşıyoruz. Bu eğer sandığa gidip sadece oy vermenin sonucu, ertesi sabah biten bir süreçse demokrasi, bu yanlış, bunu da herkes görüyor. Yine Turan Güneş'i anımsıyorum; hepimiz bunu muhalefetteyken veya şimdi ben de burada artık öyle bir görevim olmadığı zaman söylüyorum, ama işbaşına geldiğimizde hiçbirimizin işine gelmiyor.

Hiç çekinmeden, burada en yakın dostum olduğum için, en yakın dostuyum, herhalde yaşamının en yakın dostuyum, Türkiye Barolar Birliği Başkanlığını çok onurla ve çok başarıyla yıllarca götürmüş ve siyasette beraber olduğum sürelerce de en çok saygı duyduğum insandır, CHP'nin Genel Sekreteri Önder Sav, görülmemiş bir şekilde parti içi demokrasiyi çiğniyor, eziyor, kırıyor, yıkıyor, her

şeyi yapıyor. Aklım, hayalim, havsalam almıyor. Çok yakın dostuyum, kendisine bir sebeple *"nasıl yapabiliyorsun?"* dediğim zaman, neden şikâyet ettiğimi anladığı için, çünkü biz bir sacı yaktık, birisiyle beraber, "azıcık sabret" dedi bana. *"Ne demek sabret?"* dedim; *"sabret"* dedi. Sonra öğreniyorum ki, son 3 yıldır parti içerisinde değer taşıyan bir sürü arkadaşımıza, o görülen, yaşanan kurultay olayları sırasında da "sabredin" dermiş. En ergin zamanını yaşıyor, Türkiye'nin en elit hukukçusu, gerçekten dürüst, sağlam bir insan, çok kişilikli bir insandır Önder Sav, hâlâ da öyle olduğuna inanıyorum; o bile bu hale gelebiliyorsa, işin özünde bir yanlışlık var. Bu da partiler bölümüyle aklıma gelenler.

Medya'da ben değerli dostlarım kadar hak sahibi değilim bir şey söylemeye, ama medya deyince de aklıma patronlar geldi. Niye; başta söylediğim sebepten. Ben özellikle Sovyetlerin yıkılışından bu tarafa dünyanın hiçbir yerinde ideolojilerin, doğru savların, toplumların yararına olacak toplumsal düşüncelerin artık günlük yaşamda yeri olmadığını üzülerek görenlerin en başındayım. Herkes ve her kurum ve her devlet ve her şey, akçalı, ekonomik, mali yararların hesabına oturdu, ilişkiler oraya endekslendi, kaldı, tümüyle öyle gitmeye başladı. Nereye bakarsanız bakınız, bütün olayların altında bir kâğıtta yazılı 3-5 rakamla yapılmış hesapların tarafları ilgilendiren çıkar sonuçları yatıyor, başka hiçbir şey yok. Ceyhan Boru Hattından tutunuz, Irak'ın işgalinden çıkınız, İngiltere seçimlerinden bizim buradaki AK Partinin başarısından tutunuz her yere kadar. Bizim medyamız da dünyanın her yerinde olduğu gibi, atlayıp geçecek değil.

Toplumlara baktığımız zaman, bütün toplumlar, sosyolojik olarak aynı süreçlerden geçmiştir, herkes aynı süreçten geçmiş. Kiminin 15 senede atladığını 3 senede, 5 senede atlıyoruz, fakat

mutlaka oradan geçiyoruz. Bütün toplumlarda mafya yaşanmış, bütün toplumlarda her türlü rüşvet, o gayri hukuki olaylar yaşanmış, her süreçler mutlaka yaşanarak geçilmiş. Bakınız, Batıdaki medyanın geçmişine, o zamanlar basındı, yazılı, sözlü ya da görüntülü... Ben 1995'te tekrar Meclise girdim, ilk önümüze gelen Meclis, Taha Bey hatırlayacak, Altan Bey bilecek, medyanın patronlarının yapıp yapamayacağı işler yasamızdı. Hatırlıyorsunuz, çok kavga verdik. Neredeyiz; aynı noktada duruyoruz, değişen bir şey yok. Kaç sene; 8 sene, 10 sene, daha da değişmez. Gerekçeleri de var, ona da katılıyorum.

Bugün bu kadar televizyonu ayakta tutmak için birilerinin bir şeyler vermesi, ödemesi, bedelini çıkarması gerekiyor. Onun o kadar şık olabilmesi için, o kadar iyi olabilmesi için, seyrettirebilmesi için, o reklamları alması gerekiyor, almazsa, bir bankadan bir şeyler alması gerekiyor, onu ödeyemediği için başka şeylere dönmesi gerekiyor, başka sektörlerden bir şey kazanıp oraya aktarması gerekiyor, bunlara da gerçekler diyoruz. Herkes geçmiş, geçmiş, bari kısa geçelim. Aklıma medya deyince de bu yüzden patronlar geldi.

Herkes istediğini yazıyor, biz yazıyoruz, ben haftada bir gün Vatan'da yazıyorum, Taha Bey her gün, hem de Genel Yayın Yönetmeni, yazıyor, Altan Bey yazıyor, hiç kimse de müdahale etmiyor, kimsenin de yazdığına bir şey yok. Ancak olay o değil; olay, benim gördüğüm, gerçekten birinci sayfadan haberlerle ilgili. Gerçek haber, doğru haber, esas olan medyanın bütün sorumluluğu ve toplum üzerindeki etkinliği ve kötü sonuçların ortaya çıkmasının nedeni o sayfadan geliyor. Yorumlar hiç önemli değil ve ben iddia ediyorum, yazar diye çok doğru şeyleri en üstün, en usta yazarlarımızın okurları bile 300 bin, 200 bin, 500 bin, 400 bin. 70 milyonu aşmış bir Türkiye'de 400 bin okuruyla bilmem neyle böyle

toplum yönlendirilmez. Toplum, o akşam izlediğimiz, dün akşamki maç arasındaki reklamlarla yönlendiriyor, haberlerle yönlendiriliyor. Bunu da ayakta tutmak için, o söylediğim esas merkezlerin; ben birtakım şahısları kastetmiyorum, ama patronaj olarak, işin sahibiyeti ve yönlendirme gücünü kastederek söylüyorum, medya deyince de...

"Efenim, medyanın etkinliği kalmadı, seçimleri çok fazla onlar yönlendiremiyor." Yıllardır tartışılıyor. İlla ki bir gazete grubunun yönlendirmesiyle ilgili değil bu, tümünü birden göz önüne aldığınız zaman, ister istemez haber alacak insanlar, en bilmez insan bile bir şey duyup, ondan bir şey çıkarıp, sonuç çıkarıp sandığa gidecek, bunu sağlayan bu olgu. Bakıyorsunuz, Türkiye'de de sonuç itibariyle baktığımız vakit, bugün her şeye rağmen çok doğruyu yazdığına ve inançlarına, bütün geleneklerine sadık kalarak kendisini hâlâ ayakta tutmaya çalışan bir tek gazete var. Onun da ben en son biliyorum, satış rakamları, gerçek rakamları 25 bini geçmiyor, bildiğiniz gazete, Cumhuriyet. Elden ele belki 60 bin okunur, doğrudur. Niye; bu. Medya deyince de aklıma bunlar geldi.

Bakıyorum, ben kendim ciddi olarak biraz meraklıyımdır istatistiğe, rakama, demin söylediğim gibi, bütün bunların sonucunda şunu çıkarıyorum: Bir ülkede yurtiçi hâsıla açısından fert başına yurtiçi gelir, milli gelirin daha sade rakamı ile bütün bu kurumlara, hukuka, siyasete ve devlet bürokrasisine, bütün kurumlarına bakınız, değer yargılarına bakınız, olağanüstü bağlantılı bir regresyon sonuçları ortaya çıkıyor. Bir ülkede her şey, ne kadar ekonomik düzeyin varsa, o kadar yükselebiliyorsun. Genel başkanlar diyorsak, hakikaten bir genel başkanlar sultası yaşıyorsak ve onları da hiçbir şekilde değiştiremiyorsak, hukuk yolundan, tüzük yolundan, 10 sene sonra milli gelirimiz 6-7 bin dolara, 8 bin dolara çıktığında rahatlıkla değişeceğini hep yaşayacağız. Dün akşam Demirel'e -ben izlemedim,

Bilkent'teymiş, saat 04.00 sıralarında Cemal Seğmen, eski milletvekilimiz demin söyledi- bir hoca bir soru sormuş, *"nedir bu genel başkanlar sultası; elinizi öptürüyorsunuz, elleri öpülüyor, el öpemeyen milletvekili bile olamıyor"* demiş. Gülmüş Demirel, *"el öpenler oldukça, bu sürecek, hiç boşuna yorulmayın"* demiş. Bu nedir? Bu el öpen, bir şey olmak için, bir şey elde etmek için. Milletvekili, Mecliste eline öperken, sabah burada birisi konuşurken, milletvekilinin görevleri arasında postaneye, hastaneye gitmek, hasta taşımak vesaire... Tamam da, hepsi bir hesap. Ne yapsın? Bu adamcağız oraya gelip o işini bitirmek istiyor. O milletvekili de oraya gelirken, o genel başkana... Altan Beyle biz kavga ettik, burada kendisinden biz şikâyetçi olup, işin özüyle ilgili olduğu için, kendisi zannediyorum espriyle beni haklı bulacak. Deniz Baykal'ı zorla istifa ettirdim, en yakın arkadaşımı, *"emrivakiyle ettirdin"* diye o günlerden beri de aramız açık, konuşmuyoruz, 99 seçimi sonuçları. Etmek istemiyorum, ilkin geri aldı, 3 gün sonra mecbur oldu. Altan Bey geldi, Genel Başkan oldu. İstifa da, kardeşim biz 25 sene Baykalcılık yaptık, seni de Genel Başkan yaptık, millet de seni reddetti, sevmiyor millet seni, yapacak bir şey yok. Hâlâ insansın, hakikaten benim politik hayatımda gördüğüm en değerli, en vasıflı insandır, hâlâ da öyledir. Olmadı, toplum seni almadı.

Yine Turan Güneş'in sözüyle *"politikacı ne olduğu değildir, ne göründüğüdür."* Görünmedin kardeşim, algılamadı toplum seni, yapacak bir şey yok, inatla bir iş olmuyor, toplumla inatlaşıyor. Neyse; fakat 3 gün sonra yollara döküldü, *"ben tekrar geri geleceğim"* dedi. Beyefendi rahatsız oldu, haklı. *"Gel, kurultayda kozumuzu paylaşalım, bu iş bitsin"* dedi. Açtım, dedim ki, *"yapma, bu adamla kurultay yarışı olmaz, al şu kurultayı geri." "Ben kazanırım"* dedi. Dedim ki, -Tarhan aracılığıyla oluyor bunlar, hatırlayacaksınız- *"Altan Bey, kazanamazsınız, ben bu işi sizden iyi*

biliyorum. Bir koşulda kazanırsınız: Önder Sav'ı çağırın, Tarhan geri çekilsin, onu Genel Sekreter yapın, o vakit kimse karşınıza çıkmaz, beraber ikili olarak yola devam edersiniz." Bunu söylerken, Önder de yanımda oturuyordu. Onu da kabul etmediniz. ve eliyle Beyefendi, yeniden bizim sevgili dostumuzu -kusura bakmasınlar- partinin başına getirdiler. Ölene kadar gitmemeye gayret ediyor, gitmeyebilir, *"emek sarf ettim"* diyor. Ben bir söyleşimde anlatmıştım, siz de okumuş, bana söylemiştiniz, Taha, hatırla; gerçekten büyük emek sarf etti. *"Kimler başbakan oldu Türkiye'de, ben niye olmuyorum?"* diyor. "Kardeşim, evet, hepsinden üstünsün, hepsinden yeteneklisin." Olanların isimlerini vermek istemiyorum, hepiniz biliyorsunuz, gerçekten yetenekli. *"Kardeşim, bu bir toplumsal olay, aile içinde miras paylaşmıyoruz ki, olmuyor, millet sana oy vermiyor, yine vermeyecek." "Peki, benden iyisini bulun"* diyor. Senden iyisi ne demek? Onu biz takdir edemiyoruz ki... Amerika'nın Başkanı Bush kadar daha kötüsü Amerika'ya Başkan oldu mu; olmadı. Kim iyi seçiyor?

Bunları niye söylüyorum? Demokrasiden iyi bir düzen bulamadık. Mübarek, bu pazar referandum yapıyor, daha çok insan cumhurbaşkanı adayı olabilecek. Güzel de, herkes karşı çıktı, Batıdan da karşı çıktılar. Ben de bakıyorum, dese ki, *"herkes aday olabilir."* Ertesi gün Müslüman Kardeşler geliyor iktidara ve İran oluyor orası, adam çıkmazda. Onlar bir Atatürk bulamamış, zamanında bu işi halledememişler. Biz halletmişiz, şimdi önümüzde daha kolay şeyler kalmış. O yönden demokrasi deyince, biz Bush'u bir tarafa bırakalım, Türkiye'de gerçekten önce parti içi demokrasi diye, zannediyorum yarın konuşulacak, bu bizim konumuz değil, o konuyu çözümleyip, partilerin gerçekten demokratik bir yapı kazanarak yarışların daha saygın, daha demokratik olup, halkın gerçekten hakkıyla kazandığına inandığı birilerini kendi önünde görmesini sağlayalım, aday olarak.

İkincisi, bilemiyorum, medyamız bu kadar kalabalıklar, bu kadar büyük kitlelere iş veren bir dünya olarak kendi içerisinde sanıyorum partilerden ve demokrasiden daha çok kendini etkin ve daha bağımsız, daha özgür, daha etkili hale getirmesinin yolunu daha kolay bulacaktır. O bütün tarih içerisinde öyle bulmuştur, ona ben dışarıdan bir müdahaleyle kolay olacağını zannetmiyorum, yasayla falan olacağını da zannetmiyorum.

Partilere de gelince, o demokrasiyle bağlantılı bir çıkışın umudu içinde olmayı ve iyimser olmayı da umut etmek istiyorum. Teşekkür ederim.

Altan ÖYMEN : Buyurun.

Taha AKYOL : Erol Ağabeyin bu çok renkli konuşmasından sonra ne kadar talihsiz bir durumda olduğumu takdir ediyorsunuzdur. Böyle bir toplantıya beni çağırdıkları için, Barolar Birliğine ve Ankara Barosuna teşekkür ediyorum.

Konuşma konumuz 3 alt başlık altında ifade edilmiş; *"Siyasi Partiler, Demokrasi ve Medya."* Bu başlık altında yapacağımız bir konuşmada hem bir gazeteci sıfatıyla, hem de siyasi tecrübem Erol Ağabey kadar, Altan Ağabey kadar olmamakla beraber, 1980 yılına kadar Türkeş'le birlikte siyasi tecrübem olduğu için, biraz da bu konuları merak ederek araştırdığım için, ben de siyasi partilerin işlevleri konusundan konuşmama başlamak istiyorum.

Siyaset biliminde, teoride, genelde siyasi partilerin ister gelişmekte olan toplumlarda, ister gelişmiş toplumlarda 3 temel işlevinin olduğu, dolayısıyla başarılarının, siyasi parti kavramından beklenen etkinliğin ve demokratik yönetimin başarısının bu 3 işlevi yerine getirmeye bağlı olduğunu söylüyor. Bunlardan birisi, siyasi partiler, politika oluştururlar; kişisel menfaatlerin, bölge menfaatlerinin, sınıf ve zümre menfaatlerinin, şehir menfaatlerinin, alt kültür menfaatlerinin taleplerini teker teker ele almak suretiyle, bunları genel bir siyasi formülasyon, genel bir politika içerisinde ifade edebilmek. Böylece siyasi partiler, ulus öncesi dediğimiz alt kültürlerin yahut mahalli çıkarların yahut sınıf ve zümre çıkarlarının ötesinde, bu çıkarları yok saymamak kaydıyla, bunları birleştirmek suretiyle ülke politikaları üreten kurumlardır.

İkincisi, siyasi partiler bu şekilde menfaatlerini, beklentilerini, kültürel taleplerini, formüle ettikleri kitlelerin beklentilerini siyasi platforma taşırlar. O beklentiler artık köyde kalmaz, mahallede kalmaz, fabrikada kalmaz, şehirde kalmaz, cemaat içerisinde kalmaz,

etnik grup içerisinde kalmaz, bir siyasi partinin ülke için ürettiği büyük formüller içerisinde siyasete, iktidara gelince de devlet yönetimine yansır. Siyasi partilerin ikinci işlevi de bu.

Siyasi partilerin üçüncü işlevi ise, politikacı yetiştirmek. Bir parti kurulacağı zaman, il-ilçe teşkilatlarını kurar, kongrelerini yapar, genel başkanını seçer. Ondan sonra, zaman içerisinde bunlar yavaş yavaş değişir, giderek siyasi tecrübe sahibi olmuş, ortak duyarlılıkları, ortak parti terbiyesi, parti kimliği oluşmuş ve yeni nesillerin değişmek suretiyle, parti içi demokrasinin değişkenliği suretiyle yeni nesillerin sürekli katılım sağladığı, insanların değiştiği bir politikacı yetiştirme işlevi vardır. Bugün baktığımızda, Jack Chirac, hakikaten General De Gaulle'nin çırağıydı gençlikte, Sarkozi de gençliğinde onun çırağıydı. Tony Blair, İşçi Partisinin ta gençlik kollarından gelmektedir. Schröder, Altan Ağabey daha iyi bilir, Alman Sosyal Demokrasisinin gençlik kollarından gelmektedir. Margaret Thatcher, Muhafazakar Partinin gençlik kollarından gelmektedir. Böylece politikacı yetiştirme işlevini de siyasi partiler meydana getiriyorlar.

Bu 3 işlevi yerine getiren partilerin bir de demokraside katılım ve temsilden ayrı olarak, politika oluşturmadan ayrı olarak yönetimi etkinleştirmek gibi bir işlevleri var. Bir siyasi parti, bu şekilde politika oluşturduğu zaman, belirli kitlelerin problemlerini dikkate alarak politika oluşturmuş oluyor ve o partinin iktidara gelmesi, o problemlerin çözülmesi, çözüm yoluna girmesi, beklentilerin karşılaşması anlamına geliyor. Bu şekilde ülkenin yönetiminde istikrar sağlanıyor. Ünlü İtalyan asıllı Amerikalı siyaset bilimci Geovanni Sartori'nin deyimiyle, Türkiye'de de bizim çok aklımızda tutmamız gereken bir kavramla yöneten demokrasi ortaya çıkıyor. Partiler, bunu yerine getiremediği takdirde de bizim koalisyonlu yıllarda

gördüğümüz, özellikle 1990'da kayıp yıllarda gördüğümüz yönetemeyen demokrasi ortaya çıkıyor.

Siyasi partilerin Türkiye açısından fevkalade önem ifade eden bir işlevi de, uluslaşma sürecindeki siyasi partilerin görevidir. Siyasi partiler, bölge, şahıs, zümre, cemaat, şehir, etnik grup, dini cemaat, mezhep gibi partiküler çıkarların bir araya getirilmek suretiyle, bunların birleştirilerek ülkenin bütünü için üretilmiş politikalar haline getirmek suretiyle bu grupları ulusal bütüne, milli siyasi sisteme katıyorlar. Bunun başarılamadığı ülkelerde uluslaşma süreci büyük problemlerle karşılaşıyor. Bunun en güzel örneği Hindistan'dır; Hindistan'da 250'den fazla birbirini anlamayan, büyükçe sayılabilecek dil konuşulduğu halde, büyük dini farklar olduğu halde, etnik kavgalar, gürültüler büyük çapta yaşanmadan ve milli birliğimiz tehlikeye girecek diye bizimki kadar dahi, biz uluslaşmada bir hayli yol almış bir toplumuz, o kadar dahi endişe duymadan Hindistan'ın demokrasisini yürütebilmesinin sebeplerinden biri de siyasi partilerin bu partiküler çıkarları büyük ülke politikaları etrafında birleştirmek suretiyle, alt kimliklerin üzerinde müşterek siyasi kimlik yaratması, bilhassa Kongre Partisinin bunu başarması olarak gösteriliyor.

Ünlü İtalyan siyaset bilimci Lapalonvara, büyük siyasi partilerin -bunu bizde Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti olarak düşünmek lazım- bu partiküler menfaatleri büyük kitle içerisinde temsil etmek suretiyle yukarıda belirttiğim siyasi partilerin 3 fonksiyonu, katılım, politika oluşturma biçiminde milli sisteme entegre edememeleri halinde, alt kimliklerin politize olacağını ifade ediyor. Türkiye'de etnik, dini, bölgesel kimliklerin beklenmedik şekilde ileri derecede, rahatsız edici derecede yahut kaygı verici derecede politize olmasının dünyayla ilgili, küreselleşmeyle ilgili sebepleri olmakla beraber, benim kanaatimce 1960 darbesiyle

Demokrat Partinin kapatılmış olması, arkasından Cumhuriyet Halk Partisinin kapatılması, bizim tarihimizin Osmanlılardan beri yarattığı, özellikle Cumhuriyetin damgasını taşıyan bu iki büyük kitle partisinin siyasi kimliğinin darbelerle yok edilmiş olması, önem ifade ediyor. Bu bize gösteriyor ki, Türkiye'de siyasi parti, haklı olarak...

Erol ÇEVİKÇE : Cumhuriyet Halk Partisi 1980...

Taha AKYOL : Cumhuriyet Halk Partisi 1980'de kapatıldı. 60 darbesiyle Demokrat Partinin kapatılması, sonra Cumhuriyet Halk Partisinin kapatılması.

Erol ÇEVİKÇE : Adalet Partisiyle devam ettiği için...

Taha AKYOL : Adalet Partisiyle şu şekilde devam etti, onu biraz sonra belirtecektim: Adalet Partisi, otomatikman geldi, Demokrat Partinin yerine oturdu değil, kadrolarda kesinti meydana geldi, eski Demokratlar partinin dışında bir politik güç haline geldiler. Bu çekişme, yani siyasi sürecin, sosyolojik devamlılığın askeri müdahaleyle parti kapatma suretiyle kesintiye uğramış olması, eski Demokratlarla Adalet Partisinin yeni mensupları arasında süreklilik ve bir tür münavebe yerine kesinti meydana getirdiği için, biliyorsunuz, 1970'de Adalet Partisi parçalandı, Türkiye yeniden koalisyonlara gitti, 12 Mart Muhtırası geldi ve hâlâ Türkiye, siyasi sistemini tam olarak oturtabilmiş değil.

Bütün bunları bu şekilde, partilerin fonksiyonlarını kısaca belirttikten sonra, "partileri kapatınca ne oluyor?" diye sorduğumuzda yahut Türkiye gibi gelişen ülkelerde partilerin 3 işlevinin, tekil menfaatleri, cemaat menfaatlerini, etnik menfaatleri, bölge menfaatlerini, sınıf menfaatlerini, şehir menfaatlerini birleştirerek ülke için geçerli büyük politikalar oluşturma, siyasi katılımı sağlamak

suretiyle kitlelerin yabancılaşmasını önleme ve sürekli devlet adamı, politika adamı yetiştirme işlevini yerine getiremeyince kapatılmaları yüzünden ne oluyor; işte ortaya Türkiye çıkıyor. Bugün Almanya, 1946'da kurulmuş esas itibariyle iki parti tarafından yürütülüyor; birisi Sosyal Demokratlar, diğeri Hıristiyan Demokratlar. Bunların ikisi de 1946'da, İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan, Huntington'ın deyimiyle ikinci dalga demokrasileri. Bizim 1946'daki partiler nerede? İşte bu devamlılığın sağlanamamış olması, siyasi yelpazede müthiş bir dağınıklık meydana getiriyor. Solun bölünmüş olmasından her zaman şikâyetçiyiz, sağın bölünmüş olmasından her zaman şikâyetçiyiz.

Biraz önce İtalyan siyaset bilimci Lapalonvara'ya atıf suretiyle ifade ettiğim gibi, alt kimlikler, büyük siyasi yelpazeler tarafından entegre edilemediği için, kapatılmalar, parçalanmalar, devamsızlıklar, kesintiler yüzünden, alt kimlikler olabileceğinden ötede, mariz derecede politize oluyorlar.

Üçüncüsü, yönetimde istikrarsızlık meydana geliyor. Demokrat Partinin kapatılmasıyla 1960'lı yıllardaki cunta girişimleri, Talat Aydemir hadiseleri, Yassıada tartışmaları, arkasından Adalet Partisinin parçalanması, 71 Muhtırası; Cumhuriyet Halk Partisinin ortanın solu yoluyla yükselmesi Türkiye için bir istikrar umudu oluşturacakken, o sırada bölünmüş sağın, Adalet Partisinin etrafında bölünmüş sağın meydana getirdiği istikrarsızlık, sağ-sol çatışması, 1990'larda da koalisyon. Türkiye, siyasi partilerini baştan belirttiğim 3 fonksiyonu yapabilecek şekilde rahat bırakmadığı için, aşağı yukarı 50 yıldır demokrasinin zorunlu şartı olan iyi yönetim ya da yöneten demokrasi ihtiyacını yerine getiremiyor.

Böyle bir durumda, Türkiye'de siyasi partileri birleşmeye, benzer fikirlerin koalisyon yapmasını teşvik etmeye yarayacak sistemleri düşünmemiz gerekiyor. Maurice Duverger'in belirttiği gibi, temsilde adalet fikrine ağırlık verildiği takdirde, siyasi yelpaze bölünmeye doğru teşvik edilmiş oluyor; çünkü "100 bin oy aldığınız takdirde de parlamentoya girebilirsiniz, öyleyse ben de bir parti kurayım" ya da büyük partileri aşırı derecede ödüllendirdiğiniz takdirde karşınıza çıkacak bir risk var, o da siyasi partilerin birinci işlevi olan temsil edilme ve katılım işlevini yerine getirmemek. Burada dar bölge sistemi, İngiltere'de çok verimli olarak işliyor. Nitekim Tony Blair, son seçimlerde yüzde 36 oyla Parlamentoda çoğunluğu sağladı. Barajlı D'Hondt sistemi, Avrupa uygulamalarında görülmüştür ki, istikrarı sağlayıcı, ama temsilde adaleti de fazla rencide etmeyen bir sistem. Ancak bizim Anayasa Mahkemesi, Adalet Partisinin 1969 seçimlerinde yolunu kesmek için barajlı D'Hondt sistemindeki barajı temsilde adalet fikrine aykırı bularak iptal etti. Onun biraz önce doğurduğu sonuçları ifade etmiştim, siyasi yelpazedeki bir dağınıklık. Ama şimdi Anayasa Mahkemesi, 12 Eylülden sonra, yüzde 10 gibi çok yüksek bir barajı Anayasaya uygun bulmuştur. Bütün bunlar, Türkiye'de siyasi fikirlerin, siyasi konjonktürün anayasal yargıyı da nasıl etkilediğini gösteriyor. Fransa, bu bakımdan bize çok benzeyen bir ülke, devrimlerle siyasi hayatındaki sürekliliğin müdahalelerle kesildiği bir ülke. Fransa, özellikle 5 inci Cumhuriyete gelinceye kadar 8 defa anayasa değiştirmek suretiyle, 4 defa kendi cumhuriyetini yıkıp, 58'de ancak 5 inci Cumhuriyetini kurmak suretiyle bu istikrarsızlıkların, bu bölünmelerin acısını yaşamış bir ülke. Ama De Gaulle'nin getirdiği yarı başkanlık sistemiyle 1958'de ve 61 Anayasasında sağın sağda, solun solda toparlanabileceği sistemi kurdu. Ben bunu Türkiye açısından da incelemeye değer buluyorum. Bunu o zaman başta

Mendes Franz gibi sosyal demokratlar olmak üzere *"bu sağın diktatörlüğünü getirecek"* diye itiraz ettiler, *"General De Gaulle kral olacak"* diye itiraz ettiler, itiraz edenlerin içerisinde Maurice Duverger gibi bir siyaset bilimci de vardı, ama sonra aynı sistem Mitterand iktidarını da getirdi.

Modern demokrasilerde bazı problemler vardır ki, bunu solcular iyi çözemez, sağcılar iyi çözebilir; yine modern demokrasilerde bazı problemler vardır ki, onu sağcılar iyi çözemez, solcular iyi çözebilir. Sağlıklı demokrasilerde, modern demokrasilerde etkin yönetim, merkez sağ ve merkez sol ayaklarına dayandığı için, demokrasi iki kanatlı olduğu için uçabilmekte, birinin çözemediğini ötekinin çözmesi imkânı olmakta. Mesela sağ, ekonomiyi iyi büyütebilmekte, sol ise sosyal adaleti geliştirme, refah dağıtımı bakımından daha olumlu yaklaşımlar yapabilmekte ve demokrasi belli bir sağlıkla gidebilmekte. Biz bu münavebeyi sağlayamadığımızdan dolayı, hem istikrarsızlık, hem de solun çözebileceği problemlerin çözümsüz kalmasında Türkiye büyük bir sıkıntı yaşamaktadır.

Bütün bunların neticesinde, Türkiye'de siyasi parti kurumlaşmamıştır, siyasi parti terimi kurumlaşmamıştır. "Ben Demokrat Partiliyim, ben Cumhuriyet Halk Partiliyim" kimliği, 1946'lardaki, 60'lardaki, 70'lerdeki cazibesini, gücünü, etkinliğini kaybettiği için, artık Deniz Baykal'ın partisi, bariz sebep budur. Beri tarafta da Necmettin Erbakan'ın partisi var yahut Alpaslan Türkeş'in partisi var, Süleyman Demirel'in partisi var, Tayyip Erdoğan'ın partisi var. Bu olay, bizde başlangıçta siyaset bilimi teorisine dayanarak ifade ettiğim, siyasi partilerin 3 fonksiyonunun yerine getirilmesi konusunun Türkiye'de yöneten demokrasiyi inşada ne kadar titiz olduğunu gösteriyor. Bu, Türkiye'deki parti kapatmalardan

kaynaklanan parti kimliklerinin zayıf olması, atomize olması, dağılması, bir tür seçmen yığınının kum yığını haline dönmesinin doğurduğu büyük bir sakınca daha var: Parti kimlikleri kitlelerde de zayıfladığı için, son 10 yıl içerisinde Türkiye'de seçmenlerin yüzde 62'si parti değiştirmiştir. Son 10 yıl içerisinde seçmenlerin yüzde 62'sinin parti değiştirmesi demek, partilerin dayandığı zeminin kum yığını olması demektir. Bu da partileri ister istemez "kazandığım oyu tutayım, kaçırmayayım" diye veya "aman oy kazanayım" diye onları popülist günlük politikalar izlemeye zorunlu olarak teşvik etmekte. Halbuki sağlam dayanakları olan partiler, en fazla yüzde 5-10 puan kaybedeceğini veya en fazla yüzde 5-10 puan kazanacağını düşünen partiler, uzun vadeli politika oluşturma imkânlarına sahiptirler. Bu olay, bizde partilerin kurumlaşmaması olayı, maalesef seçmen bazında da, demokrasinin dayanağı olan seçmen bazında da bir istikrarsızlık yaratıyor, o da popülizm politikalarına politikacılarımızı âdeta mecbur ediyor.

Türk demokrasisindeki diğer bir zaaf da, biraz önce kısaca ifade ettiğim gibi, Türk demokrasisinin sol ayağının sakat olmasıdır. Orhan Veli Kanık'ın dediği gibi, "sol elim, beceriksiz elim." Bu beceriksiz lafı benim değildir, Orhan Veli Kanık'ındır, kendisi solcudur. Bunu bir hiciv anlamında da söylemiyorum, Orhan Veli'nin şiirini ifade etmek için söylüyorum. Bu, Türkiye'de çok ciddi problemler yaratmaktadır. Bu ayağın eksik olmasının da suçunun ben toplumda değil, toplumsal değişmeye solun uyumunda kendi problemleri olduğu kanaatindeyim.

Bu çerçeve içerisinde acaba partiler bu kadar etkin olamadıklarına göre, bir kum yığınına dayandıklarına göre, iktidar yavaş yavaş TÜSİAD'la gazete patronlarının eline mi geçiyor? Biraz önce Erol Ağabeyin bir parça ifade ettiği ve sanıyorum ima ettiği

husus da buydu. Yunanistan bir kanun çıkardı, dedi ki, "medya patronları, devlet ihalelerine giremezler." Güzel, Türkiye'de de pek çok insan tarafından savunulan bir şey. Fakat Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bunu iptal etti ve Yunanistan bu yasayı değiştirmek mecburiyetinde şimdi. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin gerekçesi enteresan: Diyor ki, "Sen herhangi bir grubu, elinde şu mülkiyetler bulunduğu için ihaleye katmaktan men ettiğin zaman, öteki tarafı eksik rekabet avantajıyla haksız olarak ödüllendirmiş oluyorsun. İkincisi, senin görevin, medya gücüyle ihale alınmasını önlemek, ama onların da katılması suretiyle serbest rekabeti sağlamaktır. Üçüncüsü, medyanın rakipleri de o medya patronu, medya gücüne dayanarak bir yolsuzluk, etkileme, nüfuz kullanma yoluna geçtiyse, medyanın rakipleri de bunu önleyebilirler." Böyle bir dünyada artık genel imajlar yerine, daha analitik düşünerek Türkiye'de medyanın siyaset yerine geçmemesi, medya patronunun siyasi parti lideri yerine geçmemesi konusundaki tedbirleri bu tür yasaklardan ziyade, sivil toplumun gelişmesi, partilerin biraz önce anlattığım şekilde güçlenmesi, medyanın çoğulculaşması yollarında aramanın daha güçlü olacağı kanaatindeyim.

Medyanın politik tavrı konusunda Türkiye, acı, bazen de tatlı tecrübelere sahip. 1950-60 arasında benim kanaatimce, ben bir Demokrat Partili olduğum için, medya o zaman Türkiye'de sadece Cumhuriyet Halk Partisi fikirlerindeki aydınlar grubu bulunduğundan dolayı, tek yönlü bir aydın şartlanmasıyla medya, iktidara karşı maalesef âdeta bir savaş verme tavrıyla hareket etmiştir. Buna karşı da iktidar, medyayı bastırma yoluna gitmiştir. Maalesef medyayla iktidar arasındaki eleştiri, uyarı, karşılıklı etkileşim, muhalefetleri iktidarda da gerçekleşmemiştir.

Türkiye'de sık kullanılan kavramlardan biri de tarafsız medyadır. Doğru olan, medyanın tarafsız olması değil, medyadaki taraflılığın çoğulcu olmasıdır. Medyadaki birtakım insanlar solu tercih edeceklerdir, birtakım insanlar sağı tercih edeceklerdir, birtakım insanlar liberal, sosyal demokrat olacaklardır, birtakım insanlar muhafazakâr olacaklardır, pür liberal olacaklardır, sosyalist olacaklardır. O çoğulculuktur, medyanın siyasette, siyasetin biraz önce partilerin olması gereken söylediğim 3 işlevini yerine getirmesi ve medyanın müdahale etmemesi gereken olay.

Bugün Türkiye'de medya, bütün dünyada olduğu gibi, çok büyük bir sanayi haline gelmiştir. Ufak bir televizyon istasyonunu kurmak için asgari sermaye ihtiyacı 20-25 milyon dolardır. Bu televizyona -ufak bir televizyon için söylüyorum- 20-25 milyon doları yatırdığınız zaman, bir ticarethaneye yatırılsaydı, bankaya yatırılıp neması alınsaydı, hiç olmazsa 5 yıl sonra kâra geçerek onu sağlayabilecek duruma gelmesi lazım. Bu olmadığı takdirde Türkiye, medya sahibi olmaz. Artık rahmetli Ahmet Emin Yalman'ın emekli maaşını kırdırarak yahut rahmetli Hüseyin Cahit Yalçın'ın bir dostundan evini ipotek etmek suretiyle sermaye alarak gazete çıkarabildiği günler çok geride kaldı ve bundan sonra o günler tekrar gelmeyecek. Artık terzi dükkânı değil, konfeksiyon atölyelerinin geçerli olduğu bir ekonomik rekabet ortamında olduğumuz için, medya da mecburen büyük sermaye, bir sanayi haline gelmiştir. Bu sanayinin dönebilmesi için de belli bir etkinliğe sahip olması gerekir. İşte o yüzden medya, sanılanın aksine, siyaset yapan bir kurum olmak yerine, siyaset dışında kitleleriyle daha iyi iletişim kurmak mecburiyetindedir. Herhangi bir medya organı, iktidar partisine angaje olduğu zaman, bir süre sonra o iktidar partisinin taraftarlarında bıkkınlık ve farklı haber ihtiyacı, o iktidar partisine karşı olanlardaysa o medya bir nefret meydana getirecektir. Onun için

Türkiye'de Demokrat Partinin yayın organı olan Zafer Gazetesi, Cumhuriyet Halk Partisinin yayın organı olan Ulus Gazetesi uzun süre devam etmedi.

Türkiye'de medyayla siyaset arasındaki ilişki çoğulculukta aranmalıdır, ilişkinin sağlıklı olması çoğulculukta aranmaktadır. Benim kanaatimce medyanın eleştirilecek pek çok kusuru olmakla beraber, medyada o çoğulculuk da vardır. Bir Milliyet Gazetesine baktığınızda, aşağı yukarı Türkiye'de "main stream", ana akım diyebildiğimiz tüm fikirlerden insanlar yazabilmektedir, aynı şey diğer gazeteler için de geçerlidir.

Son olarak, Türkiye'nin süratle değiştiğini, bu değişimin sosyal yapımızda değişiklik olduğunu, Anadolu'daki binlerce yıllık tarihimizde ilk defa köylülükten çıkıp çoğulcu bir burjuva toplumu haline geldiğimizi, ilk defa tarihimizde aydınların çeşitlendiğini, artık Türkiye'de tek tip aydın değil, işte liberal, sosyal demokrat, solcu, sosyalist, çeşitli aydınların teşekkül ettiğini, TV seyircisinin çeşitlendiğini görüyoruz. Bu, medyayı çeşitliliğe zorlarken, siyasi partileri de eski alışkanlıkları yerine, demin belirttiğim 3 işlevlerini bu kadar çeşitlenen yeni toplumda yapacak şekilde kendilerini reforme etmelerini gerektiriyor. Bu değişime de en çok solun ihtiyacı olduğu kanaatindeyim. Saygılarımla

SİYASİ PARTİLER VE DEMOKRASİ

Altan ÖYMEN : Değerli arkadaşım Erol Çevikçe, rahmetli politikacı Turan Güneş'in bir sözünü hatırlattı: "Parti genel başkanları, demokrasiyi ve hukuku sevmezler"

Bu, hakikaten bir zamanlar söylenen bir sözdür ve benim de müşahedem, birçok genel başkanın bu işten pek hoşlanmadığıdır, bu doğru.

Çevikçe beni bundan hariç tutarak, tabii, iltifat ediyor; teşekkür ederim. Fakat bir de şu var. Ben şöyle sözleri de çok işittim: "O örgüt sana karşı bunları yapıyor, niye işlem uygulamıyorsun, niye onu görevinden almıyorsun?" gibi sözleri...

Ben bu gibi önerilere karşı 'demokrasi'den söz ettiğim zaman, "O zaman sen bu işi yürütemezsin" diyenler de olmuştur yakın arkadaşlarımdan.

Yani, sadece Genel Başkanlara ait bir özellik değil bu... Parti içi demokrasiden hoşlanmamak... Partilerin diğer bazı kadrolarında da var aynı eğilim...

Ancak, tabii herhangi bir şekilde bir gün gelip genel başkanların da, partileri yönetenlerin de demokrasiyi ve hukuku sevmeleri lazım; çünkü onlar sevmedikleri sürece, partiler, kendi içlerinde demokrasiden uzaklaştıkları sürece, hep şikâyet ettiğimiz olgular ortaya çıkıyor. Seçime katılma nispeti azalıyor, siyasi partilere başvurma, onların üyesi olma yolunda bir hareket görülmüyor, gençler özellikle siyasete çok uzak kalıyor, kadınlar uzak kalıyor veya uzak bırakılıyor birçok yerde...

Bütün bunların temelinde, partilerin çoğunda parti içi demokrasinin büyük ölçüde ortadan kalkmış olması yatıyor. Aslında demokrasi, çok ideal bir rejim değil, demokrasinin de birçok aksak tarafları var. Ancak demokrasiden daha iyi bir rejim şimdiye kadar keşfedilmedi, bundan sonra da keşfedileceğe benzemiyor ve nihayet demokratik siyasette sorunlar er geç çözülebiliyor.

Türkiye'de bugün birçok sorun var. Bunlardan sivil toplum örgütleri de şikayet ediyor, medya da... Fakat bu şikayetler yetmiyor. Neticede sorunların çözümü yolunda atılacak adımlar, ya yasa çıkarılarak oluyor, ya hükümetin icraatıyla oluyor. Bunların ikisi de siyaset yoluyla gerçekleşiyor. Siyasetin demokratikleşmesi, genel siyasetin de temelini oluşturan parti içi siyasetin de demokratikleşmesi, düzgün hale getirilmesi, iyi işler hale getirilmesi, hepimiz için önemli. Hepimizin buna katkıda bulunması gerekiyor.

Parti içi demokrasi, gereği gibi işlemeyince ne olur? Her şeyden önce, doğru karar alma ihtimali azalır.

Demokrasinin özelliklerinden bir tanesi, malum... İnsanların birbirleriyle danışarak bir karara varmaları... Birinin bilmediğini öteki bilecek, öteki hatırlayacak, hatırlatacak ve kararlar öyle bir danışma mekanizması içinde oluşacak ki, yanlış olması ihtimali az olsun. Yoksa bir parti yöneticisinin, bir genel başkanın akşam aklına gelen bir şeyi sabahleyin parti politikası haline getirmesi durumunda, o politikadan pek fazla hayır gelmiyor, yanlış olabiliyor o politikalar...

Yanlış olmasa bile, kararlara bir katılım olmadığı için, o kararın gerekçesini, onu halka anlatacak olan partililer bilemez. Partili olarak siz bir sabah öğrendiğiniz bir kararın, niçin alındığını bilmezseniz, onu nasıl halka anlatacaksınız, "Bu şöyledir, bu böyledir" diye?

Katılımın dışında önemli olan bir şey daha var: Partiler, dışarıya karşı demokrasi taraftarı olarak kendilerini gösteriyorlar, demokrasi nutukları söylüyorlar. İyi de yapıyorlar. Demokratikleşme yolunda yapmamız gereken şeyler, daha tamamlanmadı. Hele bu, Cumhuriyet Halk Partisi açısından, benim kendi partim açısından özellikle önemli; çünkü ülkemizde, demokrasinin yolu, Cumhuriyet Halk Partisi tarafından açılmıştır. 1945-46 yıllarında tek parti döneminden çok partiliye geçiş, onun kararıyla olmuştur. 1961 Anayasasıyla gelen hürriyetler, insan hakları ilkeleri ve bütün sosyal haklar, hep Cumhuriyet Halk Partisi'nin kendi programına aldığı, Demokrat Parti zamanında, 1959'da İlk Hedefler Beyannamesiyle vaat ettiği şeylerdir. Bunları getiren, toplusözleşme hakkı, grev hakkı gibi sosyal hakların ve TRT özerkliğinden, basın özgürlüğüne kadar bütün özgürlüklerle ilgili düzenlemelerin 1961 Anayasasına geçmesini sağlayan parti, Kurucu Mecliste çoğunlukta olan Cumhuriyet Halk Partisi'dir.

Yani, "Cumhuriyet Halk Partisi nedir?" diye sorulduğu zaman, "Devrimleri yapmıştır" denildikten sonra, "Demokrasiyi getirmiştir" de denilir. Cumhuriyet Halk Partililer, bence haklı olarak belirtirler bunu.

Ama ondan sonra o parti bir gün gelip de parti içi demokrasiyi tamamen ortadan kaldırır hallere girerse, o zaman inandırıcılığını kaybeder. Yani "Ben demokratım, demokrasiyi getirdim, demokrasiyi savunurum, basın hürriyetinden yanayım, şuyum, buyum diyorsun ama, kendi evinde demokrasi yok" derler o partiye...

Ayrıca şimdi daha da fazla önem kazanıyor bu; Avrupa Birliği yolundaki Türkiye, oradaki demokratikleşmenin gereklerini kabul

ettiğini söylüyor. Bu cereyan içinde de demokrasiyi bir kenara atmanın ileride daha fazla sakıncaları çıkacağı ortada.

Bunlara ek olarak bir şeyi daha belirteyim: Parti içinde demokrasisizliğe alıştığınız zaman, dışarıda da, parti dışında da, eskiden tekrarladığınız o demokrasi söylemlerini şaşırmaya başlıyorsunuz, ikisi birbirine giriyor. Yanlış şeyler söylüyorsunuz.

Bütün bu açılardan, partilerimizin içindeki demokrasinin sağlanması, Türkiye'deki demokrasinin daha ileriye gitmesi açısından da zorunlu. Eğer parti içi demokrasi sağlanmazsa, Türkiye'de de demokrasi ileriye gidemez.

Partiler zayıf düşüyor çünkü... Katılım olmuyor, demokrasi olmayan yere gelmeye, gençleri ikna edemiyorsunuz.

Parti içi demokrasi, üye yazımından başlar. Ama bunların etrafa anlatılması güçtür, gazetelere yansıtılması güçtür. Gazeteler, parti içi demokrasi, üzerinde fazla durmazlar. Bu onlara ayrıntı gibi gelir. Ancak şu sıralarda Cumhuriyet Halk Partisi'nde ve diğer partilerde de kurultaya giden süreç başlamış. Üye yazımlarına dayanan delege seçimleri yapılıyor. Biraz önce bana bir ilimizden, "Burada son bir ay içinde 500 tane üye yazıldı" diye bir telefon geldi. İstanbul'da ben bazı yerlerde biliyorum, ona benzer şeyler oluyor. Bu ne demek? Üyelerin naylon üye dediğimiz şekilde son anda yazılması demek. Delege seçimleri yapılacak, o delege seçimlerinde belirli grupların kazanması için usulsüz tedbirler alınıyor demek.

Bizim Siyasi Partiler Kanunu'muz, siyasi partilerin demokrasiye uygun çalışmasını düzenlemek için konulmuştur. 1961 Anayasası, böyle bir kanunun çıkmasını emrediyordu. O kanun çıkmıştır ve o

kanunla, "Usulsüz işler yapılmasın parti kongrelerinde, kongreler belirli hukuk denetimi altında cereyan etsin" diye maddeler getirilmiştir.

Fakat bunda bir eksiklik vardır. Bütün bu mekanizma, ancak ilçe kongrelerinden itibaren işler. Halbuki asıl, üye yazımından başlayan bir süreç vardır ki, demokrasi açısından çok önemlidir. İlçe kongreleri ondan sonra başlar. Orada adli mekanizma işin içine girmez. Hâkim, ilçe kongrelerine gelir. Seçimleri o yönetir, "Yanlış oy atılmasın, kimler delegeyse, sadece onlar oylarını kullansın" diye görev yapar. Fakat o delegeler nasıl seçildi, bunlar doğru delegeler midir, naylon delegeler midir, bunun tespitiyle meşgul olmaz.

Gerçi Siyasi Partiler Kanununda o konuyla ilgili sayılabilecek maddeler vardır ama onlar hem yeteri kadar somut değildir hem de yaptırımı yoktur. O şekilde hâkimin önüne "Bunlar bizim ilçemizin delegeleridir" diye giden liste, hâkimin de tasdik edeceği liste, eğer partinin genel yönetiminde veya il veya ilçe yönetimlerinde bir usulsüzlük veya yolsuzluk hesabı varsa, o hesaba uygun halde düzenlenmiş olabilir. O zaman da istenirse ilçe kongresinde oylama, tam bir düzgünlük içerisinde cereyan etsin, hiçbir şey yapılmasın, herhangi bir numara, bilmem oy kaydırmacası falan olmasın, dürüst bir seçim gibi görünsün, ama onun temelinde dürüst olmayan bir üye yazılımı var demektir..

Geçmişte, bunu düzeltmek için, Siyasi Partiler Kanununa bir ek yapılması ve adli denetimin daha önceden başlatılması, üye yazımı sırasında başlatılması yolunda birtakım teşebbüsler yapıldı; fakat bunlar hiçbir partinin işine gelmediği için bir türlü gerçekleşmedi. Gerçekleşeceğe de benzemiyor.

Sonuç ne oluyor? Parti Genel Merkezleri, ilçe kongrelerine gidilmeden önce parti üyelerini tespit etmiş oluyor. O tespit edilen üyeler içinden delegeler çıkıyor. Delegeler, önce ilçe delegesi, il delegesi olarak, sonra da kurultay delegesi olarak toplanıyorlar parti merkez yönetimini seçiyorlar, genel başkan dahil...

Sonra da o seçilen merkez yönetimi, kendisini seçen delegeleri belediye meclisi üyesi adaylığına, belediye başkanı adaylığına, il genel meclisi üyeliği adaylığına veya -delegesine göre- milletvekili adaylığına getirebiliyor.

Tabii her yerde, her partide her zaman böyle oluyor demiyorum, ama genellikle işleyen mekanizma bu. Yani genel merkez, delegeleri ve üyeleri belirleyecek... Kimlerden belirleyecek onları? Tabii, kendisini destekleyenlerden belirleyecek... Sonradan da, o kendisini destekleyip kendisine oy veren kimseleri kendisi, belirli yerlere getirecek. Yani onlara, kendisini desteklemelerinin karşılığını verecek. Onları ödüllendirecek... Ve parti içi seçimler, tam bir karşılıklılık içinde, belirli kadroların belirli yerlere getirilmesiyle sürüp gidecek...

Evvelden, 1950-60 döneminde, ben Cumhuriyet Halk Partisi'ni biliyorum, galiba Demokrat Partide de ona benzer bir uygulama vardı. Ama ben CHP'yi anlatayım: Mahallinde milletvekili adayları bir yoklamadan geçirilerek belirlenirdi. O zaman Siyasi Partiler Kanunu olmamasına rağmen, Cumhuriyet Halk Partisi adaylarının yüzde 70'ini mahallinde yapılan önseçimlerle belirlerdi, yüzde 30'unu da genel merkezde yapılan seçimle belirlerdi.

Siyasi Partiler Kanunu'nda da, 1960'larda ilk çıktığı zaman, "Siyasi partiler nasıl aday belirler" diye düzenleme yapılırken, birkaç şekil gösterilmişti. Esas olan şekil ön seçimdi. Yani parti üyeleri

seçecekler adayları, yahut da mahallindeki delegeler seçecekler... Öyleydi.

İstisnai yol olarak, genel merkeze yetki verilmişti. Ama zamanla, o istisnai yol, esas yol haline getirildi. Merkezden aday belirlemek, şimdi birçok partide, belki de bütün partilerde uygulanan esas usul... Seçmenlerin önüne merkezin tayin ettiği milletvekili adayları çıkıyor. Son seçimlerde de birkaç yer hariç, Cumhuriyet Halk Partisi de öyle yaptı, Adalet ve Kalkınma Partisi de öyle yaptı. Merkezdeki merkez yönetim kurulu ve parti meclisi tabii birçoğunu genel başkanın veya çok yakın çevresinin belirlediği aday adaylarının adaylığını onaylıyor. Bunda yerel örgütlerin fazla bir rolü olmuyor. Yerel örgütlerden aday olacaklar hakkındaki kararlar da tamamen genel merkezce alınıyor.

Belediye seçimlerinde de aynı şey oluyor, başkan adayları da üye adayları da, yine merkezden tayin ediliyor, bazen en uzak beldelerinki bile. Zaten iş o hale geldi ki, siz, o adayların kimler olduğunu seçmen olarak fark bile edemiyorsunuz. Hatta uzun süre milletvekili aday isimleri pusulalara yazılmadı bile... Bir genel başkanın ismi, bir de partinin amblemi vardı pusulalarda...

Belediye seçimlerinde hiç yazılmıyor, kimi seçtiğinizi bilmeden götürüp o pusulayı atıyorsunuz, partiyi seçiyorsunuz.

Ne o oluyor o zaman? Evvelden tek parti zamanında tek elden bütün adaylar belirlenirdi. İsmet Paşanın milli şefliği zamanında "İsmet Paşa belirler" denilirdi. Tek başına olmasa da, yakın çevresiyle belirlerdi onları... Seçmenler de giderler, başka liste yok zaten, onun onayından geçen adayları seçerlerdi.

Tek parti dönemi bitip çok partili hayat başlayınca parti sayısı arttı ama, her partide aday belirleme usulü, o zamana benzedi. Değişiklik şu: Evvelden tek bir şef belirlerken, şimdi 4-5 şef belirliyor. Tabii, yakın çevresiyle birlikte... Ama bu, demokrasiye uygun bir durum mu?

Bu aynı zamanda insanların partilere girip, üye olup çalışmalara katılmalarını caydırıcı bir durum.

Ben, kendi genel başkanlığım zamanında söylerdim herkese: "Partilere girin, partilere girmek önemlidir, her şey siyasette düğümlenir" derdim. Cevap şu olurdu: "Biz girersek, bizi orada yaşatmazlar, bize bir ileri adım attırmazlar... Yahut attırabilirler, ama bu, ben girip kim kuvvetliyse, onun dediğini yapıp onun tayfalığını üstlenirsem olabilir."

Bu durumun değişmesi mutlaka lazım. Partilerin demokratik olması, konuların parti içinde tartışılabilir olması lazım. Parti içi seçimlerin doğru dürüst demokratik seçim olması lazım... Ki, Türkiye'de demokrasi gelişebilsin. Parti merkezleri yanlış yaparsa, o yanlışlar parti içinde belirtilebilsin. Partilerin hazırlayacağı politikalar, bir danışma mekanizmasının içinden çıkarak, incelenerek, konuşularak, tartışılarak oluşabilsin... Daha doğru politikalar oluşabilsin... Yoksa bu gidişle politikanın itibarı düştükçe düşüyor. Anketler yapılıyor, "İtibarı en az olan meslek hangisidir?" Çoğu defa, siyaset geliyor itibarsızlar listesinin başında...

Özetle: Ülkenin iç ve dış alandaki genel siyasetinin de bu durumdan kurtulması ve sağlıklı hale gelmesi için, başta gelen koşullardan biridir siyasi partilerimizin kendi içlerinde demokratikleşmeleri...

SORULAR VE YANITLAR

Av. Işın KARAHAN YILDIRIM (Ankara Barosu) : Öncelikle konuğumuz olduğunuz için teşekkür ediyorum, çok nitelikli bir toplantı geçirdik.

Sayın Başkan; müsaade ederseniz, Sayın Taha Akyol'a bir soru yöneltmek isterim. Taha Bey; çok partili hayata geçtiğimizden bu yana siyasi yelpazenin gelişmesini ya da değişmesini çok güzel özetlediniz. Benim sormak istediğim; siyasi yelpazede merkez terimini nasıl açıklayabiliyoruz? Bu terim, Türk siyasi hayatında bir gelişme, bir ivme sağlayabilir mi? Sizin de yakından bildiğiniz gibi, son yerel seçimlerde, bazı bölgelerde siyasi partiler üye sayısı kadar bile oy alamadılar. Bu, zannediyorum Türkiye'deki siyasi partilerin artık bir çıkmazla karşı karşıya, hatta yüz yüze geldiğinin kesin bir gerçeği. Merkez terimi, merkezin sağından ya da solundan çok daha önemli ve parlayan yıldız haline gelmiştir bugün. Acaba merkez terimi, Türk siyasi hayatında siyasi hayatla örtüşebilir mi ya da merkez terimi, ideolojisiz, ideolojisi olmayan partilerin bir kaçışı mıdır? Bu konuda düşüncelerinizi merak ediyorum.

Taha AKYOL : Sayın Yıldırım; bu soruyu sorduğunuz için size çok teşekkür ediyorum. Benim konuşmamda vardı; fakat süreyi uzatmamak için temas etmemiştim. Maurice Duverger'in bir terimi vardır; "*Halksız Demokrasi*" adlı kitabında "siyasi partilerin merkez bataklığı" terimini kullanır ve 4 üncü Cumhuriyet Fransa'sını, orada ülkenin yönetilemeyişini, partilerin etkinsizliğini, partilerin hepsinin merkeze yığılmış olmasına bağlıyor. Ben aynen sizin gibi düşünüyorum; partilerin hepsinin merkeze yığılması demek,

siyasetsizlik demektir, katılımsızlık demektir. Netice itibariyle de partilerin hepsinin birbirine benzemesi, dolayısıyla aralarında fark kalmaması. Biraz önce söylemiştim, bazı sorunlardır, bunu sağ daha iyi çözer; bazı sorunlar daha iyi vardır ki, sol daha iyi çözer. Bunlar hepsi birbirine benzeyince, ikisi de çözümsüz kalıyor.

Merkez deyimiyle siyaset biliminde, sosyal bilimlerde fizik gibi kesin tarifler olmamakla beraber, genelde anlaşılan şudur: Toplumun çok büyük çoğunluğunun; sağ, sol, muhafazakâr, liberal, Atatürkçü falan diye ayırmadan, çok büyük çoğunluğunun mutabık olduğu ve devletin dayandığı değerler, ama herkes bunu savunduğu zaman, bunun farklı yorumu, yeni gelişmelere göre yeniden yorumlanması, değişik açılımlar yapılması, ortaya yeni fikirler atılması mümkün olmayacağı için, merkeze yığılmak hakikaten bir bataklıktır. Modern demokrasiler, merkez kavramını önemsiyorlar; çünkü rejimi tehdit edici uçlara savrulmamak için. Ancak modern demokrasiler, merkez kavramını tek başına yetersiz buluyorlar; çünkü herkes merkeze yığıldığı zaman, bu politikasızlık, çözümsüzlük, değişime uyumsuzluk anlamına geliyor. Bir ayağı merkezde, yani ülkenin temel değerleri konusunda mutabık, ama öbür ayağıyla bir kısmı devletleştirmeyi arayan, öbürü özelleştirmeyi arayan, bir kısmı sosyalist, sosyalizan, sosyal demokrat, her neyse, öbürü liberal, muhafazakâr, çeşitli seçenekler düşünen bir siyasi yelpaze.

Ayrıca meselenin kültür yönü de çok önemlidir. Merkez, kültürel tarafsızlığı ifade eder; çünkü liberal devletin kültürel bakımdan tarafsız olması gerekir, siyasi tercihler bakımından tarafsız olması gerekir. Yargının şunlardan şunlardan yana değil, ilkeler itibariyle tarafsız olması gerekir. Ama siz, bütün siyasi partileri tarafsız yaptığınız zaman da, o vakit vatandaşın değişik duygularını temsil etmek mümkün olmuyor.

Özetlersem; çok isabetle buyurduğunuz gibi, Maurice Duverger'in sözünü tekrarlayayım: *"Bütün partilerin merkeze yığılması, siyasette merkezin bataklığına batmak demektir."* Üye sayısı kadar oy alamayan partilerin olmasının sebebi de, biraz önce Altan Ağabey anlattı, o üye sayılarının ne kadar gerçek dışı olduğunu gösteriyor. İşin temelinde, Türkiye'de parti kimliğinin, parti kurumlaşmasının çok cılız kalmış olması, 1946'daki partilerimizi kendi elimizle yok etmemizdir. Türkiye'de aşağı yukarı 60 yıllık partilere sahip olacaktık, bu 60 yıllık partiler de en az 3 kuşak değişmiş olacaktı. Parti içi *"ayıp, bu bize yakışmaz, biz böyle yapmamalıyız, biz şu felsefeye sahibiz"* diye birtakım etik kuralların teşekkül etmesi, liderlerin yaşlılık sebebiyle, başarısızlık sebebiyle değişmeye başlaması, lider değiştirmenin normal olduğunun anlaşılması, bütün bunlar belli bir olgunlaşmayı gerektiriyor. Biz maalesef partilerimizi kapatmak suretiyle bu olgunlaşmaya imkân vermedik, siyasi temsili kısıtlamak için de merkezi fetiş haline getirdik. O yüzden de bizdeki demokrasi, maalesef çok iyi yöneten bir demokrasi değil; bazen yönetebilen, ama çok defa yönetemeyen bir demokrasi.

Teşekkür ederim.

Ata Gürbüz ÇÖRTOĞLU (Hacettepe Üniversitesi) Kısa kısa bir-iki hususa değinmek istiyorum.

Kitle iletişim araçlarına bakıyoruz, A, B, C gazeteleri, dergileri ve belirli yayımlar bir grubun, bankalar o grubun, televizyonlar o grubun elinde, bir de bir başka grubun elinde genelde. Yani kitle iletişim araçlarındaki tekelleşme veya nonopol, oligopollerin oluşumu ve bunlara karşı serbest demokratik kamuoyu oluşması yerine, belirli, kendileriyle diyalog içerisinde olan, fikri ve ekonomik gücü

sağlayanların âdeta yönlendirici konumuna girmeleri, acı, ama gerçek. Kaç sendikalı gazetemiz var veya televizyon ve diğerleri, kitle iletişim araçlarında; bunu bir sorgulamamız gerekir.

Diğer yönden, siyasi parti liderlerimize bakalım, Türk siyasi hayatında iki küçük istisna dışında, siyasi parti lideri değişmemiştir; ya ölecek ya cumhurbaşkanı olup gidecek. Sayın Altan Öymen-Deniz Baykal değişimi ve bir de Yıldırım Akbulut-Mesut Yılmaz değişimi, ki onların da altındaki birçok entrikaların olduğunu herkes bilmekte. Bu itibarla, bu nereden kaynaklanıyor, demokrasi nasıl oluşacak? Bakınız, ister istemez bakıyoruz, demokrasinin değil Türkiye'de, dünyanın neresine gidersek gidelim, şu temel öğeler üzerinde oluştuğunu görüyoruz. Bugünkü son seçimde Türk siyasi hayatında yine olmayan bir olay olmuştur; koalisyonu oluşturan DSP, MHP ve ANAP'ı ve muhalefeti oluşturan DYP'yi bu toplum Parlamento dışı bırakmıştır, bu olmayan bir husus.

Peki, bu nasıl oluşmuş, bilinçli mi; sanmıyorum, *"bunu denedik, bunu denedik, eh istediklerimizi bulamadık, bir de bunu deneyelim"* anlayışından kaynaklanmış olmalı. Nereden anlaşılıyor? Bir toplumda, o değil Türkiye'de, dünyanın neresine gidersek gidelim, o toplumun eğitim, öğretim, bilim, kültür düzeyinin, seviyesinin yüksekliği ve yaygınlığı, Japonya, İsrail, Almanya, sevelim, sevmeyelim, takdir etmek durumunda ve zorundayız, yüzde 90 üzeri yükseköğretim ve farklı. Bu da yetmez; ekonomik üretimin artması. O da yetmez; madalyonun öbür yüzü, gelir dağılımındaki adaletli paylaşımını oluşturamadığınız ve bunların yanında sacayağı, Türkiye'deki seçim sistemini, parti-lider sultasından kurtarıp bizatihi vatandaşın kendi seçimine birey olarak getiremediğiniz sürece olamaz. Tabiri caizse, tabldot yemeği konuluyor, pırasa var. Ben istemiyorum pırasayı, ama önümüze pırasa konuluyor. Hazmı güç,

yemek istemiyorsunuz; alakart, o olacak. Nasıl olacak? Ya kendine özgü idealist, dürüst, kişilikli, o toplumun belediye seçimlerinde olduğu gibi, dar bölge seçim sistemini, iyilerinin en iyisi gelecek veya oradaki, yöredeki seçilecek parlamenterin 3-4 mislinin alfabetik dizayn içerisinde kendi üyelerinin yargı bağımsızlığı içerisindeki bir seçimle tespiti ve onların sadece o olacak dediyse 21 veya 28'inin 7'sini bizatihi oy verecek vatandaş seçerse, bir yere varabiliriz. Aksi halde hayalden öte gidilemez diye düşünmekteyim.

Teşekkür ederim.

Taha AKYOL : Sayın Gürbüz Çörtoğlu, benim çok yakın dostumdur, çok saygı duyduğum bir isimdir; fakat maalesef burada beyan ettiği görüşlerin çok büyük bir bölümüne katılmıyorum. Mesela tekelleşmeden bahsetti, banka sahipliğinden bahsetti. Türkiye'de bu problem mübalağa edilmektedir. Türkiye'de medya grupları arasında öylesine rekabet olmuştur ki, bazen bunların kavgalarından şikâyet edilmiştir. Türkiye'de bir oligopol piyasasından ziyade, gazetelerin zaman zaman rekabetten dolayı zarara uğramaları durumu söz konusudur. Son olarak bir medya sahibi, elindeki bankayı çıkarmak suretiyle tamamen medyaya yönelmiştir. Ayrıca biraz önce belirttiğim gibi, büyük sermaye gerektiren bu faaliyetler, giderek dünyanın her tarafında olduğu gibi, piyasa ekonomisi kurallarına göre işlemektedir. Piyasa ekonomisinin kurallarının dışına itilecek bir medya, bağımsızlığını da kaybeder; çünkü medya, grubun gelirleriyle ayakta durmadığı zaman, birilerinin ianelerine muhtaç olur.

Türkiye'de büyük 2-3 tane grup var, keşke 5 tane olsa, ama şuna dikkat edin: Grupların hepsinin sağcı, solcu çeşitli eğilimlerde gazeteleri de çeşitli eğilimlerde yazarları vardır. Tehlikeli olan, tek

fikirli bir medyanın teşekkül etmesidir. Ben Türkiye'de bu anlamda bir tek fikirliliğin değil, aksine çok fikirliliğin olduğu kanaatindeyim.

Sendika mevzuuna gelince, sendikalaşma, sanayi toplumunun eseridir. Sınai kesimde sendika olmalıdır, bilgi toplumunda sendikacılık olmaz. Bilgi toplumunda şahsi yaratıcılık ve şahsi liyakat ve şahsi ödüllendirme ön planda olacağı için, toplusözleşme söz konusu olmaz. İngiliz ekonomisinin bugün çok iyi olduğundan bahsediliyor. Fransızlar onu tartışıyorlar, "niye onlar o kadar iyi?" diye. Bunun sebebi son derece basittir: Margaret Thatcher'in ekonomi üzerindeki sendika zincirlerini kırmış olmasıdır.

"Şunu denedik, bunu denedik, olmadı diyor seçmen, bu rasyonel bir tercih değil." "Şunu denedik, bunu denedik, olmadı" demek, en rasyonel seçimdir; çünkü denemeye dayanmaktadır, önyargıya dayanmamaktadır. Pırasa istemiyorsanız, ıspanak pişirebilirsiniz, demokrasi bu. Önünüze pırasa konulduysa, "hayır, ben ıspanak pişireceğim" dersiniz.

Özgür parlamenter, dar bölge sistemi dolayısıyla bahsedildi. Türkiye'de 550 tane milletvekilinin hiçbir parti bağı, parti disiplini, parti hiyerarşisi olmadan istedikleri rahatlıkta hareket ettiğini düşünün; bütçe kanununu nasıl geçirirsiniz? "Benim ilime deniz getirmezseniz, ben bu bütçe kanununa evet demeyeceğim." Bu özgür parlamenter kavramını yine bize çok benzeyen Fransa, 4 üncü Cumhuriyet döneminde yaşadı ve 4 üncü Cumhuriyet dönemi, gevşek parti sisteminin demokrasi bakımından son derece olumsuz olduğunu; eğer gevşek parti sistemini kuracaksanız, başkanlık sistemi yoluyla icrayı güçlendirmeniz gerektiğini; yok, parlamenter sistemle icrayı yürüteceksiniz, o vakit de İngiltere'de, Almanya'da olduğu gibi,

parti disiplinine, ama aynı zamanda parti içi işleyişin serbest olduğu kitle partilerine ihtiyacı olduğunu ortaya koymuştur.

Teşekkür ederim.

Altan ÖYMEN : Buyurun.

SALONDAN : Ben Ankara Barosunun en eski avukatlarındanım, 45 yıllık avukat, bu arada emekli edebiyat öğretmeniyim.

Yasa tasarısını alıyoruz, adli tatilde ezberliyoruz, Ankara'ya geliyoruz, adliye açılıyor ve yasalar kabul ediliyor. Ceza Yasası, Ceza Usul Yasası ve İnfaz Yasası 7,5 ayda kabul edildi, düşünebiliyor musunuz? Yasalar şimdi tekrar uygulanmıyor, 1 Hazirana kaldı, çok eksiklikler var. Ben şunu soracağım medyadan: Mecliste bu kadar hızlı yasaların geçmesi, koca yasalar, 70 milyonu ilgilendiriyor ve 7,5 ayda çıkıyor. Buna sebep, "Avrupa Birliğine girecekseniz, 1926'dan beri uygulanan yasaları değiştirin" diye Avrupa Birliği mi emrediyor?

İkinci sorum şu: Meclis Saati'ni açıyorum, Parlamentoda şu anda 09.00-12.00'ye kadar toplantı var, 30-40 kişi. Benim zamanımda Parlamentoya giderdik, genç avukatlar olarak staj yaparken, Ulus'taydı Meclis, yeni Meclise taşınmamıştık, o kadar eskiyim ve bütün Parlamentodaydılar, 2/3 oyla kabul edilirdi. Şimdi 30-40 kişi el kaldırıyor. Yani 550 milletvekili bizi temsil ediyor; 30-40 kişiyle çıkarılan bu yasalar yasal mı sizce?

Teşekkür ederim.

Altan ÖYMEN : Buyurun.

Av. Aydın ERDOĞAN (Ankara Barosu) Benim hem sorularım olacak, hem de birkaç tane ayrıntı üzerinde hem aykırı görüşlerim, hem de ilavelerim olacak, bazı şeylerin kayda geçmesi bakımından önemli olduğunu düşünüyorum.

Şu anda çok güzel konuşmalar dinledik. Sayın Çevikçe, partide çok önemli görevlerde bulunduktan sonra ayrıldı. Bizim siyasetimizde ne yazık ki bir talihsizlik var: İnsanlar iktidardayken, erk sahibiyken doğruları söylemiyor da, erk sahibi olmaktan çıktıktan sonra söylüyor, Sevgili Genel Başkanım Altan Beyi hariç tutuyorum. Bunu Süleyman Demirel'de de görüyoruz, başkalarında da görüyoruz. Keşke erk eldeyken doğrular söylense de yapılsa, söylenmesinden çok da yapılsa. Bu bir temenni.

Başka bir şey; Sayın Öymen, 46'da Cumhuriyet Halk Partisinin demokrasiyi kurduğunu söyledi. Bu 46'da kurulduysa, bir tuhaflık var bu işte, neden 61 darbesine ihtiyaç oldu? Eğer 61 darbesinde kuruluşuna CHP katıldı, İlk Hedefler Bildirgesi Anayasa haline geldi ve demokrasi kurulduysa, o zaman bu darbeydi, nasıl oluyor da darbeyle beraber bir demokrasi oluyor, bu sıkıntılar niye çözülemedi? Sayın Öymen'in bunu açıklamasını istiyorum tabii, ama benim tezim şu: Cumhuriyet Halk Partisi, demokrasiyi kurmadı, kuramadı, şu nedenle kuramadı: Cumhuriyet Halk Partisi, 1946'da çok partili bir seçim yaptı, açık oy, gizli sayım esasıyla. Tabii bunu söylerken, Cumhuriyet Halk Partili olduğumu da söyleyeyim, halen kayıtlı üyeyim. Ancak *"çok partili demokrasi nasıl yürür?"* sorusunu sormadı; üstelik bu seçimin galibi olarak çıktı, önünde 4 yıllık bir iktidar dönemi vardı, 1946'dan 50'ye kadar, bu süre içinde de *"çok partili demokrasi nasıl yürütülebilir"*i sorup Demokrat Partiyle müzakere ederek, tartışarak çok partili demokrasiyi kurmak için, yani 50 sürecinde, 10 yıl içinde keşfettiği, 60'ın arifesinde keşfettiği sendika

hakkı, basın özgürlüğü, anayasa yargısı denetimi, çoğulcu sistemle ilgili kurumları -bunun dünyada örnekleri var- sisteme kazandırmak için gayret göstermedi.

O halde "demokrasiyi biz kurduk" iddiası, Cumhuriyet Halk Partililer yönünden içi boş bir iddiadır. Biz demokrasiyi halen kuramadık, halen kurmaya çalışıyoruz. Neden? Dün, az önce Sayın Öymen örneğini verdi, bir üniversitede tartışma yapılmasına izin vermeyen bir devlet. Adalet Bakanı tehdit ediyor, muhalefet partisi başka şeyler söylüyor, YÖK başka bir tehdidi savuruyor. O nedenle bu kürsülere akademisyen arkadaşlarımız her çıktıklarında, YÖK korkusuyla gerçekleri söylemekten korkuyorlar, YÖK korkusundan kurtuldukları zaman ancak konuşabiliyorlar. Hangi demokrasiden bahsedebiliriz bu şartlarda? O nedenle Cumhuriyet Halk Partililer, eğer "biz demokrasiyi kurduk" tezinden vazgeçerlerse, "demokrasi nasıl olur"u da sorarlar ve o zaman bunu biz gerçekten kurmaya başlarız.

Diğer yandan, Sayın Akyol'un solla ilgili değerlendirmesinin de bir tarafı eksik. Doğrudur, Türkiye'de sol, kendisini yenileyememiştir, dünyada yenilemiştir, ama sol neden yenileyememiştir? 12 Eylül darbesinin hedeflediği yere bakalım; solda öldürülen insanların sayısına, niteliklerine bakalım, yani 71'de asılanlar, katledilenler ve daha sonra katledilenler. Eğer bu kadrolar sağ kalsalardı, kendilerini yenileme potansiyelini taşıyabilirler miydi? Sağda böyle bir şey yaşanmamıştır. Sayın Akyol, neyi diyeceğinizi biliyorum, elbette ki 61'dekini de söyleyeceksiniz, çok doğrudur, keşke yaşanmasaydı, bunu ben söylüyorum, ama sola bakalım ve bugün Anayasa Mahkemesi, demokrasi içerisinde olumlu bir güvencedir, siyasal partiler rejimi yönünden de öyledir. Ancak Anayasa Mahkemesinin oturduğu bina, DİSK'e bağlı Genel-İş Sendikasından gasp edilmiş,

bunu bilerek söylüyorum; 12 Eylül döneminde el konulmuş, işçilerin emeğinin ürünüdür. Bakın, böyle bir demokrasiyi tartışıyoruz, ama bunları tartışmıyoruz.

Bir başka şey, mesela Cumhuriyet Halk Partililer, 1930'lu yıllarda parti tüzüğünde üye olabilmek için Türk olmak yazdığını kaçı bilir acaba? Bilmezler. 1950'de Doğu ve Güneydoğu illerinin 13'ünde parti teşkilatının bulunmadığını kaçı bilir? Bileni azdır. Tarih bilinci içinde bugüne gelmemiz lazım. Peki neden genel başkanlar değişmiyor; padişahlık geleneğine bağlıyız, -burada da Sayın Akyol'un muhafazakârlığına göndermede bulunuyorum- bu zihniyetle geliyoruz, muhafazakâr düşünce yapısını siyaset alanında modern bir siyaset anlayışıyla değiştiremediğimiz için. Teşekkür ederim.

Altan ÖYMEN : Teşekkür ederim.

Başka soru var mı?

Buyurun.

Ata Gürbüz ÇÖRTOĞLU : Sevgili Akyol'a kısaca ifade etmek istediğim husus şu: Demokrasinin beşiği birçok ülkede dar bölge uygulanmakta. Evet, parti disiplini, her bir seçim sisteminin yarar ve sakıncaları vardır, ama birçok demokrasinin oluştuğu ve onların beşiklerinde dar bölge seçim sistemleri uygulanmakta. Onun ötesinde, birçok gazetelerdeki yazarları patronlar şu veya bu nedenle serbestçe yazmasına izin verebilir, ama hatırlayın, bazıları, isim vermeyeyim, herkes bilir, sizler, hepiniz, birçoğu da tedirginlik ve atmak, yazdırılmadığı dönemleri de bilirsiniz. O kuşku ile kendisini güvence altına alamayan yazar, nasıl o gazetede istediği gibi özgür duygu ve düşüncesini yansıtabilir?

Diğeri, fukaralığın ve cehaletin olduğu yerde, demokrasi hiçbir zaman yeşermemiştir. Teşekkür ederim.

Altan ÖYMEN : Bu "demokrasiyi kim kurdu?" meselesi, ben Cumhuriyet Halk Partisi kurdu mu dedim? Cumhuriyet Halk Partisi, onun yolunu açtı, kurdu da denilebilir tabii; fakat 1945-46, bu "demokrasiyi kurdum, oldu bitti" falan, bir bina yapıyorsunuz, binanın da çatısını örtüyorsunuz, böyle bir şey değil. Demokratikleşme denilen şey, dünyanın her tarafında devam edip gidiyor. Birkaç sebepten, bugün İngiltere ve Fransa gibi demokrasinin beşiği sayılan ülkelerde bile hâlâ demokrasinin aksayan tarafları var, hapishanelerde yine işkence hadisesi falan olabiliyor. Ancak bir de demokratik kavramlar da yenileşiyor, giderek birçok açıdan haklar artıyor, iyi bir çevrede yaşama hakkı gibi bir hak giriyor, daha önce olmayan korkusuz yaşama hakkı diye bir hak giriyor. O açıdan *"bu demokratikleşmeyi yaptım, oldu"* diye almamak lazım.

Kaldı ki 1945-46'da Cumhuriyet Halk Partisi bunun yolunu açarken ve daha birçok ülke açmamışken, yani Portekiz'de ve İspanya'da Salazar diktatörlüğü yahut Franco diktatörlükleri varken, onlar 72-73'te ancak bu yola girdiler. Cumhuriyet Halk Partisi döneminde, 1945-46'da, İkinci Dünya Savaşı biter bitmez, İsmet Paşanın 19 Mayıs töreni konuşması, arkadan Milli Kalkınma Partisi diye bir parti kurulmuştur Demokrat Partiden önce, 1946 başında da, 7 Ocakta Demokrat Parti kurulmuştur, böyle girdi. İki taraf da tecrübesizdi. Sen mi dedin, yoksa başka bir arkadaşımız mı dedi; *"başlangıçta Demokrat Partiyle temas etmediler"* diye. Tam tersine, 1947'den itibaren, 12 Temmuz beyannamesiyle birlikte Celal Bayar'la müzakere edilerek, *"beraber yapalım, edelim"* diyerek bir süreç cereyan etmiştir. Onun sonucunda da iki parti, ortak bir komisyonda, ikisinin de anlaşacağı, tam bir uzlaşmayla bir Seçim

Kanunu yapmışlardır, 1950 seçimine öyle gidilmiştir. 1946 seçimi, daha yeni, ani olarak girildi, Demokrat Parti kurulmuş, 6 ay sonra bir sürü hadise oldu tabii, orada eski alışkanlıklar falan tekrar etmiş, tartışmalı bir seçimdi. Ama onun arkasından anlaşa, uzlaşa geldiler, 50 seçimine kimse itiraz etmedi, herkes memnundu. İktidar partisi, *"hadi, Allahaısmarladık"* dedi, gitti.

Ben o zaman genç bir fakülte talebesiydim, hatırlıyorum bugün gibi, hepimiz tabii çok memnun olduk. Benim babam Cumhuriyet Halk Partisi milletvekiliydi, ben de Cumhuriyet Halk Partisine bu seçimden sonra üye oldum. Ama ben de çok memnundum, iktidar değişti, demokrasi var, herkes istediğini söylüyor falan... Demokrat Parti de başlangıçta bir sene süreyle, belki 6-7 ay süreyle daha doğrusu bu tolerans havası içinde gitti, Basın Kanunu değişti, Basın Kanunu liberalleşti, ama bu fazla sürmedi, 2-3 sene sürdü. Niye fazla sürmedi? İki tarafın da demokrasi alışkanlıkları yoktu, Demokrat Partililer de aslında tek parti döneminin insanlarıydı. Celal Bayar eski başbakandı, Adnan Menderes Bütçe Komisyonu Üyesiydi, yani milletvekiliydi, Fuat Köprülü de yine milletvekiliydi, -4 tane kurucusu vardı-, Refik Koraltan da Meclis Başkanı, o da öyle, 4 kurucu da oradan gelmişti. Bütün öteki partililer de, yani politika içinde Cumhuriyet Halk Partisinden gelmişlerdi, tek parti döneminden gelmişlerdi. O zaman tahammülsüzlük; alışmışlar, 1920'ler, 30'lar, devrimler dönemi. O anayasayla, 1924 Anayasasıyla istiklal mahkemeleri kurulabiliyordu, o anayasayla Takriri Sükûn kanunları çıkarılabiliyor, o alışkanlıkları yeniden depreşti ve yavaş yavaş 1953-54'ten itibaren liberal hale getirdikleri Basın Kanununu büsbütün kötü hale getirdiler. O kadar ki, "devlet adamlarıyla alay hissi uyandıracak şekilde devlet adamlarına karşı eleştiri yapmak, 1 seneden itibaren cezayı müstelzimdir" dediler. Yani alay hissi, bir hafif mizahla adamın üstüne gitsen, suç işlemiş olabiliyorsun, bunun

örnekleri de görüldü. 80 yaşındaki gazeteciler dahil, bir sürü insan hapse girdi; Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Emin Yalman, Metin Toker'ler filan... Onlar daha genç olduğu için fazla önemsenmiyordu da, ötekiler çok önemseniyordu.

Parantez içerisinde söyleyeceğim şu: Yalnız, bir şey yapmadılar; karikatürlerin üstüne gitmediler senelerce, 6 sene sürdü bu. Hatta Ulus Gazetesinin, Cumhuriyet Halk Partisi yayın organının Ratip Tahir Burak diye bir karikatüristi vardı, bu Başbakan Adnan Menderes'i mütemadiyen kadın kıyafetinde çizerdi, aslında damarına basmak için. Sorduğun zaman da derdi ki, *"Fransızlar da kendi devlet adamlarını kadın kıyafetinde gösterirler."* Fransa'da zaten karikatürlerde biliyorsunuz, hep başında kukuletalı bir kadın gösterilir, *"işte ona dayanarak bunu yapıyorum"* derdi. Ama mesela bir tane kedili bir karikatür çizdi, kedili karikatür, *"bu çizilmez"* diye, ben yeniden bir başka vesileyle baktım, bu çizilmez diye aklımdan geçti; çünkü ne? Mart cilveleri, karikatürün altı. Başbakan Menderes, kedi kıyafetinde, baş kedi, ama fiyonk var filan, bütün o etrafında diğer kediler var, yani dişi kedi, erkek kedi gibi filan. Buna bile dava falan açılmadı, *"karikatürdür"* denildi başlangıçta. Sonradan Ratip Tahir 5-6 sene sonra hapse girdi. Yani bu, parantez içindeki bölümü.

Sonra, 60'a doğru giden hadisede, Taha Beyle bu noktada biz anlaşamayız, bir ara karşılıklı makaleler yazdık, ne olduğunu, ne bittiğini falan. Ben daha iyi hatırladığım için, tabii benimkiler daha doğruydu.

Taha AKYOL : Ama ben de vesika gösterdim, değil mi?

Altan ÖYMEN : Vesika, ama bende 10 tane falan vardı. 1960 ihtilaline gidişin, işte teferruatı, Tahkikat Encümeni kurulması şu bu falan, Kırşehir İlinin Osman Bölükbaşı oy verdi diye ilçe

yapılmasından tut, bu dediğim Basın Kanununa, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin izne tabi tutulmasına, hâkimlerin 25 yıllık hizmetten sonra resen emekliliğe sevk edilmesine kadar bir sürü antidemokratik kanun çıktı, yani bugün *"nasıl çıkardı böyle kanunlar?"* diyebileceğimiz kanunlar. Cumhuriyet Halk Partisi, muhalefette *"bunlar Anayasaya aykırıdır"* dedi. Onlar da dedi ki, *"hayır, Anayasaya aykırı değildir."* Onların dediğinde de şu mantık vardı: 1924 Anayasasında *"hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz"* diyor, onda da aynı şey var; fakat kim tayin edecek, bu Anayasaya aykırı mıdır, değil midir, böyle bir merci yok. Demokrat Partililer diyorlar ki, "madem yok o merci, biziz, Teşkilatı Esasiye encümenimiz var, anayasa encümeni, o dedi mi 'Anayasaya aykırı değildir', Anayasaya aykırı değildir. Ben ne çıkarırsam, madem ki ben çıkarıyorum bunu, kanun diye, Anayasaya aykırı değildir."

Mesele, aslında Anayasa Mahkemesinin olmamasıdır, 50-60 arasındaki talihsizliğin temelinde bu vardır. Belki öyle de olsa, başka şeyler olabilirdi, tabii başlangıçta tahammülsüzlük vardı, ama ikincisi, Anayasa Mahkemesinin olmaması vardır. 61'de Anayasa Mahkemesi geldi, en azından bu tartışmanın bir hakemi ortaya çıktı. Şimdi Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun, Mahkemesinin de hakemliği işin içine girmiş oluyor. Yani parlamentoların, sadece bizde değil, başka yerlerde de insan hak ve hürriyetlerine uygun davranması, anayasaya aykırı karar çıkartmaması, bir denetim altına girmiş oluyor. Bu, uluslararası uygulamaların da tezahürlerinden bir tanesi, ama bizde Anayasa Mahkemesinin kuruluşu böyle.

Bunu niçin söylüyorum? Aradan 60 yıl geçmiş, bütün bunlar yaşanmış. Anayasa Mahkemesinin kuruluş gerekçesi belli. Şu kararını, bu kararını eleştirirsiniz, ama onunla kavga etmenin ve ona tahammül edememenin hâlâ bugün zaman zaman bazı devlet adamlarında

görülmesi ürkütücüdür. Yani *"ben Meclisim, her şeyi yaparım, istersem Anayasa Mahkemesini de kaldırırım."* Tabii kaldırırsın, bunu nazari olarak kaldırırsın, ama muhalefet de yaparsın. Yani yeniden hakemsiz bir anayasa tartışmasına memleketi sokup, yeniden bir sürü dert çıkarmanın alemi var mı? Bu, tabii şunu anlamamanın, hâlâ anlamamanın neticesi: *"Demokrasi, bir seçim meselesidir, millet beni seçti, ben istediğimi yaparım."* Bir de örnek veriliyor; İngiliz Parlamentosu, o eski bir sözdür, *"Efendim İngiliz Parlamentosunun yapamayacağı tek şey vardır: Kadını erkek yapamaz, erkeği kadın yapamaz."* Bu İngiliz Parlamentosu için İngiliz parlamenterleri tarafından söylenmiş bir sözdür. Ama niçin; İngiliz Parlamentosunun kralın otoritesine karşı gücünü göstermek için. Yoksa, "her istediğimi yaparım, hâkime de ben karışırım, hâkimi de bilmem ne yaparım" falan değil.

Şunun için buraya geldim: Hâlâ demokrasinin bir bacağının seçimse, öteki bacağının insan hak ve hürriyetleri olduğunu ve bütün dünyanın, bütün ileri ülkelerin, demokratik ülkelerin bunu uygulamakta olduğunu bilmeyenler veya bilmezlikten gelenler var ve Meclis adına da konuşuyorlar. Bu da bizim bugünkü demokrasimizin eksiklerinden bir tanesi.

Erol ÇEVİKÇE : Değerli arkadaşım, bana çok ağır bir ithamda bulundu, ben alışığım. Bana dedi ki, *"senin konuşma hakkın yok, sen Baykal'ın hesabını ver, ondan sonra buraya çık"* dedi. Öyle dediniz, müsaade edin, ben biliyorum ne olduğunu. "*Erkteyken susarsınız, buraya gelince, erkten düşünce konuşursunuz."* Ben öyle dediğini biliyorum, sağ olsunlar, onun hesabını vermeye çalışıyorum, sorun değil, hep de hesap veririm, Altay Öymen şahididir. Yalnız, şunu gözledim: Bu bizim konuşmalarımız çok verimli olmadı. Ben önce söz aldım ve biraz evrensel boyutta geçmişe dönüp çok ilginç

ipuçları ortaya attım ki, yarını biz konuşalım diye. Sağ olsun, başta Akyol olmak üzere, hep burada bence ölmüş, bitmiş, hiç de tutarlı olmayan geçmişi hep teorize ettik. Onun için çok yararlı olduğumuza inanmıyorum, bunu açıkça burada ifade etmek istiyorum. Çok da yeni ve ileriye dönük bir şeyler söyleyemedik, ben kendi adıma özür diliyorum. Söylediklerinizin hiçbirisi de doğru değil, hiçbirisi de kuramsal olarak bugün geçerli şeyler değil, o hanımefendinin sorduğu, merkezle ilgili söylediklerinizi dahil. Hepsi bitmiş, hiç irdelenmeyen, bugünkü çağdaş, demokratik ülkelerde yeri kalmamış konular, çok başka şeyler konuşuluyor bugün.

Beyefendi, çok şeye yanıt verdiniz, çok önemli iddialarda bulunuyorsunuz. Hepsi de çok geçmiş ve ortadan kalkmış, teorik, kusura bakmayın ve bugün dünyada hiç geçerliliği olmayan bir sürü siyasi ölmüş savlar, ben böyle görüyorum. Efendim, Duverger'in hiçbir dediği bugün için dünyada, Türkiye'de, hiçbir yerde tartışılmıyor. Beyefendi dedi ki, "dar bölge sistemi." Çıktılar, İngiltere'de daha dün, her gün izliyorum ben, "bu iş çok yanlışmış, dar bölge sistemi yanlışmış, artık demokratik sonuç vermiyor" diye İngiltere teslim oldu; çünkü yüzde 35'le adam iktidar oldu, İngiltere'de artık dar bölge sistemi çalışmıyor. Seçim sistemi konusunda, ben siyasete 1970'te siyasete geldiğim gün, başta Turan Güneş olmak üzere, İsmail Türk dahil, 30 yıldır uğraşırlardı. Hepsi de şunu kabul etmişti: Dünyada bize uygun, henüz birbirine benzer seçim sistemi, seçim yasası bulunabilmiş değildir. Onu koyarsınız, o yanlış çıkıyor; bunu koyarsınız, bu yanlış çıkıyor. D'Hondt dediniz, o çıktı; nispi dediniz, bu çıktı. Nedir asıl olan; çoğunluğun oyunu taşıyan bir iktidarı kurabilmek ve onu istikrarlı kılabilmek. Bu mümkün değil, niye değil; o kadar çok farklı fikirler, o kadar farklı şeylerin kavgası veriliyor ki dünyada, hepsi de ekonomik, baştan beri onu söylemeye çalışıyorum, hepsi ekonomik, hiçbirinin hukuk boyutu var,

hiçbirinin sosyal haklar boyutu yok, böyle bir şey yok. Schröder diyor, o diyor, bunların hepsinin çok farklı nedenleri var.

Dünyada bugün bunlar o kadar uzun tartışmaların içerisinden geliyor ki, yani kimlik arayışı vesaireyle bir yere varmak mümkün değil, çok daha pratik bakacaksınız. Ne yaparsanız yapınız, hiçbir iddianın geçerliliği kalmadı. Sol da bugün arayış içerisinde, bildiğimiz klasik kapitalizm de yok, bildiğimiz klasik Keynesyen ekonomi de yok, hiçbiri geçerli değil. Bir gün, bir akşam bir adam bir şey söylüyor, Soros diye bir adam, bütün dünya ekonomileri sarsılıyor; ne teoriyle tutarlılığı var, ne kapitalist unsurları, hiçbir şeyi yok. Tamamen bireylerin teknolojik gelişme sonucu elde ettiği, gerçekten bilimin bir andaki ortaya çıkardığı yepyeni birtakım unsurlarla hepimiz yönelip gidiyoruz. Onun için tartışma çok geniş boyutlu, böyle CHP'nin 40 yıl evvelini tartışarak bir yere varmamız mümkün değil. Altan Öymen'i suçlayarak, beni böyle "Deniz Baykal'ın hesabını ver bakalım" diyerek, siz dediniz diye demiyorum, her gün deniliyor da, daha nasıl vereceğiz?

Söylemek istediğim şu: Burası Türkiye'nin en okumuş, en elit, en aydın, en bilgili insanlarının bulunduğu bir kurum, büyük saygım var, ama lütfen şunu hepimiz kabul edelim: Ben bu arkadaşlardan hepsinden fazla bu işlerin içerisinde acı-tatlı olay yaşadım. Gerçekte Taha Bey hiç, Altan Bey de çok kısa, kabul etsinler lütfen, bu siyaset dünyasının içinde, hep de üstünde kaldı, bulaşmadı, hep doğruların içinde kaldı, hep saygım var, ama ben Turan Güneş'le başladım, tam 30 küsur sene delege kıyımı da yaptım, haksızlık da yaptım, hepsini yaptım, ama hiç kimse bana şunu söylemedi: Özür dilerim, latife olsun diye, tatlı dağıtalım diye; kızımı yolcu etmek için kış bir havada, 2000 yılında havaalanındayım, Hasan Fehmi Güneş'le karşılaştım, bana küs. Sebebi de sen oldum olası Baykal'ı tuttun, bana büyük

haksızlık ettin diye benimle konuşmuyor, haklı belki. Kızımın yanında bana döndü, uçaklar gidip gelmiyor, bomboş havaalanı, yok mu aran Deniz Baykal'la dedi. Yok dedim, ben 99'da istifa etmesini zorladıktan beri artık beraber siyaset yapmıyorum. Müstahaksın, müstahaksın dedi bana. Kızım da yanımda. Yurtdışında değerli bir kızım var, sanatçı, zarif bir kızım, haklısın dedim, çünkü bizim Hasan Fehmi çok delikanlı bir adamdır. Dedim ki, haklısın, uçağın geldi dediler, torunu geliyormuş, o çıktı gitti. Ben mahcup oldum, kızım da rahatsız oldu. Haklı, doğrudur, hesabını vermemiz gereken bir durum. Geri geldi, torunuyla girdi salona, yahu özür dilerim, çok kötü davrandım, dedi. Yok dedim filan. İnandın oğlum, inandın dedi, ben de inanmıştım bir sıra dedi. Mesele budur.

Altan ÖYMEN : Efendim, anlaşılıyor ki, tartışılacak çok konu var.

Taha AKYOL : Yalnız, ben bir cümle söylemek zorundayım: Siyaset bilimi diye bir bilim vardır, o bilime aşina olmadan, askerlik hatırası anlatır gibi, "geçmişte şu oldu, bu oldu" falan, bu olmaz. Çok rencide edici bir konuşma yaptığı için bunu söylemek mecburiyetinde kaldım.

Erol ÇEVİKÇE : Alınganlık etmenize gerek yok Beyefendi. Çok rica ederim, siz siyaset bilimini bildiğinizi iddia ederek, yani haksızlık ediyorsunuz. Ben size, söylediklerinizin çoğununun doğru olmadığını, ama vaktimiz olmadığı için yanıt verememenin üzüntüsünü taşıdığımı söyledim. Siyaset bilimini sadece Taha Akyol veya o ekip, o merkez diye, neyse, sağ deyin, insanlar bilmiyor, merak etmeyin, onu sizden daha iyi bilenler 40 yıldır bu işin içinde kavga veriyor. Böyle haricen konuşmak da kolay, yazmak da kolay Sayın Akyol.

Altan ÖYMEN : Ucu açık bir toplantı yapalım, başka bir zaman, ondan sonra her şeyi konuşalım.

Ben aslında Başkan falan değilim, bir de arabuluculuğa kalkıyorum. Ne haliniz varsa görün diyeceğim, ama demiyorum. Böyle tartışmalar olabilir, demokrasinin gereği diye bakmak lazım. İki taraf da birbiri hakkında güzel sözler söylediler aynı zamanda, ama sonunda da böyle bir tartışma oldu. Dinleyenlerimize çok teşekkür ederim.

BİRİNCİ OTURUM
27 Mayıs 2005

SİYASİ PARTİLERİN DEMOKRASİLERİN GELİŞMESİNDEKİ ROLÜ

OTURUM BAŞKANI
Prof. Dr. İlter TURAN
Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi

KONUŞMACILAR

Doç. Dr. Hasan Bülent KAHRAMAN
Sabancı Üniversitesi Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Gabor TOKA
Macaristan Avrupa Üniversitesi Öğretim Görevlisi

SİYASİ PARTİLERİN DEMOKRASİLERİN GELİŞMESİNDEKİ ROLÜ

OTURUM BAŞKANI (Prof. Dr. İlter TURAN Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi) Efendim, hepiniz hoş geldiniz.

Bu sabah bildiğiniz gibi, peş peşe iki oturumda, siyasi partilerin demokrasilerin gelişmesindeki rolü konusu değerli konuşmacılar tarafından irdelenecektir.

Efendim, *"siyasi partilerin demokrasilerin gelişmesinde rolü"* başlığı bile, kendi başına ilginç bir başlık. Çünkü mesela, bundan 200 küsur yıl geriye gidecek olursanız, Amerikan Anayasasının nasıl yorumlanması gerektiğini tahlil eden federalist paper adı verilen belgelerde partilere büyük bir şüpheyle yaklaşılmakta ve Amerikan halkına partileşmekten kaçınması tavsiye edilmektedir. Tabii, orada kullanılan kelimenin parti değil de, hizip kelimesi olduğunu, fakat kastedilenin parti olduğunu da dikkatinize sunmak istedim.

Aradan geçen zaman içerisinde, özellikle oy hakkının genişlemesi çok yaygın bir şekilde insanların siyasete katılma arzusunun ortaya çıkması, bunun bir hak olarak zaman içerisinde ve uzun mücadeleler sonunda birçok durumda tescil olunması, siyasi partileri toplumla yönetim arasında ilişki kurmakta birinci derecede bir role getirmiştir.

Bu şekilde aradan 200 yıl geçtikten sonra, daha önce başka anayasalarda, fakat 1960'tan sonra kendi Anayasamızda da, siyasi partilerin demokrasiyi tehdit eden ve kaçınılması gereken bir yapı değil, demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olarak nitelendirilmesi söz konusu olmuştur. Böyle bir evrim sonunda, bugün artık siyasi

partilere şüphe ile bakmıyoruz, daha doğrusu her siyasi partiye belki aynı sıcaklıkla yaklaşmayabiliriz, ama siyasi partisiz bir demokrasinin mümkün olmadığı aşikâr. Siyasi partiler, demokrasilerin işlemesi açısından çok değişik ve çok sayıda rol oynuyorlar.

Tabii, ben bunların sıralamasına girecek olursam, sayın konuşmacılara belki söyleyecek söz bırakmama tehlikesi ortaya çıkmış olur. Gerçi onların zengin birikimleri öyle bir tehlikenin ciddi olmadığına kanıt olsa bile, siz beni değil, onları dinlemeye geldiniz. Onun için ben konuşmacılarımızı sizlere takdim edeceğim ve oturumumuz böylece başlamış olacak.

Bildiğiniz gibi, programda da yazılı olduğu gibi, iki konuşmacımız var. Bunlardan Hasan Bülent Kahraman dostumuz, şu anda İstanbul'daki Sabancı Üniversitesinde Siyaset Bilimi Bölümünde hocalık yapıyor. Fakat sizler Hasan Bülent Kahraman'ı Sabancı Üniversitesi Hocası olarak değil, Radikal Gazetesi'ndeki yazıları dolayısıyla tanıyorsunuz. Bu yazıları okuduğunuz zaman, kendisinin sade bir siyasal bilimci olmadığını anlamanız hemen mümkün. Ben de bu toplantı başlamadan önce, kendisi dostum olmakla birlikte, akademik geçmişini ayrıntılı olarak bilmiyordum. Ufak bir tahkikat yaptım, sonuçları size arz edeceğim, sizler de şaşıracaksınız. Efendim, Hasan Bülent Kahraman dostumuz, önce Orta Doğu Teknik Üniversitesinden mühendis olarak mezun olmuştur. Ondan sonra Hacettepe Üniversitesinde bir iktisat yükseklisansı yapmış, bilahare Birleşik Devletlere giderek, Columbia ve New York üniversitelerinde sanat felsefesi öğrenimi gördükten sonra, en son Bilkent Üniversitesinde bir siyaset bilimi doktorası yapmıştır. Dolayısıyla, kendisinin yazılarında ve şimdi dinleyeceğiniz zaman göreceğiniz gibi, sergilediği birikim zenginliğini bir tesadüfle açıklanacak bir zenginlik değildir. Anladığım kadarıyla, gelecek yıl da

kendisi Prinston Üniversitesinde bizleri mahrum ederek... Yazılar devam edecek mi?

Doç. Dr. Hasan Bülent KAHRAMAN (Sabancı Üniversitesi Öğretim Üyesi) Biraz azalarak devam edecek.

OTURUM BAŞKANI : Fakat kendisi sadece Türk bilim camiasına değil, anlaşılıyor ki, başka büyük camialara da hitap ederek, 1 yıl sonra tekrar aramıza dönecek.

Buyurun Sayın Kahraman.

ANKARA BAROSU
BİLGİ ve BELGE MERKEZİ

Doç. Dr. Hasan Bülent KAHRAMAN : Efendim, genellikle bu parti kongrelerinde, kurultaylarında önden birisini çıkartırlar, o biraz daha hitabeti kuvvetli birisidir, konuşur ve salonun, işte sabahın erken saatindeki ölgün havasını canlandırır. Tabii, ben bu konuşmanın 09.30'da yapılacağını öğrendiğim zaman, biraz endişe ettim, ama İlter Turan hocamızın bu açış konuşmasını yapacağını bildiğim için, bu endişem hemen ortadan kalktı. Kendileri her zamanki gibi, biraz ironilerle dolu zengin, renkli bir konuşmayla oturumu açmış bulunuyorlar. Tabii, ben öncelikle benim hakkımda söylediği övgü dolu sözlere içtenlikle teşekkür ederim.

Aslında ben bu tür konuşmalara çok alışkın birisiyim, ama bugün kendime ait garip bir heyecanım var; çünkü benim babam avukat, şimdi aramızda bulunuyor ve 60 yıllık veya 50 küsur yıllık bir avukat. Benim bütün hayatım evde, işte adliye lafıyla geçti. O bakımdan, buraya gelmiş olmak ve tabii, burada böyle bir toplantıya katılmış olmak bende başka duygular da uyandırıyor. O bakımdan bana bu fırsatı veren, bu toplantının düzenleyicilerine de ayrıca teşekkür ederim.

İlter Turan hocamız, bir 19. Yüzyıl tarihi içinde partilerin ne anlama geldiğini gayet veciz bir biçimde ifade ettiler. Gerçekten bugün dünyanın hâlâ kullanmakta olduğu, 19. Yüzyılda temelleri atılmış olan bir demokrasi anlayışının içinde, partiler onun ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirildi, fakat geldiğimiz noktada, yani 21. Yüzyılın başında ve ilk on yılının yarasında iken, soru şu: Acaba bu demokrasi bize yeter mi, bu demokrasi bugün dünyanın içinde bulunduğu sorunları çözmekte yeterli midir? Dolayısıyla, bugünkü parti yapısıyla devam ettiğimiz takdirde, bu demokrasi belirttiğim gibi, içinde bulunulan çıkmazlardan kurtulması için toplumların, bir araç olabilir mi? Soru bence budur.

O bakımdan ben de, hazırlamakta olduğum ve dışarıda bir dergide bir süre sonra yayınlanacak olan bir makalemden hareket ederek, bu konuşmada tabiri caizse, klasik parti ve demokrasi modeline ve o ilişkiye bir ölçüde değindikten sonra, bunun ne zaman kırılmaya ve dönüşmeye başladığını ve bugün içinde bulunduğumuz dönemde, mademki konuşmanın başlığı demokrasilerin gelişmesindeki parti rolünü sorgulamamızı öngörüyor, ben de buradan hareketle, acaba önümüzdeki dönemde bu inşa edilmek, oluşturulmak istenen yeni demokrasinin ne tür bir parti anlayışıyla iç içe geçmesi gerektiği sorusuna kendimce bir cevap vermeye çalışacağım.

Az önce bugünkü parti anlayışının esas itibariyle 19. Yüzyılda ve 20. Yüzyıl başında teşekkül ettiğini belirttim. Kendi tarihi içinde tabii farklı parti modelleri var, siyasal literatürde partilerle ilgili yapılmış olan araştırmaların getirdiği belli tasnifler var. Fakat ben özellikle, 20. Yüzyıl ve 19. Yüzyıl içinde ortaya çıkmış olan bu partilerin dar çekirdekli partiler olduğunu, kitle partileri olabilir, ama dar çekirdekli partiler olduğunu ve bunların en belirleyici özelliğinin bu olduğunu söyleyerek başlayayım. Kendi iç gelişimi açısından bakılacak olursa, bu demokrasinin 20. Yüzyılda uzun süre etkili olmuş ve 1930'larda ağır kopuşlara uğramış olan demokrasinin, esas itibariyle bir modernleşme projesi olarak kendisini ifade ettiğini belirteyim. Gerçekten de toplumun modernist bir eksende dönüştürülmesinin aracı olarak tasavvur edilmiştir, gerek partiler, gerekse onun üzerine oturan demokrasi anlayışı. Bunun temelini de, gene 19. Yüzyılda özellikle sınıf kavramının ortaya çıkması oluşturur. Dolayısıyla, partiler tarihi çok uzun bir süre sınıf temelli, dar çekirdekli partiler olmaktan, kitle partisine yönelmek, kitle partisine doğru evrilmek arasındaki bir gerilim olarak ortaya çıkmıştır.

Bu parti modelinin ana özelliklerini irdeleyecek olursak ki, özünde bu Lenin tarafından son hali, nihai hali verilmiş olan bir parti anlayışıdır. Bunun birkaç temel özelliğine değinilebilir. Bunlardan biri, bu partilerin demokratik merkeziyetçilik esasına dayanmasıdır, yani bir dar çekirdek merkez yönetim kadrosu tarafından, partinin aşağıdan yukarıya değil, yukarıdan aşağıya doğru örgütlendiği bir modeldir. Bunun altında yatan ana düşünce, gene 19. Yüzyılda kendisini göstermiş olan pozitivist aydınlanmacı model, dolayısıyla pozitivist önderlik modelidir. Burada toplumun kendi kendisine değişmesi neredeyse imkânsız olarak nitelendirilmektedir, fakat evrimci ve değişken toplum anlayışı, Darvin'in *"Türlerin Kökeni"* isimli kitabından sonra literatüre, siyasal dünyaya, siyasal muhakemeye hâkim olmuştur. O bakımdan, toplumların değişeceği varsayılmaktadır, ama bu değişimin kendiliğinden olamayacağı, bunun bir önderlik gerektirdiği, bu önderliğin aydınlar, yani bilen özneler aracılığıyla olabileceği varsayılmıştır. Partinin bu demokratik merkezini oluşturan kitle de buradan ortaya çıkar. Nitekim, gerek o dönemin Marksist partilerine, gerekse Türkiye'deki İttihat ve Terakki türü partilere bakılacak olursa, bu modelin özellikle o partilerde etkin olan kişiler tarafından benimsendiği görülebilir. Bunlar yazar, çizer, entelektüel, fakat aynı zamanda da yoğun biçimde siyasetle uğraşan insanlardır. Bu kişiler toplumum ne yönde değişmesi gerektiğini bilen ve toplumu ardından sürükleyecek olan kişiler şeklinde ifade edilir.

Bu partilerin siyaset anlayışı, oldukça ideolojik bir içerik taşır ve özellik gösterir. Bu zaman içinde sert çekirdekli ideolojilerden, sert ideolojilerden, partiler sınıf temelli olmaktan çıkıp, kitle temelli olmaya başladıkça, sert ideolojik partilerden, yumuşak ideolojik partilere doğru evrilirler. Dolayısıyla, burada ideolojik determinasyon, hatta ön belirlemecilik ve determinasyon bir hayli önemlidir ve burada daha sonra değineceğim, demokrasi, ideoloji parti çelişkisi de

zaman zaman kendisini göstermiştir. Bu partilerin tabanları, önce daha dar, sınıf ve sert ideoloji döneminde daha dar, zaman içinde daha geniş olmaya başlamıştır. Bu partiler genellikle dışa kapalı, gene başlangıç döneminde içe dönük, sonra kendilerini git gide dışa doğru açan ve genişleyen partiler olmaya başlamışlardır.

Burada kritik nokta şudur: Bu değişim, dönüşüm, bu evrim sürecinde popülizm ve popülist yaklaşımlar önemli bir rol oynamıştır. Tabii, bunun Türkçe'deki dramatik tarihi ayrı bir hikâyedir ve ayrı bir serüvendir, çünkü biz genellikle bu popüler parti kavramını, halkçı parti kavramını, sol jargonda, sol literatürde düşünürüz. Halbuki, Batıda biraz da bu nedenlerden ötürü ve elbette başka nedenlerden ötürü, sağ partilerin temelinde bulunan, sağ partileri tarif etmek için kullanılan kavramlardır. Ama bunun ötesinde bir popülist politika bu değişimin içinde kendisini özellikle göstermiştir.

Yukarıda Leninist demokratik merkeziyete dayanan, demokratik merkeze dayanan parti modelinden söz ettim. Türkiye'de de 20. Yüzyılın kurucu partisi olarak kabul edilebilecek, Türkiye'deki modernleşmenin ana partilerinden birisi olarak belli bir modernleşme modelinin ana modeli kabul edilecek olan Cumhuriyet Halk Partisi, bütünüyle bu anlayış etrafında oluşmuştur ve Türkiye'de siyasal partilere dönük tartışmalar ve eleştiriler de, diğer partilerin ondan çeşitli nedenlerden ötürü, bu görüşlerin bir bölümü veya bu teknolojilerin bir bölümünü devralmasından kaynaklanmaktadır. Bu yapı, bu yukarıdan aşağıya inen modernleşme anlayışı, toplumun bazen kendi talepleri dışında, toplumun kendi iradesi dışında değiştirilebileceğini öngören modernleşmeci zihniyet, aşağı yukarı 1960'lara kadar dünyada belli bir etkinlik sağlamıştır. Hatta bir başka açıdan bakarsanız, bunun biraz sonra değineceğim gibi, kırıldığı yıllar esas itibariyle 1980'lerdir.

Bu genel yapıyı literatürde yeni toplumsal hareketler diye nitelendirenler, bence yerinde bir kavram kullanmaktadırlar. Gerçekten de 1960'tan başlayarak, ama özellikle 1970'te ve 1980'de yeni toplumsal hareketler, bu anlamda bir modernleşmeci ve modernleşmenin bir aracı olarak kendisini ifade eden bir demokrasi modelinin, artık içinde bulunulan toplumsal yapıyı daha fazla dönüştürmekte imkânsız olduğunu belirtmiş ve yeni bir anlayışın, yeni bir yaklaşımın, yeni bir demokrasi muhakemesinin gerekli olduğunu öne sürmüşlerdir. Dolayısıyla, yeni toplumsal hareketlerin en önemli unsuru olarak, en önemli belirleyici, anahtar kavramı olarak, modernite eleştirilerini getirmek mümkün, yani modernleşmeyi sağlamak maksadıyla, tamamen biçimsel özellikleri itibariyle ayakta tutulan bir demokrasiden daha farklı bir demokrasiye geçmenin gerektiği konusunda bir uzlaşma, çeşitli toplumsal dönüşümler nedeniyle kendisini âdeta bu tartışmayı yapanlara dayatmıştır.

İkinci temel nokta, hegemonya karşıtı eylemlerin ortaya çıkması. Gizli ve açık hegemonyaların, yani bir demokratik merkez kavramının içinde sakladığı, baskın, başat bir anlayışa karşı gerçek manada geniş bir demokratik taban üstüne yayılan, geniş bir demokratik taban üstüne oturan ve aşağıdan yukarıya doğru örgütlenen bir gerekiyorsa, ideolojik ve ideoloji ötesi formasyon. Bu esas itibariyle, kendisini çevre hareketinde, kadın hareketinde ve diğer fark, kimlik, tanıma politikaları temelinde ortaya koyan hareketlerde gösterdi.

Sonuç itibariyle, klasik anlamda genel merkez, klasik anlamda karizmatik lider modeli dışında, daha yatay örgütlenmiş, dikey, düşey bir örgütlenmeye nazaran, daha yatay örgütlenmiş bir parti ve parti ötesi siyasal hareket kendisini göstermeye başladı. Bunu önemli

kırılma noktası olarak ifade etmek lazım. Bunun en uç noktası ise, 1989 yılında Berlin Duvarının çökmesini hazırlayan süreçtir, çünkü Berlin Duvarının bir anlamda oturduğu taban, bu baştan beri tarif ettiğim devlet temelli bir anlamda veya devlet özneli siyaset ve demokrasi anlayışının, o arada parti anlayışının da kendi içinde sona ermesiydi. Bununla kalmayarak, o işin önemli noktası olarak, bu süreci sona erdiren hareketin toplumsal bir hareket olarak başlayıp, gelişmesi gösterilebilir. O bakımdan, 1990'ların başına kadar, bu ivmenin, 1968'i dilerseniz kritik bir dönüm noktası olarak ele alalım. 1968-89 arasındaki dönem, bu hareketin gelişip, kendisini ifade ettiği bir kırılma dönemi olarak ortaya çıkartılabilir.

Bence bununla birlikte, 1980'lerde bu anlayışın nispeten karşısında yer alan ikinci bir anlayış ortaya çıktı. Bu da, kendisini 1979 yılında İngiltere'de Thatcher'in işbaşına gelmesiyle gösteren, yeni sağ, neoliberal ve yeni muhafazakâr hareketlerdi. Bunlar tam tersine, bu tür, daha demokratik ve aşağıdan yukarıya örgütlenen toplumsal hareketlere karşı daha dar, daha içine kapalı bir model ortaya koymaktaydılar.

Fakat bununla birlikte şu noktaya da değinmek gerekir ki, 1959 yılında Bad Godesberg Programı, Willy Brant'ın öncülüğünde Alman Sosyal Demokrat Partisinin kendisini dönüştürmesinin en önemli belgesi olan Bad Godesberg Programı, bu 20. Yüzyıl başında işletilmeye başlayan parti anlayışına indirilmiş önemli bir darbeydi, çünkü bildiğiniz gibi, o programda Alman Sosyal Demokrat Partisinin öncelikli hedefinin, bir proletarya diktatoryası kurmak olmadığını ve sosyalizmi farklı kanallardan geçerek gelen insanların parti bünyesinde toplanabileceği kabul edilebiliyordu. Dolayısıyla, aslında 1960'larda bu hareket başlamıştı, ama 1980'lerde kendisini gösteren bu neo-konservatif yeni sağ, neoliberal hareketler, meseleyi daha

yeniden kendi içine doğru çekmeye başladı. Bunun önemli bir sloganı ortaya çıktı. Bu ikili bir slogandı, iki tarafça da desteklenen bir slogan, yani hem klasik, parti modeliyle bu işin olmayacağını iddia edenler, hem yeni sağ neo-konservatifler tarafından bu işin olmayacağını iddia edenlerin üzerinde birleştikleri ortak slogan, siyasetin ölümü sloganıydı. Artık doğrudan doğruya bilinen klasik süreçler içinde tanımlanmış bir siyasetin toplumsal dönüşümü sağlayamayacağı ve toplumsal ihtiyaçlara cevap veremeyeceği iki tarafça da öne sürülüyordu. Ama buna önerilen, "bu sonucu ne olabilir?" sorusuna getirilen yanıtlar farklıydı.

Ben şimdi bu analizimin üçüncü bölümünde bu noktayı ele almak istiyorum, yani bugün, 1980'ler, 1990'lar yaşandıktan sonra ve 2000'li yılların içinde de bir 5 yıl yaşandıktan sonra, demokrasi ve siyasal partiler ilişkisi içinde gelip dayandığımız nokta nedir? Bence, bu yine kendisini değişen modernite anlayışında gösteren bir demokrasi ve siyasal parti modelidir. Dolayısıyla, meseleyi gene bir kere daha, yeni bir modernite inşası olarak ifade etmekte bir mahzur yoktur. Buna 1980'lerde verilen temel cevap, modernitenin bittiği ve modernite sonrası postmodern dönemin başladığı şeklindeydi. Ama üzerinden geçen uzun bir zaman sonrasında, modernitenin kendi içinde değişmesine rağmen, bu değişimin zorunlu olmasına rağmen, modernitenin özünde taşıdığı bir muhakeme nedeniyle, yani değişimle kendisini özdeşleştirmiş olması nedeniyle, modernitenin öyle kolay kolay biteceğini söylemek güçleşti. Dolayısıyla, sorun *"acaba ne tür bir modernleşme, ne tür bir modernite bize bundan sonrasını tayin etmekte yol gösterebilir?"* sorusuna gelindi. Bunun birkaç yanıtı var: İşte bu yanıtlar, esas itibariyle bizim aynı zamanda nasıl bir demokrasi oluşturacağımızı ve ne tür bir siyasal partinin bu demokrasi anlayışıyla uzlaşabileceğini, uyum sağlayabileceğini gösterebilir. Dolayısıyla şunu öncelikle söyleyeyim: Daha önce

moderniteden demokrasiye gidilirken, şimdi demokrasiden moderniteye giden bir öncelik değişimi kendisini göstermiştir. Bu öyle zannediyorum ki, bundan sonraki tartışmalarda önemli rol oynayacak bir kavramdır.

Peki, o zaman nasıl bir demokrasi ve ne tür bir demokrasi içinde ortaya çıkan bir modernleşme? Bunun birinci dayanak noktasını öyle zannediyorum ki, pozitivist nesnellik anlayışına, objektivite anlayışına mukabil, öznelliklere, sübjektivitelere önem veren bir demokrasi anlayışı meydana getiriyor. Bu da, özellikle kimlik politikaları temelinde kendisini ifade eden bir açılımdır, çünkü kimlik, daha önceki dönemde nesnel, yukarıdan inen, bir yerde kurucu ulus-devletin dayattığı veya oluşturduğu, inşa ettiği bir kavramdı. Şimdi kendi içinde daha aşağıdan yukarıya doğru örgütlenen ve bireyin, politik öznenin kendisini tanımlamak için kendisinin ürettiği bir kavramdır. Dolayısıyla, bu sübjektiviteyle objektivite arasında hem vatandaşlık, hem kimlik temelinde bunların algılanış, alımlayış, anlayış temelinde meydana gelen değişiklik, bundan sonrasını tayinde önemli bir rol oynayacak.

İkinci nokta şu: Genellikle bu tür partilerin ve bu tür siyasetlerin daha diyalektik bir yapıya sahip olması gerektiği söylenir, yani karşıtını kendi içinde barındıran bir yapının egemen olması, diyelim ki bir genel kabul olarak önemsenebilir. Az önce değindiğim, kimlik politikalarının öne çıkarttığı öteki kavramı, bu anlamda bizim için daha önemli. Fakat burada şöyle bir noktaya değinmek lazım: Bu bir yerde herkesin, her kesimin içinde bulunduğu bir demokrasi, ideoloji ve parti anlayışına tekabül etmek zorunda değildir. Bunun dışında şöyle bir model olabilir: Eğer öznellik, sübjektivite temelinde bir tanım yapıyorsak, o zaman bu tanımların küçük öznelerden, küçük gruplardan oluşması, küçük iç örgütlenmelerden oluşmasını da

kabul etmek gerekir. Bu daha çoğalmış, daha çoğunluk kazanmış bir siyasal zemin demektir, yani bir tek gövde parti yerine, belli daha çok sayıda, daha küçük parti olacaktır. O zaman geriye kalan önemli nokta, diyalektik olmaktan ziyade, diyalojik, karşılıklı diyaloga dayanan ve karşılıklı temas noktalarını mümkün olduğu kadar çoğaltmaya çalışan ve cemaatçi bir içe kapanıklık düşüncesini aşan bir model.

Üçüncü nokta ise şudur: İktidar teknolojilerini, egemen iktidar teknolojilerini sökmeyi öngören ve onun yerine mikro demokrasileri inşa etmeyi öngören yeni bir demokrasi ve siyasal parti anlayışı, yani sadece bir toplumun makro planda büyük harfle yazılan siyaset alanında demokratikleşmesini değil, bir toplumu meydana getiren en küçük hücrede dahi, demokrasinin gelişmesini, yerleşmesini öngören yeni bir demokrasi anlayışı. Böyle bir demokrasi anlayışı, zaten kendi içinde çoğulcu olacak ve dolayısıyla da demokrasinin çoğulculuğunu hazırlayan önemli bir adım atmış olacaktır. O bakımdan, bundan sonrasını, öyle zannediyorum ki, gene aynı metafor etrafında söyleyecek olursam, partiden demokrasiye giden bir süreç değil, siyasalın öncülüğünde, 1980'lerde ortaya çıkan "siyasal öldü" kavramına karşı yeniden yükseltilecek siyasalın öncülüğünde, anlamı daha değişmiş, daha zenginleşmiş bir siyasalın öncülüğünde demokrasiden partiye giden yeni bir anlayış alacaktır ve zannediyorum, aranan demokrasi 21. Yüzyılda bu modelle kendisini daha rahat bir biçimde ifade edecektir.

Çok teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI : Çok teşekkür ederim.

Efendim, ikinci konuşmacımız, Gabor Toka, Merkezi Avrupa Üniversitesinde Siyasal Bilimler Doçenti. Merkezi Avrupa

Üniversitesi belki sizlerin yakından tanıdığı, belki de henüz tanıma fırsatı bulamadığı bir kurum. Merkezi Avrupa Üniversitesi, sadece lisans sonrası çalışmalarıyla tanınan, Budapeşte'de ve istisnai olarak bu bölge için bir özel üniversitedir. Destekleyicisi ve kurucusu, sizlerin de yakından tanıdığı George Soros'tur. Uluslararası niteliktedir ve özellikle Orta Avrupa'da meydana gelen değişikliklerden sonra, gerçekten yeni araştırmacıların, yeni akademik seçkinlerin yetişmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Kendisiyle konuşurken, yetişmesinin de Macaristan'da gerçekleştiğini, fakat kendisinin yetişmesinde bir sosyoloji tahsili olduğunu öğrendim. Buna pek şaşmadım, niye şaşmadığımı da müsaade ederseniz, sizinle paylaşayım. Özellikle bir önceki dönemde, yani komünist sistemin hâkim olduğu sistemde siyasal bilimci demek, rejimin propagandisti demekti. Hiç unutmuyorum, bu Macaristan'da gerçekleşmedi, fakat Moskova'da gittiğim bir uluslararası toplantıda, kendilerini siyasal bilimci olarak tanıtanların hemen hepsi, aslında partinin ideolojisini savunmakla mükellef, analitik düşünmekte pek başarılı olmayan elemanlardı. İlgi çekici bulduğunuz, analitik bulduğunuz kimselerin hepsi, "ben sosyologum" diyordu. O bakımdan, kendisinin sosyolog olması, aslında güçlü bir analitik geleneği temsil ettiğini de gösteriyor. Kendisi görgül ampirik araştırmalarıyla da tanınan bir dostumuz. Macaristan'daki seçimler hakkında çalışmaları ve makaleleri bulunduğu gibi, komünizm sonrası Doğu Avrupa'daki parti sistemleriyle ilgili Cambridge Univercity Press tarafından basılmış olan tanınmış bir eserin de ortak yazarları arasında. O bakımdan, burada bulunmasını özel bir memnuniyetle karşılıyoruz.

Buyurun Sayın Toka.

Doç. Dr. Gabor TOKA (Macaristan Avrupa Üniversitesi Öğretim Görevlisi) Tek bir ülkenin bütün bir bölgeyi temsil ettiğini iddia etmediğimiz gibi, Macaristan'ı Orta Doğu Avrupa bağlamında tipik olmayan bir ülke olarak da görmüyoruz. Günümüz Macar partilerinin demokrasiye geçiş döneminin baş aktörleriyle büyük oranda aynı örgütlenmeler olmalarına rağmen, görünürde parti isimlerindeki devamlılığının altında, komünizm sonrası parti politikalarını karakterize eden değişkenlik bu partilerde kolaylıkla fark edilebilir hale gelmiştir. İlgili partilerin kısa bir değerlendirmesi, ideolojideki veya koalisyon ortaklarındaki ayrılmalar, birleşmeler ve büyük değişimler ile aşırı istikrarsızlığın bunların hepsini sarstığını ve parti sistemindeki yerlerini önemli bir biçimde değiştirdiğini görmemize yetecektir. Partiler tek tek kırılgan görülmelerine rağmen, kurum olarak siyasi süreçte en önemli oyuncular haline gelmişlerdir. Biz, bu gelişmenin, biçimsel demokratik kurumların güçlü bir biçimde yerleşmiş olduğu, fakat siyasi çıkarları dile getirip temsil edecek örgütlü aktörlerin görece zayıf kaldığı diğer ülkelerde de ortaya çıkabileceğini ileri sürüyoruz . Bu tür koşullarda partiler, yurttaş temsili ve demokratik meşruiyet anlamında neredeyse bir tekel oluşturabilirler. Sonuçta partiler, en azından bir süre için, toplumdaki kökleri çok sağlam olmasa da, siyasi süreçte olağandışı merkezi bir rol sahibi olabilirler ve yurttaşlar onlarla yüzeysel ve kolayca vazgeçilebilir bağlar kurabilirler.

Konuşmamıza, akademik literatür ve popüler söylemde, "yerleşik demokrasilerde partilerin düşüşü" ve "yeni demokrasilerde parti zayıflıkları" tezlerini destekleyen kanıtların ana kaynakları olarak görülen unsurların bir incelemesiyle başlayacağız. Daha sonra partilerin eski etkenlere bağlı zayıf yönlerine rağmen, en azından Macaristan'da, siyasi süreçte baskın rolleri olduğuna ve taban kazanmaya devam ettiklerine ilişkin etkenleri sıralamaya geçeceğiz.

Bu olgunun arkasındaki etkenleri analiz etmemiz, bu tür bir gelişmenin şartlarının geniş yelpazedeki diğer toplumlarda da ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Bunun demokratik yönetim için iyi mi, yoksa kötü bir haber mi olduğunu ise en son tartışacağız.

1993 sonrasında, iki kutuplu ittifaklar sistemine kademeli olarak dönüş, en iyi şekilde, karşılıklı olarak birbirlerini kesen derin ayrımların yokluğunda, değiştirilmek için üçte iki çoğunluk gereken anayasal zorunluluk tarafından bir arada tutulan kurumsal değişkenlere doğal bir uyum sağlama olarak yorumlanabilir. Küçük partilerin, dışarıda kalmamak için, en azından seçimlerin ikinci turunda yapması gereken, çoğu tek üyeli koltuğu kazanma şansı bulunan bir seçim bloğuna katılmaktır. Seçim sisteminin baskın unsuru yasal yüzde 5'lik barajlı nispi temsil sistemi olmasına rağmen, ortalama bölge büyüklüğü ve sandalye tahsis etme metodu, yüzde 10'dan daha az oy alan partiler için son derece elverişsizdir. Buna ek olarak, sandalyelerin yüzde kırk beşinden fazlası tek üyeli bölgelere tahsis edilmiştir. Ortalarda yer alan tek üyeli bir bölgenin galibi, sandalye açısından oldukça büyük bir ödül bekleyebilir ve yeni parlamentodaki en büyük parti, ortaya çıkan gayri-resmi fakat kabul görmüş uygulamaya göre, hükümeti ilk kez kurma girişiminde bulunma hakkına sahip olur ve genellikle de bu başbakanlıkla sonuçlanır. Son olarak şu da oldukça önemlidir ki, başbakan sadece güvensizlik oyu ile düşürülebilir, bu da koltuğunu çok güvenli hale getirir. Başbakanın otoritesini zayıflatacak güçlü bir başkanlık, çift meclis ya da federal kuvvetler ayrılığı sistemi mevcut değildir. Yürütme erkinin sahip olduğu güç, iktidardaki hükümete açık ve kendine yetebilir bir seçenek sunabilen partilerin yararına olmakta ve parti rekabetine hakim olan "kazanan hepsini alır" mantığını güçlendirmektedir.

Buna göre, 1990'dan beri Macaristan parti sisteminde süre gelen değişimlerdeki yolları ve yönleri gelişigüzel olma dışında her şeyle ifade edilebilir. Bununla birlikte, değişimlerin boyutu her şeye rağmen devasadır. Tabiî ki başka ülkelerin parti sistemi ndeki değişiklikler çok daha önemli bulunabilir, fakat eğer parti sistemi ayaklanmaları partilerin bir ülkenin siyasi sürecindeki nüfuzlarını zayıflatabilirse, Macaristan'da gözlemlenebilen değişimin boyutu, bu haliyle bir parti karşıtı etkiye açıklanabilir. Bütün partiler rekabetçi durumlarında, koalisyon potansiyellerinde ve bazen de ideolojilerinde bile çok büyük değişikliklere tanık olmuşlardır. Partilerin bir seçimden diğerine oy paylaşımı Büyük Bunalım sırasındaki Weimar Cumhuriyeti'ndekinden daha keskin bir biçimde değişiklik göstermiştir. Öyle ki, yüzde 28,3 oy 1990 ve 1994 tarihleri arasında yüzde 28.3 oy, 1994 ve 1998 tarihleri arasında yüzde 33,6 ve 1998 ve 2002 yılları arasında yüzde 20,2 oy el değiştirmiştir. Her seçim, bazı karşıt partilere ve hükümete birbirlerinin yerini alma olanağını sağlamıştır.

Bu yüzden Macaristan parti sistemindeki 1990 - 2004 değişimleri, geçiş sonrası siyasi gündemin ve kurumsal statü bedelinin etkileyici çabuklukta ve genişlikte bir adaptasyonu olarak görünse bile - ve nitekim uzun vadede işlevsel olsa ve büyük olasılıkla da partileri güçlendirse de, her şeye rağmen bu değişimin çok hızlı gerçekleşmesini sağlayan, seçmenlerin yüzeysel parti bağlılıklarıdır. Sonra değineceğim bölüm, parti zayıflıklarının unsurlarını incelemeyi içerecektir.

Alt kültüre ait kurumlar -vakıflar, açık üniversiteler, çiftçi birlikleri vb.- siyasi partiler için bazı önemli işlevler yerine getirmektedirler. Uzmanlardan, yöneticilerden ve girişimcilerden oluşan çalışma ağları, çoğunlukla fikir veren olarak bedava (ya da

karşılığını hemen almadan) hizmetlerle katkıda bulunmakta, parti çizgisini saygın siyasi figürler ya da siyasi yorumcular olarak yansıtmakta ve parti sandıkları etrafında dönen sorunlara yaratıcı çözümler bulmaktadırlar. Sempatizan cemiyetler ve kiliseler de seçim kampanyalarında ücretsiz emek açısından değerli kaynaklar olduklarını ispatlamışlardır. Sivil toplulukların liderliklerinde güçlü bir partinin olması -seçim kampanyalarında ve günlük siyasi çekişmelerde- parti dışı saygın kaynaklardan onay sağlamanın yanı sıra, medya yayınlarını denetleyen kamu kişiliklerinde temsile de yardımcı olabilir. 1993 yılında 124 Parlamento Üyesi arasında yapılan bir araştırmaya göre, altı parlamenterden beşi parti dışı organizasyonlarda faaldir: yüzde on beşi ticaret birliklerine aidat ödemekte, yüzde 47'si dini, yüzde 63'ü mesleki, yüzde 24'ü etnik, yüzde 16'sı çevre ve yüzde 26'sı da diğer topluluklara katılmaktadır. Yapılan bu araştırma, partilerin yüzde 29'unun seçim kampanyalarında bir dini organizasyon tarafından, yüzde 12'sinin bir ticari birlik tarafından, yüzde 30'unun mesleki, yüzde 7'sinin etnik ve yüzde 10'nun çevre cemiyetleri tarafından destek gördüklerini göstermektedir.

Yine yapılan kamuoyu yoklamaları, genel olarak partilerin saygınlığının diğer siyasi kurumlardan daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. (bakınız Tablo 3). Partilere karşı olan içsel çekince, komünizmin parti karşıtı mirasıyla açıklanabilir. Bu 1990'dan önce kamu hayatının son yıllar boyunca tek bir diktatör parti tarafından idare edilmesinin geri tepmesi durumudur. Bunun yanında 1990'dan beri yaşanan parti politikalarındaki çeşitli skandallar, parti politikacılarının gerçek niyetlerini ilgilendiren klişeleri güçlendirmiştir. 1993'de hükümet destekli (fakat zorunlu olarak hükümet destekli olmasına gerek olmadan) partiler, hükümetten bazı değerli işyeri binaları alıp bunları hemen satmışlardır; 1996'da hükümet partileri

bir avukata özelleştirme idaresiyle son derece kazançlı bir anlaşma yapmaya yardım ettikleri için açıkça komisyon talep etmişlerdir. Yine bir partinin 1998 seçim kampanyası, bir kamu bankası tarafından siyasi yarar sağlama amacıyla kısmen finanse edilmiştir. Tüm bu tatsız olayların hukuki yaptırımlar dışında kaldıkları ortaya çıkmıştır, ama bu skandalların FIDESZ'in 1994'deki ve SZDSZ'nin 1998 yılındaki büyük oy kayıplarının asıl nedeni oldukları ve MSZP'nin yanı sıra diğer siyasi partilerin de ahlaki dürüstlük açısından iyi bir noktada olmadıkları konusunda yaygın bir inanış oluşmuştur.

Nihayet, siyasi partilere duyulan güven - diğer tüm siyasi kurumlarda olduğu gibi - komünizm sonrası dönemin ilk zamanlarındaki büyük düşüşün ardından tekrar kuvvetlenmeye başlamıştır (bakınız Tablo 3). Bazı kısa dönemli inişler ve çıkışlar, güvenin orta vadeli düşüşü ve seçim öncesi ve sonrası dönemlerde anında yükselişi, seçim döngüsünü açıkça yansıtmaktadır. Bundan ayrı olarak uzun vadeli eğilimler ekonomik beklentiler ile yakından ilgilidir. Örneğin 1991-92 ekonomik krizi zamanında yıkılan güven, reel gelirin artmasına bağlı olarak -özellikle 1994, 1997-98 ve 2001-2002'de- artmıştır.

2002 itibariyle parti organizasyonlarının açık bir zayıflığı olan taban sayısının azlığı olgusunun kaybolduğu görülmektedir. Sağ kanat seçmenlerinin Fidesz-MPP yerine Circles'a katılmaya hazır olmaları, Macaristan'daki partilerin popüler olmadığının açık bir işareti olarak kabul edilebilir. Ancak bu konuda iki hususa işaret etmek gerekmektedir. Birincisi, partiyle işbirliği içinde olan hareket ve Orban, hedefinin hareketin enerjisini ve personelini partiye kanalize etmek olduğunu açıkladığında hiçbir tepki duyulmadı. İkincisi, hareketteki birçok kişi Fidesz-MPP'den daha fazla sağ görüşlüydü ve, bir zamanlar sol-liberal partinin eski bekçisi olan Orban'a hala şüphe

besliyorlardı. Orbán'nın sonunda Fidesz-MPP'a olduğu kadar Sivil Circles'a da dayanan yeni bir sağ kanat partisi oluşturmaya niyetli olduğuna inanmak için nedenleri vardı. Başka bir deyişle, hareketteki birçok kişiyi partici hırslar motive etti ve bunda parti karşıtı aşırı duygusallıkların herhangi etkisi yoktu.

Çoğu kamuoyu yoklamalarının gösterdiği gibi, seçmenin tavrı, az sarsıntılı dönemlerde partilerin harekete geçirici sözlerinden etkilenmiştir. Siyasi sistemle tatmin olmanın yanı sıra, ekonomik durum ve ülkenin gelecek beklentileri, parti seçimiyle doğrudan ve fakat orta kuvvette bağlantılıdır. 1994 ve 1998 verilerinin karşılaştırması, seçmenlerin kendi seçtikleri parti iktidardayken, NATO ve AB lehine tavırlara daha fazla uyum sağladıklarını ve görevlilerin bu hedeflerin baş savunucuları olarak kamunun önüne çıkma konusunda kendilerini tutamadıklarını göstermektedir. (Hann 1998) Tabii ki, bir kişinin diğerinin fikirlerini etkileme kapasitesi, bu kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerinin mahremiyetine ve yakınlıklarına bağlı olmadığı gibi, partiler de çok fazla sevilmeden önemli kanaat önderleri olabilirler.

Bir partinin siyasi süreçteki yerini tayin etmek için, partilerin ve diğer siyasi kurumların birbirleriyle nasıl yakınlık kurduklarını karşılaştırmanın, önemli siyasi partilerin seçmenler açısından taşıdıkları mutlak değeri bulmaktan daha uygun gözükmektedir. Örneğin, "siyasi partiler", yukarıda da gördüğümüz gibi, 1990'dan beri medyadan, kiliseden, meclisten, hükümetten, başkandan, anayasa mahkemesinden ve yerel yönetimlerden daha az güvenilir olmuşlardır. Bu büyük olsalıkla, ortalama bir vatandaşın 'favori partisine' yukarıdaki kurumların hepsinden daha fazla puan vermesinin bir sonucudur.. Seçmenlere hangi partilerin ve diğer

örgütlerin "kendi görüş ve çıkarlarını dile getirdikleri" sorulduğunda da benzer bulgular elde edilmiştir.

Saf seçim kurumları olarak, partilerin çok fazla eylemciye ihtiyacı olmamasına karşın, her yerde birkaç tane bulunmasına mutlaka ihtiyaçları vardır. Oy pusulasına ulaşmak için seçim bölgelerindeki seçmenlerden imza toplamak zorundadırlar ve seçimdeki başarı kritik olarak her bir seçim bölgesinde en azından başka bir partiyle ortak olarak bir adayının olmasına bağlıdır. Zira, kazanamayan adaylardan kalan oylar, daha yüksek bir sırada görev kazanabilir. 2003 itibariyle meclisteki her bir partinin, eğer isteselerdi, her bir tek üyeli seçim bölgesindeki oy pusulasına kendi adaylarını koyabileceğinden hiç şüphe yoktur. Öyle görülüyor ki, sadece küçük topluluklardaki yerel seçimlerin ve belediye politikalarında siyasi sürecin üzerindeki parti etkisi, yerel parti teşkilatlarının güçsüzlüğü yüzünden engellenmektedir. 2002 yerel seçimlerinde beş adaydan sadece biri parti adayıydı, diğerlerinden neredeyse üçte ikisi bağımsız adaylardı.

1988 - 1989 yıllarından sonraki ilk yıllarda, bölgesel parti organlarının işlevi büyük oranda yerel örgütlenmeleri koordine etmek ve bunlara yardım etmekle sınırlandırılmışlardı. Buna rağmen, sonuç olarak gözle görülür ayrıcalıklar elde etmişler ve 1990'ların sonu itibariyle "yerüstündeki partiyle" olan ilişkilerinde, ulusal liderliği temsil etmeye başlamışlardır. Bu eğilim, diğer partilerden ayrı olarak bölgesel grupların yerel örgütler tarafından seçilmeyip, tamamen yerel teşkilatların başkanlarından oluştuğu, FKGP'de ayrıntılı olarak telaffuz edilmiştir. Küçük hisse sahipleri de, parti bürolarını (bölgesel sekreterlikler de dâhil) atama yoluyla doldurmak konusunda gerçekten benzersizdirler.

Hiç şüphesiz partilerin bugün, bir on yıl öncesine göre daha profesyonel örgütlenmeler olmalarının yanında, veriler örgütlenme gücünde bir düşüşe işaret etmektedir. 1995'de parlamentodaki ortalama bir parti 80 civarında parti üyesi sahipken, bu sayı 2003'de sadece 60'tır. Bu süre boyunca yerel örgütlerin sayısı binden, beş yüze düşmüştür. Verimliliğin daha keskin bir örgütsel odaklanmayı ve yan örgütler ile Halkla İlişkiler şirketlerine daha fazla güven gerektirmiş olduğu görünmektedir. MSZP hükümet baskısı altında parti örgütlenmesinin bir bölümünü sadeleştirdi ve sonunda komünist dönemde devletten kiralanan binalardan vazgeçmek zorunda kaldı. Çalışanların dağılımı hakkında ayrıntılı bir bilgi olmamasına karşın, Van Biezen'nin verileri (1998) parlamento dışı kanadın üstünlüğünü göstermektedir : 1997'de parti üyelerinin yaklaşık yüzde 38'i partilerin merkez bürolarında ve sadece yüzde 25'i parlamenter bölümlerinde çalışmaktaydı.

Siyasi Gündemi Belirlemede Partilerin Zayıflıkları

Parti sisteminde meydana gelen fraksiyonlaşmada azalma yaşanırken, duygusal kutuplaşmanın yüksek düzeyde olması, çıkarların sözcülüğünün yapılması konusunda Macar parti sistemi kapasitesini geliştirmektedir. Birbirine rakip taraflar, ülkeye alternatif bakış açıları ya da dinin sosyal yaşamdaki rolü konularıyla ilgili açık seçenekler sunmaktadırlar ve rutin olarak rakiplerinin demokrasi karşıtı ve/veya vatan haini olduklarını açıklayarak yüksek ideolojik dilde kendi pozisyonlarını haklı çıkarmaya çalışmaktadırlar. Fakat açık (seçim öncesinden bahsetmeden) siyasi vaatler, nispeten birkaç konuyla sınırlı olup, kalan çoğu hükümet ve parti politikalarının ayrılmasının zor olduğu noktada kararlaştırılmak üzere bırakılmıştır. Mali krizler partilerin, talepleri, hükümet politikası haline getirmeye çalışma kapasitelerini daha fazla kısıtlamaktadır. En çarpıcı örneği

belirtmek gerekirse, 1995 kemer sıkma programının açıklanmasından önce hiçbir partinin bundan haberi olmamıştır.

Vatandaşlar, tek amaçlı hareketler, çıkar grupları, yerel meclisler ve medya, çıkarların dile getirilmesinde muhtemelen siyasi partilerden daha fazla paya sahiptir. Bununla beraber, ulusal siyasi gündem -gazete manşetlerinden yansıdığı üzere- asıl olarak partilerin ve hükümetin ne konuştuğu ile belirlenir. Tek amaçlı gruplar, olabildiğince çok partinin desteğini almaya çalışırlar ve parti karşıtı söylemler geliştirmekten çok seçimlerde destek sunmaya hazırdırlar. Partilerin rollerini azaltmaya yönelik herhangi bir ciddi reform girişimi ve parti karşıtı bir çağrının seçim alanında işe yarayacağına dair bir kanıt bulunmamaktadır. Aşırı sağ ve aşırı sol uçta yer alan düzen karşıtı güçler, günümüze kadar, parti benzeri kuruluşlar vasıtasıyla çalışmaktan mutlu gözükmektedirler. Sosyal hareketlerin ve çıkar gruplarının, referandum başlatabildikleri ve fakat tüm engellerin üstesinden gelmekten epey uzak olduklarını ortaya çıkmaktadır.

Partiler ve Siyasi İstihdam

Macaristan'da siyasi partilerin personel seçimi konusunda ciddi rakipleri bulunmamaktadır. Bazı politikacılar: gazeteci, çevreci, sendika görevlisi veya iş lideri olarak kazandıkları siyasi sermaye sayesinde siyasi kariyerleri bağlamında avantaj sağlamışlarsa da, bunların hükümet ya da meclis kadrolarına erişmi halen partizanca kaygıların bir türevi olarak kalmaktadır. Partinin içinden değil de, partiyi çevreleyen daha geniş bir uzmanlar çevresinden gelen bakanlar, partinin beklentilerini karşılamak zorundadırlar. Tansiyon yükseldiğinde meclis grubu bakanı doğrudan toplantıya davet eder, bütün bakanlar, resmi olmayan bu toplantılardaki tartışmalarda uysal bir tavır ortaya koyarlar.

Görünüşte bu eğilimin tersi olarak, 1998 seçimlerinden sonra Fidesz-MMP yüksek siyasi bürosuna 1994-98 dönemine oranla, daha fazla parti dışı figür sokmuştur ve aynısı Medgyessy hükümeti için de söz konusudur. Bununla beraber, bu atananların büyük kısmı hükümet partisiyle ittifak içinde olan siyasi ve mesleki grupların fikir liderleridir ya da parti liderliğinin uzun soluklu danışmanlarıdır. Açık olarak, bu insanların hükümetle - özel olarak da başbakanla - olan ittifakı parti tabanından uzak olmaları sayesinde daha da güçlenmiştir. Bunun yanı sıra, diğer bir kısım faktörler en azından 2002'ye kadar, partinin nüfuzu alanındaki bu gerilemeyi dengelemiştir. 1998-2002 arasında, Fidesz-MMP militanları parti dışında öndegelen kişiler tarafından yönetilen bakanlıkların alt kadrolarını elde edebilmişler ve - bazı gözlemcilere göre - fiili olarak (de facto) parti teşkilatını yürütmüşlerdir. Benzer bir şekilde, Orbán hükümeti -bakanlıklar pahasına- "hükümet başkanlığı"nın rolünü, büyük ölçüde genişleten bir idari reform getirmiştir. Örneğin, Başbakanlık diğer tüm kabine üyeleri arasında bir üst sıraya çıkartılan bir bakan tarafından yönetilir hale getirilmiştir. Orbán'ın, iktidarda kaldığı süre boyunca, de facto parti lideri tüm siyasi alanlar üzerinde yakın kontrol sağlamıştır. Medgyessy hükümeti parti ile hükümet arasındaki bağları gevşetmiş ise de, halefi Ferenc Gyurcsány, gelecekte partilerin kendi hükümetlerine yeniden sahip olacakları yönünde söz vermiştir.

Bağımsız adayların meclis seçimlerinde hemen hemen hiçbir şansları yoktur: 1990'da altı tane seçilmiş, fakat 1994 ve 2002'de hiçbiri seçilememiş ve 1.998'de sadece bir tanesi seçilebilmiştir. Bağımsız adayların sayısı 1990'da 198'den 103'e, 1994, 1998 ve 2002'de ise sırayla 53 ve 40'a inmiştir. Bütün adaylar parti üyesi değildir - 1998'de küçük pay sahiplerinin dörtte biri, parti üyesi, değildi - bununla birlikte, parti dışı üyelerin ya da çıkar gruplarının

temsilcilerinin sayısı seçilmiş vekillere nazaran daha azdır ve bütün konularda parti çizgisini takip etmeleri beklenmektedir

OTURUM BAŞKANI : Efendim, iki tane partilerin demokrasiye katkısını ilgilendiren farklı yaklaşımla konuyu ele alan sunuş dinlemiş bulunuyoruz. Şüphesiz, Hasan Bülent Kahraman dostumuzun işaret ettiği husus çok önemli. Partiler de aslında yaşayan varlıklar ve değişime uyum sağlamak durumunda ve kendileri aynı zamanda değişimin bir ajanı olmak durumundalar ve bir dönemde parti diyebildiğimiz yapıların standart olmadığı, bir sonraki dönemde farklı görünümlerin ortaya çıktığı ve farklı ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yapıların yeniden değişmesi gerektiği, dolayısıyla sürekli bir devinim söz konusu olduğunu söylememiz mümkün.

Efendim, partilerin demokrasinin konsolidasyonundaki vazgeçilmez işlevlerini Sayın Gabor Toka çok iyi bir tahlille bizlere açıkladı. Hatta bir konu da akla geliyor: Demokrasiyi benimseyen siyasi partilerin bile belki, demokratik konsolidasyona katkıları var, yani demokrasiyi benimsemeyen partilerin demokratik sürece katılmasına izin verilmemesi, daha da demokrasiyi tehdit edici sonuçlar ortaya çıkarabilecektir. Hatta demokrasiyi kabul etmediğini beyan eden partiler bile, demokratik bir sistem içerisinde fikirlerini söylemekle birlikte, demokrasiyi değiştirici yollara da başvurmamışlardır çoğu zaman; bu da bir vakıa.

Tabii, yine soru ortadan kalkmıyor yalnız. Mesela, Avrupa'ya baktığımız zaman, Nazi partilerinin her şeye rağmen demokrasi açısından bir tehdit olduğu, konsolidasyonu aşındıracağı akla geliyor; ama bunlar istisna.

Efendim, bu toplantıda bir konuşmacı daha var, bir dinleyicilerimiz var. Ümit edilen odur ki, konuşmacılarımızın

söyledikleri, dinleyicilerimizde birtakım sorular tahrik etmiş olsun. Onun için süremiz çok uzun olmamakla birlikte, arzu edildiği takdirde, birkaç dakikayı sorulara ayırabiliriz.

Sayın Hasan Bülent Kahraman, sizin söylediklerinizi benim zihnimde bir soru uyandırdı. Bu sosyal hareketlerden bahsettiniz, 1960'lı yıllardan başlayarak. Aslında uzun dönemde bunların partileri silip süpürmesi veya partileri işlevsiz hale getirmesini de mümkün görüyor musunuz?

Doç. Dr. Hasan Bülent KAHRAMAN : Görmüyorum, yani bir parti kavramı bence öngörülebilir bir zaman boyutunda geçerli olacak, ama onların en önemli yanı zannediyorum ki, parti kavramını değiştirmekte ortaya çıkacak. Bu biraz konuşmanın deminki bölümünde de belirtmeye çalıştığım gibi, siyaset kavramının kendi içinde ve demokrasi kavramının kendi içinde gerçekleştireceği dönüşümle de ilgili, ama bence siyasal parti olgusu daralmakla, küçülmekle birlikte, etkinliğini yahut en azından mevcudiyetini sürdürecek, ama bu yeni toplumsal hareketlerin, sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası ve ulusötesi kuruluşların etkinliği, onların yapısını önemli ölçüde değiştirecek.

OTURUM BAŞKANI : Çok teşekkür ederim.

Efendim, bildiğiniz gibi, sabah oturumu iki bölümden oluşuyor. Birinci bölümü bu suretle tasarlandığı saatte kapama imkânımız var. 15 dakika sonra bu salonda tekrar buluşacağız ve Sayın Prof. Metin Heper'in başkanlığında, Sussex Üniversitesinden Dr. Daniel Hough ve Lefke Avrupa Üniversitesinden Prof. Dr. Semih Eryıldız sunuşlarını yapacaklar.

İKİNCİ OTURUM
27 Mayıs 2005

ALMAN DEMOKRASİSİNDE SİYASAL PARTİLER VE DEMOKRASİ

OTURUM BAŞKANI
Prof. Dr. Metin HEPER
Bilkent Üniversitesi İİBF Dekanı

KONUŞMACI

Prof. Dr. Semih ERYILDIZ
Lefke Avrupa Üniversitesi Öğretim Üyesi

ALMAN DEMOKRASİSİNDE SİYASAL PARTİLER VE DEMOKRASİ

OTURUM BAŞKANI (Prof. Dr. Metin HEPER Bilkent Üniversitesi İİBF Dekanı) Siyasal Partiler ve Demokrasi Uluslararası Sempozyumunun bugünkü programındaki 2. Oturuma başlıyoruz. Ben de kendi hesabıma tekrar hoş geldiniz diyorum.

Bu sabah Prof. Turan, siyasi partilerle ilgili enfes bir giriş yaptı. Binaenaleyh, bana söyleyecek bir şey kalmadı.

Şimdi Konuşmacımız Prof. Dr. Semih Eryıldız'ı davet ediyorum. Sayın Eryıldız'ın çok kapsamlı bir tecrübesi var. Kamu ve özel kesimde Müdürlük, Daire Başkanlığı, Genel Müdürlük, Yönetim Kurulu Başkanlığı, Milletvekilliği ve Kültür Bakanı Danışmanlığı yapmışlar. Orta Doğu Teknik Üniversitesinde, Anadolu Üniversitesinde dersler vermişler. Bahçeşehir Üniversitesinde kent planlama, peyzaj, yerel yönetim Yükseklisans programını yürütmüşler. Çok sayıda kitabın, bilimsel makalenin sahibi kendileri.

Bugün bize yapacakları konuşmanın başlığı, *"Ülkedeki Demokrasi, Gönenç ve Verimlilik ile Parti İçi Demokrasi Arasındaki İlişki Nedir?"*

Buyurun Sayın Eryıldız.

Prof. Dr. Semih ERYILDIZ (Lefke Avrupa Üniversitesi Öğretim Üyesi) Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Burada size sunacağımız tebliğ, bu kadar güzel bir çalışma vesilesiyle bir anlamda bir başlangıç ve içinde birtakım soruları içeriyor, yeni bir çalışma sayılabilir. Onun için bir bölümü bir bakıma eleştiriye, uyarıya, dinlemeye muhtaç olan bir gruptan oluşmaktadır.

Dün buradaki Sayın Baro Başkanının açılış konuşmasında iki alıntısı vardı. Biri, Duvergen'nin *"Klasik anayasa hukukunu bilen, fakat siyasal partilerin işleyişini bilmeyen kişi, çağdaş siyasi rejimler hakkında yanlış bir görüş sahibidir. Siyasi partilerin işlevini bilen, fakat klasik anayasa hukukunu bilmeyen kişi ise, çağdaş siyasi rejimler hakkında eksik, ama doğru bir görüş sahibidir"* diye bir alıntı yapmış Sayın Başkan. İkincisi; bence, benim konuşmama daha temel teşkil edebilecek mahiyettedir; "Demokrasi siyasal partiler olmadan yaşayamaz, ancak siyasi partiler yüzünden son bulabilir" Ünlü Fransız Kamu Hukukçusu Weber'den almıştır. Bu bana bir giriş imkânı sağlıyor.

Dün çok güzel konuşmalar vardı, öğleden sonra da benim de bir zamanlar mensubu bulunduğum siyasal ortamla ilgili konuşmaları, anıları dinleyeceğiz. Ben bunların yerine bir konu sınırı çizmek, yani yapılacak bir çalışmanın hudutlarını tayin etmek, bunu size aktarmak istiyorum.

Kendisini demokrat sayan bütün rejim ve partilerin, o rejimler içinde işleyen partilerin demokrat olmadığı bilinen bir gerçek.

İkinci olarak, demokrasiyi ve çok partili rejimleri övmenin, onları tasvip etmenin ahlaki, bir kişi veya bir gruba ait, bir normatif bir değerlendirme olduğunu unutmamız lazım. Ben o

değerlendirmenin içindeyim, ama öyle olmayan bilimsel çalışmalar olabilir.

Üçüncü olarak, bunu bilim dünyası ve adamlarının, hele hesaplamalarının kabul etmeleri ve algılaması da zorunlu değildir. Bu nedenle tartışmamızda, ülke ve parti içinde demokrasiyi birden fazla düş, düşünce, sav, yönetim adayı ve örgütlenmeye izin verme ve tahammül olarak tanımlayabiliriz. Bu eksik, yetersiz, kent soylu, katılımı vurgulamayan, temsili olarak eleştirenlere de kızmamak, ancak çalışmayı sürdürme uğruna, bu eleştirileri yapanlara temel çerçeveyi bozmada bir şans da tanımamak gerekir diye düşünüyorum. Modernleşme, modelleme ve örnek çözümlemeleri gerektirdikçe, yukarıda yapılan, ileride çıkacak başka eleştirileri de nasıl düşün dizgesine dönüştüreceğimizi, nasıl kavramsallaştıracağımızı ilk aşamada tartışabiliriz. Bu yansız ve yönsüz, hiçbir vektörü olmayan bilim dünyasına biz bir yön işareti koyarak, bunu takip ediyoruz. İçine girdiğimiz bu zor ve soğuk alemde ilkeleri, vektörleri, yönelim irdelemeyi de unutmamalıyız. O takdirde, bir tarafa döndüğümüz zaman bilim adamlığımızdan, öbür tarafa döndüğümüz zaman da, insanlığımızdan ve topluma olan görevimizden biraz ayrılmış olabiliriz. Bu ikisini bir araya getirmek çok problemli bir iş. Toplum ve siyasal bilimler ile diğer bilimsel yaklaşımlar arasında köprü kurmak ne kadar önemliyse, bunların temellerini birbirine karıştırmamak da o kadar yaşamsaldır diye düşünüyorum.

Konu başlığımız, siyasal partilerin ve parti içinde demokrasilerin, demokrasilerin gelişimindeki rolünden bahsederken, demokrasi, siyaset ve parti kavramlarına tekrar söylüyorum ki, olumlu bir değer atfedebiliriz. Halbuki, yukarıdaki kavramlarla, toplum ve parti içi demokrasi, gönenç, toplumsal tatmin, verimlilik arasında

açıkça negatif ilişki kuran, bunu bazen örtük, bazen de çok açık kuramsallaştıran çok yaygın bir kitle içinde politik ve bilimsel çevre içinde yaşadığımızı gözden ırak tutamayız. Hele çok partili rejimler içinde -aynı zamanda 40 yıldır ben bir parti üyesiyim- bu olumsuz temellendirmelerin ve uygulamaların sanıldığından çok fazla olduğunu biliyoruz.

Günümüzde siyaset dışında bulunan bir sevgili değerli genel başkan, başbakanlığı sırasında, Dünya Bankasının temsilcilerinin ve bir raporunun karşısında şöyle diyordu: *"Ulusal gelişme yanında, iktisadi ve toplumsal gelişmenin temelinde, çok partili yaşam ve parti içi demokrasi vardır. Biraz sonra onun bir başka matematik modelde denemesini yapacağız. Bu nedenle en önemli sorun, siyasal partiler ve seçim yasalarının, demokrasi ve katılımı yok etmeyecek biçimde yeniden düzenlenmesidir"* diye kendisine bir anlamda dayatma iddia ettiği Dünya Bankası yetkililerine ve raporuna karşı, bu sayın genel başkan ve başbakan, arada bağlantıyı anlayamadığını söylemiş ve bu gazetelere geçmişti. Eflatun'dan ve belki çok yakın çevremizden başlayıp, günümüzdeki *"yeni Peronculara"* kadar, toplum mühendisleri ve parti içi dikta kuramcıları, çoğulculuk ve demokrasi karşıtı görüşlerini tek kişi, tek düşün, tek yol, tek parti veya tek elit yönetiminin, kişi, toplum, ulus ve dünya için daha iyi, daha yararlı, verimli, toplumsal tatmin ve gönenci artırıcı olduğunu iddia edebilir. Toplumun çok etkin bir bölüm düşünür ve insanı için, yukarıdaki savunma gizli bir uygulama rehberi ve vazgeçilmez, onarılmaz, onulmaz bir yararı olarak da devam ediyor olabilir. Siyaset erkini paylaşan, yönetim elitlerinin örtük ortak söylemi, halkın demokrat olmadığı, güvenilmezliği, hak etmediği, doğru oy vermediği, dar ve kısa vadeli çıkarlarına göre davrandığıdır. Bu inançları paylaşanların, demokratik bir parti içinde bulunmasının o zaman amacını güç elde etmeyle sınırlanabileceğini düşünüp, bunu da kaydetmekle

geçebiliriz. Burada tamamen indi bir değerlendirmeyle, demokrasiyi geliştirmek için demokrasiye inanmak, demokratik uygulamalar yapmak, özetle demokrat olmak gerektiğini söyleyebiliriz. Ülke içindeki demokrasiyi korumanın yolu, parti içindeki demokrasiyi korumaktan geçiyor olabilir.

Tekçi düşünce ve yapıların gerici, verimsiz ve baskıcı sonuçlar verdiği, iktisat alanında siyaset ve yerleşim bilimleri alanlarından çok önce tartışmaya açılmıştır. Seçenek ve yarışım olmamasının, sadece üretime değil, dünyaya zarar, insanlığa mutsuzluk verici olduğu, Hitler veya duvar yıkılmadan da iktisatçılarla tartışılmıştır.

Burada iki önemli, biri 1970'lerde, biri 1990'larda iki önemli kitaba gönderme yapmak istiyorum: Onlardan biri, Bernstein'ın "Under Development an Development in Turd Do Way Today" 1990'lardaki ise, daha ilginç olacak, konumuzla ilgili olacağını zannettiğim, "The Compatitive Advantage of Nation" adlı bu iki kitap, bunları ilk önce iktisat alanında tartışmaya açmıştı. Fakat bu tartışmalara bizim şimdi yerleşim bilimciler, siyaset bilimciler olarak yeni başladığımız da sanılmasın; doğru, yanlış, bununla ilgili daha önce birçok çalışma da vardı.

Biraz sonra size bir taslak modelini esinlenmek amacıyla, sadece başlıklarını sunacağım bir çalışma, bu iktisat alanı mahreçli, oraya dayanan politik, özgürlük söylemlerinin, çoğulcu demokrasilerin bir anlamda zaman içinde o ülkenin refahını, iktisadını geliştirdiği, partilerin giderek çok partili sistemi ayrıca stabilize ettiği, zaman içinde gelir standartlarını da artırarak, teorilerinin bizde daha önce araştırması 1960'lı yıllarda Mülkiyede yapılmıştı. Biliyorsunuz, bunlardan bir iki tane örnek de vermek istiyorum. Genellikle hukuk kökenli Mülkiye asistanları veya hocaları bir grup oluşturarak,

bununla ilgili bir çalışma yapmıştı. Doğrularıyla, yanlışlarıyla, bunlardan birini şimdi çok önemli bir önder şahsiyet olan, o zamanın hocasının, Deniz Baykal'ın bu konuyla ilgili yaptığı doktora tezinin burayla bağlantılı olabilecek bir bölümünü de size bir yorumsuz alıntı olarak göstermek istiyorum.

Şimdi bundan önce de, nasıl bir hazırlık, modellemenin, siyasal partilerin demokrasi içindeki yerinin nasıl modelleneceğiyle ilgili hazırlanacak bir çalışmaya örnek olan, geçenlerde aslında gazetelere de yansıyan, sansasyon olunca, belki bir iki yıl içinde Nobel Bilim Ödülünü alınca da, zaten çok meşrulaşacak olan bir çalışmadan bahsetmek istiyorum size. Bunun tabii bizim konumuzla doğrudan ilgili, 20 yıldır, 220 indeksli yayınla bu konuda girmiş ve 400 küsur sayfalık bir kitabı 4 yıldır internette draft olarak tutmuş bir gruptan bahsediyoruz. Kitap bittiği gün, piyasaya çıkarmaya çalışan bizler için belki ilginç bir ders oluyor bu. Bu arkadaşların, bu bir Amerikan üniversitesinde yerleşen bu grubun bir başka özelliği daha var. Bunların lideri yaklaşık 40'lı yaşlarda ve Türkiye Cumhuriyeti ve ABD vatandaşı, dün konuşulan konuyla ilgili, Ermeni kökenli, sol, kısmen revizyonist Marksist esinleri olan bir iktisatçı tarafından hazırlanmış olması ilginç olabilir belki. Biz 30 yıldır tabii, bu işleri fazla takip etmezken, son 20 yılda bununla ilgili çok çalışma yapılmış gibi görünüyor. Bu modeli anlatacağım, korka korka anlatmak istemiyorum, onun için başta söyleyeyim, epey karşı çıkılabileceğini biliyorum. Eğer bizim entelijansiyamızın bugünkü durumunu biliyorsam, bol bol söylenmedik laf da bırakmayacaklardır. Ancak iki üç yıl içinde Nobel Bilim Ödülünü de alırsa, o zaman aynı kişiler muhtemelen onu göğe çıkarabilirler. Böylece bizim alanımızda, bu çok somut alanda da, ikinci bir Kemal Derviş ve Çetin vakası yaşamak üzeredir. Buradayken her tür, bizim eleştiri ve hakareti yaptığımız bir adam, şimdi yabancılar tarafından takdir edilince Türk kökenli

oluverecektir. Bunun önemli olan mantığı, bu çok partili sistemin demokrasiye olan katkısını kanıtlamak için kullandığı modeller, akış şemaları ve yaptığı bir bölümünü doğrusu benim de kafamın çok zor erdiği matematik modellemesi ve oradan çıkan tablolaştırma çalışmalarıdır. Bugün 27 Mayısta biliyorsunuz, iyilikleriyle, kötülükleriyle, başarılarıyla, anayasalarıyla, idamlarıyla 45 yıl geçti. Bir darbenin kendine göre sadece iktisadi değil, siyasi, ruh bilimsel ve felsefi analizi ve modellemesini de yapmaya çalışıyor, en büyük tehdit o olduğu için, bununla da ilgili bir bölüm size göstermek istiyorum.

Şimdi böylece merakınızı biraz gıdıkladıktan sonra, bunun yapılmasında, bunlara fazla gerek yok. Nasıl yapılabileceğiyle ilgili kafamızda şimdi göreceğiniz modeli birlikte düşünebilmek için, biz ne yapabiliriz diye düşündüğümüz, bizim çok basit olarak siyaset, iktisat, yerleşim sistemleri, yani mekân planlamasıyla ilgili, birbiri ve kendi içlerindeki öğeleri, mesela y=fx, "biri diğerinin mutlak bağımlısıdır, değişkenidir" şeklini aşan bir değerlendirmeye ihtiyaç var, yani çok klasik, 1960'lı yıllarda bizim ilk üst yapı, altyapı tarafından belirlenir, her şey iktisadi temellidir gibi edilmiş lafların, şimdi değişmiş olsa da, bir matematik ifadesi varmış. Şimdi kendilerine göre, bunu birtakım birden fazla ilişkilerle değerlendirmeye çalışıyorlar. Burada bizim bu aleti kullanarak, bu tartışmayı önümüzdeki dönemde yaparak, belki varmak isteyebileceğimiz şey, dün Fuat Keyman'ın sunuşunda Billy Gramsci atıflı, öbürü kendi ürettiği iki tezle bağlanabilir çerçevesi. Bunlardan biri, "bir siyasal partiyi yazmak, onun içinde bulunduğu toplumu yazmaktır" gibi özetlenebilecek bir tezi anlattı. Beni ilgilendiren, daha önemli, ama kaynak veya sayısal veya matematik model bir kaynak göstermeden, toplumla birlikte program üreten, yani parti içi demokrasinin iki ayağı olarak ve çoğulcu iç yapısını koruyan partilerin, toplumları içinde başarılı olduğunu ve demokrasinin

güçlendirilmesinde temel unsurlara dönüştüğünü iddia etti. Bu bize müthiş sempatik geldi tabii, bu sempozyum boyunca en çok alkışlanan cümleydi. Ancak bu varsayımı, etkisini güçlendirebilmek için bile, bir anlamda gözlem ve istatistiki bilgilerin anlamlı bir set içinde toplanması, bir tabloya bağlanması, iddiayla ilgili varsa sayısal analiz olabilecek bir model test edilmesi gerekir. Bunu 1970'li yıllarda, biraz önce söylediğim, sonradan her yer denedi zannediyorum; ama ilk olarak dünyadaki örnekleri ikiye, üçe bölünerek, bir bölümü ruh bilimsel olanlarını davranış bilimle bağlayarak zannediyorum, Bahri Savcı ve Nermin Abadan'ın müthiş yönlendirmesiyle iki doktora tezi halinde, birini Deniz Baykal, siyasal davranış ve katılım modellerinde, diğeri de değerli Prof. Ahmet Naki Yücekök, bunun sivil toplum örgütlenmeleri, ama özellikle de o dönemde giderek çok önemli olmaya başlayan, dini örgütlenmeler bazında analizini ve sonuçlandırmasını yapmıştı. O zaman bugünkü parti içi demokrasinin tıkanmasına mehaz olacak cümlelerin veya teorik yaklaşımların nereden geldiğini ben çıkartmaya çalıştım, o belki ilginç olabilirdi, ama o fazla, bir bakıma bilim yoluyla polemik yapmak da sayılabilir. Onun için bu bölümleri atlayabiliriz, ama 1970'li yıllarda bu tartışmaların müthiş sıcak bir biçimde yapıldığı, Türkiye'deki oy verme oranlarıyla, parti içi demokrasi ve kentleşme, yerleşim, çevre, iktisadi gelişmişlik değerleri arasında bağlar kurulduğunu görebiliriz. Bunu göstermek isterdim, en azından söylüyorum, çünkü biraz sonra, en son bölümde sadece göstereceğim tabloda varılan nokta, gökten zembille inmiş, çok şaşırtıcı veya bizim tamamen dışımızda, yetişemeyeceğimiz şeyler değildir diyebiliriz. Burada tabii, böyle bir model çalışmanın nasıl kurulabileceği, siyasal kurumlaşmaların, toplumsal gönencin bir anlamda analitik bir çözümlemeye tabi tutulabileceği, hatta ruh bilimsel, mutluluk, tatmin ve haz ölçümlerinin sayısallaştırılmasının

nasıl yapılacağını, buradaki değerli hocaların bir bölümü benden çok daha iyi biliyor. Bunlarla ilgili yeterli bir çalışma yapılabilirse, bunu zaman içinde bir model olarak, mesela bizim gibi böyle çılgınca, CHP tarihini yazmaya soyunmuş insanlar, böyle bir perspektif altında yazarlarsa, şimdiye kadar olan sırf söyleme dayalı laflardan da kurtulabiliriz diye söylüyorum.

Buradaki sunuşumu, sadece son kısmını bir yere bırakıp, diğer tespitleri, diğer alıntıları atladık, atlayamayacağımız bir tespitle konuşmamı esas yürütmek istiyorum. "Demokratikleşme sürecini bir tabloya bağlayabilir miyiz?" denildiği zaman, baskının maliyetiyle, eşitsizlikle, iki tablonun iki arasındaki şeyle, diyelim ki bir bölümde Singapur'u, bir bölümde Britanya'yı, öbür tarafta Arjantin'i ve Güney Afrika'yı, çok ilginç modelleri aldığınız zaman, böyle son derece de basit bir eğri bulmanız mümkünmüş. Ama demokratik, biraz önce gene bahsedilen sağlamlaştırma bir anlamda sağlandığında, darbelerin maliyetinin doğrudan doğruya eşitsizlikle bir bağını kurmaya kalkıyorsanız, birinci bölgede İngiltere'yi, ikinci bölgede Arjantin'i görmeye çalışan bir model geliştirmemiz mümkün. Onu biz de yapabiliyoruz diyelim. Burada bu modelin kendi içindeki kırılma noktaları ve birbiriyle ilişkileri de, gene basit grafikler halinde ifade edilebilir.

Bunu biraz daha ileri götürdüğümüz zaman, karşımıza ilginç bir tablo çıkabilir. Bunlardan bir iki tanesi vulgarize edilerek, gazetelerde de bu arkadaşın Nobel adayı olduğu anlaşıldıktan sonra, iki üç tabloyu çok basitleştirerek, gazete haberi haline getirdiler.

Burada mesela, bir enstitünün politik haklarla ilgili yaptığı, 0'dan 10'a kadar bir derecelendirmeyle, diyelim ki Asya, OECD ülkeleri, Latin Amerika, Afrika ülkelerinin 1960'tan 1980'e kadar

olan demokratikleştirme süreçlerinin -buna siyasi parti süreçleri de dahil- nasıl flüktiye ettiğini bir tablo halinde görmek, burada tahmin edileceği gibi, OECD ülkelerinin en üstte olmasını, Latin Amerikalıların müthiş bir eğrilerle, yani inip-çıkmalarla burada onun altında yer aldığını, Asya'nın onun altında, fakat daha az sallanan bir biçimde yer aldığını ve en son olarak da, Latin Amerika'nın bazen üstte, bazen altta çıkan bir grafikle ifade edilebileceğini, iç demokrasi öğelerinden tabii, bu faktörlerin biri, pek çoğu daha ifade edilebileceğini görme imkânı var. Bu çok daha geliştirilebiliyor. Bunun iktisatla olan bağı ve demokrasinin gelişmesiyle olan bağını burada kuruyorlar. Bunun içinde ayrıca, 1840'lardan başlayarak, gerekirse, yani çok partili bir yaşamın, belli ülkelerde kabulü veya diyelim, o zaman dördüncüsü yok, Asya, Latin Amerika ve OECD ülkeleri içindeki evrimiyle ilgili bir şema yapılabilir. Burada mesela, bu çok kullanılan, ama aslında çok da doğru olmadığı görülen, işte *"5 bin dolara çıkarsak demokrat olursak, 10 bin dolara çıkarsak çok demokrat oluruz"*la ilgili bir bakıma bunu reddeden bir grafik var. Bütün ülkeleri ele alarak, bir anlamda yıllık milli gelirlerini birkaç grafikte ve demokratikleşme dedikleri, insan haklarını, vialosyonların vesairenin hepsini bir ortak paydada değerlendirmeleri halinde, hiç de milli gelirde en yüksek ülkelerin en demokrat olmayabileceğini, buna göre çok daha az geliri olan ülkelerin demokratik şeyde diğerlerinin üstünde olabileceği iddiasını ileri sürmek zaman içinde mümkün olabilir.

Bir tek şaşmaz grafik var ve o da eğitim düzeyiyle demokratikleşme arasında mutlak, gördüğünüz gibi, bir artan çizgi var. Eğer bütün insanların ortalama eğitim süreci 2 yılsa, siz Afganistan, Somali, Irak, Suriye gibi, politik haklar açısından 0'da oluyorsunuz. Türkiye gibi, ortalama eğitim süreniz yaklaşık 4,5 yılsa, tam eğrinin üstünde oluyorsunuz. İşte bu 12 yıl ve fazlasıysa, bu

tabii şimdi Birleşik Devletlerde, şimdi değişmiş olabilir, ama Birleşik Devletler, Almanya, Kanada vesair gibi ülkeler olarak yüzde 100 insan haklarının ve politik hakların olduğu bir ülkede yaşama şansınız oluyor gibi böyle birtakım değerlendirmeler var. Bu şemalar bir süre sonra, bir anlamda bir çubuk diyagramlarına uğraşılırsa dönüştürülebilir. Fakat benim size tekstime dönüp, son slaydımı göstermeden önceki şeyim, bir başka şey. Bunlar nasıl bir matematik modele dönüşüyor?" diye bizim düşündüğümüzde ve çok basit kendi uygulamalarımızda, bunlardan bir florç, bir akış diyagramı çıkar mı? Önce bunun bir akış diyagramına bağlanabilmesi lazım. İnanılmayacak bu denklemlerin, yani darbenin maliyeti, olurluğu, siyasi maliyeti, iktisadi maliyeti, gelişme maliyetiyle ilgili matematik modellerin oluşumunda, birinci aşamada bir tablo, ikinci aşamada bunun bir anlamda bir çubuk diyagramlara çevrilmesinden ortaya çıkan şey, bir darbe ile ilgili analizi, bir anlamda ilk olarak klasik analiziyle, iktisatçı bakışıyla, önce vergi oranı ile ilgili zengin ve fakir arasındaki bir tartışmayla başlatmak mümkün. Bu tabii, herkesin bildiği bir şey. Darbelerin hepsi yapılmıştır, çünkü o dönemde iktisat sıkışmıştır veya hâkim sınıflar öyle istemiştir gibi, çok vulgarize edilen, 1960, 1971, 1980'le ilgili retoriğin bir anlamda çok basit ifadesi. Sonra tabii, bunların hangi verilere bağlandığıyla ilgili aşağıda gördüğümüz şeyleri iyi tanımlayamazsak, ucunu kaçıracağız, çünkü bundan tam bir matematik model ve eko denklem dizisi çıkarıyor, fakat bu bu kadar değil. Burada kitlelerin demokrasiyle ilgili bağlantıları veya demokrasiye, demokrat olmayan yönlere eğilimiyle ilgili gene çok basit bir florç akış şemasından daha basit bir denklem yapmak mümkün. Burada da aslında ihtilalle darbeyi de ayıran bir mantığı var. Onu ileride zaten kendi denklemlerinde de kullanıyor ve çatallaşmaya başlıyor iş. Giderek demokrasitasyon oyununu bir anlamda zenginler ve fakirler arasında önce bir dans, bir anlamda bir

akış şeması olarak gördükten sonra, bunun ayrıca diğer şemalarla nasıl modelleneceğini de tetkik eden ve sonunda gene bir kendi denklemleri akış şemalarını yeniden şemalaştırma ve daha sonra denklemleştirme modeline git-gellerle, bu iteratif yöntemle gide gele bunun bir matematik modele dönüştürülmesiyle uğraşıyor; bizim anladığımız bu kadar.

Bizi burada ilgilendiren şey, bunun bir bölümünün demokratikleştirme ve ihtilal veya darbelerle ilgili bölümünün, kentleşme modellerine, mesela Sayın Baykal veya Yücekök'ün kentle ilgili, kentleşme sayılarıyla ilgili, gerçi sadece sayısal, "10 bin midir, 5 bin midir veya üçe, dörde böldüğü zaman ne oluyor?" gibi yaptığı çalışmaları, 35 sene önce yaptığı çalışmaları, şimdi tamamen her bir sayıyı koyduğu zaman, yani bir ülkedeki bütün kentleşme birimlerini, 300 şu kasaba, 400 şu kasaba, hepsini koyduğu zaman, ele alabileceği bir soyutlama, bir modelleme, bir tablolama imkânı sağlayan bir matematik model çıkarıyorlar. Biz bunlardan mahrumduk, çünkü matematik modellerle başlayıp, sonunda deskriptip birtakım laflar söyleyip, bitiriyorduk. Bunu daha ileri bir aşamaya, önce sayısallaştırıp, sonra bilgisayar deneyimlerine sokabilmek için, sanıyorum bizim o yarım veya ustalarımızın yarım bıraktığı çalışmaları bu arkadaşlar tamamlamışlar.

Bundan ne ölçüde, nasıl istifade edebiliriz? Şimdiye kadar ben, şimdi ben öz tanıtımla ilgili bir şey söyleyebiliriz, bu artık sonu. Pek çok çalışma yaptık. Bireysel yapılıyordu, bu çalışma öyle bireysel değil. Bu iktisadi çalışmayı yapanlar yaklaşık 20 kişi. Bu bizim Türkiye kökenli çifte vatandaş, Amerika Birleşik Devletli Acemoğlu, 20 kişilik bir takımın başı. Bunun içinde bir sürü adam olduğunu söylüyorlar. Size şimdiki bu sunuşu, bu vesileyle yaptığım sunuşu gösterme amacıyla, nihayet şunu söyleyebiliriz: Bu sunuşla dünyada ne olup

bitiyor, çünkü biz çok içine kapanık, birbirini eleştirmeyi çok seven insanlarız. Bunu vermiş olabiliriz, parti içindeki demokrasi, bozma uygulamaları ve bunun kentleşme, çevre politikaları veya parti içindeki uygulamalarla ne bağı olabilir; bunları birlikte tartışma imkânımız olabilir ve 1980 öncesi bendeniz sosyal demokrasinin ilk takdimiyle ilgili bir parti üyesi olarak bir dörtleme yapmışım. 1980 sonrası da, 20 senedir orada yazılı olan bir beşleme var, ekolojik planlama ve tasarımla ilgili. Şimdi bunların, eğer uygun bir takım bulursam, -bu bir çağrıdır- CHP 1903'te, Mustafa Kemal'in ilk kurduğu gizli partiyle başlayan 100 yıllık bir dönemi 5-6 ciltte yazabilmek için 10-12 yıl çalışmaya hazırım. Buna başladık, birkaç tane parti içinde yaklaşık yüzlerce referans topladık. Bazı meraklısı var İstanbul'da. Her birinin yaklaşık 2-3 senede yapılabileceğini zannediyorum. Bu konuda yardımcı olan olursa, siyasal partilerin, özellikle iç demokratik mekanizmalarının işleyişlerinin veya demokratik olmayan işleyişlerinin ülkedeki genel demokrasiye, bunu da aşarak ülkedeki refaha, mutluluğa yardım edip etmeyeceğiyle ilgili bir bakış açısıyla, bu işlere bakmanın önemli olacağını zannediyorum. Bu zannımı sizinle paylaşmak için burada bulundum.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI : Teşekkür ederiz Sayın Eryıldız.

Tabii, bu çeşit modeller büyük ölçüde hipotez olarak alınmalı ve ülkeden ülkeye çok değişikliklerle karşılaşabiliyoruz ampirik dünyada. Belki, böyle bir modeli esas alıp, Türkiye'de ne kadar neyi anlatıyor, niye anlatmıyor, o konular üzerinde herhalde durmak gerekecek.

Semih Bey size bir şey sormak istiyorum: Bu konu etrafında, hakkında çok kafa yorduğunuz anlaşılıyor. Bir gün Sayın Süleyman

Demirel'le sohbet etme imkânı bulmuştum. Konuşmamızın sonuna doğru dedim ki, "Sayın Başbakan -o zaman Cumhurbaşkanı olmamıştı- siz böyle siyasal konuşmalar yaparken, seçim propagandalarınızda bazen yerinize getiremeyeceğiniz sözler veriyorsunuz, bu doğru mu, bunu niye yapıyorsunuz?" Bir an için durdu, "Kardeşim, iktidara gelmek, bu memlekete hizmet etmek istiyorum. İktidara gelmek için biraz da yapamayacağın şeyleri de söylemek lazım. Ama çok da fazla ileri gitmemek lazım. İkilemi de anlıyorum, ama politikacılar böyle bir problemle de karşı karşıyayız" dedi. Siz de hem politikanın içindesiniz, hem de politikaya bir bilimci gözüyle bakıyorsunuz. Bu ikilem konusunda ne düşünüyorsunuz?

Prof. Dr. Semih ERYILDIZ : Ben kendi düşüncemi söylemekten ziyade, bu programlar ve vaatlerle ilgili bir model parçası yaratılabileceği düşüncesindeyim, hatta bunu deneyen de var, şimdi tam hatırlayamıyorum. Bunun içinde kısaca değinilmiş, yani bir program dün söylendi, program yapma ve programı tutma, gerek parti içindeki demokrasiyi, gerekse ülkedeki demokrasiyi güçlendirir bir teze ben inanıyorum. Onun için belki, Demirel Demirelliğini her zaman yapacak, büyük de saygımız var, ama biz olabildiğince tutamayacağımız vaatleri vermemeye çalıştık ve bunu vazediyoruz. Belki, onun için "doğru dürüst iktidar olamıyorsunuz" da diyen olabilir, yani politikacı yönümüze baktığınız zaman, fakat yapılmış olan vaatlerin ne ölçüde bir programa dayanacağı veya hedef gösterme anlamında olabilecek vaatlerin ciddi programlarla daha gelmeden veya geldikten sonra nasıl bir mukayeseli analize tabi tutulacağını önümüzdeki dönem politikacılarına da ders olması için, yani bundan sonraki kampanyalarla ilgili çok önemli bir başlık olarak bulduğum için, bir çalışmamda mesela, İstanbul Belediyesine aday olanların dört beş dönem süreyle, daha ziyade kentleşme ve çevre ve ekoloji bağlamında neler vaat ettiklerini, sonra kazananın neler

yaptığını incelemeye çalıştım. Yapılamayacak vaadin olağanüstü kötü bir tarafı var, fakat Sayın eks Cumhurbaşkanının söylediğinde bir şey var. İsmet İnönü'nün bize söylediği bir söz vardı. Biz Atatürk'le ilgili sormuştuk, "'Türk Milleti çalışkandır, Türk Milleti zekidir, Türk Milleti...' diye müthiş bir şey var, çok güzel, hoş bir dolduruş sayılabilen bir cümle var, bu doğru değil, bunu niye söylemiş?" demiştik. Bir tek hata olarak biz gençliğimizde bunu bulduk ve ikinci adamına sorduk, onun cevabını hâlâ hatırlıyorum: *"Biz bir şey öyledir diyorsak, illa öyle olduğu için değil, öyle olmasını istediğimiz içindir"* diye bir cevap verdi. Böylece Eski Cumhurbaşkanımıza da bir tenkit değil, bizim haddimize düşmez, ama belki de o hedef gösterme anlamında bunları söylemiştir diyerek; (gelemedi, hastaymış) bir gönderme yapalım.

OTURUM BAŞKANI : Teşekkür ederiz.

Aslında tabii, her ülkede devlet adamlarının görevlerinden biri de, ülke insanlarına moral aşılamaktır, bu her ülkede yapılan bir şey. Onun için de, bu konuda da belki çok fazla eleştirisel olmamız gerekiyor. O sırada onun yapılması gerekiyordu, yani unutmamak lazım ki, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zaman, ondan önceki uzun yıllara, asırlara baktığımız zaman, devamlı suretle gerilemiş, toprak kaybetmiş bir ülke. O ülkede insanların kendilerine güvenlerini sağlanması tekrar çok önemli, işte o yüzden ta buradaki, Ankara'daki bir parka bile "Güvenpark" diyoruz.

Bu sabahtan beri son derece ilginç, son derece öğretici, son derece bizi düşündüren sunuşlar dinledik. Bitirirken ben bir konuya belki bir parça açıklık getirebilirim diye, bir iki dakika bir hususa temas etmek istiyorum ve sonra bu toplantıyı kapatmak istiyorum. Demokrasinin tesisinden bahsettik, yerleştirilmesinden bahsettik,

konsolidasyonundan bahsettik. Aslında galiba şöyle bir kronolojik sıra olarak bakarsak; birincisi, demokrasiye geçiştir. 1945'te tek partili hayattan çok partili hayata geçtik, bir geçiş. İkincisi, demokratikleşme sürecinin başlamasıdır. Demokrasiye geçtikten sonra, kişi hak ve hürriyetlerinin kapsamını genişletiyoruz, böylece daha çok hak veriyoruz, hürriyet veriyoruz, böylece o ülkenin yurttaşları,daha çok siyasal hayata katılabiliyorlar.

Üçüncüsü; demokrasinin kalıcı bir şekilde yerleşmesi, bu konsolidasyon meselesi. Belli bir nokta geliyor, artık o noktada herkes diyor ki, "demokrasi en iyi rejimdir, biz başka bir rejim istemiyoruz" Konsolidasyonu da genel olarak bu şekilde tanımlarlar siyaset bilimciler.

Son zamanlarda bir de, demokrasinin derinleştirilmesi diye son bir aşamadan bahsediliyor. Orada da artık, bu demokratik normların, karşılıklı saygının, bu çeşit demokrasi için olmazsa olmaz ve gerçekte onu daha üst düzeye çekecek, onu biraz önce demokrasinin kalitesinden, niteliğinden filan bahsediliyordu, onu daha üst düzey çekecek birtakım tavırların ve değerlerin herkes tarafından içselleştirilmesi, insanların birbirine saygı duyması, kişi olarak değer vermesi, kimliklere saygı duyması. Bu da, demokrasinin aslında son aşamasını teşkil ediyor. Şimdi Türkiye'ye baktığımız zaman, bu üç aşamayı biz geçtik, demokrasiye geçme, temel hak ve özgürlükler, ama tabii zaman zaman kriz dönemlerinde bazı verdiğimiz hakları geri aldık, ama özellikle 1990'ların ikinci yarısında, 2000'li yıllarda biraz da Avrupa Birliğinin tam üyesi olmaya çalıştığımız için bu hakların kapsamını eskiye nazaran büyük ölçüde genişlettik ve genişletmeye devam ediyoruz.

Sonuncusu da tabii, bu demokrasinin derinleştirilmesi meselesi var. Karşılıklı gerçekten birbirimize saygı duymak ve bir de, tam derinleştirilmesiyle ilgili bir şey değil, ama bütün yaptığımız reformların kâğıt üzerinde kalmaması son derece önemli. İşte bu iki aşamayı da şimdi gerçekleştirmeye çalışıyoruz ve bu konuda tabii, siyasal partilere de çok önemli rol düşüyor ve yine bana sorarsanız, aslında 1999'dan itibaren siyasal partiler biraz önce bahsettiğim bir parti devleti gibi, giderek daha fazla hareket etmeye başladılar. Önemli konularda cesaretle kararlar alıyorlar, o onlara oy kaybettirecek bile olsa. Bunu da ben çok olumlu bir gelişme olarak görüyorum.

Bu fırsattan yararlanarak ben de size mini bir tebliğ sunmuş oldum. Çok teşekkür ederim. Zannedersem, çok yararlı ve öğretici bir sabah geçirdik. İyi günler efendim.

PANEL
27 Mayıs 2005

SİYASİ PARTİLER VE DEMOKRASİ

OTURUM BAŞKANI
Av. A. Tayyar SELÇUK

KONUŞMACILAR

Murat KARAYALÇIN
SHP Genel Başkanı

Kamil TURAN
Doğru Yol Partisi Genel Sekreteri

Burhan KUZU
AKP İstanbul Milletvekili - TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı

Yaşar Nuri ÖZTÜRK
Halkın Yükselişi Partisi Genel Başkanı

OTURUM BAŞKANI (Av. A. Tayyar SELÇUK) Sayın genel başkanlar, sayın milletvekilleri, sayın konuklar, değerli meslektaşlarım, basınımızın değerli temsilcileri; *"Siyasi Partiler ve Demokrasi"* konulu panele hoş geldiniz.

Sempozyumun son oturumu olan paneli açıyor ve çok değerli genel başkanları ve diğer konuşmacıları kürsüye davet ediyorum.

İki gündür devam eden sempozyumda değerli akademisyenler ve diğer katılımcılar tarafından sunulan bildirilerde önemli konulara değinilerek, etkin ve ayrıntılı bir biçimde konular ve sorunlarla ilgili açıklamalar yapıldı. Sempozyumun bu bölümünde, Mecliste bulunan siyasi partilerin en üst düzey yöneticileri ve genel başkanları ve bir anlamda da siyasi partiler hukukunun en baş uygulamacıları olan yöneticilerimiz, konuya ilişkin kişisel ve partisel bakış açılarını, ilkelerini ve önerilerini açıklayacaklardır. Sizler de sorularınızla toplantıya katılma ve toplantıyı zenginleştirme olanağına sahip olacaksınız.

Öncelikle toplantıda uygulayacağımız yöntemi açıklamak istiyorum: Sayın katılımcılar ilk turda 20 dakikalık süreyle görüşlerini açıklayacaklar. Daha sonra ikinci turda konuşmalarına ek yapma ve diğer konuşmacılara cevap verme olanağıyla birlikte, sizlerden gelecek soruları da cevaplayacaklardır. Sizlere dağıtılacak soru kâğıtlarına isminizi, sorunuzu ve soruyu kime sorduğunuzu yazmanızı ve bize ulaştırmanızı istiyoruz.

Değerli izleyenler; Siyasi Partiler Yasasının yetersizliği ve değişmesi isteği uzun süreden beri söylenegelmekte, yapılan

toplantılar ve çalışmalarda da, hem bu istek ve hem bu isteğe paralel olarak öneriler dile getirilmektedir. Siyasi partiler ve demokrasi konusuna ilişkin olarak, Anayasa ile Siyasi Partiler Yasasında ve diğer yasalarda önem taşıyan ve yeniden düzenlenmesi beklenen ve istenen konuları kısaca özetlersek, siyasi partilerin örgüt yapısı, üye-örgüt, örgüt-genel merkez ilişkileri, görevden almalar, disiplin işlemleri, parti içi demokrasi, siyasi partilerin finansmanı, devlet yardımı ve mali denetimi, aday belirleme yöntem ve kriterleri, siyasi partilerin kapatılması konuları olduğu görülmektedir. Sayın genel başkanların diğer görüş ve önerileri yanında, bu konulara da değinmelerini bekliyoruz.

Değerli konuklar; yukarıda belirttiğimiz konulara sayın konuşmacılar değinecekler. Ben onların dışında kısaca bir hususa değinmek istiyorum: Siyasi Partiler Yasası tümüyle değişse, yepyeni bir yasa da gelse, sonuçta yasa ihlallerinde, tüzük ihlallerinde temel hususlardan birisi, yargının hakemliği konusudur. Mevcut yasal düzenleme, tüzüksel düzenleme, anayasal düzenleme içerisinde yargının bu görevi gerektiği gibi yapıp yapmadığı hususuna kısaca baktığımızda, bugüne kadar yapılmış yargı uygulamasında, siyasi partiler hukukuna, yargıya, siyasi partilerin yöneticilerine ve üyelerine ışık tutacak kararlara ve içtihatlara rastlamak pek olanaklı görülmemektedir. Yerel ve üst yargı organları, siyasi partilerle ilgili konularda genellikle çekimser kalmayı yeğlemişler ve hakemlik görevini yapmaktan kaçınmışlardır ve de bunu o derece ileri götürmüşlerdir ki, bir süre öncesine kadar yüksek yargımız, Yargıtay 4. Hukuk Dairesi bu konuda görev yapmaktadır. 2002 ve 2004 yılında verdiği iki kararda -ki, şu anda yerel yargı da bunları emsal olarak uygulamaktadır- Siyasi Partiler Yasasının yargısal denetim yönünden hiç hüküm taşımadığını, diğer yasalarda da hüküm bulunmadığını söyleyebilmiştir. Ancak Siyasi Partiler Yasası 29, 93 ve

117 nci maddesinde, genel kurullar ve diğer yargısal sorunlarda ne işlem yapılacağı yazılıdır. Diğer yandan, 121 inci maddenin yollamasıyla da, Medeni Kanunda olağanüstü, olağan kurultaylar, tüzük değişiklikleri ve bunların yargısal denetimi yönünde neler yapılabileceği hükme bağlanmıştır. Ancak yargımız, siyasi partilerle ilgili konulara girmekten çekinmekte, denetim görevini yapmamaktadır. Bunu söylüyorum, hataen yapılmış bir işlem değil, defaetle tekrar edilmiştir, çeşitli uyarılara rağmen tekrar edilmektedir. Siyasi Partiler Yasasında ve ilgili yasalarda değişiklik de yapılsa, yargının bu denetim görevini üstlenmesi ve gerektiği gibi yerine getirmesi zorunludur.

Bu konuya ilişkin örnekleri çoğaltmak mümkün, ancak ben daha fazla vaktinizi almak istemiyorum. Zaman içerisinde sorular gelirse, bu konularda da açıklama yapmak imkânımız olacaktır.

Diğer konuşmacıları bir yandan beklerken, bir yandan çalışmayı başlatacağız ve ilk sözü de Sayın SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın'a veriyorum; buyurun efendim.

Murat KARAYALÇIN (SHP Genel Başkanı) Sayın Başkan, sayın konuşmacılar, sayın katılımcılar, sayın konuklar, değerli basın mensupları; sizleri şahsen ve Sosyal Demokrat Halk Partisi adına selamlıyorum.

Türkiye Barolar Birliği ve Ankara Barosuna, böyle bir toplantıyı örgütledikleri için, düzenledikleri için ve bize yer vermiş olmaları nedeniyle teşekkür ediyorum.

Ben biraz önce Sayın Başkandan ve konuşmacılardan izin isteminde bulundum. Bu birlikteliğin tartışmalar bölümüne maalesef katılamayacağım. Sizlerden de izin istiyorum, sunuşumdan sonra aranızdan Zonguldak'a hareket etmek üzere ayrılacağım. Ancak arkadaşlarım bu değerli toplantıyı izleyecekler ve tartışmaların sonuçlarını daha sonra bize getirecekler.

Ben önce Türkiye'de siyaset alanıyla ilgili bir tahlil yapmak istiyorum. Önce Türkiye'de siyaset alanının kimi ayrıntı sayılabilecek değişikliklerin dışında temel olarak, 25 yıldır hiç değiştirilmeden, olduğu gibi tutulduğunu bir saptama olarak ifade etmek istiyorum. Türkiye'de siyaset alanı, temsilde adalet ve yönetimde istikrar kavramlarının yüzde 10'luk bir baraj üzerinden optimum tanımlamasına oturtulmuştur. 25 yıldır işletilen bu siyaset optimumnun, bugün toplumun gereksinmelerine yanıt vermediğini, toplumun gereksinmelerini karşılamaktan çok uzak olduğunu iddia ediyorum. O nedenle, Türkiye siyaset alanında yeni bir optimum tanımlamasının yapılmasını zorunlu görüyorum.

Sayın konuklar; Türkiye'de siyaset alanı, optimum tanımı bu olan siyaset alanı, bana göre her şeyden önce demokrasi anlayışıyla çelişmektedir. Bu sistemin işleyişinin en çarpık örneği, 3 Kasım 2002 seçimlerinde ortaya çıkmıştır ya da verilmiştir. Seçime katılanların

1/3'ünün oyu ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin sandalyelerinin 2/3'üne sahip olunmuştur. Bu İktidar Partisi için söz konusudur. Seçime katılanların 1/5'inin oyu ile Türkiye Büyük Millet Meclisi sandalyelerinin 1/3'üne oturulabilmiştir. Bu da, Ana Muhalefet Partisinin oyudur ya da durumudur.

Önceki gün, Devlet İstatistik Enstitüsü, bana göre ve benim partim için son derece de önem taşıyan, aslında hepimiz için, tüm halkımız için, ulusumuz için son derece de önem taşıyan bir istatistiki bilgiyi kamuoyunun dikkatine, değerlendirmesine sunmuş bulunmaktadır. Buna göre, 2003 yılında Türkiye'deki yoksul yurttaşlarımızın sayısı, 2002 yılının saptamalarına göre, 1 milyon adet aşmıştır. Tasavvur edin, Türkiye'de 1 yıl içinde 1 milyon insanımız, günde 2 dolarlık gelir düzeyinin altına düşmüş bulunmaktadır. Demokratik optimumu, siyasi optimumu iyi tanımlamış bir yasa olsaydı, o çerçevede oluşmuş bir meclis bulunsaydı, herhalde Türkiye Büyük Millet Meclisinin gündemi çok daha farklı olmalıydı. Eğer bu sistemin işleyişi sonuçta 1 milyon insanı yoksulluk sınırının altına çekiyorsa, Türkiye Büyük Millet Meclisinde tartışılması gereken konu bu olmalıydı. RTÜK sandalyelerinin nasıl paylaşılacağını değil, Meclisteki siyasetçilerin bunları tartışması gerekirdi. Bu siyaset alanı demokrasi anlayışıyla çelişiyor.

Sayın Başkan, sayın konuşmacılar; bana göre, bu siyaset alanı, Türkiye'nin siyaset alanı, Türkiye'deki iktisat alanıyla da çelişmektedir. Bir akademisyen değilim, ama yıllardır siyasetin içinde olan birisiyim. Benim iktisat alanıyla siyaset alanı arasında bir ilişki olduğuna ilişkin bir gözlemim var, daha doğrusu bir değerlendirmem var. Bir ülkenin iktisat alanıyla o ülkenin siyaset alanı, birleşik kaplar gibi birbirlerini etkilemelidir, etkilemek zorundadırlar, etkilemektedirler de. Eğer bir etkileşim yoksa, çok ciddi bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Türkiye

özellikle 2001 iktisadi bunalımının ardından, IMF'yle imzalamış olduğu yeni stand-by anlaşması uyarınca, iktisat alanını beğensek de, beğenmesek de, doğru bulsak da, bulmasak da, çok ciddi bir biçimde değiştirmeye başlamıştır, yeni iktisadi kurumlar oluşturmaktadır. İktisat siyaseti bu ülkede değişmektedir.

IMF'yle 2001 yılında imzalanan stand-by anlaşmasının temel nitelikleri, Türkiye iktisadi yaşamının krizlerden esirgenmesi, Türkiye'nin krizlere karşı esnek bir yapıya, iktisadi krizlere karşı esnek bir yapıya sahip olması ve tüm iktisadi birimler arasında bir rekabetin sağlanması şeklinde takdim edilmiştir. O ortaklık hükümetinin stand-by'ı idi. AKP Hükümetinin son imzalamış olduğu stand-by anlaşması da aynı nitelikleri taşımaktadır, aynı iddiaları ortaya koymaktadır.

Bunu şunun için söylüyorum: Biraz önce ifade ettiğim gibi, eğer iktisat alanıyla siyaset alanı arasında bir kavramsal ilişki, benzerlik varsa, o zaman Türkiye siyaset alanının da kendisini krizlere karşı, siyasi krizlere karşı koruyabilecek, Türkiye siyaset alanın da siyasi birimlerin birbirleriyle rekabet etmelerine fırsat verecek bir işleyiş içinde olabilmesi gerekir. AKP yöneticileri, bu arada henüz aramızda bulunmayan Prof. Kuzu, Anayasa Komisyonu Başkanı, biraz önce eleştirdiğim optimumu, yani yüzde 10'luk bir baraj üzerinden tanımlanan optimumu, Türkiye'de daha çok istikrar ağırlıklı bir biçimde değerlendirmektedir. Bu optimum değişirse, daha açık bir anlatımla, *"Bu baraj inerse, Türkiye'de belki temsilde adalette bir miktar yol alınabilir, ama maalesef istikrarın sağlanmasında çok güçlü darboğazlarla karşı karşıya kalınır"* demektedir, demektedirler. Aslında mesele, hatta bu sempozyumun ya da seminerin de nedeni, bence yapılması gereken tüm çalışmaların gerekçesi, Türkiye'de bu sorunları yaratmayacak, yaşatmayacak tasarımların, siyasi örgütlenme biçimlerinin, modellerinin ortaya konulması olabilmelidir. Türkiye'de

siyaset alanı iktisat alanıyla benzeterek söylüyorum, bu açıdan sorunludur.

Konuya yine iktisat alanından ödünç aldığım bir kavramla yaklaşacağım; rekabet kavramıyla yaklaşmak istiyorum. Türkiye'de siyaset alanı o açıdan da, rekabet açısından da çok ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Eskiden bu kente Belediye Başkanlığı yaptığım için, herhalde kendimle ilgili birkaç şey söyleyebilirim, öyle bir özgürlüğüm olduğunu düşünüyorum. Ben hiç kıskanç bir adam değilim, kendimi hiç kıskanç görmedim, ama bir süredir bu konuda çok ciddi sıkıntılar yaşamaktayım, huyum değişti, tabiatım değişti. Eğer bir siyasi partimiz, bir günlük kongresi için 1,5 trilyon liralık kaynak harcayabiliyorsa, ama Genel Başkanlığını yaptığım parti, kurultayını 15 milyar liralık günlük kira bedelini ödemekte zorluk çektiğinden iki güne yansıtamıyorsa, rekabetten söz etmek olanaklı değildir. İki gün önce de, belki de dün, gazetelerde çok sayıda siyasi partimizin televizyon kurmaya başladığı yazılıydı, varolanların dışında ya da dolaylı etkileşimlerin dışında, her parti bir televizyon kuruyor. İnsanın kıskanmaması olanaklı değil. Bir partimiz falanca ildeki mitingini doldurmak amacıyla, otobüslerle Türkiye'nin tüm bölgelerinden, uzak yörelerinden insanları kumanya vererek, harcırah ödeyerek çağırabiliyorsa, Hazine yardımı burada kullanılabiliyorsa, Türkiye'de siyasi rekabetten ya da Türkiye'nin siyaset alanında, iktisat alanında öngörüldüğü gibi, bir rekabet ilişkisinden söz etmek sanırım olanaklı değildir. Hele Hazine yardımını hak ettiğini düşünen bir partinin Hazine yardımı istemine 60 gündür yanıt verilmemişse, insanın kıskançlık duyguları daha da artmaktadır.

Sayın konuklar; son olarak, Türkiye'de siyaset alanının Avrupa alanıyla da çeliştiğini dile getirmek istiyorum, iddia ediyorum. Türkiye, Avrupa alanıyla uyum içine girmek için anayasal

düzenlemeler yapıyor, yasal değişiklikleri gerçekleştiriyor. Amaç, Kopenhag siyasal ölçütlerinin karşılanması biçiminde takdim ediliyor, ama bütün bu çabalara karşın, Türkiye hâlâ Avrupa alanıyla bu bağlamda, bu çerçevede çok ciddi bir çelişki içinde bulunuyor. Sayın Burhan Kuzu, değerli hocamızın bir demecini okumuştum. O demecinde barajla ilgili yapmış olduğu yorumda, barajın düşürülmesinin istikrarsızlık yaratacağını söylemenin dışında, ona ek olarak şu açıklamayı yapmıştı, diyor ki Prof. Kuzu, aslında bu düşünceyi paylaşan öteki AKP yöneticileri de var, AKP'li siyasetçiler de var. Diyorlar ki, "eğer barajı düşüreceksek, bu ülkede istikrarın sağlanması için başkanlık rejimini devreye sokmalıyız. Ya baraj böyle kalacak, ya baraj yüzde 10'da tutulacak ya da Türkiye'de başkanlık rejimi devreye sokulacak" Acaba böyle mi, gerçekten ya o, ya bu mu? Avrupa alanına baktığımızda, çok farklı bir resmi görüyoruz. En yüksek baraj yüzde 5 olarak Almanya'da, öteki ülkelerde baraj ya yok, ya yüzde 1'ler, 2'ler dolaylarında, ama bunlarda, Avrupa'nın herhangi bir ülkesinde başkanlık rejimi de yok. Yani başkanlık rejimi olmadan da, düşük barajla, hatta olmayan barajla Avrupa ülkelerinde siyasi istikrar pekala sağlanabilmekte. Bu nedenle, Türkiye'yle Avrupa, Türkiye'nin siyaset alanıyla Avrupa arasında çok ciddi bir çelişki olduğunu düşünüyorum.

Aslında bu çelişki somutlaşmıştır. 3 Kasım 2002 tarihinde birkaç bin oyla, 3-4 bin oyla milletvekillerinin seçildiği seçimde, onbinlerce oyla seçimi yitirenlerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde açmış oldukları dava görülmektedir, çok yüksek bir olasılıkla sonuçlanacaktır. Bu çelişki, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı biçiminde Türkiye'nin önüne çok kısa bir süre içinde gelecektir.

Sayın Başkan, konuşmamın son bölümünde bazı önerileri seslendirmek istiyorum: Bu düşüncelerin ışığında, Türkiye'de barajın gözden geçirilmesi gerektiğini söylemek istiyorum, böyle bir önerimiz var. Peki, kaç olsun? Öyle bir keyfi aritmetik tanımlamanın çok doğru olmadığını düşünüyorum. Barajın kaç olacağını tartışmalıyız, tartışırız, tartışalım. Türkiye deneyimi önümüze neyi koymuştur? Dünya deneyimi, bu arada üyesi olmak istediğimiz Avrupa Birliği üyesi ülkelerin deneyimi neyi ortaya koymaktadır? Bence, bunlar tartışılmalı, bir aritmetik büyüklüğün dile getirilebileceğini sanmıyorum. Uygun bir baraj olmalı, yüzde 10 barajı olmamalı. Yüzde 10 barajının seçeneği, Türkiye Büyük Millet Meclisindeki 550 sandalyeyi, 450+100 diye ikiye ayırıp, 450'nin barajla 100'ün de barajsız seçilmesini önermek de olmamalı. Eğer 100 milletvekili barajsız seçilecekse, bu doğru bir düşünceyse, anlamlı bir öneriyse, bu tümü için geçerli olmalıdır. Aksi takdirde, Türkiye'de iki kümeli bir siyasi temsil gibi, Türkiye'nin demokrasisini yeniden zora sokacak ya da Türkiye demokrasisinin önüne, Türk siyaset alanının içine yeni bir olumsuzluk katacak düzenlemeye gidilmiş olur. Bunu doğru bulmuyorum.

İkincisi; siyasi partiler demokratikleştirilmelidir. Çok hazin bir çelişkiyi dile getirdiğimi biliyorum. Demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak tanımlanan siyasi partilerin de demokratikleştirilmesinin bir zorunluluk olarak önerilmesi aslında hazin bir şey, ama maalesef, durum böyledir, Türkiye'nin siyasi partileri demokratikleştirilmelidir. Adalet Sarayında olduğumuzu dikkate alarak ifade etmek istiyorum; gerçekte her şey mutlaka yasal düzenlemelerle gerçekleştirilecek değildir. Yasal düzenlemelere gereksinme olmadan da, siyasetçiler kendi iradeleriyle de kimi düzenlemeleri yapıp, uygulamaya taşıyabilmelidirler. Biz kendi olanaklarımız çerçevesinde, bu anlayışı uygulamaya taşıdık. Yargıtay

Cumhuriyet Başsavcılığı, Sosyal Demokrat Halk Partisinin bu düşünceler doğrultusunda hazırlanmış tüzüğünü onaylamıştır, yasa değişmeden önce Sosyal Demokrat Halk Partisi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının onayladığı bu tüzüğüyle, siyasi partilerin demokratikleştirilmesi alanında önemli adımlar atmıştır. Örneğin, SHP Genel Başkanının görev süresi takvim günü itibarıyla 7 yıldır. Sosyal Demokrat Halk Partisinde genel başkanı doğrudan üyeler seçmektedir. Sosyal Demokrat Halk Partisinde delegelik kurumu kaldırılmıştır, üyelik öne çıkarılmıştır.

Tabii, bu alanda yapılması gereken çok sayıda değişiklik var. Yalnızca bir siyasi partinin ya da kimi siyasi partilerin kendi iradeleriyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığıyla görüşerek, onları ikna ederek bu değişiklikleri gerçekleştirmeleri olanaklı değildir. Siyasi Partiler Yasası, örneğin genel başkanların kurultaydan seçilmesini öngördüğü için, Sosyal Demokrat Halk Partisi biraz kulağını ters bir şekilde gösteren uygulamaya gitmiştir, önce genel başkan adaylarını parti üyeleri seçmekte, parti üyelerinin seçtiği genel başkan adayları, yasal bir zorunluluk olduğu için tekrar kurultaya götürülebilmektedir. Bu alanda çok ciddi bir yasa değişikliğine, yeni bir düzenlemeye gereksinme olduğunu düşünüyorum.

Sayın Başkan, sayın konuşmacılar, sayın konuklar: üçüncü olarak önereceğim, Türkiye'de seçim öncesi koalisyonlar döneminin başlatılmasıdır, seçim öncesi koalisyon kavramının, anlayışının, Türkiye siyasetine yerleştirilmesidir. Türkiye'de koalisyonlar -bizim bildiğimiz öyle- seçimlerden sonra yapılmaktadır. Seçimler Türkiye Büyük Millet Meclisinde rastlantısal bir anlamda bir sandalye dağılımını getirmektedir ve o dağılım siyasi partilerin, biraz da sayısal zorunlulukla, siyasal uyumla değil, siyasal mutabakatla değil, biraz da sayısal zorunlulukla bir araya gelip, koalisyon hükümeti kurmalarına

neden olmaktadır. Bunun yerine bizim önerimiz, siyasi partilerin seçimden önce bir araya gelerek, bir siyasi proje etrafında toplanarak ya da bir düşüncenin gerçekleştirilmesi amacıyla koalisyon kurmalarıdır. Avrupa'da, özellikle Avrupa'nın güneyinde ortaya çıkan gelişme bu doğrultudadır. Fransa'da böyle olmuştur, İtalya'da özellikle bunun çok çarpıcı örneği yaşanmıştır, Bulgaristan'da bu yaşanmaktadır. Bir proje için ya da belli bir siyasal amacın gerçekleştirilmesi amacıyla bir araya geliyorlar, ortak bir program hazırlıyorlar, ortak bir başbakan adayı çıkarıyorlar, adlarını tescil ettiriyorlar yüksek seçim kuruluna, "biz şu partiler, şu program için, falancanın başbakanlığında şöyle bir uygulamayı gerçekleştirmek istiyoruz" diyorlar. Bu seçimlerden sonra rastlantısal bir biçimde gerçekleştirilen koalisyonlara daha verimli bir yaklaşımdır, demokrasiye daha çok katkıda bulunacak bir anlayıştır. Bunu ittifak diye de adlandırabilirsiniz. Ancak bu anlattığım çerçeve, dar kapsamlı bir ittifak anlayışını aşan bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. İttifaklar biraz daha dar kapsamlı olabilmekte, dar kapsamlı düşünülmekte; yalnızca falanca sayıda milletvekilinin elde edilmesi, çıkarılması amacıyla gerçekleştirilebilmekte. Benim dediğim o değil, şu kadar milletvekilini çıkartalım, her parti milletvekillerini şöyle bölüşsün anlayışı değil. Ben dediğim, bir siyasi projenin gerçekleştirilmesini öngörmektedir, bir Türkiye programının sunulması zorunluluğu getirmektedir, bir başbakan adayı çıkartmaktadır. Özellikle Türkiye'de parti genel başkanlıklarına ilişkin kavganın ağırlığının azaltılması açısından ortak bir başbakan adayı çıkarılması düşüncesinin son derece de önemli olduğunu sanıyorum.

Dördüncü önerim, güçlü bir denetim düzeneğinin, sisteminin işletilmesidir. Anayasa Mahkememizin yapmış olduğu denetim yeterli değildir. Bağışçıların listesi ya da muhasebenin düzgün tutulup tutulmadığı, yalnızca bir denetim anlayışı çerçevesinde düşünülemez.

Bence önemli olan, alınan Hazine yardımının, yurttaşlardan sağlanan kaynağın kim için, kimler için ve nasıl kullanıldığıdır. Eğer alınan Hazine yardımı, örneğin kurultay mücadeleleri için, kurultay mücadelelerine katılacak delegelerin şu kadar günlük masrafları için kullanılıyorsa ve burada Hazine yardımının çok ciddi biçimde sorgulanması zorunluluğu bulunmaktadır. Bir parti projesini basacak parayı bulamazken, bir başka parti eğer bunu delegelerin akşam masrafları için kullanabiliyorsa, burada çok ciddi bir yanlışlık vardır. Denetim sistemi bu çerçevede yeniden tasarımlanmalıdır, işletilmelidir.

Son olarak, beşinci olarak, çok açık bir biçimde kadın kotasının yasal düzenlemeyle gündeme getirilmesini öneriyoruz. Aslında SHP tüzüğünde, ilçelerde, illerde ve parti meclisinde yüzde 33 oranında kadın kotası zorunlu olarak getirilmiştir. Ancak bu yalnızca bir partinin meselesi olarak görülmemelidir. Bir defa, bu kotanın uygulanması, genel başkanların tercihine de bırakılmamalıdır. Yüksek Seçim Kurulunun bu bağlamda yetkili kılınmasının gerekli olduğunu düşünüyorum. Hem Yüksek Seçim Kurulu bunu denetleyebilmelidir, hem kota uygulaması düzgün bir biçimde yapılabilmelidir. Bizim de bir eksikliğimiz var, onu söyleyeyim. Kongreler dönemi içindeyiz, buradan zaten kongreye gitmek için aranızdan ayrılacağım. "Eğer yeterince aday varsa" diye bir ifade kullanıyoruz. Yetkin il başkanlarımız, yetenekli ilçe başkanlarımız, gerektiğinde yeterli adayın olmayabileceğini de gözleyebilmekteler. Bunun yerine, belki bunun kaldırılıp, boş sandalye anlayışının devreye sokulması gerekmektedir. Bir il örgütünde üç tane kadın yöneticinin bulunması gerekiyorsa, yeterli aday çıkmamışsa, yalnızca bir tane aday seçilmişse, iki sandalyenin, yani kadın siyasetçiler için ayrılmış iki sandalyenin belki de boş tutulması, boş sandalye anlayışı

çerçevesinde bir mahcubiyet duygusunu de beraberinde getirebileceği için, güvence olarak görülebilir diye düşünüyorum.

Bizim ana hatlarıyla dile getirdiğimiz bu önerilerimizi, SHP'nin 5 milletvekili önümüzdeki günlerde Türkiye Büyük Millet Meclisine sunacaktır. Prof. Kuzu beni bağışlasın, Ana Muhalefet Partisiyle Hükümet Partisi arasında bu konularda zaman zaman karşılıklı demeçler verilmektedir. Prof. Kuzu da Anayasa Komisyonu Başkanı olarak, zaman zaman bunları hızlandıran bir işlev görmektedir. Ama bir milletvekilinin, Komisyon Başkanının, bir küme milletvekilinin bu konudaki girişimleri de çok yeterli olmamaktadır. Demeçler veriliyor karşılıklı, birkaç ay bekleniyor, sessizlik, birkaç ay sonra yeniden demeçler veriliyor, belki biraz daha farklı bir söylemle, daha keskin bir ifadeyle, yine birkaç ay bekleniyor, 2,5 yıl geçiyor. 3 Kasım 2002'den bu yana 2,5 yıl geçti. Çok yüksek bir olasılıkla, bu birkaç ayda bir verilen bu demeçler sürdürülecektir ve 2,5 yıl daha geçecektir. Seçim ne zaman olacaktır; bilmiyorum. Birdenbire bu seçim döneminde de gerekli düzenlemeleri yapamamış olmanın üzüntüsüyle, hep birlikte yeniden seçime gitmek zorunda kalacağız. Bu sefer yine daha çok sayıda insanımız seçime katılmayacak, bildiğimiz olumsuzlukları hep birlikte yaşayacağız.

Bunları yaşamamak dileğiyle, tekrar arkadaşlarımın beni bağışlamalarını diliyorum. Sizlerin de beni bağışlamanızı diliyorum. Hepinize teşekkür ediyor, saygılar, sevgiler sunuyorum. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI : SHP Genel Başkanı Sayın Murat Karayalçın'a, özgün konuşması ve önerileri için çok teşekkür ediyoruz.

İkinci konuşmayı yapmak üzere, Doğru Yol Partisi Genel Sekreteri Sayın Prof. Dr. Kamil Turan Beye sözü veriyorum.

Kamil TURAN (Doğru Yol Partisi Genel Sekreteri) Sayın Divan Başkanı, çok değerli konuşmacılar, değerli basın mensupları, çok kıymetli misafirler; şahsım ve Genel Başkanımız Sayın Mehmet Ağar adına hepinizi en derim saygılarımla selamlarım efendim.

Genel Başkanımızın daha önce tespit edilen bir programından ötürü Ankara dışında bulunması, benim burada onun yerine bu konuşmayı yapmam için görevlendirilme durumumu ortaya çıkardı.

Divan Başkanımızın bize tanıdığı 20 dakikalık süre içerisinde, özellikle demokrasinin dünyada, ülkede teorik anlamdaki bir kısa değerlendirmesini yapmaya çalışacağım. İkinci dönemde ise, Türkiye'deki Türk demokrasisinin durumuyla ilgili bazı hususlara temas edeceğim.

Değerli misafirler; Churchill demokrasiyi, en az kusuru olan bir sistem olarak tanımlamaktadır. Neden? Çünkü bugüne kadar insanlık daha düzenli, daha kusurdan arınmış bir başka siyasi sistem icat etmiş değildir. Nedir demokrasinin kusurları, nedir demokrasinin faziletleri? Demokrasinin en önemli zaaflarından biri, demokrasinin düşmanlarına dahi gerekli şartları yerine getirdikleri takdirde, hükümet olma, iktidar olma fırsatını vermesidir ve bu sebepten ötürü, bütün dünya ülkelerinde hukukun gelişmesini takip ettiğimiz zaman, her zaman demokrasi fikrinin düşmanlarının her zaman fazla olduğunu görmekteyiz. Bugün öyle sanıyorum ki, bu durumu Türkiye'de de yaşıyoruz.

Bugün 21. Yüzyılın başında, elektronik devrimi, küresel dönemi yaşadığımız bir dönemde, dünya çapında hukuk üç istikamette gelişmektedir, daha doğrusu gelişmesi üç istikamette göze çarpmaktadır. Birincisi; yerel yönetim sistemlerindeki değişiklikler. İkincisi; insan hakları alanındaki değişiklikler. Üçüncü

ise, bütün dünya ülkelerinde, 200'e yakın ülkede demokratik sistemlerin uygulamada yoğun bir şekilde ele alınması olayıdır.

Demokrasi bir fazilet sistemidir. Silahı yoktur, düşmanlarına karşı kullanabilecek ilkeleri dışında başka bir silahı yoktur. Hiçbir kişiye, hiçbir şahsa, hiçbir hanedana, hiçbir aileye, sosyal kesim, sınıf, meslek veya bölgeye hiçbir şekilde imtiyaz hakkı tanımayan bir sistemdir. Demokrasi aynı zamanda, insanların fert olarak değil, kitle olarak da, manevi bakımdan sadece değil, maddi bakımdan da onların huzur, güvenlik ve kaygıdan uzak yaşayabilecekleri bir toplumsal yaşama tarzını sağlamakla kendisini görevli kabul eden bir sistemdir.

Türk demokrasisi, daha bir yüzyılı tam olarak doldurmadı, bu süreyi doldurmaya zamanı var. Günümüzde demokrasimizin de, bütün dünya demokrasilerinde olduğu gibi, birtakım eksiklikleri, belki de bazı alanlarda da birtakım fazlalıkları var. Ama bu eksikliklerin, uygulamada yaşadığımız bu eksikliklerin kısa olarak bir özetini yaparsak, gelecekte nasıl bir sisteme yönelmemiz gerektiği konusunda sanıyorum ki, birtakım ipuçları olgunlaştırmış olacağız.

Demokrasimizin birinci meselesi, dokunulmazlıktır. Dokunulmazlık, Türk toplumunda âdeta bir sığınak müessese durumuna gelmiştir. Sivil hayatınızda ne yapacaksanız yapın, kanunları, düzeni umursamadan, eğer servet toplama yolunu bulabiliyorsanız, kendinizi bir an önce Meclise atın, dokunulmazlık zırhına bürünün ve kendinizi kurtarmış oluyorsunuz. Bu sebeptendir ki, dokunulmazlık sistemimiz, bizde aslında demokrasinin yapısında varolan bir başka zaafı ortaya çıkarmaktadır. O zaaf da, seçimlerde ehliyetin diğer unsurlar karşısında geri plana atılması gibi bir olayı ortaya çıkarmasıdır. Neden? Eğer her ne yapıp yapıp, birtakım

zenginlikler toplayabilmiş iseniz, ikinci adımı da atıp, eğer dokunulmazlık zırhına bürünebiliyorsanız, o zaman ehliyet, yetki, bilgi, kalite, ahlak, anlayış tamamıyla geri plana itilmekte ve haksız birtakım tablolarla seçim sonucunda karşı karşıya gelmekteyiz.

Türkiye'de mevcut bütün siyasi partiler, devamlı olarak bu konuyu ele almışlardır, vatandaşa vaat etmişlerdir, "iktidar olduğumuz takdirde, hükümet olduğumuz takdirde, bu konuyu halledeceğiz" diye. Maalesef, bugün mevcut olan iktidar da bu vaadi vermesine rağmen, bu konuda hâlâ tatmin edici bir adım atmış değildir.

Doğru Yol Partisi, bizzat Genel Başkanının imzasıyla kendi dokunulmazlığının kaldırılması için Genel Başkanımız iki defa Meclise müracaat etmiştir, fakat bu müracaatlarına hiçbir cevap alamamıştır. Demokrasimizin en önemli dertlerinden biri olan bu dokunulmazlığın veya sisteminin ıslah edilmesi, sınırlandırılması, sadece Meclisteki haklara bağlı hale getirilmesi demokrasimizin en önemli meselelerinden birdir. Bir trafik memurunun kırmızı ışıkta geçen bir kimseye hesap soramaması, yani dokunulmazlıktan ötürü hesap soramaması, hiçbir dünya demokrasisinde karşılaşacağınız bir olay değildir.

İkinci husus; şeffaflık meselesidir. Türk demokrasisinde partiler ve adaylar arasında fırsat eşitliği ve adalet yoktur, çünkü partilerin ve adayların sarflarında, masraflarında, seçim masraflarında hiçbir sınır tanımamaktadır kanunumuz, eğer Hazineden yardım almıyorsanız. Ne oluyor bunun sonucu? Zengin olan karşısında, zengin aday karşısında, aynı zenginliğe sahip olmayan fakir adayın rekabet şansı azalmakta, zengin olan partiler karşısında o imkânlara sahip olmayan, zayıf mali imkânlara sahip olan partilerin haksız duruma düşmesi gibi

bir adaletsizlikle karşı karşıya geliyoruz. Çok fazla üzerinde durmuyorum, ama işaret etmek zorundayım: Bu yapı, siyaset ve ticaretin, dürüstlükle çıkarcılığın maalesef, karmakarışık bir halde siyasi partilerimizde boy göstermesine sebebiyet veriyor. Bunun tek çaresi, mensup olduğu siyasi parti ne olursa olsun, adayların seçimlerde ayni ve nakdi olarak, harcayacakları miktarların bir esasa bağlanması ve bu sarfların ciddi birtakım kuruluşlar tarafından denetlenmesi gerekmektedir. Bu sınırları aşan aday veya partiler olursa, mazbata verilmiş dahi olsa, o kişinin milletvekilliğinin geri alınması gerekir. Bu yapılmadığı takdirde, Türk siyasetinin ticari hayatta, iş hayatıyla, karanlık birtakım yollarla kazanç elde etmiş insanlarla olan ilişkilerini sona erdirmemiz mümkün değildir.

Üçüncü bir husus; seçim rüşvetine son verilmesi meselesidir. Seçim rüşvetinin dağıtıldığı ülkelerde, vatandaşların haysiyetleriyle oynanmaktadır. Alüminyum tabaklar dağıtarak, bir ayakkabının bilmem sağ tekini dağıtarak, bilmem poşetler içerisinde makarna dağıtarak, ülkenizde insanlarınızın oyunu satın alıyorsanız, sizin o ülkenin insanlarına karşı hiçbir saygınızın olmadığı ortaya çıkıyor. Mutlak suretle bunun önlenmesi gerekir. Halkın sırtına bineceksiniz, vergileri artıracaksınız, elektrik parasını, su parasını, kanalizasyon ödemesini, atık su parasını artıracaksınız, ondan sonra partinizin kazanması için veyahut da şahsınızın kazanması için köylere, partililerinize çimento dağıtacaksınız, çocuklara balon dağıtacaksınız, kitap dağıtacaksınız. Bu gibi olaylar yalnız Güney Amerika ülkelerinde, yalnız Asya'nın bazı ülkelerinde rastlanan olaylardır.

Değerli arkadaşlarım; 1996 yılına Brezilya'da bu seçim rüşveti olayı sistemi perişan etmiştir. Brezilya Anayasasına göre 1 milyon oylu bir dilekçe verdiğiniz takdirde, öncelikli olarak çift meclisli sistem bu dilekçenizi inceliyor. Halk öyle bir bizar hale gelmiştir ki, 1

milyondan fazla imzalı dilekçe hazırlanmış ve seçim rüşvetinin kaldırılması için bir kanun teklifi yapılmış. 37 günlük bir hızlı süreç içerisinde kanun gerçekleşmiş ve 1997 seçimlerinde yürürlüğe girmiş ve Brezilya'da seçim rüşveti sona ermiştir. Vatandaşının onuruna saygılı olan bir siyasi partinin, poşetler dağıtarak, keseler içerisindeki çeyrek altınlar vererek, vatandaşının haysiyetiyle oynamaması lazım. Biz bu yapıyı Türk Milletine yakıştıramıyoruz.

Dolayısıyla, dokunulmazlığın sınırlandırılması, şeffaflık sisteminin getirilerek, zengin ve fakir adaylar arasındaki dengenin kurulması ve seçim rüşvetinin kaldırılması gibi çok önemli bu üç müessesenin Türkiye'de gerçekleştirilmesiyle, demokrasimizin sağlığa kavuşturulması gerektiği inancındayız.

Değerli arkadaşlarım; demokrasi dediğimiz zaman, bu konuyu siyasi partilerden bağımsız düşünmemiz elbetteki mümkün değil. Siyasi partiler, her ülkede, sistem ne olursa olsun, demokratik sistemlerin en güçlü ve en başta gelen savunucularıdır. Türkiye'de siyasi partiler düzenimiz nasıldır? Ben konuşulanları tekrarlamak istemiyorum, ama biz şu görüyteyiz ki, mutlak suretle Siyasi Partiler Kanunu'nun değiştirilmesi lazımdır. Bu kanunla beraber, üyelik sisteminin ıslah edilmesi lazımdır. Delege sisteminin ıslah edilmesi lazımdır. Çok duygusal davranılarak, ocak bucak sistemleri Türkiye'de kaldırılmıştır, ama siyasi piramidimizin altında bir boşluk meydana gelmiştir. Yeniden ocak ve bucak sisteminin ihdas edilmesi lazımdır. Siyasi partilere mahallelere, köylere, sokaklara, apartmanlara, konutlara girme imkânını bu şekilde kolaylaştırmamız gerekir ki, sistemimiz tam demokratik olarak, fonksiyonunu icra edebilsin. Tabii, bir başka önemli nokta, Türk demokrasisini konuşurken göz ardı edemeyeceğimiz bir nokta, siyasi yelpaze meselesidir.

Türkiye'de özellikle bu son zamanlarda bir iktidar partisinin kendisine nesep, kimlik araması derdi, siyaset yelpazesini yeniden gündeme getirmiştir. Siyaset yelpazesinde yer almanız, herhangi siyasi doktrinlerden birini seçmenizle mümkün olmaz. Ben muhafazakârım demekle muhafazakâr olamazsınız, ben sağcıyım demekle sağcı olamazsınız, ben solcuyum demekle solcu olamazsınız. İcraatınız, fikriyatınız, geçmişiniz, size oy veren kitle sizin kimliğinizi tespit eder. Kaldı ki, dünya büyük bir ihtilal yaşamıştır, elektronik ihtilal yaşamıştır. Televizyon, bilgisayar ve telefon üçlüsü, insanoğlunun bütün hayatının bütün cephelerini değiştirmiştir, her şey değişiyor. Bir Kore firmasının yönetim kurulu başkanın elemanlarına dediği gibi, "eşlerinden ve çocuklarınızdan başka, her şeyinizi değiştirin" emrini vermesi, yaşadığımız bu çağın ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Özellikle Alman filozofu Friedrich Nietzche'nin dediği gibi, gömleğini değiştirmeyen yılan ölür. Biz de demokrasimizi çağın şartlarına göre, nasıl şekillendirebiliriz, vatandaşa en uygun şekle nasıl sokarız endişesini devamlı surette taşımak mecburiyetindeyiz. Bu bakımdan, kendi demokrasimizin de gelişmesini, çağın şartlarına göre yapmak zorundayız.

Benim şahsi fikrime göre, Türkiye'de siyaset yelpazesinden bahsederken, sağdan, soldan bahsetmek artık abestir. Yıllardır Türkiye'de siyaset yelpazesinde yer alan partilerin tanımı,. sol ve sağ ekseni üzerindeki güzergâhla tanımlanmıştır. Halbuki, solu temsil eden Küba hariç, dünyada başka devlet kalmadı. Sosyalizm çökmüştür, her ülkede sağ ve sol ayrımı abes hale gelmiştir. Kaldı ki, sağcılar ekonomik ve sosyal reform olmadan, adil bir toplum olamayacağını anlamış, merkeze doğru gelişmeye başlamışlardır. Solcular ise, siyasetin uygulandığı ülkenin maddi ve manevi değerlerine saygı gösterilmeden, o ülkede demokrasinin olmayacağını

anlamış, onlar da merkeze doğru yönelmeye başlamışlardır. Siyasi partilerimizden birinin başkanı çok haklı olarak, geçtiğimiz yıllarda şöyle bir beyanat vermişti: "Eğer biz sosyal demokrasiyi Anadolu erenlerinin felsefesi üzerine kursaydık, çok daha başarılı olurduk" demişti. Sanıyorum ki, o da bu yelpaze değişikliğinin önemini göz önüne alarak, bu ifadeyi kullanmıştır.

O zaman Türkiye'de siyaset felsefesi, yelpazesi neye göre tanzim ediliyor? Yavaş yavaş şekilleniyor, sol ve sağ bitmiştir, ayrımı bitmiştir. Türkiye'de artık tatlar ve milliler vardır. Tat eski bir Türkçe kelimedir. Ülkesinin değerlerine karşı sırt çeviren, milletinin maddi ve manevi değerlerini umursamamayı bir marifet sayan, yani milletine karşı yabancılaşan kimselere, atalarımız *"sen tat mı oldun?"* derlerdi. Türkiye'de şimdi tatlaşan siyasi partiler ortaya çıktı. Bunların karşısında da, solcusuyla, sağcısıyla, Cumhuriyet ilkelerine sadakat gösteren, milli hudutların dokunulmazlığına inanan, ülkenin ve milletin bütünlüğünü varlığının en temel şartı sayan bütün siyasi partiler ise, milli cepheyi temsil edeceklerdir.

Teşekkür ediyorum. İkinci bölümde de başka arzım olacak. Sağ olun efendim. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI : Doğru Yol Partisi Genel Sekreteri Sayın Kamil Turan hocamıza çok teşekkür ediyoruz.

Üçüncü olarak söz sırası, Ak Parti temsilcisi İstanbul Milletvekili ve Anayasa Komisyonu Başkanı Sayın Burhan Kuzu'da; buyurun sayın hocam.

Burhan KUZU (AKP İstanbul Milletvekili) Sayın Başkan, değerli izleyiciler; hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

Biraz geç kaldım, kusura bakmayan, çünkü RTÜK'le ilgili bir maddelik anayasa oylaması vardı, onu gerçekleştirdik. Tabii, Komisyon Başkanı olarak da benim orada durmam gerektiğinden biraz geciktim.

Elimizdeki tartışılan konu, çok önemli bir mesele, demokrasi ve siyasi partiler konusu. Tabii, demokrasi dediğimiz kavram, çok eski bir kavram değil, en azından bizim açımızdan çok eski bir kavram değil ve demokrasinin ne olduğu konusunda yerleşmiş bazı ilkeler olmakla beraber, gene de hâlâ tam net oturmuş bir kavram da değil, zaman içerisinde değişebilen bir kavram; ama ana hatlarıyla ne olduğu da belli. Halkın yönetimi dediğimiz ve gücünü halktan alan yönetim olarak gözüküyor.

Peki, siyasi partiler olmadan demokrasi olur mu? Olabilir. Olabilir de, nasıl olur? O kadar olur. Bunun uygulamaları, eğer siz demokrasiyi, insan haklarına saygı, hoşgörü, tolerans, tahammül, başkasının haklarını gözetme, adalet bir başka açısından derseniz ki, öyledir, amacı budur demokrasinin sonuçta. Hukuk devletinin gerçekleşmesini sağlayan bir altyapı oluşturmaktır. Osmanlı İmparatorluğu bunu belli ölçüde yapmıştır mesela, ama o kadar yapmıştır, o kadar durabilmiştir. Dolayısıyla, bugün gelinen noktada siyasi parti gerçeği, tabii ki demokraside artık vazgeçilmez bir kurum haline gelmiş, araç olarak onun altını çiziyorum, çünkü partiler kendilerine amaç saydığı zaman, birazdan değineceğim, farklı sonuçlar çıkabilir, önemli bir araçtır siyasi partiler. Şu an için bulunan son araç.

"Peki, siyasi partiler ne zaman doğmuş?" diye baktığımız zaman, insanoğlu kadar eskidir aslında. Eğer siz siyasi partileri, farklı görüşte olanların birleştiği bir grup derseniz, eski ifade fırka dediğimiz, Osmanlıda ve Osmanlıda İslam'da, bu anlamda baktığınız zaman, farklı düşünme iki kişi arasında bile her zaman olmuştur. Dolayısıyla, bu farklılıklar küçük çapta da olsa, eğer bir parti dediğimiz kısım ayrı anlamına gelen ifade bazında bakarsanız, gerçekten bir partileşme yıllardan beri var diye söyleyebiliriz. Ama modern parti elbetteki çağımızın baş aktörleridir, parti artık o söylemeye çalıştığımız çok eski halinden fersah fersah uzaklaşmıştır.

"Peki, siyasi partilerin devlet içindeki yeri nedir?" diye baktığımızda, genellikle zannedilir ki, siyasi partiler devletin bir kurumu. Öyle değil, yani yasama, yürütme, yargı, mahkemeler vesaire gibi, tapu dairesi, nüfus idaresi gibi bir kurum değildir partiler. Ama genellikle Türkiye'de maalesef, böyle algılana gelmiş, en azından belli bir dönem. Siz partiyi böyle algıladığınız zaman, bu partileri ayrı düşünme imkânından koparmış olursunuz ve resmi olan neyse, mutlak ona bağlı hale getirmiş olursunuz. O yüzden biz partileri, serbest kuruluşlar olarak belirliyoruz. Bir akademisyen olarak benim yıllardan beri içinde bulunduğum kesim, bunu böyle algılamıştır.

Peki, siyasi partiler belli bir dönem liberal devlet tarafından, anlayış tarafından reddedilmiş. Bunun sebebi ne? Onun sebebi şu: Liberal parti ya da liberal anlayış, liberal düşünce genellikle konuya bakarken, aracı kuruluş olarak fertle devlet arasına girecek bu tür kuruluşları kişi özgürlüğü bakımından doğru bulmamış, yani bir dernek, vakıf içinde, bir parti içindeki kişi serbest hareket edemez. Azıcık da öyle değil mi, bunu şöyle biraz yüksek sesle düşündüğümüz zaman, biraz da öyle, parti disiplini var, parti bağları, bunun hakkında da bilgi vereceğiz. Dolayısıyla, bu açıdan baktığınız

zaman, ara kuruluş olarak kabul ettiği partiyi reddetmiştir, ama zaman gelmiştir, o parti fiili olarak oluşmuştur, belki yasadışı olarak kurulmuştur. Sonunda, bunu neticede serbest anlayış ya da liberal devlet kabul etmek ve yasalara koymak durumunda kalmıştır.

Peki, amacı nedir siyasi partinin? İktidara gelmek. Bunu niçin söylüyorum? Çünkü genellikle son yıllarda siyasi partilerin fonksiyonlarını yitirdiği, bunların yerine birtakım sivil örgütlerin oluşabileceği, bunların tamamlayabileceği şeklinde bir anlayış var, sivil kuruluşlar, menfaat örgütleri ya da baskı kuruluşları, baskı örgütleri, hiçbir şekilde siyasi partinin yerini alamazlar, çünkü onlar etkileyip, kendi grubunun hakkını korumak için vardır. Halbuki, siyasi partiler genel menfaatleri düşünerek, ülkenin genel çıkarını dikkate alarak, hükümet olmak ve vaat ettiği birtakım projeyi gerçekleştirmek için vardır. Ama bazı partiler var ki, mesela Almanya'da filan görürsünüz, bizde de olabilir. Bunlar küçük partiler, hükümete gelme amacı yok zannedersiniz. O koalisyonda bir yerlere gelmek için çalışır ve en azından hükümeti etkilemek için bir şekilde kenarda durur. O yüzden bazı yerlerde 2,5 parti modeli dediğimiz, Almanya'da olduğu gibi modeller türemiştir.

Partilerin önemini anlatmada Norris Duvergen'nin çok önemli bir tespiti var. Biliyorsunuz, Fransız anayasa profesörüdür. O der ki, "bütün anayasa hukuku bilgilerini bilseniz, siyasi partilerin ne olduğunu bilmezseniz, siyasetle alakalı konularda yanlış sonuçlara varırsınız, ama siyasi partileri bilip, diğer konuları bilmezseniz, eksik, fakat doğru sonuçlara varırsınız" Dolayısıyla, bu sözü ben önemsiyorum, siyasi partilerin önemini vurgulamak bakımından önemsiyorum.

Peki, siyasi partiler dediğimiz bu kuruluşlarla ilgili olarak yasalar nasıl bir yaklaşım içerisinde? Dünyaya bunun anayasalarda düzenlenmesi ya da düzenlenmemesi konusunda iki ana sistemi görüyoruz. Bunlardan biri, Amerika, İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği, prensip olarak yasalarla düzenlememe ve serbest bırakma görüşü. Mesela, bu ülkelerde bir siyasi parti kanunu bulamazsınız. İkinci bir grup, Almanya, İtalya'nın filan içinde bulunduğu, düzenleme yöntemini tatbik eden ülkeler. Aslında Almanya'da 1967'de siyasi partiler kanunu çıkarılmış ki, anayasada yer almasından 18 sene sonra, 18 sene şeyde çıkarmamış. Partilere mali yardım sebebi gündeme geldiği için yapılmış. Bunların dışında, yani Almanya'nın yanında, İspanya, Portekiz, Avustralya da gene düzenleme modelini benimsiyor. İkisinin arasında, Sovyetler Birliğinin, Doğu Avrupa ülkelerinin, İsrail, Güney Afrika ve İspanya'nın takip ettiği orta yol dediğimiz, başka bir yöntem var. Bakın, bizim takip ettiğimiz yöntem, düzenleme yöntemi, kazüistik yöntem. Zaten biz genelde o yöntemi benimsiyoruz. O yöntemin bir faydası, önünde görürsün yaptığın şeyi. Peki, bunun zararı ne? Çözdüğünü zannedersin, oraya yazmakla çözdüğünü zannedersin. Birçok konuşmacı şunu yazalım, bunu yazalım, bunları ben şey görmüyorum, ama bunları yazmak sorunu tek başına çözmüyor, yani demokrasinin kendine has alt kültürünü ve ayaklarını koymadıkça, hiçbir sonuç alamayız, yani bunları yapacağız tabii ki, bundan dolayı kaçmak anlamında söylemeyeyim, bir akademisyen olarak tespitlerimi burada belirtmeye çalışıyorum.

Mesela, bakın Almanya'da siyasi partiler kanunu 41 madde toplam, bizde 124 madde, asıl madde, 6 madde, 18 geçici madde, 4 katı. Almanya'da siyasi partilerin fonksiyonları bizdekiler çok daha iyi düzenledik diye, daha iyi mi oldu gibi düşünüyoruz? Yok böyle bir şey. Demek ki, her düzenleme her zaman hayrına olmuyor. Asıl olan çerçeve düzenleme, kazüistik yöntemden uzaklaşma, ana hatlarını

koyma, kalanı tüzük ve partilerin diğer düzenlemelerine bırakma şeklinde olmalıdır. Teşkilat konusu olsun vesaire, bu çerçevede bakılmalıdır.

Şimdi bizim elimizdeki Siyasi Partiler Kanunu dört noktadan sıkıntı taşıyor. Birincisi; bütün partiler için tek bir örgütlenme biçimi öngörmüş. Bu külliyen yanlış bir modeldir, çünkü dünyada partilerin oluşumuna baktığımız zaman, kadro partileri, kitle partileri, disiplinli partiler, serbest partiler, türdeş partiler, türdeş olmayan partiler gibi bir yığın parti modelleri var, daha çok azını saydım. Her birinin yapısı ayrı, her birinin amacı belki ayrı, yöntemi ayrı en azından, teşkilatlanması bırakın, kendileri yapsınlar, sana ne köyde teşkilat kurmuş, kurmamış, başka yerde, yani çok mu önemli, o kendi düşünsün. Ama kurmak isteyen parti için de o yolu aç. Ocak, bucak teşkilatı filan diyorlar, tamam kurmak isteyen için de bunlar da açılsın. O yüzden bu tek tip modelden Türkiye bir defa uzaklaşması lazım. İkinci bir sıkıntı, bizim kanunumuzun, parti tüzüklerinde bırakılması gereken ayrıntılar yasa içerisinde yer almış. Geçmişe tepkinin ürünüdür, hem anayasalarımızda bu var, hem yasalarımızda bu var. Uzlaşmayla hazırlanmış değiller. Aşağı yukarı her maddesinde mutlaka bir yasak devamında gelmektedir. Bu çerçevede biz demek ki, Siyasi Partiler Kanunu'nu ele alacaksak, bu bağlamda ele almamız gerekiyor.

Peki, siyasi partilerin bizdeki gelişimine baktığımız zaman, tabii 1859'lardan başlıyor bunun gelişimi. Çok eski bir tarih sayılmaz, yani çok çok yeni değilse de, Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemine rastlıyor. Ama o günkü partileri, 20 parti, fırka ismini alan, daha çok şahsiyat bilgili partiler, yani birbiriyle uğraşma şeklinde filan, ayağını nasıl kaydırırız gibi, özellikle Abdülhamit'e karşı örgütlenmiş, ama işte öyle hedefleri belki sadece o, ama ayrıldıkları zaman, birbiriyle

geçinemeyen grupları oluşturuyorlar. Çok çalkantılı dönemlerden geçerek gelmiş, işte 1961 Anayasasıyla beraber ilk defa siyasi partiler derli toplu ele alınmış ve işte onun devamı uygulamada. Siyasi partiler acaba rejim üzerinde etkileri ne olabilir, yani bir siyasi partinin etkisi sistem üzerinde çok fazla. Bir defa bir araç olarak görmez de kendilerini, amaç olarak görürlerse, demokrasi içinde totaliter yuvalar oluşmasıyla sonuçlanır. Bu oluşmadan hangi partinin kazançlı çıkacağı bence çok önemli değil. Eğer burada demokrasi, parti, parlamento gibi önemli kavramlara karşı vatandaşta bir bezginlik bıkkınlık oluşursa, bu iş demek ki, demokrasi falan dedikleri de çok da önemli bir şey değilmiş sonucuna varırsa, bundan tabii demokrasi zarar görür, o millet zarar görür. Sonuçta demokrasinin gitmesiyle gelecek olan sistem de, herhalde onun kadar düzgün olmaz.

Peki, siyasi partiler başka ne yapıyorlar? Parti grubu egemenliği ile hem kendi milletvekilleri, hem üyeleri üzerinde bir baskı aracı oluşturabiliyorlar. Bu baskı çok mu zararlı? Bu baskı her zaman zararlı olmaz, yani disiplini sağlamak partilerde icraat bakımından önemlidir. Burada asıl olan, bu disiplinin dozunu ayarlamak lazım, yani her kafadan bir sesin geldiği bir siyasi oluşumda sonuç almak bir defa çok zor. O yüzdendir ki, serbest partilerin yanında, dünyadaki çoğu parti disiplinli parti, mesela Kıta Avrupa'sı hep öyledir. Ama bunun sonucunda biz eğer partilerin baskısını çok artırırsak, o zaman artık milletvekilleri milleti temsil değil de, partiyi temsil eder duruma gelirler; bugün olduğu gibi genellikle. Bugün derken bugünkünü kastetmiyorum, Türkiye'de hep olduğu gibi. Öyle dersek, kendimizi biraz daha kurtarmış oluruz zannediyorum, en azından eskiler gibi deriz.

Peki, bağlayıcı karar alma meselesi, sonunda mı oluyor? Sonunda milletvekili iradesiyle kullandığı oy arasında bir tezada sebep oluyor. Parlamentoda oylar grup başkanvekillerine bakarak verilir. O parmak kaldırırsa kaldırırsın, kaldırmazsa kaldırmazsın. Kanunu takip etmene çok gerek yok, rahat yani o noktadan. Ama bilesiniz ki, bu parlamenter rejimin hastalığıdır, altını çiziyorum; bu bizdeki parlamenter rejimin hastalığıdır, İngiltere'de bu iş böyledir, Almanya'da da bu iş böyledir. Bunu bir tek sağlayan başkanlık sistemi olmuştur, milletvekillerini gerçekten, hür iradesiyle ortaya çıkıp, ben varım diye. Çünkü arkasında onun ne seçilme derdi var, ne bakan olma derdi var. Başkanlık modelinin kendine has bir özelliğidir. Kendine göre belki başka sorunu olabilir, ama bu disiplin dediğimiz konuyu çözecek olan tek yöntem odur. Bakınız, İngiliz parlamenterin bir sözü, çok eski bir parlamenter "Bugüne kadar parlamentoda çok nutuklar dinledim, bunların birçoğu benim kanaatimi değiştirdi, ama hiçbiri oyumu değiştirmedi" Yani ne demek istiyor? Kürsüye çıkan vekil konuşuyor, "ne güzel söylüyor bu adam, vallahi doğru söylüyor" Oy kullanmaya geldiği zaman, o zaman grubuna bakıyor, yani bu parti disiplininin sonuçlarıdır, ama söylediğim gibi, bunu dozunu ayarlarsak iyidir, bunun dozu kaçtığı zaman, o zaman kötü duruma gelir.

Peki, partiler ne yaptı daha başka? Kuvvetler ayrımını perişan ettiler. Yasama-yürütme-yargı dediğimiz ayrım yok bugün, hele parlamenter rejimde hiç yok. Parlamenter rejim bugün bir başbakanlık sistemidir, bütün yetkilerin başbakanda toplandığı bir modeldir, onu bilesiniz. Ben başkanlık modelini hep savunduğum zaman, "kral mı getireceksiniz?" diye söylüyorlar. Emin olun, parlamenter modeldeki başbakan, Amerikan Başkanından daha iki kat yetkilidir; bunu net olarak söylüyorum, herkesle bunu tartışmaya hazırım. Dolayısıyla bunları görmeden, biz tabii bir başkan filan

diyoruz, yok böyle bir şey. Bunları da ayrıca görmemiz lazım, çünkü Türkiye'deki sıkıntının önemli bir sebebi var. Lider sultası diyorlar, ... diyorlar, sebebi bunun, parlamenter modelin sonucudur bunlar. Bu kalkmadıkça, yasadaki değişiklik kısmi bir iyileştirme yapar. Çok küçümsemiyorum, ama sonuç almak o mutlak bir sonuç getirmez; onu özellikle belirtmek istiyorum.

Milletvekilinin parlamento içinden atanması bakanların daha doğrusu, seçilmesi, listeye girme şeklindeki durum, mutlak bağlılığı götürüyor lidere. İnsanın netice itibariyle birtakım egosu da var. Diyemezsiniz ki, "karşı çık" Çıkar üç kişi, beş kişi, o çözüm olmuyor. Bugüne kadar karşı çıkan hiç mi yok? Çok. O karşı çıkmak tek başına yetmiyor, sistem üzerinde oynamamız lazım.

Peki, bunları önlemek için ne gibi tedbir alınabilir? Belki, parti disipliniyle ilgili olarak bazı işler disiplin dışı tutulabilir, karar dışı, dokunulmazlık bunlardan biridir, bunun gibi meclis soruşturması bunlardan biridir, ama bu tek başına yetmiyor. Peki, bir bağımsızlar grubu var. Acaba bu bağımsızlar grubu, yani bağımsız milletvekilliği işi çözüyor mu? O da çözmüyor, çünkü bir süre sonra onlar da kendi arasında bir grup oluşturuyorlar, beraber hareket etmeye çalışıyorlar. Bir de, aralarından başkan seçiyorlar, yani bir nevi partisizler partisi gibi bir şey oluşuyor sonuç itibariyle, o da çok farklı olmuyor, bunu gördük, yani partisi yok, ama biz ona partisizler partisi diyebiliriz. Anayasa Mahkemesi bunu kabul ediyor, "bunlar 20 kişiyi buldu mu, grup olarak, grup hakkını kullanabilirler" diyor, yani "grubuz derlerse, parti grubu şart değil" filan diye bu konuda bir kararı da var.

Sonuç olarak biz, eğer partileri zararlıdır diye, şu yapılan şeylere baktığımız zaman, kapatmaya çalışırsak, o zaman demokrasiyi bitirmiş oluruz. Biz genellikle deriz ki, partisiz demokrasi, yumurtasız

omlet gibi deriz. Nasıl ki omletin en temel unsuru yumurtadır, olmadığı zaman omlet olmaz, partiyi kaldırdığın zaman da, demokrasi ciddi olarak sıkıntıya girer.

Belki bu arada Türkiye'de uygulanmayan referandum yolu, halkın kanun teklifi, plebisit dediğimiz yollar, biraz pahalı yollar bunlar, ama demokrasinin önünü açmada önemli yollar bence. Amerika'da, İsviçre'de, İtalya'da özellikle uygulanan bu yöntemi, Türkiye'de de biraz geliştirmek lazım. Anayasa oylamalarında var, ama o da işletilen bir yol olarak gözükmüyor. Masraf yönü de var tabii, diyelim ki bugün şeyde 200 trilyonluk bir masraf, bunu da her zaman göze alamıyorsun. Ama belki bazı başka yöntemlerle, şimdiki elektronik çağdaki yöntemler bulunur da, başka yöntemlerle vatandaşın görüşünü alma imkânı doğarsa, beş sene bekleme durumu, hani beş yılda bir, dört yılda bir seçim beklemeden önce de, hem hükümetler, hem muhalefet kendi durumunu, konumunu görme fırsatı belki bulabilir.

Siyasi partilere mali yardım meselesi var. Onu gerekirse, sorular olursa şey yaparız, zaman zaman gündeme gelen bir konu.

Peki, siyasi partilerin demokrasideki faydası ne? Toplumdaki dağınık düşüncelere açıklık kazandırırlar. İktidarı kullanacak siyasi ve bürokratik kadroları hazırlarlar, politika okulu olarak görev yapıyorlar. Gölge kabine muhalefet açısından oluşturabilirler. Eğiticilik yolu, milli ve milletlerarası olaylara dikkat çekerek, bilgilendirme yoluna gidebilirler. Bunlar tabii söylediğim gibi, önemli birer görev olarak gözüküyor.

"Siyasi partiler demokraside madem bu kadar vazgeçilmez, kapatmayalım mı?" diye bir soru; evet, prensip olarak siyasi partileri kapatmayalım. Eskiden biz çok parti kapattık, 146 yılda 200 parti

Türkiye'de gelmiş geçmiş. Tabii, parti kapatma konusunda demokratik ülkeler açısından baktığımız zaman, bayağı öndeyiz. Mesela, Avrupa'da İtalya ve Almanya'da var parti kapatma yolu, onlar da pek uygulamadılar. Mesela, 1952 ve 1958'de Almanya'da komünist ve faşist partiyi kapattı, bir daha da kapatmadı. Bizde yakın zamana biliyorsunuz, çok yoğun oldu. Son zamanlarda Anayasa Mahkemesi kapatma noktasında biraz daha iyi davranıyor, işin doğrusunu yapıyor bence. "Kapatmada 3/5 çoğunlukla karar alır" demiş olmamız, Anayasa değişikliğinin kısmi faydası olmuştur. Partileri kapatmada aşamalı yöntemi getirdik. Önce "devletten aldığı mali yardımı kısar, kısmen ya da tamamen keser, uslanmazsa kapatır" gibi bir yola gidilmiş oldu. Tabii, demokrasi kendini korurken, ama kendini korurken, kendiyle çelişen duruma düşmemesi lazım, bunu önemsiyorum. Bizim şu anki Anayasamızdaki yaptığımız değişiklikle, 1995 ve 2001'de yaptığımız değişiklikle, Siyasi Partiler Kanunundaki siyasi parti kapatma bölümü neredeyse yüzde 90 Anayasaya aykırı hale gelmiştir, ama öyle duruyor, onları temizlememiz lazım. Anayasada sayılanlar dışında, parti kapatma yoluna hiçbir zaman gidilemez, ama eski yönteme göre baktığımız zaman, hem yeni yasak getirebilirsin, hem de mevcut yasakları rahatlıkla uygulayabilirsin şeklindeydi. Millet kapatsın, kapattı mı tam kapatıyor, bir daha da kolay kolay açılacak hale getirmiyor. Bunu önemsiyorum ben, bu kapatma şeklini toplumun, sosyal kapatma çok etkili kapatmadır, halkın gücü çok büyük bir güçtür, bunun da özellikle altını çizerek belirtmek istiyorum.

Tabii, demokrasiler kendini korur dedik, ama burada 1997'den itibaren, 28 Şubattan bu tarafa Türkiye'de bir şey başladı, "demokrasimiz bizim mücadelecidir, militandır" gibi, bayağı da böyle "benim çocuk senin çocuğu döver" der gibi böyle bir şey de var, yani bayağı göğsünü kabarta kabarta söylüyor, bu konuda kitapları filan

çıktı. Bunları ayıpsıyorum ve üzülüyorum. Demokrasimiz militan demek, biz bu kadar yapıyoruz demektir bana sorarsan, manazi durumdur, hastalıktır, *"ne yapalım, daha fazla yapamıyoruz"* demektir. Böyle dersen olur, ama bizim demokrasimiz militan diyerek, koç yarışı gibi ortaya çıkarırsan, bu yanlış olur, dünyanın gidişi böyle değil. Daha iyisini yapalım diye gayret ederiz. Parti kapatmak hakikaten gerekiyorsa, bir süre daha kalabilir, bunlar ayrı bir konu, ama demokrasi kendini korurken, söylediğim gibi, temel ilkeleriyle tezada düşmeden bunları yapması gerekir diye düşünüyorum.

Bu açıklamalardan sonra birkaç konuya değinmek istiyorum. Bunlardan biri, yüzde 10'luk baraj meselesi üzerinde duruldu. Konuşmacılarımız, Murat Karayalçın... Evet, yüzde 10'luk baraj yüksektir, doğrudur, dünyada bunun örneği yoktur. Yüzde 8 Kuzey Kıbrıs'ta, onu da biz koyduk. Yüzde 5 Almanya'da var, yüzde 3 Avusturya'da var. Ben bunu bir akademisyen olarak her zaman yazdım, çizdim, beni tanıyanlar tanır, o gün ne demişsem, bugün de bunu söylüyorum. Yalnız tabii, yüzde 10'luk baraj kaldırdığınız zaman, o zamanki dediğim şeyi de söylüyorum, bugün Ak Parti olarak bunu söylüyoruz zannetmeyin, bu konuda yazılmış, çizilmiş bir yığın makalelerim var. Yüzde 10'luk barajı yüzde 5'e çekelim, ama başkanlık modelini getirelim; benim teklifim bu. Siz eğer yüzde 5'e çekerseniz, bakın olacağı söylüyorum size: Bugün için bilemem, ama çok kısa zamanda Türkiye'de 4'lü, 5'li koalisyon başlar bu memlekette, 8-9 tane parti girer. 100 bin sayfalık Avrupa müktesebatı, 35 ana konudaki dokümanları Avrupa Birliği sürecinde götürecek olan böyle bir koalisyonu düşünmek istemiyorum, tamamen o iş orada kilitlenir. Hele bunun içerisinde Avrupa Birliğine şiddetle karşı olan bir iki partinin de girdiğini düşünün, demek ki bir şeyi teklif ederken, mutlaka o ülkenin şartlarına göre de bir şeyler

demek lazım. Mesela, Almanya'da nasıl yapmış? Yüzde 5'lik baraj koymuş, ama milletvekilinin yarısını nispi temsille, yarısını çoğunluk modeliyle seçiyor, böyle bir istikrarla adaleti denklemeye çalışmış. Gelin Rusya'ya, o da yarısını nispi temsil, yarısını çoğunlukla seçiyor. Gidin İtalya'ya, 3/4'ü çoğunluk sistemiyle, 1/4'ünü nispi temsille seçiyor.

Bir de tabii şu var: Partilerin sayısı arttıkça, buradaki değerli konuşmacılar alınmasınlar, demokrasi daha iyi gibi bir yanlışlığa da düşmeyelim, yani bir ülkede ne kadar parti var, o kadar demokrasi iyidir filan demek değil. Bana sorarsanız, sağlıksız demokrasi var demektir. Demokrasi, ille de hırlaşmak, ille de didişmek rejimi filan değil. Konsensüsü bulamamışsınız demektir, esas konu o. O halde mümkün olduğu kadar güç birliği yaparak işin içine girmemiz lazım. Seçim öncesi dedi Sayın Karayalçın, olabilir, değiştirebiliriz o konuda, bunlar mümkündür. Ama bilesiniz ki, demokrasi parçalı sistem iyidir demek doğru değildir. Özellikle ilk yıllarda, yani demokrasinin yeni çıktığı dönemlerde, partilerin yeni çıktığı dönemlerde bu olabilirdi, ama mesela ben size bir örnek vereyim: İtalya'yı alalım, İtalya'da bundan 5-6 sene önceki seçime 285 parti girdi, "Pederler Partisi", "İşi Yokuşa Sürenler Partisi", "İşi Bir Çırpıda Çözenler Partisi", artık adamlar işin gırgırındalar, ama İtalya bir yere gelmiş. Bizde olduğunu düşünün, ne olur Türkiye'nin hali, şöyle bir düşünebiliyor musunuz? Şunu diyebiliyor muyuz: İtalya'da bu kadar demokrasi var, iyidir, Amerika'da daha zayıftır, İngiltere'de hiç yoktur; böyle bir şey diyebilir miyiz? Demek ki, sayı öyle tek başına demokrasinin sağlıklı olduğunu, bana sorarsanız, tam aksine hastalıklı olduğunun işaretidir. Bununla tabii şunu demek istemiyorum: Küçük partiler hasta, büyükler sağlam anlamında söylemiyorum, o açıdan Yaşar hocam alınmasın, bu anlamda söylemiyorum, parçalanmış hali

söylüyorum ben. Hangisi hasta, hangisi değil, onu bilemem, onun hekimi millettir.

Bu arada tabii, kadın kotasından söz edildi, biz o konuda anayasayı değiştirdik biliyorsunuz. "Kota" kelimesini kullanmadık, ama ona benzer laflar ettik. 10 saat sürdü bu konuşma, bu tartışma, ben 4 saat sırf bu maddeye ayırdım. Ne kadar gayret gösterdiğimi hem basın bilir, hem zabıtlarda vardır bunlar. Bu hale getirmek için Alman Anayasası formülünü belli ölçüde benimsemeye çalıştık. Kota zorlamıyor, ama "devlet bu konudaki gerekli tedbiri alır" diyor, devamında oraya böyle bir cümle ilave ettik. Zannediyorum, o kotayı zorlamada bir hüküm olarak kullanılabilir diye düşünüyorum. Tabii, bu konuda hakikaten çok gerilerdeyiz, yüzde 4'lük bir temsil oranı var hanımlarımız, İran'ın da gerisinde, Suriye'nin de gerisindedir. Uganda'da yüzde 19 temsil oranı, Avrupa'da yüzde 30'lara varıyor, Amerika'da yüzde 14, Amerika'da daha bir farklı. Kuzeye çıktığınız zaman, Norveç, İsveç, yüzde 40'lara, 35'lere varıyor, yani değişik şeyler. Ama dünya ortalaması yüzde 10, onu özellikle belirtmek istiyorum, çok düşük tabii. Avrupa'da yüzde 20 ortalama, dünyada yüzde 10. Tabii, kötü şeyi örnek getirerek, konulara bir şey yapmak istemiyorum, ama bilesiniz diye bunları söylüyorum, hanımlar azıcık daha rahat olsun diye.

Burada tabii, gene de fiilen, kimi partilerimiz, Ak Parti de bunlardan biridir, özellikle teşkilatlarda kadın kotasını uyguluyor. Mesela, bizde MYK'da 10 tane hanım var, yani vekiller içerisinde bulunanlardan neredeyse tamamı girmiş. Yapmaya çalışıyoruz, ama bunlar yeterlidir anlamında söylemiyorum, bunu bilmemiz lazım.

Hazine yardımı partilere yapılır, ama mutlaka dengeli yapılması lazım. Biz geçen gün bir yardım şeyini kaldırdık, işte üç vekil olana

verilir, 10 verilse verilir; o bir dönem hükümete de destek olmuş bir partiye destek çıkmak için yapılmıştı. Yanlış bir düzenlemeydi, kaldırdık biz onu. Şu anki sistemde yüzde 7 üzeri olanlara veriliyor, yüzde 10 üzeri olanlara veriliyor, 7'yle 10 arasına daha bir farklı veriliyor. Bu yüzde 5 olabilir, hepsine verilebilir, dünyada bunun örnekleri var; ama mutlaka hep şunu yapıyorlar: Ya son seçimde aldığı oya göre veriyor, ya çıkardığı vekile veriyor; yoksa, bir partiden vekil geçmiş, buradan iki tane almış, böyle hiç yok, bu yardımlaşma hiç yok dünyada, bunun örneğini ben bulamadım, benim elimdeki notlarda bunlar yok. Dolayısıyla, yardım konusunu tekrar gözden geçirebiliriz ve söylediğim gibi, her partiye belli oranda verebiliriz. Ne düşük oy almış olan partiye de verebiliriz, ama onu mutlaka sağlıklı düzenleme içerisinde yapmamız gerekir diye düşünüyorum.

Son olarak, Kamil hocama saygım sonsuzdur, ama dokunulmazlık konusundaki tespitine kesinlikle katılmıyorum, yani milletvekilleri hırsızlık yapmak için, yolsuzluk yapmak için oraya koşmuş, gelmiş gibi, bunlar ağır laflar bana sorarsanız. Bu kadar dozda söylemedi, ama yaklaşık olarak buna benzer bir söz sarf etti. Dokunulmazlık, ben Anayasa Komisyonu Başkanıyım ve bu iş de bizden geçiyor. Dokunulmazlıkla ilgili şu anda 115 vekilin dosyası var, toplam 200'e yakın dosya var. Bu dosyaların 100 tanesi, yani 50 tanesi, görevi kötüye kullanma dediğimiz, torba madde, hukukçular burada çoğunluktadır zannediyorum, yani en kısa zamanda, işte ben geç geldim, görevi kötüye kullandım gibi, buna benzer suçlama, hepsi böyle değil, ama önemli bir kesimi böyle. Bu suçların 50'ye yakını, seçim döneminde saat 6'yı geçmiş, azıcık hava kararmış, hızını alamamış, kalabalığı görünce vekiller, siyasetçiler coşar, öyle bir şey olmuş, 50 de oradan. 100'ü gitti. Geriye kalan 100'ün içerisinde baktığınız zaman, Avukatlık Yasasına aykırılık, Noterlik Kanununa aykırılık gibi, bazı buna benzer görevle alakalı mesleki bazı suçları

falan görüyorsunuz. İçerisinde elbette ki, 15-20 tane de, belki önemli diyebileceğimiz suç tipleri var.

Hocam diyor ki, *"bizim Genel Başkanımız dilekçe „verdi, kaldırmadınız"* 115 vekilin tamamı dilekçe verdi sayın hocam, hepsini mi kaldıracağız? O zaman bu kurumu kaldıralım, yani o zaman bizim komisyonun hiçbir anlamı kalmıyor bana sorarsanız. Şu anda bizdeki dokunulmazlık, Danimarka'da var, Çek Cumhuriyeti'nde var, Yunanistan'da var, İtalya'da var, aynısı var. Bütün bu ülkelerde olan kurum, aynısı bizde de var, satır satır bizde de var. Ne yapalım o zaman...

Kişiye mi özel? Ne demek kişiye özel? Beyefendi, bilerek konuşalım, öyle özel filan demekle olmaz. Burada bir akademisyen kimliği içerisinde konuşuyoruz, bilerek konuşalım...

Olabilir, müsaade edin beyefendi, benim parti temsil etmem, söylediğimin yanlış olduğunu mu gösteriyor? Akademik olarak söylüyorsun, Ak Parti, yanlış söylüyorsun, öyle mi, bunu mu demek istiyorsunuz...

Sayın Başkan, müdahale buyurun, böyle konuşma filan olmaz, kusura bakmayın.

OTURUM BAŞKANI : Evet, sorularınızı daha sonra yazılı olarak alacağız.

Burhan KUZU Soru sorarsın, cevap veririz. Her şey açık, ben bildiğim şeyleri söylüyorum size.

İki ülkelerin tamamında var, iki tip dokunulmazlık. Bir grubu Avrupa'nın, tutuklama olmasın, yargılama devam etsin. Bir grubu da bizim gibi olan, yani 5-6'sı bizim gibi, geriye kalan bir kısım da öbür

türlü, iki türden birini seçiyorsun. İlk defa geliyordu, dünyada bir tek bizde var gibi konuşuyoruz. Kaldırmak ayrı bir mesele. Önceki 550 vekilin 500 tanesi Meclis dışında, kaç tanesi mahkûm oldu, rakam verin bana? Bunu savunmak için demiyorum, yani sanki vekiller, tek hırsızlık yapan bu memlekette gruptur, başkası yoktur. Benim dosyam filan da yok çok şükür Allah'a, olsa biz de yandık yahu.

Sonuç itibariyle, dokunulmazlık konusunu, yasal olarak ben 50 maddelik bir paket hazırlattım. O maddenin içerisine dokunulmazlığı koydum, 83 üncü maddeyi koydum, 50 maddelik pakette bu da var, orada bir sınır getiriyoruz. Ama tabii, uzlaşma komisyonunu kuramıyoruz, Muhalefet Partisi Uzlaşma Komisyonuna üye vermiyor. 6 kişilik komisyon, 3'ü Ak Partidir, 3'ü de onlardan. Ben de komisyon üyesiyim, Komisyon Başkanı olduğum için tabii olarak bulunuyorum. Vermeyince tabii, çalıştıramıyoruz. Çalışmayınca da böyle kalıyor. Sonunda ne olur, biz günün birinde bunları paket halinde getiririz, o 50 madde içinde dokunulmazlık da var, ama geçer, geçmez. Buyurun, al getirdik, ne olacak sonuç itibariyle?

Size bir şey daha söyleyeyim: Madem bu kadar açık konuşuyoruz. Bundan önceki hükümet dönemindeydi, Mesut Yılmaz Hükümeti, ben o zaman üniversitedeyken bana bir yazı gönderdiler, "hocam, bu konuda bir görüş bildir" dediler. O zaman 8 sayfalık bir mütalaa verdim, dedim ki "şunlar şunlar şöyle değişsin" Sonra buraya geldi o görüş, o çerçevede bir anayasa metni hazırlandı. Siz hatırlarsınız, 2001 olsa gerek ya da 95 mi, şimdi bilemedim, 2000 olması lazım. O oylamanın içerisinde, dokunulmazlıkla ilgili olan metin 202 rey aldı ve reddoldu, şeyden ret çıktı. Dolayısıyla, Genel Kurula geldiği zaman, gizli oylama yapılıyor, nasıl bir sonuç çıkıyor, onu da bilemiyorsun. Bu da bir olayın başka boyutu.

Son bir konu, siyasi partiler yelpazesi meselesi, yine Kamil hocamın. Tabii, bu yelpaze konusu dünyanın her ülkesinde olan bir şeydir. Bir partiyim, sağcıyım, solcuyum der, vatandaş bunun denetimini yapar, icraata göre bakarak söyler. Biz muhafazakâr demokrat dedik. Demokrat mıyız, değil miyiz, muhafazakâr mıyız, değil miyiz, bunu vatandaş belirler; ama Avrupa ülkelerinin tamamında bir parti nitelendirilmesi, bir parti kimliği vardır, bu ayıp da değil, günah da değildir ve bu netice itibariyle bir parti bunu ne kadar yapmıştır; onu halk kendi takdir edecektir. Bugünkü partileri de milli olan-milli olmayan gibi bir ayrıma da katılmadığımı, bunu yadırgadığımı belirtmek istiyorum. Sadece çözüm yollarında partilerimiz ayırabilir, ama hepsi millidir. Zaten milli olmaması da mümkün değil, Anayasa gereği kapatma sebebidir yapmış olduğu icraat sebebiyle. Dolayısıyla, böyle bir ayrımı da doğru bulmadığımı belirtiyorum.

Saygı ve sevilerimi sunuyorum, sağ olun, varolun.

OTURUM BAŞKANI : Sayın Burhan Kuzu hocamıza çok teşekkür ediyoruz.

Değerli izleyenler; lütfen, konuşmacılara müdahale etmeyelim, sorularınızı yazılı olarak gönderin, ben direkt konuşmacılara bunu dağıtacağım.

Şu anda son konuşma, Halkın Yükselişi Partisi Genel Başkanı Sayın Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk hocamız'ın buyurun sayın hocam.

Yaşar Nuri ÖZTÜRK (Halkın Yükselişi Partisi Genel Başkanı) Teşekkürler Sayın Başkan.

Değerli konuklar; sevgi ve saygımı ifade ederek başlıyorum.

Bir defa, ben dünden başlayacağım olaya, bana göre orayı çok önemli görmemiz gerekiyor; ama Burhan hoca benim mektep arkadaşım bir yerde, biz aynı mektepte, aynı fakültede hukuk tahsil ettik. "Bu küçük partiler" falan dedi, o arada beni de teselli etme babında, "Yaşar Nuri hocam alınmasın" dedi. Bu parti enflasyonundan ben de şikâyetçiyim, yani eskiden akademisyen olarak şikâyetçiydim, şimdi de siyasetçi olarak şikâyetçiyim. Yalnız, burada iki şeyi birbirinden ayırmak lazım. Sinei milletten doğmuş partiyle, genetik bozukluğundan kaynaklanan yavrulamayı birbirinden ayırmak lazım, demokrasiyi perişan eden odur. (Alkışlar)

Tabii, sevgili Burhan Bey, benim çok aziz bir dostumdur, ona değil bu hitabım, ama durup dururken, sizi Türkiye'de en iyi yerlere getirmiş genel başkanlarınıza, partinize, sizi ihya etmiş programlara, bunları arkadan vurarak kadronuzu ve genel başkanlarınızı, partileri zoraki düşük yaptırır şekilde doğumlar yaptırırsanız ve ondan sonra işte "bu anadan bu doğdu, bu daha makbuldür" derseniz, oradan sıkıntı doğuyor ve doğmuştur. Bir DSP'ye böyle bir şey yapıldı, oradan bir doğum oldu, akıbeti ortada. Öbürü de AKP, oradan doğmuş. Tabii, birisi ortada olmadığı için, onunla ilgili değerlendirme yapmaya gerek yok, ama öbürünün nur topu mu olduğu, yoksa ne olduğunu zaman gösterecek, daha tam belli değil. Bu şekilde eğer bir demokratik genetik bozukluğuyla bu partiler vücut buluyorsa, bu hem kitleyi rahatsız ediyor, hem o partinin temel kuruluşunda, oraya vicdanında yer vermiş insanları rahatsız ediyor, sonra da bana göre, ülkeyi rahatsız ediyor. Burada ölçü şu: "Biz filancaların devamıyız"

diye çıkanların hepsini bu kategoriye koyarım ben. Yani "biz filancaların devamıyız" dediğiniz zaman, burada işte bu gen bozukluğunun vücut verdiği parçalanmayı görüyoruz, ama sinei milletten çıkmış partilerin hiçbiri için, sayıları ne olursa olsun, bu tespiti yapamayız. Bu demokrasiye de, halka da saygısızlık olur diye düşünüyorum. "Burhan hoca onu dedi" manasında da demiyorum. Bu ikisini ayırmak lazım.

Düne bir dönelim; dün ben öğle saatlerinde buraya geldim, oradan beri bir değerlendirme yapmak istiyorum, çünkü teknik konuları üç aşağı, beş yukarı hepimiz söylüyoruz. Bir de, aşağı yukarı hepimiz burada hukukçuyuz, neredeyse yüzde 70-80 hukukçu, bildiğimiz şeyler; baraj odur, üyelik sistemi budur, yardım şudur, kapatma budur. Hepimizin üç aşağı, beş yukarı bu Siyasi Partiler Kanunundan ve Seçim Kanunundan şikâyetleri var, bunlarda antidemokratik yığınlarla madde var, hatta Siyasi Partiler Kanunu Burhan hoca söyledi, bir manada tamamıyla antidemokratik. Bizim üye olmak için çırpınıp durduğumuz AB'de, işte başı sayılan Almanya'daki Siyasi Partiler Kanununun ihtiva ettiği madde sayısı, bizimkinin 1/5'i. Şimdi böyle yönetmelik gibi partiler kanunu olur mu? Kazüistik düzenleme ve kazüistikten daha öte bu, pranga gibi bir düzenleme. Tabii, bunun sıkıntıları var, bunu Türkiye bir biçimde halledecek.

Yalnız, burada bir yere atıf yapmak lazım: Bu AB, bizim asla giremeyeceğimiz ve sürekli istediklerini vererek teselli bulduğumuz, karasevdayla bağlandığımız AB, bakın Kopenhag Kriterlerini getirdi, yıllardır bizim önümüze koydu ve zaman zaman da diyorlar ki, "bu Kopenhag Kriterlerini Sevr'in şartları gibi uygulayarak, Türkiye'yi hizaya getirmeliyiz" 1,5-2 yıl kadar önce Stockholm'de bu açıklamayı yaptılar, resmen yaptılar, aynı tabirle yaptılar. Bundan 1-1,5 ay önce

de -ki, ben bunu Millet Meclisinde de kürsüye taşıdım- bizim Şükrü Elekdağ'ın da katıldığı, Türkiye-Avrupa Karma Parlamento Komisyonunda ne yaptılar? Açıkça dediler ki, "Sevr'i kabul etmeniz lazım" Şimdi bu AB, bakınız, Kopenhag Kriterleri diyor. Kopenhag Kriterlerine kendi uymuş mu? Kopenhag kriterleri, yüzde 24 oyla, yüzde 68 sandalye almayı makul ve hukuki görüyor mu? Bu çağın hukuk formasyonuna, hukuk nosyonuna, hukuk mantık ve vicdanına uygun mu? Değil. Hiç ses etti mi, bundan şikâyetçi oldu mu? Bu yollamam AKP'ye değil, AKP geldi sistemi buldu, ondan yararlandı, ne yapacaktı, "ben yararlandım, ama bunu yıkacağım" mı diyecek, Millet Meclisini boşaltacak mı; boşaltmayacak. Ama bu sistemde, yani bir ülke var, bu ülkede yönetimde bulunan, iktidarda bulunan siyasi parti, antidemokratik bir oluşumun, bir sistem çarpıklığının sonucu olarak oraya gelmiş. Kullanılan oyların yüzde 34'ü, geçerli oyların yüzde 24'ü, sandalye yüzde 67 küsur. Kopenhag Kriterlerinin takipçileri buna çıt çıkarmadılar. Tıpkı, sınır sorunlarını halletmediği halde, Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ni yine Kopenhag Kriterlerine açıkça aykırı olarak Avrupa Birliğine üye aldıkları gibi. Bunları da bilmemiz lazım, ama konumuz bu değil.

Düne dönelim; değerli arkadaşlar, bu teknik meseleleri konuşuyoruz, ama benim dünden beri bir ıstırabım var; bir siyasi partinin genel başkanı, bir üniversite hocası, bir Türk aydını olarak değil, bir Türk vatandaşı olarak. Bugün gene epey insan var burada, biz 10 kişiye de konuşuruz, ben Antalya'da Cam Piramidin içinde, dışında 11 bin kişiye hitap ettim. Reuters sordu bana, "bu konferans diye verdiniz, ama böyle konferans olur mu?" diye. "Vallahi, ben konferans diye çağırdılar verdim, yorum size kalıyor" dedim. Bunları gördük, ama şimdi Türkiye Barolar Birliği ve Başkent Barosunun ortaklaşa düzenlediği, dışarıdan akademisyenlerin katılımıyla gerçekleştirilmiş, alanlarında otoriter bir yığın ilim ve fikir adamının iki

gün boyunca burada ter döktükleri bir toplantı ve toplantı nedir? Burada biz cinlerin esrarını veya filan maddenin sağlığa etkilerini filan, belli bir gruba hitap eden bir şeyi, çok spesifik bir şeyi tartışmıyoruz, ülkenin bütün meselelerinin burada masaya yatırıldığı bir toplantıdır bu. Bakar mısınız, dün ben baktım buraya, bütün boştu buralar. İşte bugün gene biraz birkaç kişi var. Nerede bu gençlik, nerede bu halk? Türkiye'nin en hayati meselelerinin tartışıldığı böyle bir toplantıya, başkent gibi, şu kadar üniversitenin yer aldığı bir kentte ilgi buysa, esas bunun üzerinde ciddiyetle düşünmemiz lazım. Bu bizi bir yere getiriyor; bu bizim aynı zamanda konuştuğumuz meselenin ana konularından biridir, depolitizasyon. Türkiye'de nüfusunun yüzde 80 küsuru 30 yaş civarında olan 70 milyonluk kitle depolitizasyona tabi tutulmuştur. Türkiye üzerindeki en ciddi operasyon budur. Burada Partiler Kanununun, partiler bazında birtakım çekişmelere konu edilmesinden çok, bunun üzerinde durmak lazım. Bu nasıl bir depolitizasyondur? Kanı kaynayan bir nüfus, 30 yaş civarında 50 milyonun üstünde bir nüfus ve burada Türkiye'nin en hayati meselelerinin tartışıldığı bir toplantıda iki günde manzara bu.

Bu depolitizasyon, yani politika dışına itme nasıl bir operasyondur Türkiye üzerinde? Bence, buradan ayrıldıktan sonra, bu Partiler Kanunu vesaire meseleyi, bunları siyasetle ilgilenenler biraz takip etsin, siz Türkiye'nin bu meselesi üzerinde daha çok düşünün, çocuklarınızla bu meseleyi konuşun, eşlerinizle bu meseleyi konuşun, iş çevrenizle bu meseleyi konuşun. Bu Türkiye için hırlı bir alamet, hırlı bir gösterge değildir. Şimdi dünyanın birçok yerinde diyorlar, "Türkiye 1920'nin şartları içine itilmiştir"; Amerika'da çok önemli isimler bunu telaffuz etti. Ben de bu konuda bir iki yazdım, 1920'deki durumdayız. Peki, şu imkânlarla, biz Türkiye'nin meselelerini şurada oturup, konuşup, tartışamıyorsak, burada bizim

gençlerimizin sorularına muhatap olamıyorsak, 1920'deki şartların içinde, fakat 1920'lerdeki imanın dışındayız demektir. Şimdi burada ciddi bir mesele var. Nedir o? Dümeni bozuk bir vapurla limana geldiği zaman, kendisini neyin karşılayacağını bilmediği halde, Samsun'a çıkan bir irade var, o Kurtuluş Savaşını kazanmış. Şimdi imkânlar bakımından, geminin dümeni filan bozuk değil, güvertede papyon kravatlı hizmetçiler size servis yapabiliyor, fakat bu manzaraya baktığınız zaman, yüreği ve beyni boşaltılmış 70 milyonluk bir Türkiye.

Partiler Kanunu o, burası bu, baraj şu, tabii onları konuşuruz, bunların çözülecek yeri parlamentodur. Bunlar esasında bizim Burhan'la veya Turan hocamla filan, oralarda oturacağımız, konuşacağımız, orada çözülecek bu. Tabii, bunları da konuşalım, ama bu mesele çok önemlidir. Ben üç dört gün önce ben internete, tabii sağ olsunlar, AKP benim gazete yazılarımı, 36 yıllık, basın hayatımda ilk defa son verdiği için, kendi denetimindeki Star Gazetesi'nde, son orada yazıyordum. Şimdi biz ilk defa 36 yıl üstüne, internetle işi idare ediyoruz. Orada "İman ve İmkân" diye bir yazı yazdım. Sabah Gökhan Evliyaoğlu aradı beni, "ben o yazıyı aldım, gözyaşlarıyla kendi siteme de koydum" dedi. Bir mukayese yapıyorum, bu paradoksu görmemiz lazım, en hayati meselemiz budur; gerisi hallolur. Bu hallolmazsa da, hiçbir şey hallolmaz, burada oturun, kılı kırk yararak Partiler Kanununu teknik masalara yatırın, labirentlerden geçirin, eleklerden geçirin. Tamam, ama bu ne, nerede bu gençlik, nerede bu üniversite gençliği? Geçen gün eski bir gazeteci arkadaşımız Tufan Türenç bir yazı yazdı, görmüş olmanız lazım. Alayıvala ile ilan edilerek, 15-20 gün duvarlara afişlere asılarak, bir üniversitede çok ünlü bir ekonomi profesörümüzün konferansı duyuruluyor, konferans saati geldiğinde, o ünlü konferansçı, salona giriyor, konuşacak, 11 kişi var. Kürsüye çıkmıyor,

o 11 kişinin arasına giriyor, orada sohbet şeklinde konuşmasını bitirip, kalkıp, gidiyor. Arkadaşlar; lütfen herkes aklını başına toplasın. Bakın, Türkiye'nin temel belası budur. Bu zihniyet çürümesi ve bu imansızlık alameti, Türkiye'nin esas kahrına kanıt olarak değerlendirilmeli ve bunun icabı yapılmalıdır.

*"İman ve İmkân"*da dedik ki, 1920'lerde Türkiye'de imkân yok denilecek kadar az. 10 tane tekerli feamme emirnamesi çıkarmış ilk Meclis, büyük Atatürk'ün imzasıyla. Her birinde, milletten istenen ilk şey, çarıktır. Lütfen, 10 tane tekerli feamme emirnamesini açın, arşivlerden, kaynaklardan okuyun. "Atatürk'ün Bütün Eserleri" diye 15 cildi çıktı, muhteşem bir hazinedir bana göre, yayınlanıyor, hepsi orada var. Çarık istenmiştir, çanak istenmiştir, çömlek istenmiştir, çorap istenmiştir, yün istenmiştir, urgan, ip istenmiştir, 3 kilo benzin istenmiştir, pirinç, fasulye, mercimek istenmiştir ve Kurtuluş Savaşı böyle verilmiştir. İmkânlar bunlardır, fakat iman, oradaki iman... Yahya Kemal, "iman bir şavk olan zamanlar geçti" diyor. Cinas var orada, geçti, bitti mi? Hayır bitmedi, iman hiçbir zaman şavk olmaktan çıkmaz. O zamanlar geçti, yine gelir. 12 milyon nüfus, sokaklarında çamurdan başka bir şey yok, bitlerle mücadele eden bir ülke, sade istila ordularıyla değil, bitle, pireyle, tahtakurusuyla mücadele eden bir ülke ve o savaşı bütün dünyaya karşı vermiş ve bitirmiş. O günkü çamurlu yollara, bugün özel otomobillerle değil sadece, özel helikopterlerle giden insanlarımız var.

İmkânlar oradan buraya gelmiş; fakat iman nereden nereye gelmiş? Türkiye tökezletilmiştir, ciddi biçimde tökezletilmiştir, bunu görmemiz lazım. Biz, surlar dışarıdan dövülürken, içeride meleklerin kanatlarını tartışma durumuna düşmeyelim. Yani bu yaptığımız abestir manasında demiyorum, tabii bunu yapacağız. Eğer bu koridorlarda, hatta caddelere taşacak şekilde, merdivenlerde, hatta bir kısmı

"burayı niye daha büyük bir yer tutmadınız, böyle bir konu burada olur mu, daha büyük bir yer olacaktı" diye sesler çıksaydı, doğru. O zaman bizim o noktayı irdelememiz lazım. Türkiye tökezletilmiştir ve Türkiye düşerse, tökezlediniz mi, ya ayağa kalkarsınız, ya yere düşersiniz. Düştükten sonra ne olur? O da, ayrı bir tartışma. Türkiye düşerse, bu imkânsızlıktan olmayacaktır. Bugünün bence en hayati mesajı, benim söyleyeceğim budur. Tökezletilen Türkiye düşerse, bu asla imkânsızlıktan olmayacak, imansızlıktan olacak. Buna lütfen, izin vermeyin. (Alkışlar)

Meselelerin meselesi budur, olmazsa olmaz budur, olmak veya olmamak meselesi budur.

Şimdi gelelim siyasi partiler meselesine, bu depolitizasyondan nasıl çıkılacak? Biz siyasi hayatı, çok partili siyasi hayatı 55 yıldır örtülü bir padişahlığın ötesine geçiremedik. Kısmen partileri devlet bürosu gibi çalıştırdığımız için, kısmen de tevarüs ede ede geldiğimiz putçuluk ve fosilperestliğin ayağımıza vurduğu prangalar yüzünden. Biz putsuz yaşayamıyoruz, ya tarikat şeyhi olacak, ya mezhebi imam olacak, ya parti başkanı olacak. Kim ben partiyi kurdum, çok tipik bir örnek vereceğim, bakın kendimi eleştirerek örnek vereceğim: Dedik ki, "bize kanun, bu dönemde kurulları atamayla oluşturma imkânı veriyor, ama ben bunu yapmayacağım" 16 Şubatta partiyi kurduk, 17 Şubatta toplandık. Dediler ki, "olmaz böyle şey, sen başına iş mi arıyorsun?" Nitekim, biz kurulları oluşturduk, bakın arkadan ne oldu? 3-4 arkadaş rahatsız oldu ve ne dediler biliyor musunuz, "burada demokrasi uygularsan, akıbeti bu olur, biz dedik sana, kendin seç" Düşünüyor ki, "Genel Başkan bu kurulları oluşturursa, bizler buraya kesin gireriz" Seçim oldu, üç tanesi giremedi. Bakın, böyle bir şartlanma var. Demokrasi, demokrasi burada bağırıyoruz, tamam da

acaba bu tam işletilse, bu bizim bilinçaltımızdaki birilerini ilahlaştırma hastalığı rahatsız olmayacak mı? Bunu da bir irdelemek lazımdır.

Gruplar dedi Burhan Bey, tabii parti disiplini önemlidir, orada ciddi bir çözülme yaratırsanız, bu defa partinin bir anlamı kalmaz. Ama soruyorum ben size: Ben de 1,5-2 seneye yakın birine katıldım, grup nedir? Gruplarda esas şikâyet konusu, grubun siyaset üretmek yerine -ki, esas esprisi budur parti grubunun Mecliste- ne yapıyor? Genel başkanın haftalık fırça atma, öğüt verme veya basınla sohbeti şekline dönüşüyor. Genel başkan geliyor, konuşuyor, basın bunu yayınlıyor, genel başkanın konuşması bitti mi, herkes dağılıp, gidiyor, basın da çekip gidiyor. Peki, bu grubun esprisi bu mu, hukuki esprisi bu mu, siyasi esprisi bu mu, parlamenter sistemdeki esprisi bu mu? Orada siyaset üreteceğiz. Adam gitmiş, 20 gün Anadolu'yu dolaşmış, bölgesini dolaşmış gelmiş, elinde dosya var, şikâyetler var, övgüler var, eleştiriler var. Orada söylenecek, bunlar tartışılacak; böyle bir şey yok. Genel başkan söyleyeceğini söylüyor, fırça atacaksa atıyor, öğüt verecekse veriyor, kapatılıp, gidiyor. Buraları irdelemek lazım, yani bunu da Siyasi Partiler Kanunu yapmıyor, bunu zihniyet çürümesi yapıyor.

Demokrasi ve katılım, bu bizim siyasi hayatımızda katılımı tamamıyla Siyasi Partiler Kanunu, yani kısaca kanunlar engellemiyor, yine zihniyet engelliyor. Kadın kotası, kadın kotası, yani kadınların siyasete katılmasına engel mi var? Ben partiyi kurarken, kurucular listesine ilk defa yüzde 30 kadın, hedefim yarı yarıyaydı, yüzde 40'tı, 45'ti, mümkün mü, bulabilir misiniz? Aynı ailede kadın için çocuk problem oluyor, "çocuklar var" diyor. Babası o, onun için niye problem değil de, hep senin için problem oluyor? Gelir problem oluyor, iş hayatı problem oluyor, günlük sirkülasyonlar, hep kadın için problem oluyor. Öyle bir şartlanma getirilmiş ki, mutlaka bir

bahane bulunacak, kadın siyasi hayatın dışına itilecek. İşte 550 kişilik parlamento, 24 tane kadın. Oranlar mısınız, yüzde kaç? Yüzde 3,5-4. Şimdi kanunda engel yok, ama zihniyet engeli var ve zihniyet engelini aşmak lazım. Kota koyacaksınız, kota koydunuz mu, Murat Karayalçın söyledi, gitti, derhal sıkıştığını burada kendisi de ifade etti. Çünkü fenomenler, vakalar muannittir, parmağını getirir, gözünüze sokar. Koydun kotayı, kadın bulamıyorsun. Şu kurula söylüyorum, 10 tane kadın alacağım; bulamıyorsan ne yapacaksınız? "Boş sandalye koyalım" dedi.

Ben şuna inanıyorum: Bizim normatif düzenlemeden önce, bizim zihniyet devrimine ihtiyacımız var, biz bir defa bunu yapacağız. Bakın, ben tipik bir örnek vereyim, benim alanımdan, yani akademisyeniz madem, azıcık da ben onu kullanayım. Benim ismimin başına "profesör" yazmamışlar, Burhan Beyin yazmışlar, neyse olsun, espri için söylüyorum. Bir örnek, "İslam dini kadına çok büyük paye vermiştir" Tamam, ama siz bunu kime anlatın, siz bunu benim külahıma anlatın. Bakar mısınız, Müslüman dünyaya, o paye nerede? Gidin Karadeniz'in dağ köylerine, babam oralı, gidin doğunun köylerine, annem oralı, bakın bakalım, Karadeniz'de affedersiniz, merkebin yük taşımayacağı diklikteki yerlere yükü kadın taşır. Böyle midir, değil midir? Ben orada büyüdüm, aksini söylesen ne yazar. 14 yaşındaki çocuğa, 20 yaşında kızı gider alır, gelin olarak. Niçin? Yük taşıyacak. Bunu legalleştirmek üzere, tabii asırlardır dine de yalan söylettik, birçok şeyi legalleştirmek için dine yalan söylettik, şimdi din başımıza bela oldu. Bakın, şimdi Müslüman olmak, dünyanın her tarafında bir utanç vesilesine dönüşmüştür. Şimdi ne yapacak adam, yardan mı geçsin, serden mi geçsin? Kim bunu bu hale getirdi? Şunu demek istiyorum: Teoriyle iş bitmiyor değerli arkadaşlar, zihniyet devrimi lazım. Ben eğitimci olarak, 30 yıl üniversitede eğitim vermiş bir insan olarak bunu söylüyorum. Eğitim seferberliğinden önce,

zihniyet seferberliği lazım. Yoksa süslü okullar açıp, her çocuğun önüne bilgisayar koyup, üç yabancı dil öğretmekle hiçbir yere gidemezsiniz. Ben ne atom mühendisleri gördüm, dört yabancı dil biliyor, mahalledeki sümüklü tarikat sahtekârı şefin ayaklarını öpüyor, yalıyor; yani eğitimle bu bitmiyor.

Bu manada Cumhuriyete bir geri doğru bakın, ölümsüz Atatürk'e bir bakın lütfen. Atatürk'e 24 saatte 24 bin defa bakmamız lazım; sade bizim değil, bütün İslam dünyasının, ama hiç değilse, biz bakalım. Atatürk ve Cumhuriyetin bu ülke için ilk kazanımı, ilk getirisi, ilk lütfu, zihniyet devrimidir, eğitim onun arkasından gelmiş. "Bu tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan, eğitim olursa..." Olmuyor işte canım, nice süslü püslü okullar gördük biz, Cumhuriyetin dibini oyuyorlar, yani bunu herkes biliyor. Bunların her biri birkaç dil biliyor, her biri en iyi şartlarda eğitiliyor, her biri senden, benden daha iyi giyiyor, daha düzenli yaşıyor; ama herkes müşteki. Niçin? Zihniyet çürük. Cumhuriyetin bugün bizim açımızdan tedirginlik verecek şekilde maruz bırakıldığı aşındırmanın arkasında eğitim azlığı falan yok, zihniyet çürümesi var. Buradaki manzaranın bize gösterdiği, bu zihniyet meselesini bizim çok dikkatle irdelememiz lazım.

Bu zihniyeti kim yaratıyor? Zihniyet devrimini kim yapıyor? Bunu öğretmenler yapmaz, öğretmen bunu takviye eder, eğitimci bunu geliştirir, kemaline erdirir. Zihniyet devrimini aydın yapar, fikir adamı yapar, şairler yapar, siyasette ülkesinin çıkarları için kendini feda edebilecek büyük aksiyon adamları yapar. Onlar bunu yapar, eğitim kadrosu bunu alır, değişmeyecek standartlarına oturtur, kemaline erdirir. Türkiye'de aydına bakar mısınız, siyasetçiye bakar mısınız? Zaten aydınla siyasetçi arasındaki münasebet, sütle kaymak arasındaki münasebettir. Fransa'da 16 sene aktif sene siyaset

yapmıştır Andre Melneux, 10 yılı De Gaulle, Kültür Bakanlığı yapmıştır. Andre Melneux 20. Yüzyılın en büyük fikir adamlarından biridir, 20. Yüzyıla damga vurmuş adamlardan biridir, tıpkı Tobee gibi. Şimdi o Kültür Bakanlığı yapmış, Fransa'da Andre Melneux gibi adam Kültür Bakanlığı yapmışsa, Andre Melneux gibi adamın Kültür Bakanlığı yaptığı ülkeyle, senin şansın aynı mı? Sorarlar size, Melneux'nun yazdıklarını Türkçeye çevirseniz, sizin kültür bakanlarınızdan kaç tanesi okur, anlar? Verin şimdi Melneux'nun "Tokyo Mektupları"nın Türkçesini, toplayın bizim geriye doğru 20 kültür bakanımıza verin, okusunlar. Hepsine saygım, sevgim var, ben felsefe profesörüyüm ve eğitimciyim, tamamına yakınının anlayacağı kanaatinde değilim, oturup başında anlatmanız lazım. Şimdi kimse durup dururken büyük olmuyor ki.

Aydın ve siyasetçi ilişkisi, bizim ülkemizde maalesef çok menfi kurulmuştur, asla sedra şifa verecek şekilde kurulmamıştır. Bir defa, aydın bizde konuşmuyor, geveliyor. İstisnalarına saygımı tekrarlayarak, onları kenara koyuyorum. 36 yıldır Türk basınının içindeyim, Türk adliyesindeyim, Türk üniversitelerindeyim, 9 yıl dekanlık yaptım, yani buralarda gördük bunu, aydın konuşmuyor. Denilmiş ki, "söz gümüşse, sükut altındır" Bu bir hain teranedir, tıpkı "devletin malı deniz, yemeyen domuz" dedikleri gibi. Bakın, aydınlara "söz gümüşse, sükut altındır"ın bir hain terane olduğunu anlatıp, "hayır, konuşmak altındır, konuş kardeşim, geveleme ağzında lafı, mertçe konuş, söyle gerçeği" dedirteceksiniz. Siyasette de, "devletin malı deniz, yemeyen domuz"u tersine çevirip -bizim programımıza koyduk bunu, usulüne uygun ifadelerle koyduk- "devletin malı deniz, bir lokmasını yiyen domuz"u getireceksiniz. Bunu getirdiniz mi, o zaman olur. (Alkışlar)

Dokunulmazlık; dokunulmazlığı kaldırdınız mı ne olacak? 47 milyar dolar 3-4 yıl içinde kamu bankalarından gitmiş, İhale Kanunu ortada, Teşvik Kanunu ortada. 20 milyon dolar teşviki aldı burada adam, dağın eteğine gitti, 500 metreküp betonu attı, dört tane resim çektirdi, verdi ilgili makama, 20 milyon doları gitti İngiltere'de bankaya yatırdı, 100 milyon dolar oradan kredi aldı, o 100 milyon doları getirdi sıcak para Türkiye'de, spekülatif kazanca açtı, devletten aldı, bakın ne yaptı? O aldığı parayla, hem Türkiye'nin aldığı 20 milyon doları taksitleriyle ödedi, hem İngiltere'den aldığı parayı ödedi. Türkiye 320 milyar dolar borcun altına ne için girdi? Lütfen, soruyorum ben size, vicdanınıza elinizi koyun, Türkiye'nin şu borcu ekonomik gerekçelerle izah edilebilir mi? Terörü yenmişiz biz, 100 küsur milyar dolarımızın oraya gittiği söyleniyor. Terörle savaş için bize bir kuruş kredi vermemiştir Batı. GAP için başta Dünya Bankası bir miktar kredi vermiştir, projenin ileri safhalarında muslukları kapatmış, bir kuruş vermemiştir. Peki, ne için bu para gitti? Bunun hesabını dikkatle yazmak lazım. Ha bir 100 milyar dolar da bize, 1996'dan beri imzaladığımız Gümrük Birliğinin attığı kazıktır, Avrupalı baronlara da bu fakir ülkeden 100 milyar dolar biz transfer ettik farkında olmadan. Gümrük Birliği Antlaşması adı altında, 18, 19. Yüzyılda sömürgeleriyle Batının yaptığı anlaşmalardan birinin daha kötüsüdür. O şekilde bu hale geldik.

Özetleyelim; Partiler Kanununda ve Seçim Kanununda, baraj dahil, ciddi ıslahata gitmemiz lazım. Türkiye gibi, diyalektiği, etnisitesi yüksek, çok farklı bir ülkede, yüzde 10 baraj koydunuz mu, bunun yaratacağı sıkıntıların altından kalkamazsınız, bu neticede bir zulme dönüşür; bunun tabii ki düzeltilmesi lazım. Kadın kotası koyalım, ama her şeyden önce şunu bilelim ve böyle kapatalım: Türkiye -sebeplerine vesaire girmedim- tökezletilmiştir. Türkiye yüzünün üstüne, ağzı, burnu dağılacak şekilde yere kapanıp, perişan

olsun mu; yoksa ayağa kalkıp, ileri doğru, kredilerini tükettiği torunlarına güzel bir ülke bırakmak üzere gerekeni yapsın mı? Şu manzarayı ben görünce, hakikaten çok rahatsız oluyorum. Ümitsiz olmuyorum, çünkü ben Allah'a inanan bir adamım; Allah varsa, ümitsizlik olamaz, çünkü ümitsizlik de Allah'tan büyük olamaz. En büyük Allah olduğuna göre, ümitsizlik de ondan küçüktür. Biz bunları aşacağız, ama bu Partiler Kanunu tartışmalarını böyle oturup, 50-60 tane hukukçu kendi aramızda yaparak değil, Türkiye'deki kitleyi bir büyük dip dalgası yaratarak, bir büyük bilinç devrimi yaratarak, bir büyük demokratik seferberlikle ayağa kaldırmamız lazım. Biraz da onun üzerinde düşünelim. Hepinize teşekkür ederim.

SORULAR VE YANITLAR

OTURUM BAŞKANI : Sayın Yaşan Nuri Öztürk hocamıza da çok teşekkür ediyoruz.

Toplantının bu bölümünde, sizden gelen soruları ben konuşmacılara dağıttım. İlk söz verdiğimiz sırayla bunlara yanıt alacağız. İlk söz Sayın Kamil Turan hocanın; buyurun efendim.

Kamil TURAN : Efendim, önce birkaç noktayı arz etmek istiyorum.

Sayın Kuzu, Maurice Duvergen'den bahsetti, gerçekten siyaset biliminin en büyük adamlarından birisidir ve benim hocamdır. Sayın Duvergen her zaman şunu savunur: "Bir ülkede siyasetle ilgili bir kanun hazırlanmadan önce, toplumun siyaset sosyolojisi açısından o meseleye olan bakışını mutlak tespit etmek lazım" İktidar Partisi canibinden, Amerikan sistemini destekleyen sesler duyuldu ülkede. Bu seslendirmeyi yapmadan önce, nasıl bir araştırma yaptınız, hangi sosyolojik araştırmalarda bulundunuz? Hiçbir şey yapılmadı. Nasıl bilmiyorsunuz ki, Amerikan sistemi dünyanın birçok ülkesi tarafından taklit edilmiştir; özellikle Güney Amerika'da, Orta Amerika'da, Afrika'nın bazı ülkelerinde. Anglosakson geleneğine ve hukuk yapısına sahip olmayan hiçbir ülkede, Amerikan sistemi başarılı olamamıştır. Neden? Çünkü, farklı bir sosyal yapının tabanı üzerine oturtulmuştur. Dolayısıyla, Amerikan sistemi yapılırken ise, İngilizler örnek alınmıştır. Avam Kamarası denilmiş, bir temsilciler meclisi kurulmuş; Lortlar Kamarası denilmiş, bir senato kurulmuş. Kralı ne yapacaklar? Düşünmüşler, taşınmışlar, "kral gücünü vereceğimiz bir başbakan seçelim" demişler, sistem öyle ortaya çıkmış, zaruretler,

yapılar sistemi ortaya çıkmış. Türkiye'nin böyle bir sistemden ne kazanabilirdi; bunu hesaplamadan yaptınız.

Parmak kaldırarak kanun kabul edildi diyorsunuz. Şimdi uyum kanunlarının nasıl kabul edildiğini bize siz itiraf ediyorsunuz. Türkiye bugün bütün hukuki yapısı açısından destabilize edilmiştir, istikrarsızlaştırılmıştır, kuralsızlaştırılmıştır. Neden? Çünkü buyurduğunuz gibi, okumadan, kanunlara parmak kaldırılarak bunlar yapıldı.

Bir başka husus; ben milletvekillerinin hırsız olduğunu söylemedim, kötü niyetli insanların siyasi sistemimizdeki boşluklardan yararlanarak, kötü niyetlerini Parlamentoya taşımalarını engelleyecek tedbirleri size önerdim. Diyorsunuz ki, dilekçe veriliyor, ama kaldıramadık" Niye kaldıramıyorsunuz, kaldırın. Cumhuriyet Halk Partili bir milletvekili yalvarıyordu, "Allah rızası için kaldırın şeyimi" diye. Niye kaldırmıyorsunuz? Kaldıramazsınız, çünkü kaldırırsanız, yol olur ve gün gelir hükümet düşer, yeni bakan bulamazsınız Sayın Kuzu.

Niye bunu açıkça söylemiyorsunuz? Ben bunlara değinmek istemedim, ama siz beni mecbur ediyorsunuz bunları şey yapmaya.

Kimlik meselesine gelince; beş defa ben fikir değiştirmedim ki, siz değiştirdiniz. Önce "filan partinin fikriyatındanız" dediniz, sonra onu reddettiniz, "bir gömlek gibi üzerimizden sıyırıp attık" dediniz, sonra Demokrat Partiye sataştınız. "Oradan geliyoruz"; nereden oradan geliyorsunuz, lütfen söyler misiniz? Sizi bir dalga attı iktidar koltuğuna, bir dalganın sırtında geldiniz.

Ama unutuyorsunuz ki, siyasette bir kural vardır; nasıl gelirseniz, öyle gideceksiniz.

Değerli arkadaşlarım; birkaç soru var, çok kısaca yanıtlamaya çalışacağım.

Sayın Ahmet Arslan diyorlar ki, "Siyasetçilerin zihinsel fonksiyonları, beyinlerinin çalışmaları, muhalefetteyken artmakta mıdır? Niçin aynı beyinler iktidardayken aynı şekilde çalışmıyor?" diye, çok haklı bir soru soruyor. Efendim, mesele şu: İngiltere'de seçim başlamadan önce, ilk yapılan araştırma, "halk ne istiyor?" araştırmasıdır, yani seçimlerde vaat edilecek, işlenecek konular, halkın ne istediği konusundan hareket edilerek tespit ediliyor. Parti genel merkezi bu konuyu bağlar, konu listesini bütün teşkilatına bildirir ve hiçbir aday, merkezde tespit edilen konular dışında vaatte bulunamaz. Seçim yapılır, iktidarı kazanırsa parti, ilk oturumunda hükümet, o söz verilen konuları alır, sıraya koyar ve icraata dönüştürür. Bizde böyle bir mekanizma yok. Sıkıştıkça aday, yeri, göğü, her şeyi vaat ediyor; "denizleri kuruturum tarla yaparım", simit hesabı yapıyor, "ben bu asgari ücretle vatandaşımı perişan ettirmem, bu kadar artıracağım" diyor, tarımcıya, çiftçiye vaatte bulunuyor, esnafa vaatte bulunuyor; kimin kime ne söz verdiği bilinmiyor. Vaatler yapılırken, o işin mali kaynağını bile tespit etmek lazım. Dediğim gibi, İngiltere'deki uygulamalarda olduğu gibi yapılsa, maliyetler tespit edilse, kaynaklar araştırılırsa, bu zihin değişikliği, fonksiyon değişikliği herhalde olmayacaktır.

Devamında, *"Niçin aynı beyinler iktidardayken, dokunulmazlıkların sınırlandırılması, şeffaflık gibi uygulamaları geçmişte icra etmemişlerdir? Bu fikirler yeni ileri sürülüyorsa, parti tüzüğü prensipleri liderlerle mi değişmektedir? Türk Milletinde, vaat edileni, hayattayken görebilecek nesiller olabilecek mi?"* diyorlar. Efendim, bu şeffaflaşma konusunda Meclise bir kanun teklifi yapılmış Doğru Yol Partisi zamanında, fakat maalesef gerçekleştirilememiş.

Eğer arzu ederseniz, size onun bir örneğini, bir kopyasını arz edebilirim.

Kırmızı Çizgi Dergisi, Sayın Av. Ömer Özdemir, *"Demokrasinin silahı yoktur, birtakım esasları ve ilkeleri vardır dediniz. Demokrasiyi silah olarak kullananlar var mıdır?"* diye sormuşlar. Gerçek demokrasinin sınırları içerisindeyse, demokrasi silah olmaz halka karşı. Ama demokrasi deyip, demokrasinin sınırları içerisinde biliyorsunuz, bazı diktatörlük rejimlerde bile, bilmem demokratik ne cumhuriyeti denilir, ama onların demokrasiyle alakası yok. Bu bakımdan, gerçek demokratik ruhla hareket ediliyorsa, halka karşı silaha dönüştürmek mümkün değil.

"Demokrasi götürüyorum diyerek, Amerika Birleşik Devletlerinin çeşitli ülkelere girmesi ve işgal etmesi, ABD'nin demokrasiyi silah olarak kullandığını söyleyebilir misiniz?" diye sorulmuş "Demokrasi" sözüyle Amerika Birleşik Devletleri dünyayı kandırıyor. 11 Eylül olayı ki, hiç kimse tarafından tasvip edilmemiştir. O olaydan sonra Amerika yöneticileri, iç hukuklarında dahi, Nazi Almanya'sını veya Mussolini İtalya'sını anımsatan birtakım kanunlar çıkarmışlardır. Irak'a gidişlerinin amacı herkesçe biliniyor; birinci amaçları petroldür, ikinci amaçları petroldür, üçüncü amaçları petroldür.

"Dokunulmazlık demokrasinin zaafından olduğunu söylediniz" Yok, demokrasinin zaafıdır demedim, demokrasinin zaafı, düşmanlarına dahi iktidar yolunu açmak mecburiyetinde olmasıdır. Ama eğer dokunulmazlık, mikrofondaki konuşma hürriyetini aşar, birtakım şahsi imtiyazlara dönüşürse, tabii ki onun sınırlandırılması gerekir demiştim.

"Demokrasinin bu gibi zaaflarını kullananları da demokrasiyi silah olarak kullandığını söyleyebilir misiniz?" Bu gibi davranışları kabul etmemiz mümkün değil.

"Acaba dokunulmazlıklar kaldırılmalı mıdır?" Hayır, sınırlandırılmalıdır kanaatime göre. Dokunulmazlıklar konusunda dünyadaki uygulamalar nelerdir? Sayın Kuzu biraz bahsetti, ama bizdeki sanıyorum ki, bu bahsettiği sistemlerden çok farklı, çünkü bizde tamamıyla imtiyaza dönüşmüştür.

"Siyasi etik, siyaset ahlakı konusunda neler söyleyebilirsiniz? Sizler ve hepimiz, Türkiye'de birbirine başarılar dileyen ve sevgi besleyen ... girecek siyasiler ve siyaset ahlakı gösterebilir misiniz?" Efendim, demin de arz ettiğim gibi, siyaset fazilet rejimidir, hizmet ön plandadır. Hizmet ederek, belki insan bencilliğinden bir nebze daha şey yapabiliriz, yer verebiliriz hizmet bencilliğine; hizmet ederek onur kazanmak, şeref kazanmak mesleğidir. Dolayısıyla, bütün ahlak olmadan, yararlı siyasetçi olmak bende oldukça zordur.

"Türk demokrasisinin fazlalıkları olduğunu söylediniz. Bu fazlalıklar nedir?" diye sorulmuş. Biz Müslüman Türk medeniyetinin temsilcisi olan bir milletiz. İslamiyet öncesi Türk örfi hukuku ve daha sonra özellikle İslamiyet'le şereflenmemizden sonra sahip olduğumuz değerler, bizi dünyanın en adil, en ahlaklı, en mükemmel milleti yapmaya müsaittir. Yeter ki, gönlümüz bunu istesin; yeter ki özümüze dönelim; yeter ki bizim olan değerlerle övünelim, onlarla iftihar edelim, onları millet çapında yaygınlaştıralım. O zaman eminim ki, Türk toplumumuz dünyanın en mutlu toplumlarından birisi haline gelir.

Ben müesseselere girmek istemiyorum. Mesela, Veda Hutbesi başlı başına bir abidedir. Efendim, insan hakları ilk önce bilmem

ANKARA BAROSU
BİLGİ ve BELGE MERKEZİ

1215 yılında Magna Carta'yla yapılmıştır, bunlar bize okutuldu okullarda. Ama bir harf Veda Hutbesi'nden bahsedilmedi. Dolayısıyla, burada zaman müsait değil, hele hocamın yanında haddimiz değil; ama siyasi açıdan meseleye baktığınız zaman, sosyal adalet bakımından, eşitlik bakımından, fazilet bakımından, ahlak bakımından her şeyimiz var. Ama kör olası Batı hayranlığımız var ya, her şeyi batıran o. Özümüze döndüğümüz gün her şeye sahip olacağız.

Sayın Karayalçın söylediklerine temas etmeyeyim. Yalnız 1,5 trilyonu niye bana soruyorsunuz, bunu biz mi harcamışız? Biz bu kadar para nereden, biz harcamadık. Herhalde burada bir yanlışlık var, ya yanlış bir beyan var, çünkü biz Hazine dışında bir kuruş başka bir kaynağımız yoktur. Siz hukukçular çok iyi bilirsiniz, Hazine de verdiği son kuruşu bile, çok hassas bir şekilde denetler. Sanıyorum, bu 1,5 trilyondan bahsedilirken başka bir partiden bahsedildi. Onun için, hangi parti olduğunu bilmiyorum.

"Türkiye demokrasisi imtiyazsızlar rejimi midir?" Kitap da öyle, keşke uygulamada da öyle olabilsek.

"1 milyon insan imtiyazlılar olduğu için mi yoksullaştı?" diyorsunuz, sömürünün, haksızlığın olduğu her yerde, fakirlik, yoksulluk, ahlaksızlık onu takip eder. Temenni edelim ki, bu gibi hatalardan ülke olarak kendimizi arındıralım. Ama bir yoksullaştırma süreci içerisinde bulunduğumuz da kesin.

Sayın Başkanım, bana gelen sorular bu kadar.

Çok teşekkür ederim efendim.

OTURUM BAŞKANI : Sayın Kamil Turan'a çok teşekkür ediyoruz.

Sayın Kuzu'ya söz vermeden önce bir şeyi söylemek istiyorum. Lütfen, sorular birbirinin ayrı, tek tek okumadan cevap verirseniz çok sevinirim.

Diğer yandan da, yerinden de müdahale olmazsa, yine çok seviniriz. Buyurun.

Burhan KUZU : Biz yerinden müdahaleye alışığız merak etme Sayın Başkan, Mecliste bunları yaşıyoruz, cevabını da hemen veririz; ama müsait değil tabii öyle bir ortama.

Kamil hocam, başkanlık sistemi konusunda ben yıllarımı verdim, Duvergen'le hasbelkader ben de çalıştım. Başkanlık sistemi dünyada, Amerika'da uygulandığı doğrudur. Ama bir farkı var, o da şu: Bilesiniz ki, başkanlık modeli aklın bulduğu bir sistemdir. Her ülkede Allah akıl verdiği müddetçe, vermiştir insanlara, oturur, düşünür, taşınır ve kurar. Halbuki parlamenter model dediğimiz, bugün Türkiye'deki sıkıntının bana sorarsanız, belkemiği olan bu sistem, kokuşmuş İngiliz modelidir ve İngiltere'de doğmuş, büyümüştür. Oranın tarihi, kültürü, değer yargısı içerisinde doğmuş, büyümüştür, oradan dünyaya yayılmıştır. Ondan dolayı da, iflah olmuyor gittiği yerler zaten.

İkincisi; bugün Avrupa hantal bir yapıdaysa, sistemin sonucudur. Hantal bir yapıda ve bir yerlere kalkamıyorsa, yaşlanmışsa, sistemin sonucudur. Onu bilelim ve Türkiye'de Özal da bunu savundu, Demirel de bunu savundu, her savunanı kötü niyetli görmemek lazım, ama tabii, sosyolojik araştırmasını buyurduğunuz gibi, doğru yapmak lazım. Güney Amerika örneği doğru değildir. Güney Amerika'da, başkanlık sistemi dediğiniz başkancıl modeller var. Aslında o modeller kurulurken yanlış kurulmuş. Uruguay, Paraguay, Peru, buralarda kurulan hükümetler, sistemler

kurulurken... Mesela, fesih yetkisi hiçbir zaman olmaz, bu modelde, başkanlık modelinde var. Geldiği zaman başkan feshediyor meclisi, yetkiyi kötü verirsen, o da kötüye kullanıyor, vermemen bir yetkiyi. Yine, kanun yapma yetkisi olmaz başkanın, teklif etme yetkisi olmaz, kimilerinde var ve kötüye kullanıyor. Dolayısıyla, kuzeydeki model güneyin aynısı değil ki, niye işliyor, neden işliyor filan diye. Sistemi iyi kurmadığınız zaman, sonuç böyle olur.

Dokunulmazlık konusundaki yaklaşımınız, özellikle kaldırma konusunda Turan hocam doğrudur, yani sınırlanma meselesini biz de hep söylüyoruz, en azından ben kendim bunu hep söyledim. Verdiğim önergemde de, 50 maddelik taslağımda da bunu koydum, o metinde var. Bu konuda elimizde çok doküman var, her parti vermiş, sadece Doğru Yol Partisi filan değil, bütün parti önergeleri var bizim elimizde. Bir kez denendi, Genel Kuruldaki gizli oylamada 202 rey aldı, geçmedi. Ama bunları getirip, sırf bu Hükümetin endişesi gibi görmeyi doğru bulmuyorum. Bence, milli iradeye biraz saygılı olmak lazım, millete saygılı olmak lazım. Ak Partiyi hazmetmek lazım, birinci şeyim, hem salondaki arkadaşlarımıza, hem burada söyleyenlere ricam bu; madem demokrasi diyorsak, evvela saygılı olmamız lazım.

Bu konuda söyleyeceklerim bunlar. Şimdi gelelim, soruyla ilgili olan kısma.

Soruların bir kısmı dokunulmazlıkla ilgili. Bu dokunulmazlık konusunu söyledik. Türkiye'de 18 kalem kesimin dokunulmazlığı var, sadece bizim milletvekilleri olarak bakmamak lazım. Hâkimler, savcılar, aklınıza hangi kesim geliyorsa, noterdi, avukattı, o da kendi çapında, herkesin mutlaka belli bir kurumdan izin alarak yargılanıyor. Müsaade etmediği zaman yargılanmıyor. Milletvekillerine tanınan

dokunulmazlık, belli bir süre için, vekillik bitene kadar olan bir dönemdir biliyorsunuz. Suç işleme hakkı vermiyor, biraz halk belki bunu böyle algılıyor. Kötüye kullanan yok mu? Olabilir. "İsteyeninkini kaldıralım" deniliyor. İç tüzük diyor ki, "kaldırmak için vekilin istemesi yetmez" Doğru söylüyor, çünkü bu bizim şahsımıza verilmiş bir yetki değil, yaptığımız iş gereği verilmiş olan bir yetkidir. Nasıl ki, mahkemede bağımsızlık, teminat, üniversitede özerklik kuruma verilmişse, yani istismarı bir kenara bırakın, kurum için lazım olan bir şeydir. Ondan dolayı "ben vazgeçtim" demekle vazgeçmiş olmuyorsun. Kaldı ki, her talep edeni kaldırırsan, o zaman komisyonun bir anlamı yok. Anayasadan kaldıralım bu işi, önünü açalım; eğer çözüm üretmek, önermek istiyorsak. İsteyen kalksın şeyi, bana pek inandırıcı gelmiyor. Kaldı ki, diyelim bir kısmını kaldırdık. Ötekiler üzerinde basın her gün diyecek ki, "sen neden talep etmiyorsun, korkuyor musun yoksa?" Peki, hakkını nasıl kullanacak? Hukukçu olarak objektif bakın, yani bir şeyi böyle düz mantıkla yaklaşıyoruz, ama söylediğim gibi, bu konu Avrupa Konseyinde 46 ülke var bildiğiniz gibi, onlar şu anda bir ortak metin hazırlıyorlar, biz üyeyiz biliyorsunuz, yıllardan beri, ortak metin, yani "tutuklama olmama kaydıyla yargılansın" şeklinde, duyduğum kadarıyla o yönde; bu getirilebilir. Ama her vekil yargıya gittiği zaman, Kamil hocamın belirttiği gibi, ille mahkûm olacak, hükümet kuramayacak filan gibi, bunları doğru bulmuyorum. Şu anda bakın benim elimde, 5-6 bakanla alakalı dosyada, emin olun, suçunu şeyini filan söylemeyeyim, ama gittiği anda, diğer üyeler ya da şerikler dediğimiz, beraat etmiş, suç oluşmamıştır diyor, dosyanın 3-4 tanesi böyle, gitse, o gün beraat etmesi gerekiyor; bunu hukuk mantığıyla söylüyorum. Dışarıdan bu da suçlu gibi gözüküyor. Dolayısıyla, bence yargıyı da böyle şey altında bırakacak şekilde, gidince mahkûm olur filan,

bunları ben doğru bulmuyorum, yani bu yaklaşımlar, siyasetin, yargının, adaletin birbirine karıştığı bir duruma sokulmaması lazım.

Bu dokunulmazlıkla alakalı olan sorular, dört beş tanesi aşağı yukarı böyle.

Burada 15 inci madde diyor, geçici 15 inci madde, elbette bu hüküm, bir kısmı kaldırılmış bizden önce, yani geçen dönemde şeyle alakalı, o dönemin yasaları için dava yolu açıldı biliyorsunuz, bir bölümü kaldırıldı onun. O dönemde çıkan yasalar yargı dışı tutulmuştu, onun önü açıldı şu anda, 2001'den bu tarafa açık onun önü. O günkü yetkililer dediğimiz, askeri konseyin yargı dışı tutulması devam ediyor; bu doğrudur. Zaten bugün kaldırırsan, zamanaşımına çoktan uğramış, bitmiştir.

İkincisi; nedense hep böyle mukayese ederek şey yaparım. Bakın, aynı hüküm, savunmak için demiyorum, ama 1961 Anayasasında 27 Mayısı yapanlar için de konulmuştu. Hiçbir Allah'ın kulu o zaman, hukukçuları kastediyorum, ben asistandım o yıllarda, hep konuşurduk sağda, solda; hiç bu denli eleştirilmemiştir. Yani 12 Eylülü savunduğumdan değil, 12 Eylülü yapanlar için hep bu soruyu görüyoruz salonlarda, 1961'i yapanlar için de yıllarca kaldı, onu da 12 Eylül geldiği zaman kaldırdı, kimse hiç dava falan açmadı. Birisi gitti, savcının birisi biliyorsunuz, 12 Eylülle ilgili dava açtı. Ben de gittim, 27 Mayısla ilgili olanlar da vardı, onlar için de açsaydınız, 28 Şubat var, niye onlar için açmadın? Yok, bu sorular, yani doğrudur sorunuz, ama uygulamada maalesef, "ölü benim ölümdür" şeklinde bir yaklaşım var. Şahsınız için söylemiyorum, o anlamda söylemiyorum, bununla çok muhatap olduğum için söylüyorum. Bunu da kaldırmak lazım tabii. Neye yararı olur; bilemem. Bir dava mı açacaksın? Bitmiş, gitmiş süre. Diyelim kaldırdık yarın, aradan

geçmiş 25 sene, ne yapacaksın? Pratikte ne işe yarayacak; onu anlatmaya çalışıyorum.

Baraj sistemi, yüzde 5'e çekelim diyorsunuz. Mesele şu: Anayasada bizim biliyorsunuz, siyasi partilerle ilgili olarak seçim konusunda bir hüküm koymuş. Getirilecek olan model, seçimde adalet, siyaset, istikrar esasını getirecek, yani adaletle istikrarı birlikte getirmemiz gerekiyor. Dünyada iki tane model var. Birisi nispi temsil model, her parti aldığı oya göre milletvekili çıkartma imkânı verir. Öbürü de, çoğunluk modeli dediğimiz, o da istikrarı ön plana alır, o da şeye pek bakmaz. Özellikle İngiltere'de uygulanan model bu işte. Tabii, bu her iki hüküm de, her iki yaklaşım da, her iki sistem de, sonuçta sıkıntı çıkarıyor. İstikrardan vazgeçemiyorsun adalet gündeme geliyor, adaleti alıyorsun, istikrar bu sefer gündeme geliyor. Dünyada aşağı yukarı bu şekilde oluşmuş 80 çeşit model var, karma model, ikisinin karması dediğimiz modeller. İkisini beraber sağlayamıyor, dünya bunu sağlayamamış, bu karma modelle ikisini beraber götüremiyor. O zaman ayıralım diyoruz, biz bir anlamda temsil meselesini, her partinin girmesini sağlayacak şekilde yüzde 5 de olmayabilir, hep kaldırırsın, her siyasi parti meclise girer, ama hükümet istikrarı dışarıdan sağlarsın, çünkü malum halk tarafından seçilen başkan hükümeti dışarıdan kuruyor orada; ayrı bir model, bunu çok uzun tartışmaları var, yani kendi içinde tutarlı bir sistem. Dolayısıyla, iki sistemi de, yani hem istikrarı, hem adaleti sağlamış olursunuz. Başka sakıncaları, ayrı bir mesele, ama şu anki çözüm için söylüyorum, en azından şu konu çerçevesinde bu cevabımın doğru olduğunu düşünüyorum, o açıdan bu yaklaşımda bulundum; yoksa ikisini sağlayamıyoruz. Sonra Türkiye'de koalisyonlar dediğimiz model, yıllardan beri çözüm üretemiyor. Biz koalisyonları, evet iyi olur, ama yapamıyoruz. Seçim öncesi dayanışma, o ayrı bir mesele. Seçimden sonra hokus pokus başlıyor, kimi partilere, "sen biraz

dinlen, senin aldığın oylar filan yerlerden gelme, sen bak bakalım" Partiyi kurup, ikinciye başbakanlık, üçüncüye yandan destek veriyor, öbürüne soldan destek ve böylece hükümetler de kuruluyor; bunlar Türkiye'de hep yaşandı. Bir küçük parti, üç vekille anahtar oluyor ve orada söz sahibi oluyor, 4 tane bakanlığı birden istiyor, Allah'tan da korkmuyor bunlar, "sen bilirsin" diyor. Milli irade bu mudur, çoğunluğu azınlığa mahkûm etmek midir? Bunda sevinenler var. Şu anda Türkiye'de Cumhuriyetin 81 inci yılı diyoruz, 59 hükümet kurmuşuz, 4'le çarptığınız zaman 236 yapıyor. Bu ne demek biliyor musunuz? Biz bu 59. Hükümeti, Cumhuriyetin 81 inci yılında değil de, 236 ncı yılında kurmamız gerekiyordu. Siz eğer bugün 59. Hükümete sahipseniz, cumhuriyetinizin 81 inci yılını değil, 236 ncı yılını kutlamanız gerekiyordu; Türkiye böyle yönetiliyor. Azınlık hükümetleri ya da koalisyon hükümetlerinde, çok daha oynamak mümkün. O söylediğiniz güç odaklarının etkisi, basının, belli bir sektörün etkisi, yani orada genel menfaatin kaybolması çok daha mümkün; bunları öyle görmemiz lazım. Bu açıdan ben sistem arayışında bir çözüm olsun diye bunları söylüyorum.

Almanya'da yüzde 5'ten söz ediliyor, *"bir kısmı nispi temsil, bir kısmı çoğunlukla seçiliyor"* dediniz. "Orada eyalet yönetimi var, sistemi var" diyor. *"Bizde üniter yapıyı bozmaz mı?"* Niye bozsun, yarısını öyle, böyle seçmek... Kaldı ki, bizde biliyorsunuz, kimi partilerimiz dar bölgeli seçim sistemini öneriyor, yani daraltılmış bölge. Şu anda zaten olan bir model bizdeki. Dolayısıyla, bence üniter yapıya zarar vereceğini düşünemiyorum, böyle bir şey nasıl olur; bilmiyorum.

"Dokunulmazlık konusunda adalete güveniliyor mu?" diye bir soru sorulmuş. Ben onu demiş olmayayım, ama konuşmalara baktığımız zaman, özellikle eski dönemdeki milletvekillerinin

dokunulmazlığının kaldırılmasıyla ilgili çalışmalarda bunu söyleyen vekiller var. "Ben siyasi kimliğimle yargılama istemiyorum şu anda, ama daha sonra yargılanacağız tabii ki", yani o da bir endişe olarak taşıyor. Bununla "yargı tarafsız kalamaz" anlamında söylemiyorum, ama bu tür eldeki zabıtlarda olduğunu özellikle belirtmek isterim.

"Siyasetçilerin iktidardayken unuttukları çok yorulduklarından mı, yoksa vaat ettiklerini unuttuklarından mı? Seçim öncesi vaatlerinizi, Meclisteki çoğunluğunuza rağmen gerçekleştirdiniz mi?" Vallahi, yapmaya çalışıyoruz, ne kadarı yaptık; bilemem. İnşallah, birkaç dönem biz olursak, kalanı da yaparız. Nasip olursa, inşallah. Bunu da söyleyeyim de, hiç olmazsa salon rahat etsin. Öyle deyince, biz de böyle söyleriz adama.

Gene bu barajla ilgili konuda, *"Yüzde 5'e çekersek istikrar kaybolur diyorsunuz. Başbakanlık sistemini söylediniz, başkanlığı savunuyorsunuz, tezat değil mi?"* şeklinde bir ifade var. Bu başkanlık modelini bilmemekten kaynaklanıyor. Ben ne dedim orada? Daha işin başında, böyle soruları şey yaptığım için, başkanlık sistemindeki başkan, bizdeki başbakandan 3 kat daha az yetkili. Tersinden baktığın zaman, bizdeki başbakan... Bizdeki dediğim, parlamenter rejimi kastediyorum. Çünkü orada yürütme dediğiniz organ, hem yasamayı eline almış, azıcık da höt möt yargıyı eline almış ve işi bitirmiş; parlamenter rejim bu. Öbür tarafta kuvvetler ayrımı var, yasama kendi işine bakıyor, yürütme kendi işine bakıyor, yargı kendi işine bakıyor, onun için savunuyorum ben. Zannediliyor ki, orada krallık gelecek. Tam aksine, bunu samimi olarak söylüyorum, başka açıdan filan bakmayın. Sistem bilinmiş olsa, bu böyle konuşulur. Kuvvetler birliği şimdi var, şu anda var; bu böyle. Başbakanın istemediği bir metnin geçmemesi, bilmem nesi, olacak şey değil ki parlamenter modellerde. Bakın, bir ara bizim tezkere reddoldu

Mecliste. Amerika'daki Başkan, o ara, işte o günkü yorumlarda, "vay, niye reddoldu?" bilmem ne. Bu tesadüf oldu, olabilir, doğrudur, yanlıştır. Ama Amerika'da bir yardım sorunu gündeme geldi, "bunu meclise götüreceğim, çıkarsa kongreden, yardımı vereceğim" dedi. 1 milyar dolarlık bir yardımdı biliyorsunuz. Bizimki de dedi ki, *"bu yan çiziyor"* Doğru, acımasız reddeder kongre, başkan falan, kimseyi dinlemez; bu böyledir yani. Kanunu kendisi yapar. Demin hocam söylüyor, "el kaldırdınız" diyor. Sanki eski dönemdeki hükümetler, Doğru Yol'du, ANAP'tı, CHP, DSP'ydi, DYP'ydi, neyse, sanki o zamanlar vekiller kavga ede ede, tartışa tartışa kanun çıkartmış gibi. Bilim adamlığı dürüstlüğüyle söylüyorum ben bunları, bu budur yani. Değişmez, parlamenter rejimdir bunun hastalığı. Şu anda bakın, yüzde 90, 99, çıkan yasalar, parlamenter modelde, bizim Hükümet de buna dahil, hükümetten geldiği şekliyle gider. Ufak tefek değişiklik ayrı bir mesele, ama hükümetten gelir. Parlamenter rejim böyle, onu söylüyorum. Halbuki tersi olması lazım, biz vekilsek, evvela bizim teklifimizin gelmesi lazım, tasarının çok daha az gelmesi lazım; öyle değil. Komisyonlarda zaman zaman müdahale ediyoruz, bizim gibi ufak tefek olabilir, ama her zaman da sonuç alamıyoruz. Niye vekiller Meclise gelmiyor, hiç düşündünüz mü? Gelmez, ne yapacak orada adam gelip? İndir kaldır, bindir kaldır. Sistemin kendisi sakat, onu anlatmaya çalışıyorum. Tabii, siz konuyu belki Ak Partili olarak anlatmış olmamın verdiği etkiyle, şüpheyle bakıyorsunuz, ayrı bir mesele o; onu da sezmiyor değilim.

İlgili sorulara cevap veriyorum. *"Partinizdeki milletvekilleri parti başkanının onayı olmadan kendi nüvesiyle kamuoyuyla paylaşabiliyor mu?"* diyor. Söyledik, eldeki neyse, bizdeki de o. Fakat şunu belirteyim: Biz bugüne kadar parti olarak, hiçbir şekilde grup kararı, bağlayıcı grup kararı almadık, yani tezkere, ne başka bir şey, bu yolu çalıştırmadık.

Kadınlarla ilgili kota meselesi, onları söyledik. O konuda benim gayretlerim bellidir. Kadınlara kota konulabilir, ama ondan ziyade, teşvik etmek, öndeki engelleri aşmak, zannediyorum daha etkin olsa gerek. Anadolu'da bizim parti de zaman zaman sıkıntı çekiyor, yani böyle kontenjan vermek istiyoruz, zor oluyor. Bunu zannediyorum, toplumsal bir reformla aşmak gerekir diye düşünüyorum.

"Demokratik krallık dediniz, bununla demokrasi nasıl bağdaşıyor?" filan gibi. Danimarka krallık, Japonya krallık, İngiltere krallık, İngiltere demokrasinin beşiği. Tabii, oradaki fark şu: Bu nereden geliyor? Bizim demokrasiyle cumhuriyeti karıştırmamızdan kaynaklanıyor. Cumhuriyet devlet şeklidir biliyorsunuz, demokrasi yaşama biçimidir. Dolayısıyla, devletin şeklinin krallık ya da cumhuriyet olması, direkt demokrasinin kendisini etkilemiyor. Ama şu tabii, bilinen bir şey, uygulamada pek öyle değil, ama cumhuriyet olan yerlerde demokrasinin daha çabuk gelişmesi lazım, ama pek öyle olmuyor nedense, çünkü bu ismi herkes kullanıyor; İran Halk Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya bilmem ne. Zaten nerede demokrasi yok, onlar daha çok kullanıyorlar cumhuriyet kelimesini ki, zannediyorum oralarda da kapatalım kaygısı zannediyorum.

"Anayasa Mahkemesi ve Cumhurbaşkanından başka iktidarı kimler sınırlayabilir?" Kamuoyu özellikle bu konuda önemli. Seviyeli, seciyeli basın, sorumlu basın önemli, bunlar yardımcı olabilir. Baskı gruplar, sivil örgütler olabilir.

"Toplum her zaman doğru karar verir mi?" Bence veriyor, yani Türkiye'de bu kadar curcunaya rağmen, bu millet büyük millet, bir şekilde bir doğruyu buluyor; bendeki intiba o. Zaman zaman yanıltılabilir, ama genelde doğruyu bulduğunu söylüyoruz.

Son bir şey var elimde, *"devletin siyasi partilerin resmi bir kurum yorumlamasını biliyorsunuz, sizin partinizin bu konudaki durumu, tutumu ne?"* diye bir soru var. Ben bunu genel olarak söyledim, yani Türkiye'de siyasi partiler devletin bir organı gibi bakılıyor. Bu kadar siyasi parti denetlemenin ve kapatıp ... sebebi bu. Her türlü ihtimal düşünülerek, partinin önü tıkanmış, o anlamda söylüyorum, Partiler Yasasını eleştirmek için kullandım bunu. Yoksa siyasi partilerin görüşü anlamında bunu kullanmadım.

"Kazüistik yöntem dediniz, sadece siyasi partilerde mi var?" Tabii, her konuda, Anayasamız da öyle, doğru söylüyorsunuz. Dünyada benim bir gözlemim var: Hangi ülkelerde anayasalar kısa, çerçeve özdür, onlar gelişmiş ülkelerdir. Hangi ülkenin anayasası kabarıktır, hükmü çoktur ve hükümler de kocaman kocamandır, onlar geri kalmış ve azgelişmiş ülkelerdir. Ama şunu diyemezsiniz, yani biz de anayasamızı kısa yapalım, gelişelim, yok; gelişince, kısa oluyor, öyle yok, kısa yazarak gelişme olmaz. Hemen yazarım, benim elimde kaç tane metin var.

"1959 yıllarında siyasette varolan ayak kaydırma işlevi, bugünkü siyasette yok mu?" O ayak kaydırma her zaman var, siyaset o zaten. Meşhur Fransız Talleyrand vardır. Napolyon'a demişler ki, *"Talleyrand öldü?" "Amacı ne acaba?"* demiş. *"Niçin öldü?"* demiyor, yani siyasetçi ölünce, büyük politikacı, *"bir bildiği mutlaka, durup dururken ölmez bu"* diyor, yani böyle bir yaklaşım. Dolayısıyla, işi zaten bunun bu. Ama ben bunu şu anlamda dedim: O günkü 20 tane fırka, hani programı olmayan, tüzüğü bulunmayan, dağınık anlamda söyledim. Bugünkü partiler gibi, hani programı, tüzüğü olan, olmayan partiler anlamında söyledim; yoksa, ayak kaydırma siyasetini zaten, maşallah en önemli özelliği zaten. Şuradan gidene

kadar, yolda giderken 40 kişinin ayağını kaydırır, o ayrı mesele, onu yapar.

"Parti disipliniyle demokrasi birbirine ters düşen kavramlar, bunları nasıl bağdaştıracağız?" Demin dedim, dozunu ayarlamak, yani hocam da söyledi. Parti disiplini prensip olarak lazım. Ben ilke olarak söylüyorum, prensip, o anlamda söylüyorum. Çünkü partilerden sonuç alamazsınız, icra çıkmaz, her kafadan ses gelirse olmaz, bunu böyle görmek lazım. Ama bunu mümkün olduğu kadar, parti içindeki demokratik gelişmelerle, belki kimi üyelerin cesaretiyle ve birtakım düzenlemelerle sağlamaya çalışmak lazım. Fakat düzenlemeyle de bu tek başına yapılamıyor, onu da belirtmiş olayım.

Aşağı yukarı bunlar. Ufak tefek soruların bir kısmını ilgili görmedim, konumun dışında gördüm, onlar da kusura bakmasınlar.

Çok teşekkür ediyorum Sayın Başkan...

OTURUM BAŞKANI : Lütfen, müdahale etmeyin, yerinizden müdahale etmeyin. Sorunuzu sordunuz. Bakın, cevapları bittiği halde ben soru sormanıza müsaade ettim.

Burhan KUZU : Kardeşim, cümle söyleyeyim söyle, ama cümlemi bitirmeden niye böyle sabırsızsınız? Peşin yaklaşıyorsunuz.

SALONDAN : Peşin değil.

Burhan KUZU : Peşin. Burada Ak Parti damgası olmasaydı, bunu böyle söylemezdin, peşin yaklaşıyorsun. Ben hep böyle açık konuşurum, hiç kimse rahatsız olmasın, sen de açık konuş.

Mesele şu: Bu yeni hükmün tutar hiçbir tarafı yok, hokus pokusla konulmuştu o hüküm. O gün yürürlükteydi, o gün o parti

almıştır. Bugün iki tane partinin Maliye Bakanlığına müracaatı var, müktesep hak olarak onlar da alacaklar; ama bundan sonra alma durumu yok. Üç vekili olana ben niye yardım edecekmişim? Neye göre? Hiçbir şey yok ortada. O gün alınmış, doğru alınmış demiyorum, bugün de olmasaydı o hüküm, o da almayacaktı tabii; kural yanlış. Oturalım, mali yardım meselesini, mesela kimi ülkeler ne yapıyor, diyelim Kanada, yüzde 15 rey alanlara veriyor, İsrail yüzde 3 bilmem ne alanlara veriyor, başka bir ülke yüzde 2 üstü olanlara veriyor. Kimi diyor ki, "şu kadar oy alırsın, her bir oyun da şeyi budur, 1 dolardır, 1,5 frangdır, Euro'dur, al" Mesela, İtalya bunlardan biridir. Her ülke bunu farklı farklı şey yapmış. Ne var bunlarda yani. Niye ödeyeceğiz biz parayı, nereden çıkardın para ödeme işini ya? Allah'ını seversen.

OTURUM BAŞKANI : Sayın Burhan hocam çok teşekkür ediyoruz.

Burhan KUZU : Evet, Sayın Başkan.

OTURUM BAŞKANI : Şimdi soruları yanıtlama sırası Sayın Yaşar Nuri Öztürk hocamda; buyurun efendim.

Yaşar Nuri ÖZTÜRK : Efendim, çok teşekkür ederim.

Çok sabrınız da taşmış olması lazım, kısa tutmaya çalışayım.

"İman ve imkândan söz ederek, asıl sorunun iman eksikliği olduğunu beyan ettiniz. Nedenini ve sorunun sorumlularını ifşa eder misiniz?" Vallahi, sorumlusu biziz, yani kimse bize dışarıdan bunu herhalde zorla yaptırmıyor, yani bu bilinç eksikliği dediğim gibi veya biz Türkiye'nin ne duruma geldiğinin farkında değiliz. Yani Türkiye'yi sakın kimse televizyon ekranlarına bakarak değerlendirmesin. İktidar

Partisinin söylediklerine bakarak da değerlendirmesin. Burada İktidar Partisi adına ha bire Burhan hocaya yükleniyorsunuz, o da tam isabetli değil bence, sanki Burhan hoca ne yapacak? Geldiğinde, bir güzel söz söyledi, selamlaştık, "*ben kuzuyum, beni kurtların içine atmış, oturuyorsun burada*" dedi. (Gülüşmeler) Güzel bir laf, bu güzel, espri, arkadaş esprisi. Ne yapacak, yani adam ne yapacak ki? Ben ne yaptım? Yapamazsın. Biz şu projeleri üretelim, biz buraya niye geldik? Ben dekan olduğum yeri bıraktım, şu kadar yeri bıraktım, şu kadar parayı bıraktım, şu kadar sütunumu, gazetemi bıraktım geldim, bir şey yapalım ülke için, bizim derdimiz bu; biz başka bir şeyin peşinde değiliz. "Hepsi bizde zaten bol bol var, Allah'a şükür" dedik. "Biraz dinlenelim" dedi değerli başımız, "biliyorum, sen çok güzel Karadeniz fıkraları, sen anlat dinleyelim" dedi. Demek ki, biz A takımı, fıkra A takımı oluyorduk. Ben de dedim ki, "ben fıkra anlatmak için yapamam" Bunu bana Uzelli filan, başta çok eskiden söylediler, yani "böyle bir şey yap, bir de kaset yapalım, 2 milyon satarız" dedi. "Olur mu ya, 2 milyon?" dedim, "sen hapşırsan, ben bir kaseti 1 milyon satarım" dedi. Ben fıkra anlatacak olsam, orada yapardım bunu. Onun için, bunu da biraz insafla tutmak lazım.

Türk toplumu üzerinde hesaplar var. Bu hesapları hiç saklamayalım. Biz bunları birkaç seneden beri söyleyip, yazdıkça, *"efendim, senaryo yazıyor bunlar, Sevr paranoyası"* falan filan dediler. Şimdi hepsinin ayakları suya değdi, adamlar karma parlamentoda bizim milletvekillerinin üstüne yürüdüler, *"konuşup durmayın orada, Sevr'i kabul edin, başka yapacağınız bir şey yoktur"* diye. Ondan bir hafta önce Siyaset Meydanı'nda biz bunları söyledik, koca koca benim meslektaşlarım, prof. arkadaşlarım, "hoca, bu kadar da olmaz, yani yapma böyle" falan gibi. Sonra ne oldu? Kafayı eğiyor aşağıya, söyleyecek başka bir şey yok. Paranoya falan filan değil arkadaşlar. Çanakkale'de ve Kurtuluş Savaşında bitiremedikleri işi bitirecekler; bu

kadar basit. Kıbrıs'ı hallettiler, patrikhane, bak Schröder geliyor, basın yazıyor; bu ne biçim basındır kardeşim, neyin basınıdır bu? Sitem olarak söylüyorum, itham etmeyeyim gene. Schröder patrikhaneyle ilgili hiçbir şey söylemedi, ertesi gün gidiyor, patriği ziyaret ediyor veya o gün akşama. Adam kendisi Protestan, Ortodoks patriğini ziyaret ediyor. *"Bir şey söylemedi"* Ne diyecekti? Sen diplomat mısın, yoksa nesin kardeşim? Daha nasıl söyler bir adam söyleyeceğini, patriği gidiyor, ziyaret ediyor, ekümenik sıfatıyla onu anarak. Ne demektir? "Bu ekümeniktir" Ekümenikse, o zaman ekümenyası lazım. Bunu defakto olarak böyle koyarlar, bunu telaffuz etmeye başladığınız anda, dejüre hale dönüştürürler, "ver ekümenyasını" derler. Ekümenya nedir, patrikhanenin ekümenyası nedir, biliyor musunuz? Bakın, şunu da gözden kaçırmayın, burada bir patriği yargıladılar, bir adamı yargıladılar. Parlamento heyeti, nereden çıktı bu şimdi? Yine, defakto devlet sıfatı veriyor ona. Çarşaf gibi de, en büyük gazeteler birinci sayfadan verdiler. Yargılıyorsan, hani bunlar dini meseleydi, inanç meselesiydi? Sen inanç meselesini en büyük gazetenin birinci sayfasında benim önüme koyup, "yargılandı" bilmem ne. Neyi veriyorsun, sanki ihtilal hükümeti birini idama götürüyor veya ona benzer bir şey. Niye bizim meselemiz olsun bu? Hazırlık yapıyorlar.

Değerli arkadaşlar; bu patrikhanenin ekümenikliği kabul edildiği anda, vicdanlarınıza bunu yazın, sonra konuşuruz. Allah versin de, olmasın. Hedef, Suriçi İstanbul'u, yedi tepeyi bu adamlara ekümenya olarak vermek ve orada yeni bir Hıristiyan devlet oluşturmak, hedef budur. O borçların oraya yükseltilmesinin sebebi de budur. O zaman bak, borcunuz filan kalmayacak. Eğer beğeniyorsanız, bak kalmayacak borcunuz, bir hafta da silerler, onun çaresini bulurlar. Verecek misiniz? Kıbrıs gitti. AB sorgulama odasına tıkamış bizi, müzakere... Neyin müzakeresini yapıyorsun yahu,

1963'ten beri biz müzakere yapıyoruz, nasıl müzakere? 17 Aralıkta imzalıyorsun zirve kararlarını, 25 Aralıkta nota veriyorsun, "ben bunların şunlarını kabul etmiyorum" diye. Böyle bir şey olabilir mi? 17 Aralık, 25 Aralık. Şimdi de diyorlar ki, "biz oraya 1963 Anlaşmasına göre, gümrük birliğini, gümrük şartlarını teşmil ederiz, Kıbrıs'ı da içine alacak şekilde, ama arkadan bir mektup yazacağız, diyeceğiz ki bu bizim Kıbrıs'ı tanımamız anlamına gelmiyor" Allah aşkına, size bir şey soruyorum, bizimle alay mı ediyor bunlar? Bu tartışma çıktığı zaman, Schröder'i mi dinleyecekler, Chirac'ı mı dinleyecekler, yoksa seni mi dinleyecekler? Kıbrıs gitti. Sen diyeceksin ki, "bu benim suçum değil, Kıbrıs Rumlarını oraya aldıkları zaman, tavrı koymak lazımdı" Bu Kopenhag Kriterlerine aykırıydı, ben bunu Alman Büyükelçisine burada bir yemekte söyledim, hiç karşı çıkmadı, ama dedi ki *"O zaman karşı çıkacaktınız. Siz o zaman masadan kalksaydınız, sizin diplomasinizde masadan kalkma yok mu? Kalksaydınız, ne Rumları oraya alabilirlerdi, ne de siz bugün bu şartlara maruz kalırdınız. Kalkmadınız"* Çünkü biz ilke edindik, iman şartı haline getirdik. AB'nin, daha doğrusu Batının dediğine hayır yok, bitti. Ben geri dönüp bakıyorum, büyük Atatürk 1920'yle 1938 arasında, 40 küsur defa, arşivini yaptım, değişik vesilelerle şu tabiri kullanmıştır: "Avrupalıların namusuna güvenemeyiz" İşte Türk politikasının olmazsa olmazlarından biri budur. Bunu yıkıp, *"biz Avrupalının her dediğine güveniriz, o bizim Allah'tan sonra veya Allah'tan önce en büyük desteğimizdir"* dediniz mi, Türkiye bu hale gelir ve geldi.

Bizim yapacağımız ne? Bana göre, Türkiye derhal bu AB'den çekilecektir. Bunun için de ilk adım, gümrük birliğini askıya almak ve ondan sonra *"biz çekiliyoruz"* demek. Kopenhag kriterlerini siz ihlal ettiniz, Kıbrıs'ta ihlal ettiniz, şurada, şurada ihlal ettiniz. Şimdi eğer bunları ihlal etmeyeceksiniz, 1999 Helsinki Zirvesinde bize

verdiğiniz sözü yerine getirin, Hırvatistan'a, Romanya'ya nasıl davranıyorsanız, o şartlarla bizi alın. Gümrük birliği yok, bu prangadır, tutsaklık anlaşmasıdır. Zaten bugün tartışılıyor. Mesela, tek başımıza veya birlikte, eğer bu millet bize yetki verirse, ilk yapacağımız işlerden biri budur. Gümrük Birliği Anlaşmasının 6 Martta imzalanıp, bir sene sonra 6 Ocakta yürürlüğe konulan anlaşmanın hukuken yok olduğu bugün, büyük hukuk otoriteleri tarafından tartışılıyor. Bunu da Anadolu insanına anlatır, milleti ayağa kaldırırsınız ve onu askıya alırsınız. Ondan sonra dersiniz ki, *"gel buraya, eşit davran bana da. Öbür 25 üye gibi, beni de alacaksan al, almayacaksan ben çekiliyorum kardeşim"* Bir söyle bakalım. Diyor ki, "kriz çıkar" Peki, sen kriz çıkmasın diye, karakola düşmeye diye bir kadın, namusunu verecek mi isteyene? Ben karakola düşemem kardeşim, o zaman ver. Kıbrıs'ı verdin, Ege'yi de ver, patrikhaneyi de ver, hepsini ver. Sonunda ne yapacaksın? Bakın, Chirac bugün ne diyor? Fransız Milletini âdeta tehdit ediyor, diyor ki "eğer anayasaya evet demezseniz, Türkiye'ye yarın referandumda hayır deme şansını da kaybedersiniz"

"Siyasi hareketinizi iman ve imkân yönünden diğer siyasi hareketlerle kıyaslayarak, açıklar mısınız?" Bizim imanımızdan başka, hiçbir imkânımız yok. Halkın Yükselişi Partisinin imkân olarak neyi varsa, üyelerinin, katılımcılarının -ki, 2 ay içinde 36 ilde teşkilatlandık, Haziran sonuna teşkilatlanmayı tamamlayacağız- kendi üyelerinin katkılarının dışında hiçbir şeyi yok. Fakat biz o paraları öyle bir kullanıyoruz ki, işte siyasette devrim diyorum ben buna. Göz nuru, anamızın namusu gibi. Bütün arkadaşlarımız, girdikleri binada, kaç yerde, ne kadar teşkilat varsa, bir elleri elektrik düğmelerindedir, beş kuruş fazla gitmesin diye. Öyle gelsin 50 kasa şarap, gelsin 30 kasa şampanya, gelsin 20 kasa rakı, çoluk çocuğu çağırın, genel merkez ödesin; nereden gelecek bu paralar? O paraları kim veriyorsa,

iktidar olduğunuzda, faturayı önünüze koyuyor. Halk da, işte 45 milyon, açlıkla yoksulluk sınırının ortasında. Şimdi bunları tartışacaktık, ama ben burada bu manzarayı görünce, ben 36 yıllık hukukçuyum, hiç oralara girmedim, çünkü meleklerin kanatlarıyla uğraşmak gibi geldi bana, Türkiye'de başka bir sıkıntı var. Türkiye mahvedilmek üzere tökezletildiğini... Bakın, tökezlemiştir, böyle bir irade yok, Türkiye bu iradeye uygun olarak düşürülmüştür. Şimdi ayağa kalkacak mı, kalkmayacak mı? Nasıl kalkacak? Oyları Müslümanlardan alıp, -Burhancığım kusura bakma- hizmeti Haçlılara veren zihniyetlerle bu iş olmaz; bu kadar basit.

Ben Burhan hocayı tenzih ediyorum. Bu olmaz, siz ülkenizin bütün güçleriyle, devleti kuran irade dahil, rejim dahil, rejimin kurumları dahil, kavgalı olduğunuz, onlardan tedirginlik duyduğunuz, onlardan çekindiğiniz, onlarla aranızın yapılması için birilerinin aracılığına ihtiyacınız olduğunu daha ilk günde birilerine söylerseniz, ipi verdiniz ellerine. Şimdi burada gak guk ettikleri gibi, adam diyor ki, *"bak, çekerim ipi, ipi çekerim"* Dolayısıyla, buradan buradan bu çıkmaz. Halka saygımız var tabii, sistem çarpıklığına rağmen, seçilmiş, gelmiştir, ben orada Burhan Kuzu'ya katılıyorum, o doğrudur. Ama bu bakın, halka saygımız var, ama halk takdir hakkını yanlış kullanmıştır. Bu takdir hakkını halk bundan sonraki seçimde düzeltecek. Düzelmezse, bunun da basu badelmevti olmaz, onu da halkın kendisi bilir. Ama düzeltecektir, göreceksiniz.

Burhan KUZU : Yani bize mi rey verecek hocam, onu mu kastediyorsunuz? Tekrar bize mi getirecek, ben öyle yorumladım, bu son cümleniz...

Yaşar Nuri ÖZTÜRK : Takdir hakkını düzeltecek. Yalnız şu olabilir: Şurada ikimiz kaldığımız için, belki önümüzdeki seçimden

sonra da gene ikimiz, bakalım ne yapacağız o zaman. Niye? Çünkü öbürlerinin de durumu iyi değil.

Efendim, Başkan ihtar ediyor, diğer dört beş soruya giremeyeceğim.

Bir tek şey söyleyeyim: Demokrasi-İslam münasebeti sorulmuş. Onu açmam tabii çok önemli, ama çok uzun. Lütfen, *"Kur'an Verileri Açısından Laiklik"* kitabıma bakın, orada ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Girersem, 10 dakika alır.

Teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI : Değerli izleyenler; sayın hocam çok ayrıntılı anlatabilirdi, ama zamanı çok geçtik, mesai de bitti, adliye tabii dağılacak.

Ben tüm izleyenlere, tüm katılımcılara ve toplantıyı düzenleyen Ankara Barosu ile Türkiye Barolar Birliğine çok teşekkür ediyorum. Yeni bir toplantıda buluşmak üzere, toplantıyı sonlandırıyorum.

KONUŞMACI ADI DİZİNİ

Konuşmacı	Oturum/Söyleşi/Panel Adı	Tarih	Sayfa
Akyol, Taha	1. Gün - 3. Oturum (Söyleşi): Siyasi Partiler, Demokrasi ve Medya	26 Mayıs 2005	245
Albert, Jean-Luc	1. Gün - 1. Oturum: Siyasal Partilerin Örgütlenmesi ve Parti İçi Demokrasi	26 Mayıs 2005	13
Alberti, Enoch	1. Gün - 1. Oturum: Siyasal Partilerin Örgütlenmesi ve Parti İçi Demokrasi	26 Mayıs 2005	13
Arnwine, Selin Esen	1. Gün - 2. Oturum: Siyasi Partilerin Sınırlandırılması	26 Mayıs 2005	71
Ayata, Ayşe	1. Gün - 1. Oturum: Siyasal Partilerin Örgütlenmesi ve Parti İçi Demokrasi	26 Mayıs 2005	13
Coşar, V. Ahsen	1. Gün: Uluslar arası Sempozyum Siyasi Partiler ve Demokrasi: Açılış Konuşması	26 Mayıs 2005	1
Çevikçe, Erol	1. Gün - 3. Oturum (Söyleşi): Siyasi Partiler, Demokrasi ve Medya	26 Mayıs 2005	245
Eryıldız, Semih	2. Gün - 2. Oturum: Alman Demokrasisinde Siyasal Partiler ve Demokrasi	27 Mayıs 2005	325
Kahraman, Hasan Bülent	2. Gün - 1. Oturum: Siyasi Partilerin Demokrasilerin Gelişmesindeki Rolü	27 Mayıs 2005	297

Karayalçın, Murat	2. Gün - Panel: Siyasi Partiler ve Demokrasi	27 Mayıs 2005	345
Keyman, Fuat	1. Gün - 1. Oturum: Siyasal Partilerin Örgütlenmesi ve Parti İçi Demokrasi	26 Mayıs 2005	13
Kuzu, Burhan	2. Gün - Panel: Siyasi Partiler ve Demokrasi	27 Mayıs 2005	345
Öymen, Altan	1. Gün - 3. Oturum (Söyleşi): Siyasi Partiler, Demokrasi ve Medya	26 Mayıs 2005	245
Özbudun, Ergun	1. Gün - 2. Oturum: Siyasi Partilerin Sınırlandırılması	26 Mayıs 2005	71
Özok, Özdemir	1. Gün: Uluslar arası Sempozyum Siyasi Partiler ve Demokrasi: Açılış Konuşması	26 Mayıs 2005	1
Öztürk, Yaşar Nuri	2. Gün - Panel: Siyasi Partiler ve Demokrasi	27 Mayıs 2005	345
Şahbaz, İbrahim	1. Gün - 2. Oturum: Siyasi Partilerin Sınırlandırılması	26 Mayıs 2005	71
Toka, Gabor	2. Gün - 1. Oturum: Siyasi Partilerin Demokrasilerin Gelişmesindeki Rolü	27 Mayıs 2005	297
Turan, Kamil	2. Gün - Panel: Siyasi Partiler ve Demokrasi	27 Mayıs 2005	345

OTURUM-SÖYLEŞİ-PANEL ADI DİZİNİ

Oturum/ Söyleşi/Panel Adı	Konuşmacı	Tarih	Sayfa
Alman Demokrasisinde Siyasal Partiler ve Demokrasi (2. Gün - 2. Oturum)	Semih Eryıldız	27 Mayıs 2005	325
Siyasal Partilerin Örgütlenmesi ve Parti İçi Demokrasi (1. Gün - 1. Oturum)	Jean-Luc Albert	26 Mayıs 2005	13
Siyasal Partilerin Örgütlenmesi ve Parti İçi Demokrasi (1. Gün - 1. Oturum)	Ayşe Ayata	26 Mayıs 2005	13
Siyasal Partilerin Örgütlenmesi ve Parti İçi Demokrasi (1. Gün - 1. Oturum)	Enoch Alberti	26 Mayıs 2005	13
Siyasal Partilerin Örgütlenmesi ve Parti İçi Demokrasi (1. Gün - 1. Oturum)	Fuat Keyman	26 Mayıs 2005	13
Siyasi Partiler ve Demokrasi (2. Gün - Panel)	Murat Karayalçın	27 Mayıs 2005	345
Siyasi Partiler ve Demokrasi (2. Gün - Panel)	Kamil Turan	27 Mayıs 2005	345
Siyasi Partiler ve Demokrasi (2. Gün - Panel)	Burhan Kuzu	27 Mayıs 2005	345
Siyasi Partiler ve Demokrasi (2. Gün - Panel)	Yaşar Nuri Öztürk	27 Mayıs 2005	345

Siyasi Partiler, Demokrasi ve Medya (1. Gün - 3. Oturum - Söyleşi)	Altan Öymen	26 Mayıs 2005	245
Siyasi Partiler, Demokrasi ve Medya (1. Gün - 3. Oturum - Söyleşi)	Erol Çevikçe	26 Mayıs 2005	245
Siyasi Partiler, Demokrasi ve Medya (1. Gün - 3. Oturum - Söyleşi)	Taha Akyol	26 Mayıs 2005	245
Siyasi Partilerin Demokrasilerin Gelişmesindeki Rolü (2. Gün - 1. Oturum)	Hasan Bülent Kahraman	27 Mayıs 2005	297
Siyasi Partilerin Demokrasilerin Gelişmesindeki Rolü (2. Gün - 1. Oturum)	Gabor Toka	27 Mayıs 2005	297
Siyasi Partilerin Sınırlandırılması (1. Gün - 2. Oturum)	Ergun Özbudun	26 Mayıs 2005	71
Siyasi Partilerin Sınırlandırılması (1. Gün - 2. Oturum)	Selin Esen Arnwine	26 Mayıs 2005	71
Siyasi Partilerin Sınırlandırılması (1. Gün - 2. Oturum)	İbrahim Şahbaz	26 Mayıs 2005	71

OTURUM BAŞKANI ADI DİZİNİ

Oturum Başkanı Adı	Oturum/Söyleşi/Panel Adı	Tarih	Sayfa
Coşar, V. Ahsen	1. Gün - 1. Oturum: Siyasal Partilerin Örgütlenmesi ve Parti İçi Demokrasi	26 Mayıs 2005	13
Heper, Metin	2. Gün - 2. Oturum: Alman Demokrasisinde Siyasal Partiler ve Demokrasi	27 Mayıs 2005	325
Kırbaş, Sadık	1. Gün - 2. Oturum: Siyasi Partilerin Sınırlandırılması	26 Mayıs 2005	71
Selçuk, Tayyar	2. Gün - Panel: Siyasi Partiler ve Demokrasi	27 Mayıs 2005	345
Turan, İlter	2. Gün - 1. Oturum: Siyasi Partilerin Demokrasilerin Gelişmesindeki Rolü	27 Mayıs 2005	297